

615 68

T.C
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
ANAYASA HUKUKU BİLİM DALI

YÜCE DİVAN OLARAK ANAYASA MAHKEMESİ

DOKTORA TEZİ

Danışman

Doç.Dr. Hayati HAZIR

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Hazırlayan

Çetin ARSLAN

KONYA-1997

KISALTMALAR

ABD	: Ankara Barosu Dergisi
AC	: Adliye Ceridesi
AD	: Adalet Dergisi
AİD	: Amme İdaresi Dergisi
AMK	: Anayasa Mahkemesinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun
AÜHF	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜSBF	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
AÜSBFD	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
AYİM	: Askeri Yüksek İdare Mahkemesi
AYK	: Askeri Yargıtay Kanunu
AYM	: Anayasa Mahkemesi
AYMKD	: Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi
Bkz.	:Bakınız
CGK	:Ceza Genel Kurulu
CMUK	:Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunun
Çev	:Çeviren
DMTD	:Danışma Meclisi Tutanak Dergisi
E	:Esas
HCJ	:Haute Cour de Justice Ordonnance no. 59-1 du 2 jenvier 1959 Portont Loi Organique
HD	:Hukuk Dairesi
HGK	:Hukuk Genel Kurulu
HSK	: Hakimler ve Savcılar Kanunu
HSYK	:Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu

İBK	:İçtihadı Birleştirme Kararı
İÜHF	:İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi
İÜHFM	:İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
İz.BD	:İzmir Barosu Dergisi
K	:Karar
KCAYMK	:Kore Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi Kanunu
LCB	:La Constitution Belge
md	:madde
MGK	:Milli Güvenlik Kurulu
MNTK	:Meclis-i Mebusanın İçtimasında Kanuniyeti Teklif Olunmak Üzere Mehakimi Nizamiyenin Teşkilatı Kanunu Muvakkatidir
MMK	:Memurin Muhakemat Kanunu
MUMK	:Meclis-i Mebusanın İçtimasında Kanuniyeti Teklif Olunmak Üzere Usuli Muhakematı Cazaiye Kanunun Muvakkatıdır (1296-1879 Tarihli)
PUF	:Presses Universitaires de France
RG	:Resmi Gazete
s	:sayfa
Sa	:Sayı
SBF	:Siyasal Bilgiler Fakültesi
SÜHFD	:Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
SK	:Sayıştay Kanunu
SPK	:Siyasi Partiler Kanunu
TBBD	:Türkiye Barolar Birliği Dergisi
TCK	:Türk Ceza Kanunu
TİD	:Türk İdare Dergisi
vb	:ve benzeri
UMKYUK	:Uyuşmazlık Mahkemesinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun

YD :Yargıtay Dergisi
YK :Yargıtay Kanunu
YMK :Yüksek Adalet Divanının Muhakeme Usulüne Ait Kanun
YTYRÖS :Yeni Türkiye, Yargı Reformu Özel Sayısı

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

KISALTMALAR	III
İÇİNDEKİLER	V
GİRİŞ	1
I- Genel Olarak.....	1
II- Çalışma Planı.....	5

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAM VE 1961 ANAYASASI'NA KADAR YÜCE DİVAN

I- Kavram.....	7
A-Tanım.....	7
B-Amaç.....	10
II-Osmanlı'da Yüce Divan: Divan-ı Âli.....	14
A-Oluşum Şekli ve Organları.....	14
B-Görevi ve Yargılama Usulü.....	15
III-Cumhuriyet'in Kuruluşundan 1961 Anayasası'na Kadar Yüce Divan.....	18
A-Genel Olarak.....	18
B-1924 Anayasası'nda Yüce Divan.....	19
1-Oluşum Şekli ve Organları.....	19
2-Görev ve Yetkileri.....	19

3-Soruşturma ve Yargılama Usulü.....	21
a-Başbakan ve Bakanlar.....	21
b-Yargıtay Başkan,Başsavcı ve Üyeleri.....	22
c-Danıştay Başkan ve Üyeleri.....	23
C-27 Mayıs 1960 Darbesi ve Yüce Divan.....	24
1-Genel Olarak.....	24
2-Yüksek Adalet Divanı ve Oluşum Şekli.....	25
3-Görev ve Yetkileri.....	26
4-Yüksek Soruşturma Kurulu.....	26
5-Yüksek Adalet Divanı ve Yüksek Soruşturma Kurulu'nun Çalışma Usulleri.....	27
6-157 sayılı ve 13.12.1960 Tarihli Kanun İle Kurulan Yüce Divan....	32
7-Divan-ı Ali'den Farkları.....	34

İKİNCİ BÖLÜM

1961 ANAYASASI'NDAN GÜNÜMÜZE

YÜCE DİVAN

I-Genel Olarak.....	36
II-Anayasa Yargısı Kavramı	37
III-Anayasa Yargısı ve Anayasa Mahkemesi İlişkisi.....	39
IV-1961 Anayasası'nda Yüce Divan	40
V-Çağdaş Hukuk Sistemlerinde Yüce Divan'ın Yeri.....	40
A-Yüce Divan'ın Oluşum Biçimi İle İlgili Sistemler.....	40
B- Karşılaştırmalı Hukukta Durum.....	42

1-Almanya.....	42
2-Fransa.....	43
3- İtalya.....	46
4-Belçika.....	51
5-Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti.....	52
6-Kore.....	53
VI-Türk Pozitif Hukukunda Yüce Divan.....	55
A-Anayasa Mahkemesi.....	55
1-Genel Olarak Görevleri.....	55
2- İşlevi ve Konumu.....	59
a-İşlevi.....	59
b-Konumu.....	62
B-Yüce Divan Olarak Anayasa Mahkemesi.....	65
1-Yüce Divan Görevinin Anayasa Mahkemesi'ne Verilmesinin Nedenleri.....	65
2-Hukuki Niteliği.....	67
a-Olağanüstü Mahkeme Niteliğinde Olup Olmadığı.....	67
b-Yüce Divan'ın Türk Yargı Teşkilatı İçindeki Yeri ve İhtisas Mahkemesi Olup Olmadığı.....	69
3-Görev ve Yetkileri.....	71
a-Sahıslar Açısından Yetki.....	71
aa-Cumhurbaşkanı.....	71
aaa-Cumhurbaşkanının Sorumsuzluğu.....	72
bbb-Sorumsuzluğun İstisnası: Vatana İhanet.....	73
aaaa-Genel Olarak.....	73
bbbb-Kavram.....	74
cccc-Türk Pozitif Hukukunda Durum.....	76
ccc- Kişisel(Adi) Suçlardan Sorumluluk.....	82
bb-Başbakan ve Bakanlar.....	83

cc-Yüksek Mahkemelerin Başkanları,Başsavcıları ve Üyeleri..	84
dd-Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Üyeleri.....	90
ee-Görev Alanının Genişlemesi: İrtibat.....	91
ff-Yüce Divan'ın Görev Alanının Genişletilmesi	
Zorunluluğu: TBMM Başkan ve Başkanlık Divanı	96
Üyelerinin Görevleriyle İlgili Suçları.....	
b-Yer Açısından Yetki.....	98
c-Suçlar Açısından (Madde İtibariyle) Yetki.....	99
aa-Genel Olarak.....	99
bb-Görev Suçu.....	100
aaa-Geniş Ölçü.....	100
bbb-Dar Ölçü.....	101
ccc-Memleketimizdeki Uygulama.....	102
4-Yüce Divan'ın Kuruluş Tarzı ve Üyeleri.....	101
a-Teskilatı.....	104
b-Kuruluşu.....	105
aa-Başkan, Başkanvekili ve Üyelerin Seçimi.....	106
aaa-Üyelerin Seçimi.....	106
bbb-Başkan ve Başkanvekilinin Seçimi.....	113
bb-Nitelikleri.....	116
5-Yüce Divan'ın İşleyişi ve Yargılama Usulleri.....	117
a-Hazırlık Soruşturması.....	117
aa-Genel Olarak.....	117
bb-TBMM ve Meclis Soruşturması.....	119
aaa-Meclis Soruşturmasının Niteliği.....	119
bbb-Cumhurbaşkanı Hakkında Meclis Soruşturmasının	
Yürütülmesi: Cumhurbaşkanı'nın Vatan Hainliği ile	121
Suçlandırılması Usulü.....	

ccc-Başbakan ve Bakanlar Hakkında Meclis	
Soruşturmasının Yürütülmesi.....	123
aaaa-Hukuksal Dayanağı.....	123
bbbb-Meclis Soruşturması İsteminde Bulunabilecek	
Olanlar.....	125
cccc-Meclis Soruşturmasının Konusu.....	128
dddd-Meclis Soruşturmasının Kapsamı ve Önergenin	
Unsurları.....	128
eeee-Meclis Soruşturması Önergesinin	
Görüşülmesi.....	129
ffff-Meclis Soruşturması Komisyonunun Kuruluşu.....	129
gggg-Meclis Soruşturması Komisyonunun Çalışma	
Usulü ve Süresi.....	132
ğğğğ-Meclis Soruşturması Komisyonunun Yetkileri	133
hhhh-Meclis Soruşturma Komisyonunun Raporu ve Bu	
Raporun TBMM Genel Kurulun'da Görüşülmesi.	135
iiii-Meclis Soruşturma Komisyonu ve Siyasal Parti	
İlişkisi.....	138
iiii-TBMM'nin Yüce Divan'a Sevk Kararının Niteliği.....	139
jjjj-Yüce Divan'a Sevk Kararının Yasama	
Dokunulmazlığına Etkisi.....	141
cc-Yüksek Mahkemeler.....	147
aaa-Anayasa Mahkemesi.....	147
bbb-Yargıtay.....	151
ccc-Danıştay.....	154
ddd-Askeri Yargıtay.....	156
eee-Askeri Yüksek İdare Mahkemesi.....	158
fff-Sayıştay.....	160
dd-Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu.....	161

b-Son Soruşturma (Yargılama) ve Hüküm.....	163
aa-Duruşma Hazırlığı.....	163
bb-Savcılık Görevi.....	164
cc-Anayasa Mahkemesi Başkan ve Üyelerinin Dava ve İşlere Bakmasının Caiz Olmadığı Haller ile Reddi veya Çekinmesi	168
aaa-Anayasa Mahkemesi Başkan ve Üyelerinin Dava ve İşlere Bakmasının Caiz Olmadığı Haller.....	168
bbb-Başkan ve Üyelerin Reddi.....	169
ccc-Başkan ve Üyelerin Dava ve İşlere Bakmaktan Çekinmesi	171
dd-Davanın Geri Alınmazlığı.....	172
ee-Suç Vafında Değişiklik ve Yeni Bir Suçun Ortaya Çıkması.....	172
ff-Davaya Müdahale.....	173
gg-Ön Mesele(Mesele-i Müstehire, bekletici Sorun) Olarak Anayasaya Aykırılık İddiası.....	175
ğğ-İstinabe.....	176
hh-Görev Uyuşmazlığı.....	177
ıı-Duruşma Hüküm ve Yasa Yolları.....	178
aaa-Genel Olarak.....	178
bbb-Duruşmada Sanığın Hazır Bulunmaması.....	179
ccc-Sanığın Sorgusunda Üyelerin ve Cumhuriyet Başsavcısının Soru Sorması.....	182
ddd-Araç Gereç ve Personelden Yararlanma.....	183
eee-Duruşma Safahatının Teknik Araçlarla Kaydolunması...	184
fff-Hüküm.....	184
ggg-Yasa Yolları.....	186
ıı-Yüce Divan Kararlarının İnfazı ve Şartla Tahliye.....	186
aaa-Yüce Divan Kararlarının İnfazı.....	186

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
YÜCE DİVAN GÖREVİNİN ANAYASA MAHKEMESİ
TARAFINDAN YERİNE GETİRİLMESİNDEN
DOĞAN SORUNLAR VE
ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

I-Genel Olarak.....	191
II-Başkan ve Üyelerin Mesleki Niteliklerinden ve Seçilme Şekillerinden	
Doğan Sorunlar Doğan Sorunlar.....	191
III-Hazırlık Soruşturması İle İlgili Sorunlar.....	201
A-Yüksek Mahkemeler İle İlgili Sorunlar.....	201
B-Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Doğal Üyesi Adalet Bakanlığı	
Müsteşarı İle İlgili Sorunlar.....	202
C-Meclis Soruşturması İle İlgili Sorunlar.....	207
IV-Yüce Divan Görevinin Anayasa Mahkemesi'nin Asli Fonksiyonuna	
Olumsuz Etkileri.....	213
V-Kararların Kesin Olması ile Usul Tedbirlerinden Doğan Sorunlar.....	214
VI-Yüce Divan ile İlgili Görüşler ve Alternatif Yüce Divan Modeli Olarak	
Yargıtay.....	221
A-Genel Olarak.....	221
B-Yüce Divan ile İlgili Görüşler.....	221
1-Yüce Divan Görevinin Yargıtay'ca Yerine Getirilmesini Öneren	

Görüş.....	221
2-Yüce Divan Görevinin Anayasa Mahkemesi'nce Yerine Getirilmesinin Uygun Olduğunu Savunan Görüş.....	230
3-Yüce Divan Görevinin Karma ve Gerektiğinde Oluşturulan Bir Mahkemece Yerine Getirilmesini Öneren Görüş.....	238
4-Yüce Divan Görevinin Genel Mahkemelerce Yerine Getirilmesini Savunan Görüş.....	241
C-Yüce Divan Olarak Yargıtay.....	245
D-Yüce Divan Görevinin Yargıtay'ca Yerine Getirilmesinden Beklenen Faydalar.....	250
1-Genel Olarak	250
2-Üyelerin Mesleki Formasyonları Bakımından.....	251
3-Üyelerin Seçilme Biçimi Bakımından.....	253
4-Kanun Yolları Bakımından.....	255
5-Ceza Hukuku Uygulamasında Bütünlük Sağlaması Bakımından.....	258
SONUÇ	262
YARALANILAN KAYNAKLAR.....	268

GİRİŞ

I-Genel Olarak

İnsanların belli bir toplum içinde yaşamaları, barış halinde birlikliklerini sürdürmeleri hukuk, ahlak, örf ve adet kurallarına uymalarıyla mümkündür. Bu kurallar içerikleri şu veya bu biçimde değişmekle birlikte hepsi, uyulması gereken emperatif kategorileri oluştururlar. Bu kategorilerin her biri kendince "iyi" ve "kötü" kavramlarını tanımlayıp insanların bu çerçevede hareket etmelerini sağlamayı amaçlarlar. Din, ahlak, örf ve adet gibi sosyal normlara uyup uymamak büyük ölçüde bireylerin sübjektif değerlerine, vicdani kanılarına bırakılmış ise de, hukuki normlara uyup uymamakta onlara böylesine geniş bir serbesti alanı bırakılmamıştır. Zira hukuk, devlet tarafından vazedilen kurallar bütünü olup, bunun doğal sonucu olarak bu normlara aykırı davranışlar belli hukuki ve cezai yaptırımlara bağlanmıştır.

Normlardan sapma, salt hukuk düzeninin kendisine belli bir yaptırım bağladığı davranış biçimi olmanın ötesinde, sosyolojik etkileri olan fiiller olarak da karşımıza çıkar. Özellikle ceza hukuku alanında bu durum daha da belirgindir. Belli toplumsal, psişik şartlarda, bu şartların zorlaması ile hemen herkesin yasalara aykırı davranma ihtimali söz konusu olabilir. Bu şartların insan üzerine çöken itici etkileri, bir anlamda sapma eyleminin toplumsal gerekçelerini hazırlar. Bu tür eylem ve suçlara günlük yaşam dilinde "adi suçlar" adını

veririz. Hırsızlık, hakaret, mesken masuniyetini ihlal vb. gibi. Ne var ki normlardan sapan bireyin toplumsal statüsü, işgal ettiği makam, işlenen suçun sosyal yankısını-etkisini azaltan ya da çoğaltan bir rol oynar. Örneğin bir milletvekilinin, bir yüksek hakimin ya da bir bakanın kişisel çıkar amacı ile görevini kötüye kullanması ile vasıfsız bir kamu personelinin görevini kötüye kullanması arasında gerek hukuki, gerekse sosyolojik bakımından büyük farklar vardır. Gerçekten, hiçbir toplumda insanlar arasında eşit statülerden söz edilemez. Bu hiyerarşik farklılık doğal olarak hukuki normlara da yansır. Şüphesiz bu farklılık insanların özdeğerleri arasında bir ayrım gözetmekten ötürü değil, üstlendikleri görevlerinin önemi ve niteliklerinden kaynaklanmaktadır. Askerî Yargı , İdarî Yargı, Adli Yargı ve Yüce Divan Yargısı gibi değişik yargı manzumeleri bu olgunun doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmışlardır.

İnceleme konumuz olan Yüce Divan Yargısı da yukarıda değindiğimiz sosyolojik ve hukuki realitenin en belirgin kurumlarından biridir. Devlet kudretini kullanan bazı yüksek mevkideki kamu görevlilerinin işledikleri görev suçlarından dolayı genel mahkemelerde yargılanmaları çeşitli düşüncelerle sakıncalı görülmüştür. Bu sakıncaların ilki, devletin yüksek kademelerinde görev yapan şahısların heran ceza tehdidi altında bırakılmayarak üstlendikleri ağır ve önemli fonksiyonları tam anlamıyla yerine getirmelerini sağlamak, ikincisi bu statülerle orantılı bir teminat oluşturmak, üçüncüsü ise genel mahkemelerdeki hakimlerin etkilenme olasılıklarını ortadan kaldırmak

olarak belirtilmektedir. İlerde ayrıntıları ile değinilecek olan ve özetlemeye çalıştığımız bu nedenlerle oluşan farklılaşma 1876 Anayasası'nda "Divan-ı Âli", günümüz Türk Hukukunda ise "Yüce Divan" olarak yargı örgütümüzde özel bir yer tutmuştur.

Gerek Divan-ı Âli'nin, gerekse Yüce Divan'ın yargılama sujelerinin genellikle siyasal iktidarın baş aktörleri arasından çıktığı özellikle yakın tarihimizin verilerinden anlaşılmaktadır. Bu şahısların devlet ve toplum katında işgal ettiği statülerin yapısı gereği suçlanmaları ve yargılanma şekilleri toplumda daima merak, ilgi ve tepki yaratmış ve bu yargılama sistemine yöneltilen en önemli eleştiriler şu noktalarda toplanmıştır: Bunlardan birincisi Başbakan ve bakanlara ithamda bulunan organların ceza yargılaması hukuku ilkelerinden uzak siyasi saik ve amaçlarla hareket ettikleri şeklindedir.¹ İkincisi

---

1Göktürk, Gülay, "Şantaj Aracı: Dosyalar", "Sandalye Sayısına Endeksli Adalet", "Vuruşa Vuruşa Çekilmek", **Yeni Yüzyıl Gazetesi**, 4.5.1996, 11.5.1996, 2.4.1996; Çandar, Cengiz, "376 Üzerine", **Sabah Gazetesi**, 11.5.1996; Özkök, Ertuğrul, "Amerikalılar Daha mı Enayi İdi", "18'e 15 Formülü", "... Devam Eder mi?", **Hürriyet Gazetesi**, 26.4.1996, 8.5.1996, 20.6.1992; Çetin, Bilal, "... Taktiği", "Güvensizlik Çukuru", "... Koalisyon Senaryoları", "Anayolun Kritik Eşiği: Tofaş", "Dosya Savaşı...", **Yeni Yüzyıl Gazetesi**, 28.4.1996, 1.5.1996, 11.5.1996, 12.5.1996, 13.4.1996; Gökmen, Yavuz, "Vicdanımızın Yüce Divan'ı na Başvurmaliyiz", "...Yüce Divan'a Gönderilemez", **Hürriyet Gazetesi**, 26.4.1996, 20.2.1996, Türenç, Tufan, "Bu Memleket Bizim", **Hürriyet Gazetesi**, 29.4.1996; DüNDAR, Can, "Lağımcının Hamam Rüyası", **Yeni Yüzyıl Gazetesi**, 27.4.1996; Sazak, Derya, "Vur Kaç Cenneti", "Önerge Savaşları", "Yakışmayan Görüntü", **Milliyet Gazetesi**, 6.4.1996, 12.4.1996, 23.6.1996; Akyol, Taha, "Anayol ve İstikrar", "Kırık Vazo", "Yüce Divan", **Milliyet Gazetesi**, 12.4.1996, 9.5.1996, 14.7.1996; Cıvaoğlu, Güneri, "Bir Ceylan Öyküsü", "Telepati", **Milliyet Gazetesi**, 12.4.1996, 10.5.1996; Doğan, Zülfikar, "... Asarlar mı?", **Milliyet Gazetesi**, 9.5.1996; Doğru, Necati, "Alkışlayalım: Bravo

ise, Yüce Divan görevini yerine getiren Anayasa Mahkemesi'nin ceza mahkemelerinde bulunması gereken unsurları ihtiva etmemesinden dolayı yapılan daha çok hukuki ve teknik eleştirilerdir.² Çalışmamızda

---

Meclise...", **Sabah Gazetesi**, 10.5.1996; Özer, Yalçın, "Bu Meclisle Bir Yere Gidilmez", **Türkiye Gazetesi**, 13.5.1996; Sakman, Ünal, "Oyun Çirkinleşiyor", **Türkiye Gazetesi**, 13.5.1996; Kuru, Fehmi, "Yüce Divan'ın Kararı", **Zaman Gazetesi**, 14.4.1995; Selçuk, İlhan, "Saçmalık Üretimi", **Cumhuriyet Gazetesi**, 10.5.1996; Çetinkaya, Hikmet, "Silahı Eline Almak", **Cumhuriyet Gazetesi**, 10.5.1996; Balbay, Mustafa, "Sözler Çın Çın İçerik Tın Tın", "Beni Türk Yargıçlarına Emanet Ediniz", **Cumhuriyet Gazetesi**, 10.5.1996, 13.5.1996; Çalışlar, Oral, "Çürümüş Sistemin Kokuları", **Cumhuriyet Gazetesi**, 10.5.1996; Bila, Fikret, "Yüce Divan Pazarlığı", **Milliyet Gazetesi**, 23.6.1996; Kışlalı, Ahmet Taner, "...Bir Yazı", **Cumhuriyet Gazetesi**, 3.9.1996; Soner, Şükran, "Toz Duman", **Cumhuriyet Gazetesi**, 11.5.1996; Soysal, Mümtaz, "Bayram Eğlencesi", **Hürriyet Gazetesi**, 30.4.1996; Ekşi, Oktay, "Asıl Maksat Ne?", "Temizlenmek İçin Yakınmak Gerekir", "Tebrikler", "Aklayacak mı Aklamayacak mı?", **Hürriyet Gazetesi**, 8.5.1996, 10.5.1996, 20.6.1996, 19.6.1996; Çölaşan, Emin, "Rezalet Rezalet Yüce Divanlık Rezalet", "Siyasi Rezalet", **Hürriyet Gazetesi**, 10.5.1996, 21.6.1996; Kırca, Coşkun, "Maskaralık (1-2)", "Sayıştay mı Yüce Divan mı?(1-2)", "Olacak Olan Oldu (1-2)", **Yeni Yüzyıl Gazetesi**, 15.4.1996, 16.4.1996, 29.4.1996, 30.4.1996, 22.4.1996, 23.4.1996; Bayramoğlu, Ali, "Tofaş... ve Sistemin İçyüzü", **Yeni Yüzyıl Gazetesi**, 11.5.1996; Sedes, İzzet, "Çirkin Politikacılar", **Dost Gazetesi**, 21.6.1996; Akman, Rıdvan, "Barikatlarda Çatlama Var", **Yeni Şafak Gazetesi**, 22.6.1996; Korkmaz, Tamer, "Kara Kaşı Kara Gözü İçin Yapmıyor", **Zaman Gazetesi**, 21.6.1996; Taşgetiren, Ahmet, "Fazileti Gelin Ettik Dul Çıktı", **Yeni Şafak Gazetesi**, 20.6.1996; Öymen, Altan, "Süt ve Kaşık", **Milliyet Gazetesi**, 23.6.1996

² Yaltı, Başar, "Yargı Üzerindeki Bütün Gölgele Kalkmalı", **Yeni Yüzyıl Gazetesi**, 16.5.1996; Aslan, Osman, "Röportaj", **Aksiyon Dergisi**, Sa.18, 8-14.4.1995, s.26; Ocakçioğlu, İsmet, 1992-1993 Adalet Yılı Açılış Konuşması, Yargıtay Yayını, Ankara 1993, s.21; Ocakçioğlu, İsmet, "1991-1992 Adalet Yılı Açılış Konuşması", **YD**, Ankara 1992, s.453; Aşcıoğlu Çetin, **Doğru ve Güvenli Yargılanma Hakkımız Var**, 2.Baskı, Ankara 1995, s.67; Keskin, O.Kadri, "Yüce Divan Sıfatıyla Yargılama Görevi Anayasa Mahkemesi'nden

bu ve buna benzer eleştirilerin haklılık payı taşıyıp taşımadıkları irdelenmiş ve yer yer çözüme yönelik öneriler getirilmeye çalışılmıştır.

Günümüzde bir hayli gelişmiş bulunan iletişim teknolojisi ve medya enformasyonu sonucu toplumda sosyal ve kültürel değişmeler meydana gelmiş, böylece devletin yüksek organlarında görev yapan şahısların hukuk normlarını ihlal eden davranışlarına karşı daha duyarlı ve tepkili bir kamuoyu oluşmuştur. Kamuoyu artık bu görevlilerin istisnasız olarak, objektif, adil, hızlı ve teminatlı bir şekilde suçlayıp yargılayacak yetkinlikte bir soruşturma ve yargı sisteminin geliştirilmesi yolundaki istek ve beklentilerini sık sık dile getirmeye başlamıştır. Bu toplumsal realite bizi Yüce Divan yargılaması sistemini bilimsel yönden incelemeye iten önemli etkenlerden biri olmuştur.

II-Çalışma Planı

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölümde Yüce Divan'ın tanımı ve amacı irdelendikten sonra, hukuk tarihimizde bu müessesenin prototipini teşkil eden ve 1876 Anayasamızda kabul edilen "Divan-ı Âli" ile 1961 Anayasası'na kadar olan dönemdeki Yüce Divan, kuruluş şekli, görev ve yetkileriyle yargılama usulleri açısından incelenmiştir. Bu bölümde ayrıca olağanüstü bir dönemde Yüce

---

Alınmalıdır", YD, Sa.4, Ankara 1993, s.474-476; Keskin, O.Kadri, "Yüce Divan'ın Oluşumu Tartışılıyor", Nokta Dergisi, Sa.20, 14-20.5.1995

Divan olarak faaliyet gösteren "Yüksek Adalet Divanı"nın kuruluşu yetkileri ve yargılama usulleri genel hatlarıyla incelenmiştir.

İkinci Bölümde Türk pozitif hukukundaki Yüce Divan, 1961 Anayasası döneminden farklı noktalarına da işaret edilerek her yönüyle incelenmiş, yeri geldikçe mevcut sistemdeki aksaklıklar çözüm önerileriyle birlikte ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu bölümde ayrıca belli başlı ülkelerdeki Yüce Divan görevini yerine getiren organlar ana hatlarıyla incelenmiştir.

Üçüncü Bölümde ise inceleme sonucunda tespit edilen çeşitli sorunlara ve bu sorunların çözümüne yönelik önerilere yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAM VE 1961 ANAYASASI'NA KADAR

YÜCE DİVAN

I-Kavram

A-Tanım

"Yüce Divan" (fr.Haute Cour, ing.High Court, alm. Staatsgerichtshof)³ ya da eski deyiimiyle "Divan-ı Âli" denilince, öncelikle Başbakan ve bakanların görevleriyle ilgili suçlardan dolayı yargılayan mahkeme anlaşılır⁴. Bu anlayış eksiktir. Çünkü Yüce Di-

³ Türk Hukuk Lügati, 3.Baskı, Ankara 1991, s.75; Dayanırılı, Kemal, Türkçe-Fransızca Hukuk Terimleri Sözlüğü, Ankara 1994, s.613.

⁴ Yüce Divan 1876'dan bugüne kadar onbir defa faaliyet göstermiş ve sanıkları "yüksek yargı organı mensupları" dışındaki görevliler arasından çıkmıştır. Yüce Divan'ın sözkonusu faaliyetleri sırasıyla şunlardır: 1-Cebeli Bereket Milletvekili ve Eski Bahriye Bakanı İhsan Eryavuz, 24.12.1927 tarihinde Yavuz Harp Gemisinin tamiri meselesi yüzünden Yüce Divan'a sevk edilmiş ve 16.4.1928 tarihinde iki sene ağır hapse ve iki sene rütbe ve memuriyetten men cezasına çarptırılmıştır. 2-Gaziantep Milletvekili ve Eski Ticaret Bakanı Ali Cenani Bey, 10.3.1928 tarihinde un ve zahire fiyatlarının yükselmesini önlemek için Ticaret Bakanlığı emrine verilen 500.000TL'nin usulsüz şekilde sarf edilmesi nedeniyle Yüce Divan'a sevk edilmiş ve memuriyet vazifesini suiistimal suçundan bir yıl hapis ile dört yıl rütbe ve memuriyetten mahrumiyet cezasına çarptırılmış, ayrıca 5 lira 22 kuruşun tahsiline karar verilmiştir. 3-Eski

van, "Anayasa Mahkemesi"nin, Cumhurbaşkanını, Bakanlar Kurulu üyelerini, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay, Askeri Yüksek İdari Mahkemesi Başkan ve üyelerini, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcivekilini, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini görevleriyle ilgili suçlardan dolayı yargı-

---

Bahriye Bakanı Mahmut Muhtar Paşa (Katırcıoğlu), 30.4.1929 tarihinde İngiltere'de Times Iron Works Fabrikalarına kefaletsiz 20.000 İngiliz Lirası ödemesi sebebiyle Yüce Divan'a sevk edilmiş ve 3.11.1929 tarihinde 22.411TL'nin kendisinden tahsiline çoğunlukla karar verilmiştir. 4-Kayseri Milletvekili ve Gümrük Tekel Eski Bakanı Suat Hayri Ürgüplü, 16.8.1946 tarihinde Tekel İdaresindeki yolsuzluklar nedeniyle Yüce Divan'a sevk edilmiş ve yapılan yargılama sonucunda, 5.10.1948 tarihinde oy çokluğu ile beraat etmiştir. 6-Eski Sosyal Güvenlik Bakanı Hilmi İşgüzar, 2.2.1982 tarihinde Yüce Divan'a sevk edilmiş, rüşvet almak ve görevini kötüye kullanmak suçlarından beş yıl ağır hapis ile dört yıl sekiz ay hapis cezası ve 5.251.600TL ağır para cezası ile cezalandırılmıştır (Yüce Divan'ın 13.4.1982 tarih ve E.1981/1,K.1982/2 sayılı kararı). 7-Eski Gümrük ve Tekel Bakanı Tunçay Mataracı, 23.4.1981 tarihinde Yüce Divan'a sevk edilmiş ve birden çok olayda rüşvet almak, görevini kötüye kullanmak suçlarından otuz altı sene ağır hapis ve 787.386.766 TL ağır para cezası ile cezalandırılmış, ayrıca memuriyetten temelli olarak mahrumiyetine karar verilmiştir (Yüce Divan'ın E.1981/2, K.1982/1 sayılı kararı). 8-Eski Bayındırlık Bakanı Şerafettin Elçi, 17.3.1982 tarihinde Yüce Divan'a sevk edilmiş ve oy çokluğuyla, delil yetersizliğinden 12.4.1983 tarihinde beraatine karar verilmiştir (Yüce Divan'ın E.1982/1, K.1983/2 sayılı kararı). 9-Eski Bayındırlık Bakanı Selahattin Kılıç, 17.3.1982 tarihinde Yüce Divan'a rüşvet almak ve görevini kötüye kullanmak suçlarından sevk edilmiş ve beraat etmiştir (Yüce Divan'ın E.1982/2, K.1983/2 sayılı kararı). 10-Eski Devlet Bakanı İsmail Özdağlar, 15.5.1985 tarihinde Yüce Divan'a sevk edilmiş ve görevi kötüye kullanmak suçundan iki yıl hapis ve 80.000 TL ağır para cezası ile cezalandırılmıştır (Yüce Divan'ın E.1985/1, K. 1986/1 sayılı kararı). 11-Eski Bayındırlık ve İskan Bakanlarından Cengiz Altınkaya ve Sefa Giray, görevlerini kötüye kullanmak suçlarından 1993 yılında Yüce Divan'da yargılanmış ve beraat etmişlerdir (Yüce Divan'ın E.1993/1, K.1995/1 sayılı kararı).

larken aldığı isimdir⁵ (1982 Anayasası md.148/3; 2949 sayılı AMK. md.18/3). Bununla birlikte Türk pozitif hukukunda Yüce Divan konusunda açık bir tanım yoktur. Doktrinde ise benzer mahiyette tanımlar yapılmıştır. Buna göre, Cumhurbaşkanı, Başbakan, Bakanlar, Yüksek Yargı Organları mensupları gibi egemenlik adı verilen muazzam kudreti yürütme ve yargı erkinde millet adına kullanan üst düzey kamu görevlilerinin görev suçlarını muhakeme etmek üzere kurulmuş bulunan mahkemelere "Yüce Divan" adı verilmektedir⁶.

Ceza yargılaması yapacak olan bir mahkemeye "Yüce Divan" ya da eskideymiyle "Divan-ı Âli" gibi bir isim verilmesinin sebebi, ka-

---

⁵ Kumaş, Rahmi, *İktidardan Yüce Divana*, İstanbul 1980, s.5; Ayrıca bkz., *Türk Hukuk Lügati*, s.997; Atay, Şakir/Keskin, Veli, *Hukuki ve Sosyal Terimler Sözlüğü*, Ankara 1969, s.15-16; Kumaş, Rahmi, "YüceDivan'ın Niteliği", *Cumhuriyet Gazetesi*, 3.4.1979

⁶ Öztürk, Bahri, "Bir Ceza Mahkemesi OlarakYüce Divan", *Anayasa Yargısı*, Sa.12, Ankara 1995, s.59; Tunç, Hasan, "Kuruluş ve Yetkileri Açısından Kore Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi", *Prof.Dr.Halil Cin'e Selçuk Üniversitesi'nde 10.Hizmet Yılı Armağanı*, Konya 1995, s.71; Kumaş, Rahmi, "Yüce Divan'nın Eksiği", *Cumhuriyet Gazetesi*, 21.4.1993; Houriou, André, *Droit Constitutionnel et institutions politiques*, Deuxième édition, Paris 1967, s.781; Duverger, Maurice, *Les institutions Francaises*, PUF, Paris 1962, s.147; Duverger, Maurice, *İstitutions Politiques et droit constitutionnel*, PUF, Paris 1965, s.661; Öztürk, Bahri, *Yeni Yargıtay Kararları Işığında Delil Yasakları Hukuka Aykırı Olarak Elde Edilen Deliller Yasak Kanıtlar*, Ankara 1995, s.123; 1961 Anayasası'nın hazırlanması sırasında Temsilciler Meclisi'ndeki görüşmelerde, Anayasa Komisyonu Sözcüsü Muammer Aksoy Yüce Divan'ı "...en sorumlu mevkileri işgal eden ve devlet kudretini elinde tutan makamları muhakeme eden mahkemeler..." olarak tanımlamıştır (Bkz. Öztürk, Kazım, *İzahlı, Gerekçeli, Anabelgeli ve Maddelere Göre Tasnifli Bütün Tutanakları ile Birlikte Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*, Cilt 3, Ankara 1966, s.3760).

nımcı yargılayacağı kişinin devlet hayatı içindeki görevinin önemine paralel manevi bir kuvvet tanımak amacına yöneliktir.⁷ Gerçekten de, "Divan" kelimesini incelediğimizde Arapça ve Farsça'da "devler", "meclis", "büyük meclis" ve "hükümetin ileri gelenlerinin toplantısı"⁸ gibi hiyerarşik bir üstünlük ifade eden anlamlar taşıdığını görmekteyiz.

B-Amacı

Bilindiği gibi hangi hakimin, hangi şahısların, hangi suçlarını yargılayacağını gösteren yetki kurallarına kişi bakımından yetki kuralları denmektedir. Böyle bir ayrıma gidilmesinin sebebi nedir? Bazı şahıslar için niçin ve hangi amaçlarla genel mahkemelerden ayrı bir

---

⁷ 1961 Anayasası'nın hazırlanması sırasında Temsilciler Meclisi'nin birinci görüşmesinde Sırrı Atalay verdiği önergede "...Zira burada 'Yüce Divan sıfatıyla yargılar' tabiri var. Yüce Divan vazifelerini Anayasa Mahkemesi'ne devretmiş bulunmaktadır. Burada Yüce Divan tabirinin geçmesine, iptal edilmiş bir müessesenin canlandırılmasına lüzum yoktur. 'Yargılar' deyin kafi.... çıkarılması zannediyorum ki hukuk bakımından daha doğru ve yerinde olur...." demiş; Temsilciler Meclisi Anayasa Komisyonu Sözcüsü Muammer Aksoy ise "...Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan vazifesine görmesine karşı, iki bakımdan itiraz edilmiş olmasıdır. Birincisi, Yüce Divan vazifesi görme tabirine itiraz edilerek 'bu ne demek, artık ortadan kalkmış bir müessesenin Anayasa'da ismini zikretmeye gerek yoktur' deniliyor. Halbuki bu bir fonksiyondur; alışılmış bir hukuki müessesedir...her memleketin esas teşkilat hukuku sistemi içersinde yer almış bir mefhumdur. Mahiyeti malum olan bu müesseseden yararlanmamak için hiçbir sebep yoktur..." diyerek önergenin reddini istemiştir (Bkz. Öztürk, K, Anayasa, Cilt 3, s.3759-3760).

⁸ Devocioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 11.Baskı, Ankara 1993, s.189; Özün, Mustafa Nihat, *Küçük Osmanlıca Türkçe Sözlük*, 3.Baskı, İstanbul 1983, s.226

mahkeme öngörölmüştür? Bu konuda çeşitli sebepler ileri sürölmektedir. Bunları belirtmek gerekirse⁹:

-Devlet kudretini elinde bulunduran kişilere karşı, genel mahkemeler; özellikle özlük hakları yönünden bağımlı iseler çekingen ve tereddütlü hareket edebilirler. Bu sebeple, bu şahısların tarafsız olarak ve kayrılmadan yargılanmaları için özel mahkemeler gereklidir. Aksi takdirde aleyhine suç işlenmiş olan devlet ve milletin menfaatleri ihlal edilmiş olur.

-İtham edilen şahısların konumu, gördükleri işin önemi ve özelliği dolayısıyla, siyasi hesaplar ve düşüncelerle haksızlığa uğratılabileceği yolundaki kaygılar¹⁰ ve bu kaygıların doğal sonucu olarak da

---

⁹ Kunter, Nurullah, **Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku**, 8.Baskı, İstanbul 1986, s.381-387; Tosun, Öztekin, **Türk Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri**, Cilt 1, 4.Baskı, İstanbul 1984, s.518 vd.; Öztürk, Bahri, **Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku**, 3.Baskı, Ankara 1995, s.166-177; Yenisey, Feridun, **Uygulanan ve Olması Gereken Ceza Muhakemesi Hukuku Duruşma ve Kanun Yolları** İstanbul 1988, s.76; Yurtcan, Erdener, **Ceza Yargılaması Hukuku**, 3. Baskı, İstanbul 1987, s.93; Arsel, İlhan, **Anayasa Hukuku**, Ankara 1959, s.350-352; Esen, Bülent Nuri, **Anayasa Hukuku**, 2.Baskı, Ankara 1946, s.207-208; Bilge, Necip, **Bakanların Görev ve Sorumluları**, Ankara 1956, s.36; Tikveş, Özkan, **Teorik ve Pratik Anayasa Hukuku**, İzmir 1982, s.396; Barthélemy, Josephe/Duez, Paul, **Traité de droit constitutionnel**, Paris 1933, s.867-868; Chatelain, Jean, **La nouvelle Constitution et le régime politique de la France**, Deuxième édition, Paris 1959, s.146-147, Esmein, A, **Elément de droit Constitutionnel Français et comparé**, huitième édition, tome second, 1928, s.522; Burdeau, Georges, **Droit Constitutionnel institutions politiques**, dix neuvième éditions, Paris 1980, s.642; Prélôt, Marsel, **Institutions politiques et droit constitutionnel**, Deuxième édition, Paris 1961, s.780; Vedel, Georges Manuel **élémentair de droit Constitutionnel**, Paris 1949, s.540

¹⁰ Öztürk, B, Yüce Divan, s.60

daha üstün ve güvenceli bir anayasal teminata ihtiyaç duyulmuş ol-
masıdır.¹¹

-Sanığın üzerine aldığı görevin önemi ile yargılanacağı mahke-
menin seviyesi arasında bir orantı bulunmalıdır. Bu nedenle Yüce Di-
van gereklidir. Bu görüş mahkemeler arasında bir seviye farkı bulun-
madığı, çünkü genel mahkemeler çok ağır suçlara baktıkları halde
Yüce Divan'ın ağır olmayan cezayı gerektiren (örneğin, TCK'nın 240.
maddesinde tanımlanan görevi kötüye kullanma suçu) suçların yargı-
lanmasında görevli olduğu; dolayısıyla Yüce Divan'ın bir mahkeme-
den çok bir "anayasal organ" olarak kabul edilmesi gerektiği ileri sü-
rülerek eleştirilmiştir¹²

---

¹¹ Erem, Faruk, **Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan Olarak İncelenmesi**,
Ankara 1963, s.8; Erem, **Diyalektik Açısından Ceza Yargılaması Hukuku**,
6.Baskı, Ankara 1986, s.664-665; Barthélemy/Duez, s.867; Vedel, s.540

¹² Erem, Yüce Divan, s.8; Erem, Ceza Yargılaması, s.664

-Bazı şahısların cezai sorumlulukları, aynı zamanda siyasi sorumluluklarının bir devamıdır. Bu yüzden suçluluğun takdirinde yalnız kanun hükümleri değil, aynı zamanda siyasi ve toplumsal zaruret ve menfaatler de nazara alınmalıdır. Bu durum Yüce Divan gibi özel mahkemelerin bulunmasını gerekli kılar.¹³ Ayrıca, genel yargı yerlerini siyasi işlere karıştırmak doğru değildir. Aksi davranış bu mahkemelere zarar verir.¹⁴ Bu sebep suç teşkil eden bir fiilin takdirinde sosyal ve siyasi kıstasların yerine suçların kanuniliği ilkesinin uygulanması gerekliliğinin daha uygun düşeceği gerekçesiyle eleştirilmiştir.¹⁵

Yüce Divan'ın kuruluş amacı olarak yukarıda gösterilen gerekçelerin hemen hepsinin ortak bir paydası vardır. O da, hukuk devleti ilkesinin doğal gereği olan, iddiayı ve savunmayı kayırmadan "adil bir yargılama" yapılarak maddi gerçeğe ulaşma olgusudur.¹⁶

¹³ Barthélemy/Duez, s.867-868

¹⁴ Barthélemy/Duez, s.867-868; Bilge, Bakanlar, s.36; Armağan, Servet, 1961 **Anayasası ve Bakanlar Kurulu**, İstanbul 1978, s.165

¹⁵ Erem, Yüce Divan, s.6; Erem, Ceza Yargılaması, 662; Bazı Yazarlar Yüce Divan'ı siyasi adalet organı olarak nitelendirirken (Esen, s.207-208; Tüzel, Sadık, **Anayasa Hukuku**, 3. Baskı, Ankara 1969, s.396-397) Erem, Yüce Divan'ın "cezai siyasal adalet(siyasal hakim)" ihtiyacından doğmadığını belirtmekte ve ceza adaletinde siyasetin anlamsız olduğunu, anlam kazanırsa da olağanüstü tehlikeleri beraberinde getireceğini vurgulamaktadır. Ancak gerek Erem, gerekse Eroğul, Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan olarak çalışması sırasında, siyasi yönü olan kişileri, siyasi konulu suçlar için yargıladığından bu anlamda "siyasal mahkeme" olarak isimlendirilebileceğini ve bunun bir sakınca yaratmayacağına işaret etmektedirler (Erem, Ceza Yargılaması, s.661; Eroğul, Cem, **Anayasa Mahkemesi ve Siyaset, Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Sa.165, Mart 1994, s.33).

¹⁶ Öztürk, B, Yüce Divan , s.60

II-Osmanlı da Yüce Divan: Divan-ı Âli

A-Oluşum Şekli ve Organları

İlk Türk Anayasası olan 1876 Kanun-ı Esasîsi'nin 92-95. maddeleri Divan-ı Âli'ye ilişkindir.¹⁷ Buna göre Divan-ı Âli 30 üyelidir. Bunlardan 10'u Heyet-i Ayan (Senato), 10'u Şurayı-ı Devlet (Danıştay), 10'da Mahkeme-i Temyiz (Yargıtay) ve İstinaf (Üst Mahkeme) başkan ve üyeleri arasından kura ile tayin ve tefrik olunur ve Heyet-i Ayan Dairesinde lüzum görüldükçe padişah iradesi ile (baradei seniye) ile toplanır (1876 Anayasası md.92)

Divan-ı Âli iki kısımdır. Birincisi Daire-i İthamiye (İddia Dairesi), ikincisi ise Divan-ı Hüküm'dür (Yargılama Makamı). Daire-i İthamiye, üçü Heyet-i Ayan, üçü Şurayı-ı Devlet, üçü de Mahkeme-i Temyiz ve İstinaftan Divan-ı Âli'ye alınacaklar arasından kura ile seçilmiş dokuz üyeden oluşur (1876 Anayasası md.93). Yargılama makamı olan Divan-ı Hüküm ise, yedisi Heyet-i Ayan'dan, yedisi Mahkeme-i Temyiz ve İstinaftan ve yedisi de Şurayı-ı Devlet'ten olmak üzere 21 üyeden ibarettir (1876 Anayasası md.95). Daire-i

---

¹⁷ Metinler için bkz. Gözübüyük, A.Şeref, *Açıklamalı Türk Anayasaları*, Ankara 1995; Seçkin, A.Recai, *Yargıtay Tarihçesi Kuruluş ve İşleyişi*, Ankara 1967, s.231; Server, Feridun, *Anayasalar ve Siyasal Belgeler*, Ankara 1962; Bu hususta ayrıca bkz. Seçkin, s.22-23,51; Bingöl, İrfan, *Yargımız Yapısı ve Tarihçesi*, Ankara 1994, s.46

İthamiye'de görev alanlar Divan-ı Hüküm'de yer alamazlar (1876 Anayasası md.94).

B-Görevi ve Yargılama Usulü

Divan-ı Âli, vükela (bakanlar) ile Mahkeme-i Temyiz başkanını, üyelerini, müddeiumumilerini ve müstantiklerini, padişahın kendisini, makamını (saltanatı) ve devleti, tehlikeli bir hale sürüklemeye ve atmaya teşebbüs edenleri yargılamakla görevlidir(1876 Anayasası md.92;MUMK. md.403). Bu düzenlemede görünen odur ki; Divan sadece vükela ile Mahkeme-i Temyiz başkan ve üyelerini değil padişahın kendisini veya saltanatı tehlikeye sokmaya teşebbüs eden herkesi yargılamakla yetkilidir¹⁸ (1876 Anayasası md.92; MUMK. md.403). Ancak bakanların buradaki sorumluluğunun, 1876 Anayasası'nın 33. maddesinin "Memuriyetlerinden hariç ve sırf zatlarına ait her nevi deavide vükelanın sair efradı osmaniyeden asla farkları yoktur. Bu misillu hususatın muhakemesi ait olduğu mehakimi umumiyede icra olunur" şeklinde düzenlenen hükmü karşısında, sadece görev suçlarından doğan sorumluluk olarak anlaşılmalıdır.¹⁹ Oysa MUMK'nın 403. maddesinin "...Mahkemeyi temyiz aza ve müddeiumumi ve müstantiklerinden biri gerek ifayı memuriyet esnasında ve gerek haricinden ...istilzam eder bir harekette bulundukta Adliye Nezaretinin tahriri üzerine Divanı Ali'de muhakemesi icra kılınır" şek-

¹⁸Armağan, 1961 Anayasası, s.126 ; Bingöl, s.46

¹⁹ Armağan, 1961 Anayasası, s.126

lindeki ifadesinden yüksek mahkeme mensuplarının şahsi suçlarının da Divan-ı Âli'nin görevi içinde olduğunu anlıyoruz.

Divanın iddia dairesi, hakkında şikâyetle bulunulan kişinin suçlanıp suçlanmayacağına üçte iki çoğunlukla karar verir (1876 Anayasası md.94). Kişi Daire-i İthamiye tarafından suçlanırsa, Hüküm Dairesi tarafından yürürlükteki kanunlara göre yargılanır ve üye tamsayısının salt çoğunluğuyla karar verir. Divan-ı Hüküm kararları kesin olup, bu kararlara karşı istinaf ya da temyiz yoluna gidilemez (1876 Anayasası md.95).

1876 Anayasası'nın 32.maddesi "Vükeladan itham olunanların usulü muhakemeleri kanunu mahsus ile tayin edilecektir." dediği halde bu kanun çıkarılmamıştır. Bununla birlikte 1876 Anayasası'nın 31, Heyet-i Mebusan İçtüzüğü'nün 32.maddesi vükelanın ²⁰ Divan'a sevk usulünü düzenlemektedir. Buna göre, bir ya da daha fazla Heyet-i Mebusan üyesi vükela hakkında bir soruşturma isteminde bulunabilirler. Ancak bu istemin Heyet-i Mebusan Genel Kurulu'na gönderilip gönderilmeyeceğine sadece bu işle görevli komisyon (şube) karar verir. Heyet-i Mebusan reisi soruşturma önergesini üç gün içinde bu komisyona gönderir. Komisyon önergeyi vereni ve şikayet edileni dinler ve istemin görüşmeye değer bulunup bulunmadığına salt çoğunlukla karar verir. Önergenin görüşmeye değer bulunması halinde rapor Heyet-i Mebusan Genel Kurulu'nda okunur ve şikayet edilen veya

---

²⁰ 1876 Anayasası'nın 31. maddesi "Vükelayı Devletten bir zat" ibaresini kullanmıştır ki, bu Başbakan ve bakanları kapsar.

vekili sözlü ya da yazılı olarak dinlendikten sonra mevcut üyelerin üçte iki çoğunluğu ile suçlandırılır. Bu durumda yargılama isteğini gösteren tutanak Makam-ı Sadaret'e (Başbakanlık) gönderilir ve padişah'tan alınacak irade-i seniye (padişah buyruğu) ile Divan-ı Âli'ye gönderilir. Padişahın karara onay vermemesi halinde ilgili bakan ya da Başbakanın yargılanması mümkün değildir. Vükelâ Divan-ı İthamiye tarafından suçlandırılırsa, beraat edinceye kadar bakanlıktan düşer (1876 Anayasası md.34). Bu düzenlemelere Anayasa'nın 1909 değişikliğinde ilişilmediğinden yürürlüklerini aynen korumuşlardır.

MUMK'nın 387. ve 403. maddeleri Mahkemeyi Temyiz başkan, üye, müddeiumumi ve müstantiklerine ilişkindir. Buna göre Mahkeme-i Temyiz hakimlerinden birisi hakkında görevine ilişkin bir ağır ceza suçu işlenmiş olduğu ortaya atıldığında sorgu hakimliği işini Birinci Başkan, savcılık işini Başsavcı ya da kendilerinin bu iş için görevlendirdikleri görevliler yapar; ancak suçun eserleri meydanda bulunup da henüz sorgu hakimliği veya savcılık işini kimin yürüteceği belli olmamışsa her adli zabıta memuru soruşturma yapabilir (MUMK. md.387). Bununla beraber 1876 Anayasası ile Mahkeme-i Temyiz hakimlerinin gerek göreve ilişkin gerekse görev suçlarından dolayı yargılanmaları ve suçlandırılmaları Divan-ı Âli içinde olduğundan (1876 Anayasası md.93) davanın sonraki safhaları Divanı ilgilendirecektir. Hemen belirtelim ki, Temyiz Mahkemesi hakimleri hakkında

yargılama yapılabilmesi için Adliye Nazırının (Adalet Bakanı) takriri (raporu) şarttır (MUMK. md.403/son).²¹

Divan-ı Âli bakanlar dışındaki şahısları yargılarken savcılık görevini Temyiz Mahkemesi Başmüddeiumumisi veya muavini yapar(MNTK. md.59,62).

Divan-ı Âli Osmanlı döneminde hiç faaliyet göstermemiş olmakla beraber, bu dönemde Deniz Bakanlığı yapan Mahmut Muhtar Paşa (Katırcıoğlu), Cumhuriyet döneminde 30.4.1929 günlü ve 511 sayılı kararla kurulan Yüce Divan'da yargılanarak 30.11.1929 tarihinde tazminat ödemeye mahkum edilmiştir.²²

III-Cumhuriyet'in Kuruluşundan 1961 Anayasası'na kadar Yüce Divan

A-Genel Olarak

Kurtuluş Savaşımızın tam ortasında yapılması sebebiyle çok kısa bir Anayasa olan 1921 Anayasası'nda Yüce Divan'a ilişkin bir hükme yer verilmemiştir. Bu müessese Cumhuriyet'in ilanından sonra kabul edilen 1924 Anayasası'nın "Kuvve-i Kaziye"(Yargı Erki) başlıklı Dördüncü Bölümü'nde "Divan-ı Âli" alt başlığı ile 61-67. maddelerinde düzenlenmiştir.

---

²¹ MUMK'nın metni için bkz.Gökçen, Ahmet, "1296(1879) tarihli Usul-i Muhakemat-ı Cezayı Kanun-ı Muvakkatı", SÜHFD, CMUK'da Yapılan Son Değişiklikler Sempozyumu Özel Sayısı, 4.Cilt, Sa.1-2, Konya 1994, s.203-289

²² Karar için bkz. Kumaş,Yüce Divan, s.83-89

B-1924 Anayasası'nda Yüce Divan

1-Oluşum Şekli ve Organları

1924 Anayasası'na göre gerekli görüldüğü zaman TBMM kararıyla kurulan Divan-ı Âli üyeliği için on biri Mahkemeyi Temyiz (Yargıtay), onu Şurayı Devlet (Danıştay) başkan ve üyeleri arasından kendi genel kurullarınca gerekli görüldükçe gizli oyla 21 kişi seçilir (1924 Anayasası md.62/1). Bunlar gizli oyla ve salt çoğunlukla içlerinden birini başkan ve birini de başkanvekili seçer (1924 Anayasası md.62/2).

Yüce Divan bir başkan ve 14 üye ile kurulur (1924 Anayasası md.63/1). Geri kalan altı kişi gerektiğinde kurulun eksikliğini tamamlamak için yedek üye durumundadır. Bu yedek üyelerden üçü Mahkemeyi Temyiz üçü Şurayı Devlet'ten seçilmiş üyeler arasından olmak üzere kur'a ile ayrılırlar (1924 Anayasası md.63/2,3,4).

Divan-ı Âli'de savcılık görevini Cumhuriyet Başsavcısı yapar (1924 Anayasası md.64).

2-Görev ve Yetkileri

Yüce Divan bakanları, Danıştay ve Yargıtay başkan ve üyelerini ve Cumhuriyet Başsavcısını görevlerinden doğacak işlerden dolayı yargılama yetkisine sahiptir (1924 Anayasası md.61). Anayasanın 1937 tarihli ve 3155 sayılı Kanun'la değişik şeklinde ise siyasi müsteşarlar

da görevleri ile ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan'da yargılanacaktır. Belirtmek gerekir ki, Yüce Divan sözkonusu edilen şahısları sadece görev suçları sebebiyle değil, görevlerinden doğan hukuki (mali, akçalı) sorumluluklarından dolayı da yargılama yetkisine sahiptir (1924 Anayasası md.61; TBMM Dahili Nizamnamesi md.169).²³ Bu durumda 1924 Anayasası'nda düzenlenen Yüce Divan, 1876, 1961 ve 1982 Anayasaları'ndaki Yüce Divan'dan farklı olarak görev alanı içindeki şahısların sadece suçlarını değil, aynı zamanda hukuki sorumluluklarını da belirleyebilecektir. Ancak, bakanların burada sözkonusu edilen hukuki sorumluluğu devlete karşı olan sorumluluğu olup, fertlere karşı olan sorumluluğu kapsamaz. Yani bakanların fertlere karşı olan sorumluluğunun yargılama mercii Yüce Divan olmayıp genel mahkemelerdir.²⁴ Esasen, Yüce Divan'ın kuruluşunun özelliği de, fertler tarafından bakanlar aleyhine açılacak davaların burada görülemeyeceğini gösterir.²⁵ Nitekim Yargıtay bu hususu "...fertler tarafından bakanlar aleyhine açılacak zarar ve ziyan davalarını genel mahkemelerde bakılacağı ve husumetin de şahıslara teveccüh edeceği ..." şeklindeki ifadelerle içtihat etmektedir.²⁶

---

²³ Bilge, Bakanlar, s.39 vd.; Gözübüyük, A.Şeref, *Anayasa Hukuku*, 4.Baskı, Ankara 1993, s.216-217; Tüzel, s.396-397; Balta, Tahsin Bekir, *Türkiye'de Yürütme Kudreti*, Ankara 1960, s.33; Armağan, 1961 Anayasası, s.152

²⁴ Bilge, Bakanlar, s.42-44; Armağan, 1961 Anayasası, s.152

²⁵ İslam, Nadir Latif, *Türkiye'de Gensoru ve Meclis Tahkikatı*, Ankara 1960, s.22

²⁶ Yargıtay 4.HD'nin 6.4.1946 tarihli ve E.2275, K.1487 sayılı kararı için bkz. Bilge, Bakanlar, s.186-192

Burada üzerinde durulması gereken başka bir konuda, Cumhurbaşkanının vatan hainliğinden dolayı sorumluluğunun ve bunu tespit etmenin "Yüce Divan"ın değil TBMM'nin görevi olduğudur (1924 Anayasası md.41).²⁷

3-Soruşturma ve Yargılama Usulü

Yüce Divan'ın yargı yetkisine tabi olan şahısların Divana sevkleri görevlerine göre değişik organlarca yapılmaktadır.

aa-Başbakan ve Bakanlar

Başbakan ve bakanlar hakkında soruşturma yapılması milletvekillerinden biri veya birkaçı tarafından verilecek bir önerge ile veya adalet makamlarınca görev yönünden verilecek bir karar gereğince istenebilir (TBMM Dahili Nizamnamesi md.169-170).²⁸ Her iki halde de Meclis, soruşturma gerekip gerekmeyeceğini anlamak üzere beş kişilik bir komisyon kurar. Bu komisyonca yapılacak inceleme sonucunda düzenlenecek rapor Meclise sunulur (TBMM Dahilî Nizamna-

---

²⁷ Eroğul, Cem, **Türk Anayasa Düzeninde Cumhuriyet Senatosunun Yeri**, Ankara 1977, s.47-48

²⁸ Metinler için bkz. Armağan, Servet, **Memleketimizde İktisadî Kurumlar**, İstanbul 1972; Tanilli, Server, **Türk Anayasaları ve İlgili Mevzuat**, İstanbul 1980; Bu konuda ayrıca bkz. Balta, s.34 dn.34 b; Gözübüyük, A.Pulat, "Mebuslar ve Bakanlar Hakkında Soruşturma ve Koğuşturma Usulü", **AD**, Sa.10, Ekim 1954, s.1190-1191; İslam, s.19-20; Uygulamada Sayıştay Komisyonu raporu ile bu prosedürün işlediği görülmüştür (Bu konuda Eski Ticaret Bakanı Ali Cenani Bey hakkındaki 14.5.1928 tarihli karar metni için bkz. Kumaş, Yüce Divan, s.68-80).

mesi md.170). Meclis bu rapor üzerine soruşturma yapılmasını kararlaştırdığı takdirde bu soruşturma Anayasa ve Adalet Komisyonlarından oluşacak karma bir komisyona veya 5-15 milletvekilinden oluşacak özel bir komisyona verilir (TBMM Dahilî Nizamnamesi md.172). İlk soruşturma merciinin yetkilerine sahip olan bu komisyon Meclis adına görev yapar. Soruşturma sonunda bakanın sorumluluğu olduğu yönünde TBMM'nin²⁹ verdiği karar bir nevi "son soruşturmanın açılması kararı" niteliğinde olup, bu durumda dosya Tüzüğün 176. maddesine göre Yüce Divan'a gönderilecektir. Aksi içerikte verilen karar ise bir "muhakemenin men'i kararı" olup her iki karar da kesindir.

b-Yargıtay Başkan, Başsavcı ve Üyeleri

Bu şahıslar hakkında göreve ilişkin veya kişisel suçlardan³⁰ dolayı sorgu hakimi olarak soruşturma yapma yetkisi Adalet Bakanlığı'nca uygun görülen Yargıtay başkanlarından birisine, savcılık görevi ise Başsavcıya aittir. Başsavcıya karşı soruşturma yapıldığında, savcılık işini Adalet Bakanınca belirlenecek Yargıtay başkanlarından biri yapar (766 sayılı ve 1926 tarihli Hakimler Kanunu md.31). Soruşturma sonucunda Yargıtay Ceza Dairesince luzumu

---

²⁹ Başgil, Ali Fuad, "Yüce Divan'da Vazife Meselesine Dair Hukuki Bir Mütalaa", İÜHFM, Cilt 14, Sa.1-2, İstanbul 1948, s.155

³⁰ 766 sayılı ve 1929 tarihli Hakimler Kanunu'nun 32. maddesinin son cümlesine ile 1924 Anayasası'nın 61. maddesine aykırı şekilde Temyiz Mahkemesi'nin hakimlerinin kişisel suçlarının yargılanması Divan-ı Ali'nin görevine dahil edilmiştir.

muhakeme kararı verilirse evrak Divan-ı Ali'ye sevkedilmek üzere Adalet Bakanlığına gönderilir(766 sayılı ve 1926 tarihli Hakimler Kanunu md.32).

766 sayılı Hakimler Kanunu'nun 29. maddesine 1224 sayılı ve 1932 tarihli Kanun ile eklenen fıkra ile Yargıtay Başkan ve üyeleri ile Başsavcının şahsi suçlarının yargılanması görevi Yüce Divan'ın görev alanından çıkarılarak Yargıtay Ceza Genel Kurulu'na verilmiştir.

c-Danıştay Başkan ve Üyeleri

17.2.1913 tarihli Memurin Muhakematı Hakkında Kanunu Muvakkat'ın 11. maddesi Danıştay'ın Başkan ve üyeleri hakkındaki ilk soruşturmanın 10. maddesindeki milli irade ile atanmış merkez memurları gibi yapılacağını göstermiş, son soruşturmanın ise Yargıtay'da olacağını emretmiştir. Ancak, 1924 Anayasası'nın 61. maddesi gereğince son soruşturma artık Yüce Divan'da yapılacaktır. İlk soruşturma ise yine sözkonusu kanunun 10. maddesine göre yapılacaktır. Buna göre Başbakanın belirlediği kurul tarafından başkan veya üyeler hakkında düzenlenen soruşturma dosyası Danıştay İkinci Dairesi'ne gönderilecek burada lüzumu muhakeme ya da men'i muhakeme kararı verilecektir. Men'i muhakeme kararı kendiliğinden, lüzumu muhakeme kararı ise itiraz üzerine Danıştay İdari Daireler Kurulu'na gelecek ve burada kesin olarak karara bağlanacaktır.³¹

---

³¹ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz.Kırmızıgül, Hüsamettin, Memurlar Hakkında Tahkikat ve Muhakeme Usulü, 2.Baskı, İstanbul 1995, s.90-94

Danıştay mensuplarının görev ve şahsi suçlarından dolayı kovuşturma usulü ilk kez özel olarak 24.12.1964 tarihli ve 521 sayılı kanunla düzenlenmiş olup, gerek 669 sayılı Şurayı Devlet Kanunu'nda gerekse 3546 sayılı Devlet Şurası Kanunu'nda konuya ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır³²

C-27 Mayıs 1960 Darbesi ve Yüce Divan

1-Genel Olarak

Türk Silahlı Kuvvetleri 27 Mayıs 1960 tarihinde Ordu İç Hizmet Kanunu'nun 34. maddesine dayanarak ülke yönetimine el koymuş ve 38 subaydan oluşan Milli Birlik Komitesi TBMM'yi dağıtmıştır. Aynı Komite darbeyi Anayasal temele oturtmak için 12 Haziran 1960'da "1924 Tarih ve 491 sayılı Teşkilatı Esasiye Kanununun Kaldırılması ve Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Geçici Kanun" başlığını taşıyan 1 sayılı Kanun'u çıkartmıştır.³³ Kanunun konumuzu ilgilendiren 24. maddesiyle 1924 Anayasası'nın Yüce Divan'a ilişkin 61-67. maddeleri yürürlükten kaldırılmış aynı kanunun 6. maddesiyle düşük Cumhurbaşkanı, Başbakanı, bakanları, eski iktidar milletvekillerini ve bunların suçlarına iştirak edenleri yargılamak üzere "Yüksek Adalet Divanı"nı kurmuştur. Yine aynı maddede sanıkların

³² 3.Tertip Düstur, Cilt 7, s.150 vd., Cilt 12, s.916 vd., Cilt 20, s.117 vd., Cilt 27, s.1161 vd., Cilt 37, s.1145 vd., Cilt 40, s.1337 vd.; Özdeş, Orhan, " Danıştay ve Tarihi Gelişimi", Danıştay Dergisi, Yıl 1, Sa.1, Ankara 1971, s.29

³³ 4.Tertip Düstur, Cilt 1, s.36

sorumluluklarını araştırmak ve haklarında son soruşturmanın açılarak Yüksek Adalet Divanı'na verilmeleri gerekip gerekmeyeceğine karar vermek üzere bir "Yüksek Soruşturma Kurulu" kurulması hüküm altına alınmıştır.

2-Yüksek Adalet Divanı ve Oluşum şekli

Yüksek Adalet Divanı, Adli, İdari ve Askeri Yargıya mensup hakimler arasından Bakanlar Kurulu'nun³⁴ teklifi zerine Milli Birlik Komitesi'nce seçilecek bir başkan, sekiz asli ve altı yedek üyeden kurulur (1 sayılı Kanun md.6).

Yüksek Adalet Divanı'na ye olabilmek için başlıca şart adli, idari veya askeri yargıda hakim olmaktır. Bu hakimlerin yüksek dereceli olması veya Yargıtay yesi olması şart değildir. Ancak, idari yargıdaki hakimlerin, Devlet şurası'nın sadece dava dairelerinde mevcut olduğundan bu dairelerin üyelerinden seçilmesi gereklidir.

Yüksek Adalet Divanı'nın Başsavcısı ile yeteri kadar yardımcısı Milli Birlik Komitesi'nce Yüksek Soruşturma Kurulu Başkan ve yeleri arasından seçilir (1 sayılı Kanun md.6/5).

Milli Birlik Komitesi yeleri, bu üyelikten ayrılmış olsalar bile Yüksek Adalet Divanı'nda, Yüksek Soruşturma Kurulu'nda ve Divan Savcılığı'nda görev alamazlar (1 sayılı Kanun md.6/son).

---

³⁴ 12.6.1960 tarihli ve 1 sayılı Kanun'un 3. maddesine göre "Milli Birlik Komitesi, yasama, yetkisini doğrudan doğruya kendisi ve yürütme yetkisini Devlet Başkanı'nca tayin ve Komitece tasvip edilen Bakanlar Kurulu eliyle kullanır."

Milli Birlik Komitesi, Yüksek Adalet Divanı Başkan ve üyelerini 1 sayılı Kanun'unun 6. maddesine dayanarak 16 numaralı kararıyla seçmiştir.³⁵

3-Görev ve Yetkileri

Yüksek Adalet Divanı'na düşük Cumhurbaşkanı, Başbakanı, bakanları, eski iktidar milletvekillerini ve bunların suçlarına iştirak edenleri kişisel ya da görev suçu ayırımı yapmaksızın yargılama yetkisi tanınmıştır (1 sayılı Kanun md.6/1). Ayrıca yargılanmaları görevi, 1924 Anayasası'na göre Divan-ı Âli'ye ait bulunan şahıslar hakkında da soruşturma ve yargılama yetkisi Yüksek Adalet Divanı ile Yüksek Soruşturma Kurulu'na verilmiştir (1 sayılı Kanun md 6/son).

"Eski iktidar mensupları" tabirine feshedilen Demokrat Parti düşük mebusları (milletvekilleri) ve "bunların suçuna iştirak edenler" tabirine de bazı generaller, valiler, emniyet müdürleri ve belediye başkanları ve bunların yardımcıları da dahil olduğundan, Yüksek Adalet Divanı'nın yargıladığı sanık sayısı 500 civarında olmuştur.³⁶

4-Yüksek Soruşturma Kurulu

Yüksek Soruşturma Kurulu sanıkların sorumluluklarını araştırmak ve Yüksek Adalet Divanı'na verilmelerinin gerekip gerekmediği-

³⁵ Bkz.RG'nin 7 Ekim 1960 tarihli ve 10623 sayılı nüshasına.

³⁶ Sungur, Halis Hasan, Anayasa'yı İhlal Suçları ve TCK.nun 146. Maddesi Hükümleri Sakıt İktidarın Sorumluluğu, İstanbul 1961, s.20

ne karar verilmek üzere kurulmuştur. Bu kurul, Bakanlar Kurulu'nun teklifi üzerine Milli Birlik Komitesi'nce seçilecek bir başkan ile yeteri kadar üyeden oluşur. Millî Birlik Komitesi üyeleri bu görevlerinden ayrılmış olsalar bile Kurul'da görev alamazlar (1 sayılı Kanun md.6/5).

5-Yüksek Adalet Divanı'nın ve Yüksek Soruşturma Kurulu'nun Çalışma Usulleri

Milli Birlik Komitesi, 1 sayılı Kanun'un 6. maddesine dayanarak gerek Yüksek Adalet Divanı'nın gerekse Yüksek Soruşturma Kurulu'nun görevlerini yaparken uyacakları esasları gösteren "Yüksek Adalet Divanı'nın Muhakeme Usulüne Ait Kanun" başlıklı ve 3 sayılı Kanun'u düzenlemiştir.³⁷ Bir genel madde, üç bölüm ve 26 maddeden oluşan Kanunun Birinci Bölümü Yüksek Soruşturma Kurulu'na, İkinci Bölümü Yüksek Adalet Divanı'na, üçüncü bölümü ise müşterek hükümlere ayrılmıştır. Kanunun konumuzla ilgili başlıca hükümleri şunlardır:

-Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun iş bu kanuna aykırı olmayan muhakeme usulüne ait hükümleri, sür'at gayesini zedelememek kaydıyla Yüksek Adalet Divanı duruşmalarında da uygulanır.

-Yüksek Adalet Divanı, Yüksek Soruşturma Kurulu'nca haklarında son tahkikatın açılması kararı verilen sanıkları muhakeme eder. Yüksek Soruşturma Kurulu'nca soruşturma sonuna kadar tahliye ka-

---

³⁷ Bkz.RG'nin 18.6.1960 tarihli ve 10529 sayılı nüshasına.

rarı verilemeyeceği gibi sanıklar Yüksek Adalet Divanı'na mevkufen sevk edilir (YMK.md.7,11,14).

-Sakıt ve sabık iktidar mensuplarının işlemiş oldukları gerek vazifeden doğma ve gerek şahsi suçları hakkında sorumluluklarını araştırmak ve haklarında son tahkikat açılarak Yüksek Adalet Divanı'na verilmeleri gerekip gerekmediğine karar verilmek üzere bir Yüksek Soruşturma Kurulu teşkil edilmiştir (1 sayılı Kanun md.6). Bu kurul hem hazırlık, hem de ilk soruşturma yapmakla mükellef olduğundan vereceği karar, CMUK'un 196,197 ve 198.maddelerinde yazılı lüzumu muhakeme veya men'i muhakeme kararını ihtiva edecek bir karar olacaktır.

-Yüksek Soruşturma Kurulu'nca verilecek son tahkikatın açılması kararı kesindir. Ancak men'i muhakeme kararı yeniden gözden geçirilmek üzere 15 gün zarfında Milli Birlik Komitesi'nce Yüksek Soruşturma Kurulu'ndan istenebilir. Bu talep üzerine Kurul'ca yapılacak inceleme sonucunda verilecek karar kesindir. Kurul'ca verilecek son tahkikatın açılması veya men'i muhakeme kararları sanıklara tebliğ olunur.

-Sanığın kaybolması veya suçu işledikten sonra bir akıl hastalığına tutulması nedeniyle son soruşturmanın yapılması imkansızlaşırca Yüksek Soruşturma Kurulu bu soruşturmanın muvakkaten tatiline karar verir (CMUK.md.198).

- Yüksek Soruşturma Kurulu'nda haklarında son soruşturmanın açılmasına karar verilen sanıkların duruşmaları Yüksek Adalet Divanı'nda yapılır (YMK.md.14).

-Yüksek Adalet Divanı Milli Birlik Komitesi'nce tayin edilen yerde görev yapar (YMK.md.14/son).³⁸

-Duruşmalar alenîdir. Ancak Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 373. maddesinde yazılı sebeplerle bir kısmının veya tamamının gizli yapılmasına Yüksek Adalet Divanı'nda karar verilebilir. Bu sebepler genel adap ve emniyeti koruma maksadından ibarettir. Duruşmanın gizli olması kararı ve sebepleri aleni olarak tefhim olunacağı gibi hüküm de aleni olarak tefhim olunur.

-Yüksek Adalet Divanı'nda her davanın duruşması aralıksız cereyan eder. Ancak zorunlu sebepler varsa, duruşmaya en çok üç gün ara verilebilir. Örneğin, şahitlerin dinlenebilmesi için celbi vb. sebeplerle duruşma en çok üç gün sonraya bırakılabilir. Yalnız duruşma tamamlandıktan ve Başsavcı esas hakkındaki düşüncesini bildirdikten sonra sanıklar ve/veya vekillerinin son savunmaları için üç günden fazla süre verilebilir (YMK. md.16).

-Duruşmalar sanıkların huzuru ile yapılır. Ancak sanığın kabul edilebilir bir mazereti, örneğin duruşmaya çıkamayacak derecede hastalığı sebebiyle hazır bulunamıyorsa, duruşma müdafinin huzuru

---

³⁸ Yüksek Adalet Divanı düşük iktidar mensuplarının tutuklu olduğu İstanbul Yassıada'da görev yaptığı için daha çok Yassıada Mahkemesi olarak anılmıştır. Divan 15 Eylül 1961 tarihinden sonra Ankara'daki Yargıtay binasında çalışmıştır.

ile yapılır ve şayet hazır bulunmama kabul edilemeyecek bir nedenden ileri gelmişse, örneğin sanık duruşmada bulunmaktan kaçınırsa, duruşmaya müdafî de kabul edilmeyerek duruşma sanığın gıyabında yapılarak hüküm verilir (YMK. md.18).

-Yüksek Adalet Divanı, sanıklara mal beyanına davet hususunda Yüksek Soruşturma Kurulu'nun 9. maddedeki haiz olduğu bütün hak ve yetkilere sahiptir. Bu sebeple Yüksek Adalet Divanı sanıklarla gerektiğinde yakınlarını mal beyanında bulunmaya davet edebilir, bütün taşınır ve taşınmaz mallarının üzerine ihtiyati haciz veya ihtiyati tedbir koyabilir. Ayrıca Divan sanıkların ülkede veya ülke dışındaki taşınır ya da taşınmaz malları ile her türlü haklarını soruşturabilir ve yurt dışındakilerin ülkeye getirilmesi için gerekli tedbirleri alabilir. Bundan başka Divan sanıkların ailesinden gerekli gördüklerini ve ahzû kabza yetkili vekillerini duruşma sonuna kadar yurt dışına çıkmaktan men edebilir veya belli bir yerde ikamet etmeye zorlayabilir. Yüksek Adalet Divanı aynı zamanda Yüksek Soruşturma Kurulu'nca verilmiş olan bu ve bunlara benzer tedbirlerin ve kararların devamına da karar verebilir (YMK. md.9,19).

-Yüksek Adalet Divanı'nın Başkan ve üyeleri ve zabıt katipleri yalnız CMUK'un 21. maddesinde yazılı hallerde görev yapamazlar ve sadece bu sebeplerle sanıklar tarafından reddedilebilirler. Bunları aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz:

-Suçtan kendisinin zarar görmüş olması,

-Sonradan kalkmış olsa bile sanık veya mağdur ile aralarında evlilik veya vesayet bağının bulunması ,

-Sanık veya mağdurun nesepten veya sebepten usul ve fūruu bunlarla evlat edinme bağı yahut sanık veya mağdur ile aralarında üçüncü dereceye kadar nesepten veya evlilik kalkmış olsa bile ikinci dereceye kadar sebepten civar hısımlığı olması,

- Aynı davada savcılık, adli kolluk memurluğu görevlerini veya mağdur yahut sanığın vekilliğini yapmış olması,

-Aynı davada tanık ya da bilirkişi sıfatıyla dinlenmiş olması.

Bu durumda Divan Başkanı veya üyesi yahut zabıt katibi o sanığın davasına bakamaz ve bulunamaz. Bulunduğu takdirde sanık da münhasıran bu beş sebebe dayanarak o sahsı reddedebilir. Ancak, kanun bu beş sebebin dışında hiçbir ret sebebi kabul etmemiştir. Nitekim, maddede "münhasıran bu sebeplere binaen ret edilebilir" denilmek suretiyle bu durum sınırlı olarak ve açıklıkla belirtmiştir. Bundan dolayı da Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 24.maddesinde yazılı "Bitaraflığını şüpheyi düşürecek sebeplerden dolayı hakim reddi" nedeni Yüksek Adalet Divanı Başkan ve üyeleri ve zabıt katiplerine karşı ileri sürülemez.

Yüksek Adalet Divanı Başkan ve üyeleri ile zabıt katipleri bir sanık tarafından reddedildiğinde toplanan Yüksek Adalet Divanı o istek hakkında ileri sürülen sebebin yukarıda gösterilen beş sebepten birine uygun olup olmadığına karar verir. Ancak, reddedilen kimse toplantıya katılamaz. Bu karar kesindir.

-Yüksek Adalet Divanı'nca dinlenmesine lüzum görülen tanıklar-
la bilirkişiler yargılamanın hızlılığı gayerinin temini için davetiye ile
değil, ihzar müzekkeresi ile celbedilirler. Kabul edilebilir bir mazere-
te dayanmaksızın ihzardan kaçınan tanık ve bilirkişilere üç aydan bir
seneye kadar hapis cezası hükmolunur (YMK.md.21). Ancak, Ceza
Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 244. maddesi gereğince belli hal-
lerde tanık ve bilirkişinin evvelce alınan ifadelerinin okunmasıyla da
yetinilebilir.

-Yüksek Adalet Divanı'nda YMK'nın 22. maddesi gereğince
yapılacak duruşmalarda davaya müdahale hükümleri uygulanamaz.
Halbuki Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 365 ve devamı mad-
delerine göre "suçtan zarar gören her şahıs duruşmaya müdahale yo-
luyla hukuku amme davasına iltihak edebilir ve şahsî haklarını iste-
yebilir." Yüksek Adalet Divanı'nın Muhakeme Usulüne Ait 3 sayılı
Kanun'un 22. maddesiyle bu müdahale hükümlerinin tatbik edilme-
mesi kararlaştırılmıştır.

Yüksek Adalet Divanı'nın kararları kesindir. Ancak, idam karar-
larının infazı Milli Birlik Komitesi'nin onamasına (tasdikine) bağlıdır
(1 sayılı Kanun md.6/6). Bu sebeple Divan'ın kararlarına karşı gerek
lehe gerekse aleyhe olarak hiçbir kanun yoluna başvurulamaz.

**6-157 sayılı ve 13.12.1960 Tarihli Kanun'la Kurulan Yüce
Divan**

27 Mayıs 1960 tarihinden 16 Aralık 1960 tarihine kadar Yüce Divan görevini 1 sayılı Kanun ile kurulan "Yüksek Adalet Divanı" yerine getirmiştir. 13.12.1960 tarih ve 157 sayılı "Kurucu Meclis Teşkili Hakkında Kanun"³⁹ ile 491 sayılı ve 1924 tarihli Anayasa'nın Yüce Divan ile ilgili 61-66. maddeleri tekrar yürürlüğe konmuştur. Buna göre "Meclis soruşturmasına karar verildiğinde Milli Birlik Komitesi ile Temsilciler Meclisi'nden seçilecek ⁴⁰ yedişer üyeden kurulu bir soruşturma komisyonu gerekli soruşturmayı yapar. Bu komisyonun raporu Kurucu Meclis'in birleşik toplantısında görüşülerek, 1924 tarihli ve 491 sayılı Anayasa'nın 61-66. maddeleri uyarınca bir Yüce Divan kurulmasına mahal olup olmadığına karar verilir." (157 sayılı Kanun md.38/1). Bu düzenleme ile 16.12.1960 tarihinden itibaren 1924 Anayasası'nın 61-66. maddelerinde açıklanan şartlarda bir suç işlendiğinde artık görevli mahkeme "Yüksek Adalet Divanı" değil "Yüce Divan" olacaktır.

Yine 157 sayılı Kanun'un 38/2. maddesinde "Yargıtay ve Danıştay Başkan ve üyelerini ve Cumhuriyet Başsavcısını ve Danıştay Başkanunsözcüsünü görevinden doğan ve görevleriyle ilgili hususlarda soruşturma ve yargılama gerekirse yine 1924 tarih ve 491 sayılı

---

³⁹ Bkz.4. Tertip Düstur, Cilt 1, s.741; RG, 16.12.1960, Sa.10682

⁴⁰ 157 sayılı Kanun'un 1. maddesine göre Kurucu Meclis "...Milli Birlik Komitesi ile, demokratik hukuk devletinin kurulması yolunda ve mevcut şartlara uygun olarak milletin en geniş manasıyla temsili gayesini gözetken ve bu kanun hükümlerine göre kurulacak Temsilciler Meclisi'nden teşekkül eder."

Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun 61-66.maddeleri uygulanır" denmektedir.

7-Divan-ı Âli'den Farkları

Yüksek Adalet Divanı yukarda açıklandığı üzere düşük Cumhurbaşkanını, Başbakanı, bakanları, iktidar partisi milletvekillerini ve bunların suçlarına iştirak edenler ile 1924 Anayasası'nda Yüce Divan'ın görevi içinde bulunan diğer görevlileri yargılamak üzere 27 Mayıs 1960 darbesini yapanlar tarafından, görevi, yetkileri ve uygulayacağı yasalar belirlenerek, tabii hakim ilkesine aykırı bir şekilde oluşturulmuş olağanüstü bir mahkemedir.⁴¹ Bu sebeple, 1924 Anayasası'nda düzenlenen Divan-ı Âli'den öncelikle bu temel yönleriyle farklıdır.

Divan-ı Âli üyelerinden onbiri Yargıtay, onu Danıştay Başkan ve üyeleri arasından ve genel kurulları tarafından gizli oyla seçilip TBMM kararıyla Anayasa'ya göre kurulduğu halde, Yüksek Adalet Divanı Milli Birlik Komitesi tarafından sonradan yaptığı düzenlemelerle oluşturulmuştur. Divan-ı Âli yürürlükte olan yasalara göre duruşma yapıp hüküm verdiği halde Yüksek Adalet Divanı geçmiş olay-

---

⁴¹ Soyaslan, Doğan, "Anayasa'nın Ceza Normları Tarafından Korunması, Anayasa'nın İhlali TCK 146", Anayasa Yargısı, Sa.10, Ankara1993, s.87-88; Dinçer, Güven, "Tartışma", Anayasa Yargısı, Sa.10, Ankara 1993, s.91; Yüce, Turhan Tufan, Ceza Muhakemesi Hukukunda Hukuk Devleti Esasları, Erzurum 1968, s.103; Aksi düşünce için bkz.Sungur, s.23-25 ;Tabii hakim ve Olağanüstü mahkeme kavramları için bkz. Çalışmamızın "Hukuki Niteliği" başlıklı 66-70. sayfalarına.

lara uygulanmak üzere çıkarılan⁴² yasaları uygulamak durumundadır. Bu şekliyle Yüksek Adalet Divanı, 1924 Anayasası'ndaki Divan-ı Âli'nin aksine, Anayasa ve ceza hukukunun en temel ilkelerine aykırı olarak oluşturulmuş olağanüstü bir organdır.⁴³

27 Mayıs dönemi ve Yüksek Adalet Divanı'nın görevi 9 Temmuz 1961 gün ve 334 sayılı 1961 Anayasası'nın yürürlüğe girmesiyle son bulmuş ve Yüce Divan görevi Türk Hukukuna ilk defa bu Anayasa ile giren Anayasa Mahkemesi'ne verilmiştir.

Yüksek Adalet Divanı görev süresi içinde 15 kişiye idam 31 kişiye ömür boyu ağır hapis, 418 kişiye de değişik türde hapis cezası vermiştir. 123 sanık beraat ederken, 11 idam cezası Milli Birlik Komitesi tarafından ömür boyu ağır hapis cezasına çevrilmiştir. 16 Eylül'de Fatin Rüştü Zorlu, Hasan Polatkan, 17 Eylül'de ise Adnan Menderes idam edilmişlerdir.⁴⁴

---

⁴² Bkz.3 sayılı ve 16.6.1960 tarihli YMK; 15 sayılı ve 6.7.1960 tarihli TCK'un 146. maddesine bir fıkra eklenmesi ve 56. maddesinin Kaldırılması Hakkında Kanun.

⁴³ Perin, Mithat, "Menderes'i Kim Astırdı", *Hürriyet Gazetesi*, 18.9.1995

⁴⁴ *Yeni Türk Ansiklopedisi*, Cilt 12, Ötüken Yayınları, İstanbul 1985, s.4724-4727; *Büyük Ansiklopedi*, Cilt 15, Milliyet Yayınları, İstanbul 1990, s.5829-5830; *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, Cilt 24, Milliyet Yayınları, İstanbul 1992, s.12439-12440

İKİNCİ BÖLÜM

1961 ANAYASASI'NDAN GÜNÜMÜZE

YÜCE DİVAN

I-Genel Olarak

Kaynağını Eski Yunan'a, Roma'ya, Ortaçağ Hristiyan düşünürlerine ve İslam Hukukuna dayandıran "hukuk normları arasında hiyerarşi" olduğu fikri⁴⁵ giderek siyasi iktidara sınır koyma ve hukuk devleti idealine erişme çabasına dönüşmüş ve çağdaş hukuk sistemlerinde "Anayasa Yargısı" olarak yerini alan kurumun fikri temellerini oluşturmuştur.

Türkiye'de Anayasa Yargısı'nın kurulması gayretleri politikanın yargı yoluyla denetlenmesi düşüncesiyle paralel olarak gelişmiş olmasına rağmen⁴⁶ Anayasa Mahkemesi Türk Pozitif Hukukundaki yerini ancak 1961 Anayasası'nda alabilmiş ve üyelerinin nitelikleriyle denetim alanındaki sınırlama dışında esaslı bir değişikliğe uğramadan 1982 Anayasası'nda yeniden düzenlenmiştir (1961 Anayasası md.145-152; 1982 Anayasası md.146-153).

---

⁴⁵ Feyzioğlu, Turhan, Kanunların Anayasa'ya Uygunluğunun Kazai Murakabesi, Ankara 1951, s.3; Kıratlı, Metin, Anayasa Yargısında Somut Norm Denetimi(İtiraz Yolu), Ankara 1966, s.8-11

⁴⁶ Arzak, Ülkü, Türk Anayasa Mahkemesi, Anayasa Düzenindeki Yeri, Teşkilatı, Fonksiyonları, İÜHFM, Cilt 28, Sa.1, İstanbul 1962, s.649-650

Anayasa Mahkemesi'nin kurulmasıyla bu mahkemeye önde gelen fonksiyonu (asli işlevi) olan "Anayasa Yargısı" dışında birçok görevle birlikte, konumuzu oluşturan "Yüce Divan" görevi de verilmiştir.⁴⁷ Bu sebeple çalışmamız sırasında Yüce Divan müessesesi incelenirken organik özdeşliğin (ayniliyetin) doğal sonucu olarak, Anayasa Mahkemesi de değerlendirme ve inceleme konusu olacaktır.

II-Anayasa Yargısı Kavramı

Anayasa Yargısı kavramının tanımı konusunda doktrinde tam bir uyum yoktur. Ancak, kamu hukukunun çeşitli dalları üzerinde araştırmaları ile tanınmış "Max Planck Institut (Heidelberg)" tarafından Almanya Federal Cumhuriyetinde 20-21 Temmuz 1961 tarihinde düzenlenen "Anayasa Yargısı" konulu kollogyumda bu kavramın "Anayasaya doğrudan doğruya riayeti sağlayan her türlü yargı faaliyeti" olduğu konusunda görüş birliğine varılmıştır. Ayrıca bu kavramın o ülkede yalnız kanunların değil, diğer hukuk metinlerinin de yargı yoluyla denetlenmesini kapsadığı yine aynı kollogyumda belirtilmiştir.⁴⁸

Anayasa yargısı kavramı dar ve geniş ya da şekli ve maddi anlamda ele alınabilir. Dar anlamda Anayasa yargısı, kanunların ve di-

---

⁴⁷Anayasa Mahkemesi'nin genel olarak görevleri için bkz.Çalışmamızın 56-60. sayfalarına.

⁴⁸Bu konuda bkz. Kıratlı, İtiraz Yolu, s.16; Tikveş, Özkan, "Anayasa Yargısı", AD, Cilt 63, Sa.1-4, Ankara 1978, s.267; Tikveş, Anayasa Hukuku, s.321; Tunç, Hasan, Türk Anayasa Yargısında İtiraz Yolu, Erzincan 1992, s.8

ğer bazı yasama tasarruflarının Anayasaya uygunluğunun incelenip sonuca bağlanmasını, geniş anlamda ise, tüm Anayasa hukuku sorunlarının yargısal usullerle bir karara bağlanmasını ifade eder.⁴⁹

Şekli anlamda Anayasa yargısı kavramı pozitif hukukun Anayasa yargısının görevine dahil ettiği bütün yargı faaliyetlerini ihtiva eder. Yani yürürlükteki kanunları Anayasa Mahkemesi'nin görevi içine soktuğu bütün faaliyetler Anayasa yargısına dahil edilmelidir. Bu sebeple bu anlamdaki Anayasa yargısının kapsamını belirlemekte güçlük yoktur. Asıl güç olan maddi anlamda "Anayasa yargısı"nın kapsamını belirlemek ve tanımlamaktır. Böyle bir tanımlama için anlaşmazlığın tarafları veya konusu kıstas alınmaktadır. Tarafların kıstas alınarak bir tanımlama yapılması isabetli olmayabilecektir. Çünkü, anlaşmazlığın tarafları her olaya göre değişebileceği gibi bu kıstas idare hukuku veya özel hukuk alanına giren ihtilafları da Anayasa yargısı kapsamı içine alabileceğinden yeterli bir kıstas olarak görülemez.⁵⁰ Buna karşılık uyuşmazlığın "konusu" esas alınarak bir değerlendirmeye gidildiği takdirde daha verimli ve sağlam bir sonuca varılabilecektir. Ancak buradaki sorun "konu" hakkında görüş birliğinin olmayışıdır. Kelsen, Anayasa yargısını kanunların Anayasaya uygunluğunun denetiminden ibaret sayarken, Tripel, kavramı "maddi Anayasa problemleri alanındaki yargı şeklinde" tanımlamaktadır.⁵¹

⁴⁹ Armağan, Servet, *Anayasa Mahkemesi'nde Kazai Murakabe Sistemi*, İstanbul 1967, s.10

⁵⁰ Bu konuda bkz. Arzak, s.661-662; Kıraltı, İtiraz Yolu, s.16-17

⁵¹ Bu konuda bkz. Arzak, s.662-663; Kıraltı, İtiraz Yolu, s.17-18

Bu görüşlerden birincisi kavramı çok daralttığı, ikincisi ise genişlettiği yönünde eleştirilere maruz kalırken, uygulamada en çok benimsenen görüş Friesenhahn'ın savunduğu ve Alman Federal Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi'nin benimsediği görüştür. Buna göre, "maddi anlamda Anayasa yargısı, devletin yargı fonksiyonu içinde en yüksek dereceyi teşkil eden yargı türlerini içine alır" ve bu anlamdaki Anayasa yargısı kavramına devletin organları arasında Anayasa huku-ku meselelerine çıkan davalar, Federal Devlet ile federe devletler arasında aynı alanda çıkan ihtilaflar ile norm kontrolü davaları dahildir.⁵²

Belirtmek gerekir ki, maddi anlamdaki Anayasa yargısı kavramı içine Türk Anayasa Mahkemesi'nin sadece "norm kontrolü" (kanunların Anayasaya uygunluğunun denetlenmesi) işlevi girmektedir. Anayasa Mahkemesi'nin diğer görevleri özellikle, konumuzu oluşturan Yüce Divan görevi bu anlamda Anayasa yargısı kavramının kapsamı dışında kalmakla beraber şekli anlamdaki Anayasa yargısı kavramı içine girmektedir. Başka bir ifadeyle Anayasa Mahkemesi'nin esas görevi norm kontrolü olup diğer görevleri mahkemenin yapısına ve amacına aykırıdır.

III- Anayasa Yargısı ve Anayasa Mahkemesi İlişkisi

Anayasaya uygunluk denetiminin mutlaka Anayasa Mahkemesi tarafından yapılmasına gerek olmadığı, bu denetimin başka organlarla

---

⁵² Bu konuda bkz. Arzak, s.663

da yapılageldiği görülmektedir.⁵³ Ancak uygulamada bu denetimin en etkili aracı olarak "Anayasa Mahkemesi" gösterilmektedir. Öte yandan, Anayasa Mahkemesi'nin mevcut olduğu bazı ülkelerde mahkemeye norm kontrolü ile ilgisi olmayan başka birçok görev verilmektedir. Bu görevlerin sayısı, çeşidi ve niteliği ise her ülkenin özelliklerine ve Anayasa koyucularının iradelerine göre değişebilmektedir. Kanun koyucunun iradesi ülkenin, toplumsal, siyasal ve tarihsel özellikler ile şartlara göre belirecektir. Bu sebeple, "Anayasa yargısı" kavramı ile "Anayasa Mahkemesi" arasında bir özdeşlik yoktur.

IV-1961 Anayasası'nda Yüce Divan

"Yüce Divan" görevi 1982 Anayasası'nda olduğu gibi 1961 Anayasası döneminde de "Anayasa Mahkemesi"nce yerine getirilmiştir. Gerek 1961, gerekse 1982 Anayasası'nda konumuzu oluşturan Yüce Divan kavramı ve kurumu açısından, aralarında esaslı farklılıklar olmaması nedeniyle gerektiğinde farklı noktalarına işaret edilerek birlikte incelenecektir.

V-Çağdaş Hukuk Sistemlerinde Yüce Divan'ın Yeri

A-Yüce Divan'ın Oluşum Biçimiyle İlgili Sistemler

---

⁵³ Tikveş, Anayasa Yargısı, s.268-269; Tikveş, Anayasa Hukuku, s.321-322

Yüce Divan yargılaması çeşitli ülkelerde değişik organlar tarafından yerine getirilmektedir. Bununla ilgili olarak üç sistemin kabul edildiği belirtilmelidir:

-Bazı ülkelerde Yüce Divan görevi için ayrı ve istisnai bir organa gerek görülmemiştir. Bu ülkelerde Yüce Divan görevi ülkenin en yüksek yargı organı yani Temyiz Mahkemesi'nce yerine getirilmektedir.⁵⁴

-Çoğunluğu teşkil eden ikinci grup ülkelerde ise Yüce Divan görevini bu ad ile kurulan özel bir mahkeme yerine getirmektedir.⁵⁵

-Diğer bazı ülkelerde ise Yüce Divan görevi yasama organına verilmiştir. Bu ülkelerin başında İngiltere gelmektedir ve diğer ülkeler bu sistemi oradan iktibas etmişlerdir⁵⁶. Bu kurum İngiltere'de siyasi bir geleneğin ürünüdür. Lordlar Kamarası öteden beri İngiltere

⁵⁴ Bkz.1853 tarihli İsviçre Federal Makam ve Memurlarının Sorumu Hakkında Kanun md.2, 25; Belçika Anayasası md.90; Romanya Anayasası md.98; Portekiz Anayasası md.114; Brezilya Anayasası md.52; Ayrıca bkz.Bilge, Bakanlar, s.34; Armağan, 1961 Anayasası, s.165 ve dn.102a; Öztürk, B,Yüce Divan, s.64-65

⁵⁵ Bkz. Polanya Anayasası md.30; Finlandiya Anayasası md.59; Danimarka Anayasası md.14, 66; Bulgaristan Anayasası md.158; Estonya Anayasası md.58; İspanya Anayasası md.92; Arnavutluk Anayasası md.135; Mısır Anayasası md.68; Ayrıca bkz.Bilge, Bakanlar, s.35; Armağan, 1961 Anayasası, s.165 dn.104

⁵⁶Bilge, Bakanlar, s.35; Armağan, 1961 Anayasası, s.164 ve dn.101-102; Yücel, Turgay, 1958 Fransız Anayasası, Ankara 1988, s.11,39-40; Atalay, Selahattin, "İngiliz Ceza Mahkemeleri", AD, Sa.11-12, Ankara 1958, s.595-596; Hauriou, s.781; Duverger, Institutions Politiques, s.661; Barthélemy/Duez, s.869; Prélôt, s.780; Vedel, s.541; Onar, Erdal, Meclis Araştırması, Ankara 1977, s.11; İslam, s.21

Krallığı'nın yüksek memurlarını yargılama hakkına sahip bulunuyor ve bakanları da devletin en yüksek memuru saymak suretiyle Lordlar Kamarası'nın bunlar üzerinde yargı yetkisine sahip olduğu sonucu çıkarılıyordu. Ancak bunları suçlayacak jüri heyeti gerekiyordu. Çünkü İngiltere'de hiç kimse jüri tarafından itham edilmedikçe mahkeme önüne sevk edilemiyordu. Avam Kamarası da kendisini İngiltere'de mevcut kontlukların en yüksek temsilcilerden kurulmuş en yüksek jüri telakki etmek suretiyle kendisinde bakanları itham etmek yetkisinin olduğunu kabul etti. Böylece 14.Yüzyılın sonlarında İngiltere'de itham (impeschement) usulü ortaya çıktı. Bu usul Amerika ve Fransa tarafından da kabul edildi.⁵⁷

B-Karşılaştırmalı Hukukta Durum

1-Almanya

Alman Anayasası özel bir Yüce Divan öngörmemiştir. Üst düzey yöneticilerin işledikleri iddia edilen görev suçlarından dolayı yargılanmaları Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ve Mahkemelerin Kuruluş ve Yargılama Usulü Hakkında Kanun hükümlerine göre olmaktadır. Örneğin vatana ihanet halinde madde bakımından yetkili mahkeme Yüksek Eyalet Mahkemesi'dir.⁵⁸

---

⁵⁷ Bkz.Dn. 56'de gösterilen yerlere

⁵⁸Bu konuda bkz. Öztürk ,B, Yüce Divan, s.65

Alman Anayasası'nın 61. maddesinde Federal Meclis'in (Parlamento'nun) veya Federal Konsey'in (Senato'nun) Devlet Başkanı hakkında Anayasa'yı veya federal bir kanunu kasten ihlal ettiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesi'nde dava açabileceği belirtilmişse de, açılması öngörülen bu dava bir ceza davası olmayıp, Başkan'ın bu fiilleri işlediği sabit görülmesi halinde görevden geçici veya sürekli olarak el çektirilmesi konusundaki kararın verildiği nev'i şahsına münhasır bir davadır. İrlanda Anayasası'nda da buna benzer bir hüküm vardır. Belirtmek gerekir ki Anayasa Mahkemesi bu yetkisini hiç kullanmamıştır.⁵⁹ Aynı Anayasa'nın 98/2. maddesinde federal yargıçlar için benzer bir düzenleme vardır. Buna göre bir federal yargıç resmi sıfatıyla veya özel olarak Anayasa ilkelerini veya Ülkenin Anayasal düzenini ihlal ederse Federal Meclis'in (Buntestag'ın) müracaatı üzerine Anayasa Mahkemesi onun başka bir göreve nakline veya emeklilik listesine alınmasına üçte iki çoğunlukla karar verebilir. Kastten ihlal halinde görevine son verebilir.⁶⁰

2-Fransa

---

⁵⁹Bkz. Öztürk, B,Yüce Divan, s.65; Kıratlı, Metin, Alman Federal Anayasa Mahkemesi, Ankara 1963, s.23-24; Gürbüz, Anayasalar, İstanbul 1981, s.67-68; Zeidler, Wolfgang, "Federal Almanya Anayasa Mahkemesi" (Türkçe Metin), Anayasa Yargısı, Sa.4, Ankara 1987, s.37-38; Ule, Carl Herman, Alman Anayasa Mahkemesi Yetkilerinin Şümul ve Sınırları (Çev.Nermin Abadan), Ankara 1962, s.18; Erdoğan, Ahmet, "Alman Federal Anayasa Mahkemesi Kanunu", AD, Sa.5-6, Ankara Mayıs-Haziran 1962, s.588-589-601

⁶⁰ Kıratlı, Alman, s.25; Gürbüz, Anayasalar, s.87; Zeidler, s.37-38; Erdoğan, s.588,601-602

Fransız Anayasası'nın dokuzuncu kısmında müstakil bir Yüce Divan öngörülmektedir (Fransız Anayasası md.67-68). Buna göre bir yüksek mahkeme (Yüce Divan) kurulacaktır. Bu mahkeme Millet Meclisi ve Senato'nun altı yıl için eşit sayıda seçtiği 24 asıl ve 12 yedek üyeden ibarettir (HCJ.md.1-2).⁶¹

Yüksek Adalet Divanı (Yüce Divan) Cumhurbaşkanı'nı ancak vatan hainliği ile suçlandığı takdirde; Başbakan, bakan ve müsteşarları ise görevleri nedeniyle işledikleri her türlü suç nedeniyle yargı-
lar.⁶² Hükümet üyelerinin devlet güvenliğine karşı bir suç işlemeleri halinde kendilerinin suç ortağı olan herkes onlarla birlikte Yüksek Adalet Divanı'nda yargılanabilir. Yüksek Adalet Divanı yürürlükteki kanunlara göre yargılama yapıp hüküm verir.^{63, 64}

---

⁶¹Yücel, s.11,39; Öztürk, B, Yüce Divan , s.65; Gürbüz, Yaşar, Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler, 2.Baskı, İstanbul 1987, s.140; Gürbüz, Anayasalar, s.121-122; Chatelain, s.149-150, 425; Hauriou, s.781; Duverger, Les Institutions, s.147-148; Duverger, Institutions Politiques, s.662; Burdeau, Droit Constitutionnel, s.646-647; Prélôt, s.781

⁶²Larguer, Jean, "Fransa'da Ceza Yargılama Mercileri", (Çev. Salim Özdemir), AD, Sa.2-3, Ankara 1974, s.227; Chatelain, s.148

⁶³ Bkz.Fransız Anayasası md.68; Houriou, s.782; Duverger, Les Institutions, s.147-148; Duverger, Institutions politiques, s.663-664; Burdeau, Droit Constitutionnel, s.646-647; Prélôt, s.781; Ayrıca bu konuda bkz. Artus, Amil, "Fransız Adalet Teşkilatına Bir Bakış", AD, Sa.1, Ankara 1950, s.22-23; Chatelain, s.148-149;

⁶⁴ Fransa'da 1958 Anayasası'ndan önceki durum için bkz. Burdeau, Georges, Cours de droit Constitutionnel, quatrième édition, Paris 1946, s.264-265; Duverger, Institutions politiques, s.661; Barthélemy/Duez, s.870-880; Esmein, s.521; Vedel, s.541-543

Kararlarını gizli oyla ve salt çoğunlukla alan Diyan, başkanını da kendi üyeleri arasından seçer. Savcılık görevi Cumhuriyet Başsavcısıdır. Her yıl Yargıtay üyeleri arasından beş asıl ve iki yedek üyeden bir "sorgu komisyonu" kurulur (HCJ.md.12).⁶⁵ Bu komisyon sanığın Yüce Diyan'a gönderilip gönderilmeyeceğine karar veren bir sorgu ve suçlama organıdır.⁶⁶

Diyan prosedürü Meclislerin salt çoğunlukla alacakları bir itham kararıyla işlemeye başlar. Hükümet üyelerine karşı girişilen soruşturmalarda, soruşturmanın hangi yasa hükümlerine göre yapıldığının belirtilmesi gerekir. Kovuşturma kararı Yargıtay Başsavcısına bildirilir ve o da Sorgu Komisyonu Başkanını haberdar eder. Komisyon Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'ndaki hükümlere göre soruşturmayı yapar; özellikle savunma hakkının kullanılmasına titizlik gösterir. Cumhurbaşkanı'nın vatana ihanetle suçlandığı hallerde komisyon, Meclislerin suçlamalarında ileri sürülen olayların var olup olmadığını araştırır. Oysa bakanların suçlanmalarında, ceza kanunlarındaki tanımlanan suçların varlığı aranır. Duruşmalar kural olarak alenidir, ancak gizlilik kararı her zaman için alınabilir. Verilen kararlar kesindir (HCJ.md.35).⁶⁷

---

⁶⁵ Gürbüz, Sistemler, s.140

⁶⁶ Selçuk, Sami, "Fransız Adalet Dizgesi" (Rapor), AD, Cilt 18, Sa.5-6, Eylül-Ekim, Kasım-Aralık 1977, s.436; Chtelain, s.150; Houriou, s.781,783; Duverger, Institutions politiques, s.662-663; Prélôt, s.784

⁶⁷ Chatelain, s.151; Houriou, s.783; Duverger, Institutions politiques, s.665; Prélôt, s.784

Fransa'da bizdeki Anayasa Mahkemesi gibi yasaların Anayasaya uygunluğunu denetleyen bir yargı organı yoktur. Bu ülkede yasaların Anayasaya uygunluğunun denetimi ile Başkanlık ve Parlâmento seçimlerinin denetimi daha çok siyasal yönü ağır basan "Anayasa Konseyi" tarafından yerine getirilir. Konsey üçü Cumhurbaşkanı, üçü Ulusal Meclis Başkanı ve üçü de Senato Başkanı tarafından dokuz yıl için seçilen dokuz üyeden oluşur.⁶⁸

Yüce Divan üyeleri seçildiklerinde görevlerine sadık kalacaklarına, Mahkemenin yüceliğine uygun hareket edeceklerine oylamaların ve son soruşturmanın gizliliklerine uyacaklarına dair yemin ederler (HCJ.md.3).

Yüce Divan üyeliği, Parlâmentonun tamamen veya Senato'nun kısmi olarak yenilenmesiyle, istifayla, parlamento üyeliğinin düşmesiyle veya Yüce Divan'ın görevden almasıyla sona erer.⁶⁹

3-İtalya

İtalyan Anayasası'nın 134-137. maddeleri Anayasa Mahkemesi'ne ilişkindir. Söz konusu Anayasanın 134. maddesine göre Anayasa

---

⁶⁸ Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Rousseau, Dominique, *La Justice Constitutionnelle en Europe*, Paris 1992, s.65-66; Avril, Pierre, *Le régime politique de la V. République*, Paris 1964, s.141-144; Prélôt, s.789-797; Rousseau, Dominique, *Droit du contentieux constitutionnel*, troisième édition, Paris (Basım Tarihi Belli Değil), s-25-257; Leclercq, Claude, *Institutions politiques et droit Constitutionnel*, troisième édition, Paris (Basım Tarihi Belli Değil), s.403-409; Duverger, *Institutions politiques*, s.637-653

⁶⁹ Duverger, *Institutions politiques*, s.663

Mahkemesi'ne, Devlet Başkanı ve bakanlar hakkında Anayasa'ya uygun olarak yapılan ithamlar için yargılama yetkisi verilmiştir.⁷⁰

Belirtelim ki, İtalyan Anayasa Mahkemesi'nin bu yetkisi Türk Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan yetkisiyle paralellik göstermesine rağmen, İtalya'da böyle bir düzenlemeye gidilirken Anayasa Mahkemesi'ne ancak, adli ve idari yargıya mensup hakimler hukuk fakültesi profesörleri ve en az meslekte fiilen 20 yıl çalışmış avukatlardan seçilebileceğini hüküm altına almıştır (1 Mart 1953 tarih ve 87 sayılı Kanun md.135).⁷¹

Buna göre Anayasa Mahkemesi üçte biri Cumhurbaşkanı, üçte biri müşterek toplantıda Parlâmento üçte biri de adli ve idari yüksek hakimler arasından oniki yıl için seçilen 15 hakimden teşekkül eder. Mahkeme, başkanını kendi üyeleri arasından seçer (1 Mart 1953 ta-

---

⁷⁰ 16 Ocak 1989'da çıkarılan 1 sayılı Kanun'la İtalyan Anayasası'nda yapılan değişikliklerle Mahkemenin Bakanlar hakkındaki yargılama yetkisi Adli Yargıya aktarılmış olup, Devlet Başkanı ile ilgili yetkisi ise devam etmektedir (Özay, İlhan, "Yeni Bir Düzende Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluş Görev ve Yetkileri ile Yargılama Usulleri", *Anayasa Yargısı*, Sa.12, Ankara 1995, s.47 dn.5).

⁷¹ Rousseau, *La justice*, s.54; Duverger, Maurice, *Constitutions et documents politiques*, PUF, Paris 1975, s.570; Alacakaptan, Uğur, "İtalyan Anayasa Mahkemesi İle İlgili Hükümler", *AÜHFD*, Cilt 18, Sa.1-4'ten ayrı baskı, Ankara 1961, s.493, 495-496; Akgüc, Atıf, *İtalyan Cumhuriyeti Anayasası*, Ankara 1972, s.35-37; "İtalya Raporu ", *Anayasa Yargısı*, 7.Avrupa Anayasa Mahkemeleri Konferansı, Ankara 1988, s.135; Gözübüyük, A.Pulat, "İtalyan Cumhuriyeti Anayasası", *AD*, Sa.10, Ankara 1953, s.1135-1136; Guitner/Pulic, s.116'dan nakleden Öztürk, B, Yüce Divan, s.66; Gürbüz, *Anayasalar*, s.158; Telchini, Italo, "İtalya'da Anayasa Mahkemesi" (Çev.Orhan Onar), *AD*, Sa.9-10, s.1010, 1016-1018

rih ve 87 sayılı Kanun md.6).⁷² Anayasa Mahkemesi üyeliği diğer hiç bir görev ve memuriyetle bağdaşamaz (İtalyan Anayasası md.135; 1 Mart 1953 tarih ve 87 sayılı Kanun md.7).

Mahkeme Yüce Divan olarak çalışırken her yasama döneminin başında Parlâmento tarafından müşterek oturumda Senato'ya seçilmek vasıflarına sahip vatandaşlardan on altı üye de yargılamaya katılmaktadır (İtalyan Anayasası md.135/son).⁷³ Anayasa'nın 135/son maddesi gereğince Mahkemeye seçilen vatandaşlar arasından seçildikten sonra seçilme yeterliliğini kaybeder veya durumları Mahkeme üyeliği ile bağdaşmaz hale gelirse, Mahkeme yalnız asli üyelerin katılacağı bir toplantıda bunların üyeliğinin sona erdiğini kararlaştırır (1 Mart 1953 tarih ve 87 sayılı Kanun md.10).⁷⁴

Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan görevi, Parlamento'nun Anayasa'nın 90 ve 96. maddelerine göre Cumhurbaşkanı, Başbakanı ve bakanları suçlandırma kararıyla işlerlik kazanabilecektir. Buna göre Cumhurbaşkanı sadece vatana ihanet ve Anayasayı ihlal suçundan olmak üzere Başbakan ve bakanlar ise her türlü görev suçlarından dolayı, Parlâmento'nun müşterek toplantısında üyelerin mutlak (salt) çoğunluğu ile vereceği bir itham kararıyla suçlandırılabilir

---

⁷² Chimienti, P., *Droit Constitutionnel Italien*(Traduit de l'İtalien par, James E. Grāa), Paris 1932, s.103

⁷³ Özay, İl Han,"Yargının Sorunlarına Yaklaşımda Bir Örnek Olarak Geçmiş ve Geleceğiyle İtalyan Anayasa Mahkemesi", *Anayasa Yargısı*, Sa.6, Ankara 1989, s.231 dn.56; Ayrıca bkz. Yukarıdaki dn.71'de gösterilen yerlere

⁷⁴ Alacakaptan, s.497

(İtalyan Anayasası md.90, 96; 1953 tarihli ve 87 sayılı Kanun md.43).⁷⁵ Parlâmento müşterek toplantısında bir karar vermeden önce, her yeni dönemde meclisler tarafından tekrar seçilen, on milletvekili ile on senatörden oluşan bir komisyon raporuna dayanarak karar alır (1953 tarih ve 1 sayılı Anayasal Kanun md.12).⁷⁶

Anayasa Mahkemesi (Yüce Divan) önünde savcılık görevini Parlâmento'nun kendi üyeleri arasından seçeceği bir veya bir kaç kişi yerine getirir. Bu üye ya da üyeler bütün soruşturma işlemlerinde hazır bulunmak hakkına sahiptirler (1953 tarih ve 1 sayılı Anayasal Kanun md.13).⁷⁷

Parlâmento'nun ithamnamesinde suçlamalar ve suçlamaların dayanağı olan deliller gösterilmelidir. İthamname Mebusan Meclisi tarafından, Parlâmento kararından itibaren iki gün içinde Anayasa Mahkemesi Başkanına verilmelidir (1953 tarihli ve 1 sayılı Anayasal Kanun md.43).⁷⁸

Mahkeme, davaların ayrılması kararları baki kalmak üzere, kim tarafından işlenmiş olursa olsun, ithamnameye dahil edilmeyen suçların irtibat halinde olduğuna karar verebilir (1953 tarihli ve 1 sayılı Anayasal Kanun md.43/son).⁷⁹

---

⁷⁵ Alacakaptan, s.515; Gürbüz, Anayasalar, s.147-148; Duverger, Constitutions, s.562-563

⁷⁶ Alacakaptan, s.515

⁷⁷ Alacakaptan, s.515

⁷⁸ Alacakaptan, s.516

⁷⁹ Alacakaptan, s.516

Anayasa Mahkemesi Yüce Divan olarak çalışırken yasal bir özürleri olmadıkça Mahkemenin asli ve ilave bütün hakimlerinin katılımıyla toplanır. Ancak mazeretler halinde bu yeter sayı en az 21 kişidir. Bu halde çoğunluk ilave hakimlerden oluşmalıdır. Bir celseye katılmayan hakim diğer celselere de katılamaz. Duruşma bittikten sonra Mahkeme ara vermeksizin, muhakemenin bütün celselerine katılan asli ve ilave bütün hakimlerin bir araya gelmesiyle müzakere odasında toplanır (1953 tarih ve 1 sayılı Anayasal Kanun md.48). Oylama çekimser kalmamak koşuluyla en genç hakimden başlanarak yapılır ve hüküm aleni celsede Başkan tarafından tefhim olunur. Karar Cumhuriyet Resmi Gazetesi'nde yayımlanır (1953 tarih ve 1 sayılı Anayasal Kanun md.49).⁸⁰

Anayasa Mahkemesi'nin (Yüce Divan) kararları kesindir (İtalyan Anayasası md.137/son).⁸¹ Ancak, hükümden sonra fiilin işlenmediği veya fiilin mahkum tarafından işlenmediğini gösteren yeni ispat vasıtaları ortaya çıkarsa, Mahkeme yargılamanın iadesine karar verebilir (1953 tarihli ve 1 sayılı Anayasal Kanun md.50).⁸²

Yargılamanın konusunu teşkil eden fiilden doğan hukuk davalarına Yüce Divan'daki yargılama sona erdikten sonra genel yargı yerlerinde bakılır (1951 tarih ve 1 sayılı Anayasal Kanun md.51). Anayasa Mahkemesi Yüce Divan olarak çalışırken, aksine hüküm yoksa Ce-

---

⁸⁰ Alacakaptan, s.516-517

⁸¹ Duverger, Constitutions, .571; Gürbüz, Anayasalar, s.159

⁸² Alacakaptan, s.517

za ve Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu hükümleri uygulanır (1953 tarihli ve 1 sayılı Anayasal Kanun md.52).⁸³

4-Belçika

Belçika Anayasası'na göre bakanlar hakkındaki görev suçlarından dolayı itham yetkisi Mecliste olup (LCB.md.103)⁸⁴ yargılama için özel bir Yüce Divan öngörülmemiştir. Belçika'da ülkemizdeki Anayasa Mahkemesi'ne benzer 12 kişiden oluşan kanunların, kanun hükmünde kararnamelerin Anayasa'ya uygunluğunu denetleyen "Belçika Hakem Mahkemesi"⁸⁵ olduğu halde Anayasa koyucu Yüce Divan görevinin bir Başkan bir Başkanyardımcısı ve 24 üyeden oluşan Yargıtay'ca (Yargıtay Birleşik Genel Kurulu'nca)⁸⁶ yürürlükteki yasalara göre yerine getirilmesini uygun görmüştür. Bu tercihin sebebi olarak ise, Yargıtay'ın bağımsızlığı ve hukuk konusunda uzman olması gösterilmektedir⁸⁷.

---

⁸³ Alacakaptan, s.517

⁸⁴Belçika Anayasası Metni İçin bkz.Alén, André/Ergéc, Rusen, *La Belgique Federale Aprés La quatriéme reforme de l'Etat de 1993*, Bruxelles, Mars. 1994, s.52

⁸⁵ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Favoreu, Louis, *Les Cours Constitutionnelles*, Paris 1986, s.114-115; Roussau, La justice, s.74

⁸⁶Alén, André/De Valkeneer, Chirstian/Tilleman, Bernard, *Le Systeme Judiciaire Belge*, Bruxelles, Octobre 1992, s.25; Ysebaert, Clair, *Politico graphe Memento Politique*, Douziéme édition, (Basım Yeri Belli Değil), 1993-1994, s.71; Wigny, Pierre, *Droit Constitutionnel*, Tome deuxiéme. Bruxelles 1932, s.704-706, 742; Guitner/Pulte s.36-37'den nakleden Öztürk, B. Yüce Divan, s.65

⁸⁷Wigny, s.705

Belçika Anayasası'nın 103.maddesine ve bu maddenin kısmî ve geçici olarak yürürlükte olmasına dair 3 Nisan 1995 tarihli Kanuna göre⁸⁸ Temsilciler Meclisi gerekli gördüğünde veya zarara uğramış bir partinin şikayeti (başvurusu) üzerine sanık bakan hakkında gerekli soruşturma yapıldıktan sonra, hukuki tanımlamayı (yasıflandırmayı) yapmak görevi Yargıtay nezdindeki Başsavcınınındır.

Soruşturma dosyası Temsilciler Meclisinin tamamen yenilenerek ilk birleşiminin yapılmasına kadar tamamlanıp sonuçlanmalıdır.

Belçika'da Yargıtay tüm ülke için tektir. Bu sebeple tüm Eyalet ve Bölge hükümetlerinin üyelerinin (bakanlarının) yargılanması bu mahkemenin görevi içindedir (LCB.md.147). Kral görevi sebebiyle suçlanamaz. Zira sorumluluk Kralda olmayıp, onun bakanlarındadır (LCB.md.88).

Yargıtay üyeleri Kral tarafından atanır. Bu atama birini Yargıtay'ın diğerini Meclisin hazırladığı iki listeden yapılan seçimle olur. Atamadan 15 gün önce adaylar bir bir halka açıklanır (LCB.md.151).

5-Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

KKTC Anayasası'nın 143. maddesi ile Başkan ve yedi üyeden oluşan bir Yüksek Mahkeme kurulmuştur. Yüksek Mahkeme dört üye ile Anayasa Mahkemesi ve Yüce Divan, Başkan ve iki üye veya Baş-

---

⁸⁸ Bkz.Maniteur Belge, 3.4.1995

kanın bulunmaması halinde üç üye ile Yargıtay ve Yüksek İdare Mahkemesi olarak görev yapar.⁸⁹

KKTC Anayasası'nın 143. maddesine göre Yüksek Mahkeme Başkan ve dört üye ile toplanarak Anayasa Mahkemesi ve Yüce Divan görevini yapar. Buna göre Mahkeme Anayasa'nın 144. maddesinde belirtildiği üzere yürürlükteki mevzuat çerçevesinde, Cumhurbaşkanı, Başbakanı ve bakanları görevleri ile ilgili suçlarından dolayı "Yüce Divan" sıfatıyla yargılar. Kararları kesin olan Yüce Divan'da savcılık görevini Başsavcı ya da Başsavcıyardımcısı yapar.⁹⁰

Cumhurbaşkanı göreviyle ilgili olarak ancak, vatan hainliği ile itham edilip yargılanabilir. Bu durumda Cumhurbaşkanı beraat edinceye kadar görevine devam edemez.⁹¹

6-Kore

Dokuz üyeli Kore Anayasa Mahkemesi'nin bütün üyeleri hukukçu olup Devlet Başkanınca altı yıl için atanırlar.⁹²

⁸⁹ Dayıoğlu, S:Salih, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Anayasası'nda Yargının Yeri ve Anayasa Yargısı", Anayasa Yargısı, Sa.9, Ankara 1993, s.377; İlkay, Şakir Sıtkı, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Yüksek Mahkemesi", Anayasa Yargısı, Sa.4, Ankara 1987, s.78-79

⁹⁰ Necatigil, Zaim M., Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde Anayasa ve Yönetim Hukuku, İstanbul 1988, s.74-75; Dayıoğlu, s.378; İlkay, s.81

⁹¹ Necatigil, s.74-75

⁹² Bu konuda bkz. Tunç, Hasan, "Anayasa Yargısında Yeni Oluşumlar : İşlevsel ve Kurumsal Açından Türk Anayasa Mahkemesi İle Macaristan ve Kore Anayasa Mahkemelerinin Karşılaştırılması", Anayasa Yargısı, Sa.12, Ankara 1995, s.290-292

Kore Cumhuriyeti Anayasası'nın 111/1 ve Anayasa Mahkemesi Kanunu'nun 48. maddesine göre Anayasa Mahkemesi Yüce Divan sıfatıyla, Devlet Başkanını, Başbakanı, Devlet Konseyi üyelerini, bakanları, Anayasa Mahkemesi üyelerini, hakimleri ve diğer kanunlarda belirtilen kamu görevlilerini görev suçlarından dolayı yargılar.⁹³

Devlet Başkanının itham edilebilmesi için Millet Meclisi üyelerinin çoğunluğunun teklifi ve üçte ikisinin kabulü gereklidir. Diğer kamu görevlileri için ise, Meclisin üçte birinin teklifi ve çoğunluğunun kabulü gerekmektedir (Kore Cumhuriyeti Anayasası md.65). Meclis kararıyla suçlanan kamu görevlileri ile ilgili işlemlerin tekemmül ettirilerek Anayasa Mahkemesi'ne iletilmesi için Meclis içerisinde bir Yüce Divan komisyonu (impeachment commissioner) oluşturulmuştur. Komisyon Meclis Başkanı ve Meclis Adalet Komisyonu üyelerinden meydana gelmektedir. Komisyon suçlanan şahsı Anayasa Mahkemesi'nden önce sözlü olarak sorgulayabilecektir. Komisyon Meclisin Yüce Divan yargılamasına ilişkin kararını, şahsın yargılanması istemiyle Anayasa Mahkemesi'ne iletir (KCAYMK.md.49). Bu aşamada artık Yüce Divan yargılaması başlar.⁹⁴

Yüce Divan'da yargılanan kamu görevlisi, Anayasa Mahkemesi'nin konuya ilişkin kararına kadar görevini sürdüremez. Bu süre içinde ilgili kişi görevden uzaklaştırılır (KCAYMK md.53/2). Yüce Divan yargılaması ilgili şahsın hukuki ve cezai diğer

⁹³ Tunç, Kore Anayasa Mahkemesi, s.71-72; Tunç, Yeni Oluşumlar, s.300

⁹⁴ Tunç, Kore Anayasa Mahkemesi, s.72

sorumluluklarını ortadan kaldırmaz (KCAYMK. md.54/1). Yargılamada sanık hazır olmak zorundadır. Gelmediği takdirde gıyabında yargılama yapılabilmektedir.⁹⁵

V-Türk Pozitif Hukukunda Yüce Divan

A-Anayasa Mahkemesi

1-Genel Olarak Görevleri

Gerek 1961, gerekse 1982 Anayasası'nda Anayasa Mahkemesi'ne asli fonksiyonu olan "Anayasa yargısı" yanında bazı görevler de verilmiştir. Anayasa Mahkemesi'nin kısaca değinmekte yarar gördüğümüz bu görevleri şunlardır⁹⁶:

-Kanunların, kanun hükmünde kararnamelerin, Meclis İçtüzüğü'nün şekil ve esas, Anayasa değişikliklerinin ise sadece şekil yönünden Anayasa'ya uygunluğunu inceler ve denetler (1982 Anayasası md.148; 2949 sayılı AMK. md.18/1). 1961 Anayasası'nın 147. maddesinin ilk şeklinde Anayasa değişikliklerinin sadece "şekil" bakı-

⁹⁵ Tunç, Kore Anayasa Mahkemesi, s.72

⁹⁶ Bu konular için daha fazla bilgi için bkz. Armağan, Servet, "1961 Anayasasının Son Değişikliğinden Sonra Anayasa Mahkemesi", İÜHFM, Cilt 28, Sa.1-4, İstanbul 1972, s.124-128; Özçelik, Selçuk, "1961 Anayasası'na Göre Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu, Görev ve Yetkileri", İÜHFM, Cilt 28, Sa.1, İstanbul 1972, s.598-619; Özçelik, Selçuk, Anayasa Hukuku Dersleri, Cilt 2. İstanbul 1983, s.374-378; Turhan, Mehmet/Hauke, Marina, Türk Anayasa Mahkemesi, Ankara 1992, s.111 ; Özçelik, Selçuk, "Anayasa Mahkemesi Hakkında", Zaman Gazetesi, 6.7.1996

mından incelenebileceği şeklinde bir kısıtlama yoktu. Söz konusu madde 1971 tarihinde "...Anayasa değişikliklerinin de Anayasada gösterilen şekil şartlarına uygunluğunu denetler" biçiminde değiştirilmiştir (1961 Anayasası md 147/1).

Anayasa Mahkemesi'nin bu tür incelemesi soyut norm denetimi olup "iptal davası" adını alır.

-Mahkemelerce kendisine Anayasa'nın 152. maddesine göre intikal ettirilen işleri ve Yüce Divan sıfatıyla çalışırken ya da siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin davalarda aynı madde gereğince "ön mesele" olarak bakması gereken işleri karara bağlar (1982 Anayasası md.152; 2949 sayılı AMK. md.18/2; 1961 Anayasası md.151; 44 sayılı AMK. md.20/2).

-Cumhurbaşkanını, Bakanlar Kurulu üyelerini, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkan ve üyelerini Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcivekilini, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini görevleri ile ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılar (1982 Anayasası md.148/3; 2949 sayılı AMK. md.18/3; 1961 Anayasası md.147/2; 44 sayılı AMK. md.20/3).⁹⁷

-Cumhuriyet Başsavcılığı'nın açacağı dava üzerine siyasi partilerin kapatılması davalarına bakar (1982 Anayasası md.6, 69/1; 2820

---

⁹⁷ 1961 Anayasası'nda, 20.9.1971 tarihinde yapılan değişiklikle (Anayasa md.140/son) yüksek mahkeme olarak düzenlenen Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'nin Başkan ve üyeleri Yüce Divan'ın görev alanı içine alınmamıştır.

sayılı SPK. md.98-108; 2949 sayılı AMK. 18/4; 1961 Anayasası md.19/ son, 57/3; 44 sayılı AMK. md.20/4).⁹⁸

-Siyasi partilerin mali denetimini yapar (1982 Anayasası md.69; 2820 sayılı SPK. md.74-77; 2949 sayılı AMK. 18/5; 1961 Anayasası md.57; 44 sayılı AMK. md.20/5).⁹⁹

-Milletvekilleriyle, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyesi olmayan bakanların yasama dokunulmazlıklarının kaldırılmasına ya da üyeliğin düşmesine ilişkin Türkiye Büyük Millet Meclisi kararlarına yönelik Anayasa'ya ya da İçtüzüğe aykırılık iddialarına dayanan iptal istemlerini karara bağlar (1982 Anayasası md.85; 2949 sayılı AMK. md. 18/6; 1961 Anayasası md.81; 44 sayılı AMK. md.20/6).

-Uyuşmazlık Mahkemesine başkanlık yapacak üye ile yokluğunda yerine vekillik edecek üyeyi kendi üyeleri arasından görevlendirir (1982 Anayasası md.158/2; 2247 sayılı UMKYUHK. md.2-3; 2949

---

⁹⁸ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Perinçek, Doğu, *Anayasa ve Partiler Rejimi (Türkiye'de Siyasi Partilerin İç Düzeni ve Yasaklanması)*, 3. Baskı, İstanbul 1985; Ule, s.16-17; Armağan, Servet, *Memleketimizde Anayasa Seçimler ve Anayasa Mahkemesi*, İstanbul 1975, s.210-211; Armağan, Servet, *Türk Esas Teşkilat Hukuku*, İstanbul 1979, s.265-267; Tikveş, Özkan, "Siyasi Partilerin Kapatılması ve Anayasa Yargısı Konusunda Mukayeseli Bir İnceleme", *İ-ÜHFİM*, Cilt 36, Sa.1-4, İstanbul 1971, s.145-166; Tikveş, *Anayasa Hukuku*, s.319-519; Daver, Bülent, "Anayasa Mahkemesi Kararları Açısından Siyasal Partiler: Bir Kaç Örnek Olay", *Anayasa Yargısı*, Sa.2, Ankara 1986, s.93-140; Aliefendioğlu, Yılmaz, "Anayasa Mahkemesi'nin İşlevsel Yönü", *AİD*, Sa.1, Mart 1986, s.46 vd.

⁹⁹ Bu konuda daha geniş bilgi bkz. Mehter, Hamdi, "Anayasa Mahkemesi'nin Mali Denetim İşlevi", *Anayasa Yargısı*, Sa.8, Ankara 1991, s.441-468

sayılı AMK. md.18; 1961 Anayasası md.142/2; 44 sayılı AMK. md. 20/8).

-Anayasa ile verilen diğer görevleri yerine getirir (1982 Anayasası md.148/son; 2949 sayılı AMK. md.18/8; 1961 Anayasası md. 147/2).

Burada belirtilen "görevleri" kavramından bizim de katıldığımız görüşe göre "verilen"den çok "verilecek olan" şeklinde anlamak daha uygundur. Anayasa ile verilmiş yetki kapsamına giren başka bir görev yoktur. Kendi Başkanı ile Başkanvekilini seçmesi, kendi içtüzüğünü yapması, bir üyenin görevini sağlık nedeniyle yerine getiremeyeceğinin kesin olarak anlaşılması durumunda üyeliğinin sona ermesine karar vermesi, olağan çalışmalarının doğal gerekleri ve sonuçlarıdır.¹⁰⁰

1982 Anayasası'nın 148/son maddesi "Anayasa Mahkemesi, Anayasa ile verilen diğer görevleri yerine getirir" demekle (1961 Anayasası md.147/2), Anayasa dışında, örneğin Anayasa'dan düzenleme yetkisi almamış bir yasa ile görev verilmesini engelleyerek Mahkemenin Yasama Organı karşısında bağımsızlığına uygun olarak, kolaylıkla çalışmasını amaçlamıştır. Bu kuralı 1982 Anayasası'nın 146/son maddesindeki "Anayasa Mahkemesi üyeleri asli görevleri dışında resmi veya özel hiç bir görev alamazlar" kuralı tamamlamaktadır (1961 Anayasası md.145/son).¹⁰¹

---

¹⁰⁰ Özden, Yekta Güngör, "Anayasa Mahkemesi Üyelerinin Hukuksal Konumu". Bahri Savcı'ya Armağan, Ankara 1988, s.376

¹⁰¹ Özden, Anayasa, s.377

Burada kısaca belirtilmesi gereken bir konu da 1961 Anayasası'nın 140/3 ve 44 sayılı AMK'nın 20/7.maddelerinde düzenlenen Danıştay Başkan, üye ve Başkanunsözcüsünün seçilmesi görevinin 1982 Anayasası'nda Anayasa Mahkemesi'ne verilmemesidir.

2-İşlevi ve Konumu

a-İşlevi

Bütün Cumhuriyet Anayasalarımızda egemenliğin kaynağı olarak millet gösterilmiş ve "egemenlik kayıtsız şartsız milletindir" şeklinde ifade edilmiştir (1924 Anayasası md.3; 1961 Anayasası md.4; 1982 Anayasası md.6). Ancak 1924 Anayasamızın 4. maddesinde "Türkiye Büyük Millet Meclisi, milletin yegane ve hakiki mümessili olup millet namına hakkı hakimiyeti istimal eder" şeklindeki hüküm ile bu egemenliği TBMM'nin kullanacağını belirtirken; 1961 Anayasası ile gelen ve 1982 Anayasası'nda devam eden kurala göre Türk Milleti "...egemenliğini, Anayasanın koyduğu esaslara göre yetkili organlar eliyle kullanır" (1982 Anayasası md.6/1; 1961 Anayasası md.4/1) demek suretiyle artık TBMM'nin egemenliği kullanacak tek organ olmadığı hüküm altına alınmıştır. Burada dikkate değer husus egemenliği kullanan organların bunu ancak "Anayasanın öngördüğü esaslara göre" kullanabilmesi, yani "Anayasa kuralları ile bağlı olması" esasının getirilmiş olmasıdır. Belirtmek gerekir ki, egemenlik anlayışı ile ilgili bu değişiklik beraberinde "yasalar çerçevesinde özgür-

l k" anlayışından "yasaları da bağlayan dokunulmaz bir öze sahip temel hak ve özgürlük" anlayışına geçilmesini getirmiş ve bunun sonucu olarak da Anayasa Mahkemesi'ne çok önemli bir işlev yüklemiştir.

Bu işlev şu şekilde ifade edilmektedir:¹⁰²

Anayasa Mahkemesi'nin temel işlevi değişen egemenlik anlayışını çerçevesinde temel hak ve özgürlüklerin yasamayı bağlayıcı etkilerini somutlaştırmaktır... Anayasa Mahkemesi'nin temel işlevi, temel hak ve özgürlükleri yasama gücüne karşı korumaktır. Bunun yanısıra hukuk devletini somutlaştırma, başta laiklik ve sosyal devlet olmak üzere Cumhuriyetin temel niteliklerini ve diğer Anayasal değerleri korumada, Anayasa Mahkemesi'nin genel işlevi içerisinde yer alır...

Başka bir anlatımla, "hukuk devleti"nin gelişiminde son ve en önemli merhale olan ve gerçekleştirilmesi yolunda yaptırım oluşturan,¹⁰³ geniş anlamda "doğrudan doğruya Anayasaya uyulmasını sağlamak amacını güden her türlü yargı işlemi", dar anlamda ise "kanunların ve diğer bazı yasama tasarruflarının Anayasaya uygunluğunun yargı organlarınca denetimi"¹⁰⁴ şeklinde tanımlanan "Anayasa

¹⁰² Sağlam, Fazıl, "Yetki ve işlev Bağlamında Anayasa Mahkemesi'nin Yasama Yürütme ve Yargı ile İlişkisi", Anayasa Yargısı, Ankara 1996, s.45-47

¹⁰³ Duran, Lütfi, "Türkiye'de Anayasa Yargısının işlevi ve Konumu ", Anayasa Yargısı, Ankara 1984, s.57(Yazarın aynı makalesi için bkz.AİD, Sa.3, Ankara 1984, s.3-27; Duran, Lütfi, Türkiye Yönetiminde Karmaşa, İstanbul 1988, s.275; Dal, Kemal, Türk Esas Teşkilat Hukuku, Ankara 1986, s.286

¹⁰⁴ Kıratlı, İtiraz Yolu, s.15-19; Tikveş, Anayasa Yargısı, s.267; Tikveş, Anayasa Hukuku, s.321 vd.; Tunç, İtiraz Yolu, s.8; Gözübüyük, Aş, Anayasa, s.242; Armağan, Kazai Murakabe, s.10;  zbudun, Ergun, Türk Anayasa Hukuku, 3. Baskı, Ankara 1993, s.341

yargısı" Türk Anayasa Mahkemesi'nin en temel (asli) işlevi ve varlık sebebidir.¹⁰⁵

Anayasa Mahkemesi bu temel ve önemli işlevini, kanunların, kanun hükmünde kararnamelerin, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün şekil ve esas, Anayasa değişikliklerinin ise sadece şekil yönünden Anayasa'ya uygunluğunu inceleyerek ve denetleyerek yerine getirmektedir.

Anayasa Mahkemesi'nin bu işlevinin yanında yukarıda satır başları ile değindiğimiz diğer bazı görevleri de vardır. Ne var ki, Mahkemenin oluşumu, üyelerinin seçimi ve niteliği, kararlarının kesin olması, "Anayasa yargısı" işlevi esas alınarak düzenlendiğinden diğer

---

¹⁰⁵ Gören, Zafer, "Anayasa Yargısı ve Yasama Türk ve Alman Hukukunda Anayasa Mahkemesi ve Parlamentonun Karşılıklı Etkileşimi", *Anayasa Yargısı*, Sa.13, Ankara 1996, s.85 vd.; Eroğul, Anayasa Mahkemesi, s.35; Gözübüyük, AŞ, Anayasa, s.242; Özmert, Semih, "Açış Konuşması", *Anayasa Yargısı*, Sa. 3, Ankara 1987, s.1-3; Cuhruk, Mahmut, "Açış Konuşması", *Anayasa Yargısı*, Sa. 5, Ankara 1989, s.2; Özden, Yekta Güngör, "Açış Konuşması", *Anayasa Yargısı*, Sa. 12, Ankara 1995, s. 21; Cuhruk, Mahmut, "Türk Anayasa Mahkemesi", *Anayasa Yargısı*, Sa. 4, Ankara 1987, s. 10; Özden, Yekta Güngör, "Anayasa Mahkemesi Kanun Koyucu Gibi Hareketle Yeni Bir Uygulamaya Yol Açacak Biçimde Hüküm Tesis Edemez Kuralına Nasıl Gelindi? Bu Kural Nedir Ne Değildir?", *Anayasa Yargısı*, Sa. 2, Ankara 1986, s. 41-42; Daver, Siyasal Partiler, s.94-95; Saçlıoğlu, Nihat, "Tartışma", *Anayasa Yargısı*, Sa. 3, Ankara 1987, s. 28-29; Cuhruk, Mahmut, "Açış Konuşması", *Anayasa Yargısı*, Sa. 6, Ankara 1989, s.1; Darıcioğlu, Necdet, "Açış Konuşması", *Anayasa Yargısı*, Sa. 7, Ankara 1990, s.1-2; Mehter, s.461; Büyükeren, Sadi, "Anayasaya Uygunluk Denetimi ve Kesin Hükümlerin Çatışması", *İz.BD*, Sa.1, İzmir 1996, s.34; Ocakcioğlu, Anayasa Yargısı, s.31-33; Arzak, s.661; Dal, s. 290; Özden, Anayasa, s. 380; Kürkçüer, Orhan Melik, *Esas Teşkilat Hukuku*, 1.Fasikül, Genel Esaslar, 5. Baskı, Ankara 1971, s.241; Kaboğlu, İbrahim Ö., *Anayasa Yargısı*, Ankara 1994, s. 111 vd.

görevleri, özellikle "Yüce Divan" işlevi açısından çeşitli sakıncalar doğurmaktadır. İleride bu sakıncalar ve çözüm önerileri üzerinde ayrıntılı olarak durulacaktır.¹⁰⁶

b-Konumu

Anayasa Mahkemesi 1961 Anayasası'nın Üçüncü Kısım Üçüncü Bölümü'nde "Yargı" başlığı altında ama "Yüksek Mahkemeler" alt başlığının dışında en son kısımda ayrık bir başlık ile ayrıca düzenlendiği halde, 1982 Anayasası'nda bu sistemden ayrılınarak Anayasa Mahkemesi Üçüncü Kısım Üçüncü Bölüm'de "Yargı" başlığı altında yer alan "Yüksek Mahkemeler" içinde ve öncelikle düzenlenmiştir (1982 Anayasası md.146-153; 1961 Anayasası md.145-152).¹⁰⁷

Bu düzenleme şekli olumlu ve olumsuz yönde çeşitli eleştirilere uğramıştır. Birinci görüşe göre Anayasa Yargısı işlevinin farklı ve esaslı özelliklere sahip olmasına rağmen Anayasa Mahkemesi'nin görevinin yine de yargısal nitelikte olduğunu, "özünde ötekilerden farklı" olmadığını, hiç bir siyasi yanı ve rolü olmayan bir Mahkeme olduğunu ve üyelerinin diğer yüksek mahkemelerin üyelerinden farkı bu-

---

¹⁰⁶ Bkz. Çalışmamızın Üçüncü Bölümü'nün 191-221.sayfalarına.

¹⁰⁷ Anayasa Mahkemeleri bazı ülkelerde yargı başlığı dışında yer almıştır. Örneğin İtalyan Anayasası'nda "Anayasanın Garantisi" başlıklı bölümde (md.134-137), Avusturya Anayasası'nda "Anayasal ve Yönetmelik Garantiler" başlıklı kısmında (md.134-148), Fransa'da benzer bir görevi olan "Anayasa Konseyi" Anayasada özel bir başlık altında yer almıştır (md.56-63).

lunmadığını belirterek Mahkemenin yerini Devlet yapısı içinde, Anayasa sistematığı ile uyumlu bulmaktadır.¹⁰⁸

Bizim de katıldığımız ikinci görüşe göre ise Anayasa Mahkemesi'nin "Yüce Divan" sıfatıyla yaptığı yargılama dışındaki işlevleri, klasik anlamda bir yargısal faaliyet olmayıp kendisine özgü yönleri olan bir faaliyettir ve bu nedenle diğer yargı organları arasında gösterilmesi doğru değildir.¹⁰⁹ Çünkü Anayasa Mahkemesi sadece bir yüksek mahkeme değil aynı zamanda "anayasal organ"dır.¹¹⁰ Bu görüşü savunanlardan Büyükeren, "Anayasa Mahkemesi, normların Anayasaya uygunluğunu denetleyerek hayata geçiren bir organ olduğuna göre Anayasa'nın Birinci Kısmı'nda yer alan genel esaslar başlığı altında düzenlenmesi uygundur..." demektedir.¹¹¹

1982 Anayasası'nın hazırlanması sırasında Danışma Meclisinde bu konuda tartışmalar olmuş,¹¹² üyelerden Turhan Güven, A. Pulat Gözübüyük, Zeki Yıldırım, Mehmet Pamak, Atalay Peköz, M.Nedim Bilgiç, M.Veli Köran, Alaaddin Aksoy, İbrahim Göktepe, Selçuk Katırcıoğlu ve Paşa Sarıoğlu verdikleri değişiklik önergelerinde Anayasa Mahkemesi'nin işlevinin gerçek anlamda bir yargılama yapmak

¹⁰⁸ Duran, Yönetimde Karmaşa, s. 306-316; Duran, Anayasa Yargısı, s. 79-84

¹⁰⁹ Büyükeren, Anayasaya Uygunluk, s. 34-35; Erem, Yüce Divan, s. 3-4; Teziç. Erdoğan, "Kanun ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Kararı", Anayasa Yargısı, Sa. 5, Ankara 1989, s. 48; Arzak, s.651-652

¹¹⁰ Kıratlı, İtiraz Yolu, s. 40-51; Erem, Yüce Divan, s. 3-4; Gözübüyük, AŞ, Anayasa, s.242; Arzak, s. 653-655

¹¹¹ Büyükeren, s. 34-35

¹¹² DMTD, 148. Birleşim, 10.9.1982, Cilt 10, s.150,154-157

olmayıp, kendine özgü yönleri olan bir "denetim" faaliyeti olduğunu, oysa Yargıtay ve Danıştay'ın yaptığı işin yargılama olduğunu, Anayasa Mahkemesi'nin, bir mahkeme olarak düşünülmemesi gerektiğini, dolayısıyla yüksek mahkemeler arasında ilk sıranın asıl yargı kuruluşu olan Yargıtay'a verilmesi gerektiğini söylemişlerdir.

Üye Fikri Devrimsel, Anayasa Mahkemesi'nin klasik anlamda mahkeme ve yargı sözcüklerinin kapsamının içinde olmadığını, yaptığı denetim işlevinin ona mahkeme ve yüksek mahkeme vasfı kazandırmadığını belirttikten sonra, ancak Yüce Divan yetkisinin olması durumunda¹¹³ bir mahkeme ağırlığının olabileceğini söylemiş, bu nedenle ona devlet protokolü içinde ağırlığı olabilecek bir mahkeme niteliği tanınmanın doğru olmadığını belirterek önergeyi desteklemiştir.

Kazım Öztürk ise, TBMM'nin kabul ettiği yasalar üzerinde bile son sözü söyleme yetkisi olan bir mahkemenin aslında yüksek mahkemelerin üstünde olduğunu, ancak yüksek mahkemeler içinde birinci sırada yer verilerek ortalama bir yol tutulduğunu bu nedenle değişiklik önergesinin reddedilmesi gerektiğini söylerken; Anayasa Komisyonu Başkanı Orhan Aldıkaçtı verdiği cevapta, Anayasa Mahkemesi'nin bütün devlet faaliyetlerini denetleyerek hukuk devleti idealine ulaşma çabasını gerçekleştirmede fonksiyonu olan bir organ olduğunu, bu nedenle bir "yüksek mahkeme" olduğunu, Yargıtay'dan üstün olduğunu düşünmediklerini, ancak Anayasa'nın temel yasa ol-

---

¹¹³ Tasırrada Yüce Divan görevi Yargıtay'a verilmişti.

ması dikkate alındığında Anayasa Mahkemesi'nin temel kabul edilmesi gerektiğini söyleyerek önergeleri komisyon adına kabul etmemiştir.

Anayasa Mahkemesi de 11.2.1963 tarih E.1963/30, K.1963/28 sayılı kararı ile kendisini, "Anayasa Mahkemesi genel mahkemeler arasında yer alan ilk derece mahkemesi değildir" demek suretiyle genel mahkemelerin dışında görmüştür.

B-Yüce Divan Olarak Anayasa Mahkemesi

1-Yüce Divan Görevinin Anayasa Mahkemesi'ne Verilmesinin Nedenleri

Gerek 1961, gerek 1982 Anayasası'nda Anayasa koyucuların Yüce Divan görevinin Anayasa Mahkemesi'ne vermelerinin doyurucu bir gerekçesini görememekteyiz. 1961 Anayasası'nın 147. maddesinin gerekçesinin konu ile ilgili bölümünde "...kanunda yazılı şahısları da Yüce Divan sıfatıyla yargılamak Anayasa Mahkemesi'nin görevleri arasındadır. Eski Anayasamızda da bulunan Yüce Divan vazifesi bu suretle 'yüksek hakimlerden' kurulu bulunan bu heyete verilmiştir"¹¹⁴ denirken, 1982 Anayasası'nın 148. maddesinin, keza konumuzla ilgili bölümünde "Yüce Divan görevinin Anayasa Mahkemesi tarafından

---

¹¹⁴ Bkz. Öztürk, K, Anayasa, Cilt 3, s.3753

yerine getirilmesi ilke olarak benimsenmiş olduğundan, bu Mahkemenin görevleri arasında bu hususa yer verilmiş..."¹¹⁵ denmektedir.

Görüldüğü gibi Anayasa koyucunun bu konudaki tercihinin gerekçesi yeterli değildir. 1961 Anayasası'nın hazırlanması sırasında Anayasa Komisyonu Sözcüsü Muammer Aksoy Yüce Divan konusunda uzun uzadıya tartıştıklarını, sonuçta İtalyan Anayasa Mahkemesi'ni örnek aldıklarını; Anayasa Mahkemesi'ne Yüce Divan olarak çalıştığı sırada başka şahısların da üye olabilmelerini düşündüklerini, ancak sonuçta Mahkemenin yapısının yaptığı işe göre değişmesinin uygun olmadığına karar vererek Yüce Divan olarak Anayasa Mahkemesi'ni görevlendirdiklerini söylemiştir.¹¹⁶ 1982 Anayasası'nın hazırlanması sırasında ise egemen olan fikir, Yüce Divan'ın faaliyetinin ceza hukuku uzmanlığını gerektiren bir iş olduğu; Anayasa Mahkemesi'nin bu göreve yapısı nedeniyle uygun olmadığı ve bu görevin ceza hukuku konusunda uzman olması nedeniyle Yargıtay'a verilmesi yönünde olmuştur.¹¹⁷

Doktrinde Erem, bu görevin Anayasa Mahkemesi'ne verilmesine neden olarak yargılayacağı şahısların suçlarının niteliği itibarıyla siyasal konulu suçlar olmasını, bu nedenle bu suçların yargılamasının yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerinin üstünde bir Anayasal organ

---

¹¹⁵ Polatcan, İsmet, *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Gerekçeler Anayasa Mahkemesi Kararları Bilimsel Görüşler*, İstanbul 1989, s.385

¹¹⁶ Öztürk, K, *Anayasa*, Cilt 3, s.3760

¹¹⁷ Bu konuda ayrıca bkz. Çalışmamızın 3. Bölümü'nde yer alan "Yüce Divan Göreviyle İlgili Görüşler" başlıklı 221-238. sayfalarına.

olması nedeniyle Anayasa Mahkemesi'ne verilmiş olmasını gösterirken¹¹⁸; görüşlerine katıldığımız Keskin, Sağdur, Şeker, Cevheroğlu ve Terzibaşoğlu, "...o günün hukuki değil ama politik konjonktürü ve gelişmeleri içinde ..." Yüce Divan görevinin Anayasa Mahkemesi'ne verildiğini söylemektedirler.¹¹⁹

2-Hukuki Niteliği

a-Olağanüstü Mahkeme Niteliğinde Olup Olmadığı

Yargı organları, olağan ya da olağanüstü yargı organları olarak bir ayırma tabi tutulabilir. Bu ayırım yapılırken gözönünde tutulması gereken kıstas, yargılama organının genel ya da ihtisas (özel) mahkemesi olması değil, suçun işlenmesinden önce kurulmuş olup olmasındır.¹²⁰

Olağan yargılama makamları suç konusu olaydan önce kurulan, olayla kuruluşları arasında hiçbir ilgisi olmayan mahkemelerdir. Bu makamlara, tabii yargılama makamı (olağan mahkeme), bunların hakimlerine de tabii (olağan) hakim adı verilir.¹²¹ Olağanüstü mahkeme-

---

¹¹⁸ Erem, Ceza Yargılaması, s. 661-662; Erem, Yüce Divan, s.5

¹¹⁹ Keskin, Kadri ve diğerleri, Adalet Raporu Adli Konularla İlgili Araştırma ve Düşünceler Tenkitler, Ankara 1996, s.31

¹²⁰ Kunter, Ceza Muhakemesi , s. 129

¹²¹ Kunter, Ceza Muhakemesi, s. 311; Öztürk, B, Yüce Divan , s. 67; Yüce. Ceza Muhakemesi, s. 99-100; Yenisey, s.78-79; Yurtcan, Ceza Yargılaması, s. 50-51; Ayrıcı, Anayasa Mahkemesi'nin 15.4.1975 tarihli ve E.1973/19. K.1975/87 sayılı kararı için bkz. AMKD, Sa.13, s.438 vd.

de, bir olaydan sonra sadece o olaya göre kurulmuş veya o olay için yetkili kılınmış olunması sözkonusudur.¹²²

1961 Anayasamızın 32. maddesini tekrar eden 1982 Anayasamızın 37. maddesinde bu ilke "...hiç kimse kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarılamaz. Bir kimseyi kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarma sonucunu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merciler kurulamaz" şeklinde düzenlenmiştir.

Bazı kamu görevlilerini yargılarken "Yüce Divan" adını alarak ceza mahkemesine dönüşen Anayasa Mahkemesi bu sıfatıyla olağanüstü bir mahkeme midir? Konu tartışmalıdır. Kunter,¹²³ Yüce Divan'ı olağanüstü mahkeme saymazken, Erem, tabii hakim tabirinden maksat, usul kanunlarının her Türk vatandaşı için tespit ettiği mahkeme olduğuna göre bakanları, cezai sorumluluk nedeni ile hususi mahkeme sayılabilecek bir merci marifetiyle, yani Yüce Divan marifeti ile muhakeme ettirmenin hürriyetlerin bir garantisi olan eşitlik hükmünün ihlali demek olduğunu söyleyerek¹²⁴ tabii hakim ilkesine aykırı bulmaktadır.

Öztürk ise, Yüce Divan'ın, yargılanacak uyuşmazlık ortaya çıkmadan, kanunla kurulmuş olması nedeniyle olağanüstü mahkeme ol-

---

¹²² Kunter, Ceza Muhakemesi, s. 129-131,311

¹²³ Kunter, Ceza Muhakemesi, s. 130-131; Aynı yöndeki düşünce için bkz. Darıcıoğlu, Necdet, "Muhalefet Şerhi", Yüce Divan Kararları, Cilt 1 Ankara 1985, s. 789

¹²⁴ Erem, Ceza Yargılaması, s. 96; Erem, Yüce Divan, s. 5

madığını kabul etmekle birlikte, "tabii hakim ilkesi"ndeki hakimın hukuk bilgisi ile donatılmış bir hakim olması zorunluluğunun, Anayasa Mahkemesi (Yüce Divan) üyelerinin seçimi ve mesleki formasyonları gözönüne alındığında, bu ilkeye yeterince önem verilmediğini de düşünmektedir.¹²⁵

Özellikle 1961 Anayasası ile getirilen ve 1982 Anayasası'nda devam ettirilen "Yüce Divan" görevinin Anayasa Mahkemesi'nce yerine getirilmesi kuralıyla "Yüce Divan", uyuşmazlıktan önce kurulan, görev, yetki ve çalışma usulleri belirlenen bir mahkeme konumundadır. Bu özellikler dikkate alındığında Yüce Divan olağanüstü bir mahkeme olarak nitelendirilemez ve tabii hakim ilkesine aykırı olduğu söylenemez.¹²⁶

b-Yüce Divan'ın Türk Yargı Teşkilatı İçindeki Yeri ve İhtisas Mahkemesi Olup Olmadığı

Yargılanacak konunun özelliği itibariyle bu alanda deney ve ihtisas sahibi yargı yerleri kurarak adaletin daha iyi şekilde dağıtılabilmesi için doğmuş ve geliştirilmiş yargılama makamlarına "ihtisas mahkemeleri" denmektedir.¹²⁷ Bu mahkemeler yargılanacak uyuş-

¹²⁵ Öztürk ,B, Yüce Divan, s. 87

¹²⁶ Ancak yukarıda Öztürk'ün belirttiği " tabii hakim ilkesinde söz edilen hakimın hukuk bilgisi ile donatılmış olması lazım geldiğinin ayrıca zikredilmesi abesle iştigal olurdu " düşüncesinde haklılık payı vardır.

¹²⁷ Keyman, Selahattin/Özgen, Eralp/Toroslu, Nevzat, "İhtisas Mahkemeleri Hakkında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza ve Ceza Usul Hukuku

mazlıktan önce kurulur ve istisnai veya imtiyazlı mahkemeler anlamına gelmez.¹²⁸

Anayasa Mahkemesi, ihtisas (özel) mahkemesini "...uzmanlık Mahkemeleri belli suçların daha çabuk ve iyi yargılanmaları için kurulmuş, uzman mahkemelerdir. Uzman (ihtisas, özel) mahkemeler adli yargı içinde olabileceği gibi dışında da olabilir..." şeklinde tanımlamıştır.¹²⁹

Bir mahkemenin özel mahkeme olması onun olağanüstü mahkeme niteliğinde olmasını gerektirmediği gibi tabii hakim ilkesine de aykırı olmaz.¹³⁰ Burada akla gelen soru Yüce Divan'ın Türk Yargı teşkilatı içinde yerinin ne olduğu ve ihtisas mahkemesi olup olmadığıdır.

Bilindiği gibi Türk Ceza Muhakemesinin "yargısal teşkilatı" hakimlikler ve ceza mahkemelerinden ibarettir. Ceza mahkemeleri de "genel ceza mahkemeleri" ve "özel" yani "ihtisas ceza mahkemeleri" olmak üzere iki grupta toplanmaktadır. Genel ceza mahkemeleri esas mahkemelerden yani sulh, asliye, ağır ceza mahkemeleri ve Yargıtay'dan ibarettir. Yüce Divan'ın bunlar arasında olmadığı açıktır. İhtisas (özel) ceza mahkemeleri ise doğrudan doğruya veya dolaylı olmak

---

Kürsüsünün Görüşü", ABD, Cilt 35, Sa. 5, 1978, s. 819; Arslan, Ramazan/Tanrıöver, Süha, Yargı Örgütü Hukuku (Ders Kitabı), Ankara 1996, s.7

¹²⁸ Erem, Ceza Yargılaması, s. 96; Yüce, s. 102; Kunter, Ceza Muhakemesi, s. 131

¹²⁹ Anayasa Mahkemesi'nin E.1973/19 , K.1975 / 87 sayılı ve 15.4.1975 tarihli kararı için bkz., AMKD, Sa. 13, s. 438

¹³⁰ Kunter, Ceza Muhakemesi, s. 129; Yenisey, s. 70

üzere iki gruptur. Dolaylı olanlar yani dolaylı olarak ceza muhakemesi fonksiyonu görenler icra ceza mahkemesi gibi kurumlardır.¹³¹ Esas olarak icra hukukuna dahil olan uyuşmazlıkların halledilmesiyle görevli bulunan bu merciler sözkonusu görevleriyle dolaylı olarak ilgili olan ceza hukuku uyuşmazlıklarını da çözebilmektedir. Anayasa Mahkemesi'nin asli fonksiyonu olan "Anayasa yargısı" ile hiçbir bağlantı içinde olmaksızın Anayasa ve bazı kanunlarda gösterilen belli bazı kimselerin görev suçlarından dolayı yapılan ceza muhakemesinde yargılama makamı olarak öngörülmüş olan Yüce Divan'ın bunlar arasında da olmadığı ortadadır. O halde Yüce Divan çocuk mahkemeleri, askeri mahkemeler gibi doğrudan doğruya özel (ihtisas) ceza mahkemesi olarak çalışan yargı yerleri arasında yer almaktadır.¹³²

3-Görev ve Yetkileri

a-Sahıslar Açısından Yetki

aa-Cumhurbaşkanı

---

¹³¹ Öztürk, B, Yüce Divan, s.66-67;Öztürk, B, Uygulamalı, s. 693-694; Kunter, Ceza Muhakemesi, s. 149-164; Yurtcan, Ceza Yargılaması, s. 69-71; Yenisey, s. 65-70

¹³²Öztürk, B, Yüce Divan , s. 67; Kunter, Ceza Muhakemesi, s. 131,155-164; Keskin, O. Kadri, Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Yapısı Görevleri ve Yargılama Usulleri, Ankara 1987, s. 27; Başgil, s. 157; Yenisey, s. 70-71; Darıcıoğlu, Muhalefet Şerhi, s. 789

aaa-Cumhurbaşkanının Sorumsuzluğu

Monarşilerde mutlak, parlâmenter rejimlerde nispi olmakla birlikte hemen hemen tüm Dünya ülkelerinde devlet başkanlarının sorumsuzluğu kabul edilmiş bulunmaktadır.¹³³ Bu kural 1876 Anayasası'ndan¹³⁴ itibaren yazılı bir Anayasa teamülü olarak hukukumuza yerleşmiştir. 1924 Anayasası'nın 41, 1961 Anayasası'nın ise 98. maddeleriyle Cumhurbaşkanının Başbakan ve bakanlarla müştereken imzaladığı kararlardan sorumlu olmayacağı ve bu durumda sorumluluğun ilgili bakan veya Başbakanda olacağı şeklindeki düzenleme 1982 Anayasası'nın 105. maddesinin birinci fıkrasında tekrarlanmış, aynı maddenin ikinci fıkrasında ise "Cumhurbaşkanının re'sen imzaladığı kararlar ve emirler aleyhine Anayasa Mahkemesi dahil, yargı mercilerine başvurulamaz" şeklinde bir ibare eklenmiştir. Bazı yazarlar buradaki "yargı mercilerine başvurulamaz." ibaresinin beraberin-

---

¹³³Özbudun, Anayasa Hukuku, s. 290; Teziç, Erdoğan, Anayasa Hukuku, İstanbul 1986, s.418; Tikveş, Anayasa Hukuku, s.183; Nalbant, Atilla, "Karsılaştırmalı Olarak Gözetme İktidarı Çerçevesinde Cumhurbaşkanının 1982 Anayasal Sistemi İçindeki Konumu", Tarık Zafer Tunaya'ya Armağan, İstanbul 1992, s. 177; Gören, Zafer, Anayasa ve Sorumluluk, Ankara 1992, s. 95; Donay, Süheyl/İçel, Kayıhan Karsılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Hukuku, İstanbul 1987, s. 134; Tanilli, Server, Devlet ve Demokrasi (Anayasa Hukukuna Giriş), 7. Baskı, İstanbul 1993, s. 331; Dönmezer, Sulhi/Erman, Sahir, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, Cilt 1, 9. Baskı, İstanbul 1985, s. 240; Sosyal, Mümtaz, 100 Soruda Anayasanın Anlamı, 6. Baskı Ankara 1986, s. 327-331; Eroğlu, Hamza, İdare Hukuku Genel Esaslar İdare Hukuku Teşkilatı ve İdarenin Denetlenmesi, 4. Baskı, Ankara 1984, s. 150

¹³⁴ Zati Hazreti Padişahın nefsi hümayunu mukaddes ve gayrı mesuldür (md.5).

de sorumsuzluğu da getireceğini savunurken¹³⁵ bazıları ise bu hükümden bir sorumluluk veya sorumsuzluk sonucunun çıkarılamayacağını belirtmektedirler.¹³⁶

Cumhurbaşkanının görevlerinden doğan fiillerden sorumsuzluğu nasıl ki parlâmenter rejimlerin bir ortak kuralı haline gelmişse, "vatan hainliği" halinde sorumluluğu da hemen hemen her ülkede bu kuralın istisnası haline gelmiştir. Örneğin İtalyan Anayasası'nın 90, Fransız Anayasası'nın 68, Alman Anayasası'nın 61.maddeleri bu konuda açık birer hüküm ihtiva eder.

bbb-Sorumsuzluğun İstisnası :Vatana İhanet

aaaa-Genel Olarak

Mahiyeti itibariyle bir ceza sorumluluğu olduğu görüşünde birleşilen¹³⁷ "vatana ihanet" kavramının ceza hukuku bakımından anlamını belirlemek kolay değildir. Doktrinde bu konuda yerleşmiş bir

---

¹³⁵ İçel/Donay, s.134-135; Erdoğan, Mustafa, 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na Göre Cumhurbaşkanının Hukuki Durumu, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1987, s. 152; Keleş, Mihrigül, "Anayasal ve Siyasal Yaşamımızda Cumhurbaşkanının Yeri, İz.BD, Sa. 2, Nisan 1993, s. 48

¹³⁶ Dönmezer/Erman, Cilt 1 , s. 241

¹³⁷ Özek, Çetin, Siyasi İktidar Düzeni ve Fonksiyonları Aleyhine Cürümler, İstanbul 1967, s.74-79; Dönmezer/Erman, Cilt 1, s. 241-243; Esen, s.180; Kerse, Ahmet, Türkiye'de 1961 Anayasası'na Göre Cumhurbaşkanı, Doktora Tezi, İstanbul 1973, s.155; Erdoğan, s. 158; Özbudun, Anayasa Hukuku, s.290-291

görüş olmadığı gibi kanunlardan da kesin bir sonuç çıkarmak oldukça güçtür.

bbbb-Kavram

Kaynağını Germen Hukukuna dayandıran "vatana ihanet" kavramı, esas itibariyle vatana sadakat yükümlülüğü olan vatandaşların bu yükümlülüğü ihlal etmeleri anlamında kullanılagelen bir kavramdır. Sadakat yükümlülüğü olmadığı için yabancılar bu suçun faili olamazlar. Vatana ihanet daha özel olarak devlete karşı işlenen suçlar arasında, Anayasa düzenine sadakat borcunu ihlal sonucunu doğuran eylemler olarak tanımlanmıştır.¹³⁸

Fransız hukukunda bu kavramı Duverger, "Cumhurbaşkanının başkanlık görevini esaslı bir şekilde ihlal eden fiil ve hareketlerdir ve siyasi bir suçtur. Vatana ihanet kurumu parlâmentoya Anayasanın verdiği bir silahtır ve Cumhurbaşkanının Anayasa sınırı dışına çıktığında kullanılır"¹³⁹ şeklinde açıklarken; Chatelain ve Houriou, kavramın belirgin olmadığını, Cumhurbaşkanının fahiş bir hatasını, mahkemenin ceza kanunlarıyla bağlı olmaksızın serbestçe vatana ihanet olarak takdir edebileceğini belirtmektedirler.¹⁴⁰

---

¹³⁸ Özek, Siyasi İktidar, s. 75; Tezcan, Durmuş, "Türk Ceza Kanunu Ön tasarısına Göre Vatana İhanet Suçları ve Milli Yararlara Aykırı Hareketler", TİD, Sa. 379, Haziran 1988, s. 55-56; Erem, Faruk/Toroslu, Nevzat, Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler, Ankara 1994, s. 55 vd.

¹³⁹ Duverger, Institutions, s. 663

¹⁴⁰ Chatelain, s.149-151; Houriou, s.782

Belirtilen bu genel eğilime rağmen hangi somut eylemlerin vatana ihanet teşkil edeceği konusunda hukuk sistemleri arasında bir birlik yoktur. Doktrinde bu konuda üçlü bir ayrım yapılmaktadır. Şöyle ki;

İlk olarak bazı hukuk sistemlerinde, monarşik devlet yapısıyla bağlantılı olarak, hükümdara ve ülke bütünlüğüne karşı işlenmiş suçlar vatana ihanet sayılmaktadır. Bu sistemlerin iç hukuku bakımından, hükümdarın bu suçu işleyemeyeceği kabul edilmektedir.¹⁴¹ Buna örnek olarak İngiliz ve Belçika hukuku gösterilebilir.

İkinci olarak vatana ihanet suçları, belirli bir suç tipi olarak kabul edilmektedir. Bu sistemde vatana ihanet, kanunun bu isim altında kabul ettiği belirli suç tiplerini ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle, ceza kanunları hangi fiillerin vatana ihanet suçunu oluşturduğunu açık bir şekilde göstermiş ve tanımlamış bulunmaktadır. Bu sisteme de Alman ve İsviçre hukukları örnek gösterilebilir.¹⁴²

Nihayet üçüncü grubu oluşturan sistemlerde ise, vatana ihanet şeklinde bir suç tipi olmadığı gibi bunun tanımı da yoktur. Örneğin 1947 tarihli İtalyan Cumhuriyeti Anayasası'nda Cumhurbaşkanının vatana ihanet halinde sorumlu olacağını düzenlemişken (md.90/1), ceza kanununda bunun tanımı yapılmamıştır. Sadece 1941 tarihli Askeri Ceza Kanunu (md.27), bazı belirli suçları vatana ihanet olarak göstermiştir. Bu pozitif hukuk metni karşısında İtalyan hukuk dokt-

---

¹⁴¹ Özek, Siyasi İktidar, s. 76; Kerse, s. 156

¹⁴² Özek, Siyasi İktidar, s. 76-77; Kerse, s. 157

rininde farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bir görüşe göre, yasama organı Cumhurbaşkanını vatana ihanetle suçlarken kanunlarla bağlı değildir; suçlama konusu eylemin kanunlarla suç olarak tanımlanmış olmasına gerek yoktur. İkinci görüş, hangi eylemin vatana ihanet teşkil ettiğini yasama organının tayin edeceğini fakat, vatana ihanet olarak nitelendirilen eylemin kanunlarla suç olarak tanımlanmış olması gerektiği yönündedir. Yani parlamento ancak kanunlarda suç olarak düzenlenmiş olan bir eylemi vatana ihanet olarak nitelendirebilecektir. Üçüncü olarak Askeri Ceza Kanunu'nun vatana ihanet suçu olarak öngörmüş bulunduğu eylemlerin, genel olarak vatana ihanet suçunu oluşturduğu ileri sürülmüştür. Nihayet başka bir görüşe göre ise Devletin şahsiyetine karşı işlenmiş bütün suçlar vatana ihanet olarak kabul edilmelidir. Yasama organı kanunda yazılı bulunan ve devletin şahsiyetine karşı işlenmiş bulunan bir suçtan dolayı Cumhurbaşkanı vatana ihanetle suçlayabilir.¹⁴³

cccc-Türk Pozitif Hukukunda Durum

Türk Pozitif hukukunda vatana ihanet deyiminin yer aldığı ilk metin, 12.2.1991 tarihli ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nun 23. maddesiyle yürürlükten kaldırılan 29.4.1336 (1920) tarihli ve 2

---

¹⁴³ Bu hususta bkz. Özek, Siyasi İktidar, s. 77-79; Kerse, s.158-159; Erdoğan, s. 161-162; Soyaslan, s. 78-79

sayılı "Hıyaneti Vataniye Kanunu"dur.¹⁴⁴ Bu kanun TBMM'nin meşruluğuna yönelik her türlü fiili davranışların ve neşriyatın vatana ihanet teşkil edeceğini belirtmiştir.¹⁴⁵ Bu kanuna 26.6.1341 (1925) tarihinde 556 sayılı kanunla eklenen hükme göre de dini ve dince mukaddes sayılan şeyleri alet etmek amacıyla cemiyet teşkili ve siyasal amaçlı propaganda vatana ihanetin kapsamına alınmıştır.

Daha sonra Milli Birlik Komitesi tarafından 6.7.1960 tarih ve 15 sayılı Geçici Kanun'un 3.maddesi TCK'nın 125-133,141,142,146, 149, 150, 163 maddelerindeki¹⁴⁶ devletin bütünlüğüne karşı işlenen suçları vatana ihanet suçunun kapsamı içine almıştır.¹⁴⁷

Öte yandan Askeri Ceza Kanunu'nun üçüncü babının birinci faslında "ihanet" başlığı altında yer verilen ve 55-60.maddelerde düzenlenmiş bulunan çeşitli suçlar da vatana ihanet olarak tanımlanmıştır.

---

¹⁴⁴ Bkz. Özek, Siyasi İktidar, s. 79-82; Kerse, s. 160-161; Erdoğan, s. 162; Gören, Anayasa, s. 100; İçel/Donay, s. 136; Tezcan, Vatana İhanet, s. 56; Aybars, s. 43-48

¹⁴⁵ Saltanatın ilgasına ve hukuki hakimiyet ve hükümranişinin gayrı kabili tecezzi ferağ olmak üzere Türkiye halkının mümessili hakikisi olan Büyük Millet Meclisinin meşruiyetine isyana mutazammım kavlen veya neşriyatta bulunan kesan haini vatan addolunur (2 sayılı Kanun md.1).

¹⁴⁶ TCK'nın 141,142 ve 163.maddeleri 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır.

¹⁴⁷ Milli Birlik Komitesi Genel Kurulu "Sakıt ve Sabık Cumhurbaşkanının Yüksek Adalet Divanı'nda Muhakeme Edilmesine Dair" olan 7.7.1960 ve 2 sayılı kararıyla, Meclisin Cumhurbaşkanını vatana ihanet suçunu teşkil eden bir fiili işlemekle suçlandırması halinde, vatana ihanetin neden ibaret bulunduğunu tespiti yetkili olduğunu kabul etmiş ve buna dayanarak TCK'nın 125,141/3,146 ve 149. maddelerindeki suçların vatana ihanet teşkil ettiğini belirtmiştir (Bkz.RG'nin 13.7.1960 tarihli ve 10550 sayılı nüshasına).

Vatana İhanet kavramı 1924 Anayasası'nın 41. maddesinde "Reisicumhur hıyaneti vataniye halinde Büyük Millet Meclisine karşı mesuldür", 1961 Anayasası'nın 99.maddesinde "Cumhurbaşkanı, vatan hainliğinden dolayı, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az üçte birinin teklifi üzerine, üye tamsayısının en az üçte ikisinin Meclislerin birleşik toplantısında vereceği kararla suçlandırılır" şeklinde düzenlenmiştir.

Görüldüğü gibi, Türk pozitif hukukunda Cumhurbaşkanının vatan hainliğinden sorumlu olacağı açıkça belirtildiği halde "vatan hainliği" kavramının kapsamı konusunda, yani Cumhurbaşkanının hangi fiillerinin bu kavramın kapsamında kalacağı konusunda açık bir yasa metni yoktur. Türk doktrininde ise bu konuda değişik görüşler ileri sürülmüştür.¹⁴⁸

Bu konudaki ilk görüş "Hıyaneti Vataniye Kanunu"nun ölçü alınması gerektiğini belirtmekte ve bu sebeple "Türkiye Devleti'nin bütünlüğüne ve Devletin Teşkilatı Esasiye Kanunu ile müesses rejimine karşı işlenen suçların" tümünü vatan hainliği suçu olarak kabul etmektedir.¹⁴⁹

İkinci görüş, 6.7.1960 tarihli ve 15 sayılı Kanun'un "vatana ihanet" hallerini tespit etmiş olduğu yönündeki görüştür. Bu görüşün sahiplerinden Erem, bu Kanun'un vatana ihanet hallerini tahdidi ola-

¹⁴⁸ Sistemleştirme için bkz. Kerse, s. 163-169

¹⁴⁹ Dönmezer/Erman, Cilt 1, s. 242; Aynı yönde bkz. Erdoğan, s.165; Öztürk, B, Yüce Divan , s. 91; Öztürk, B, Emniyet Tedbirleri, s. 58

arak belirtmediğini kabul etmekle beraber "Devletin şahsiyeti aleyhine olan cürümleri " 15 sayılı Kanun'un kapsamına giren ve girmeyen suçlar olarak bir ayrıma tabi tutarak yine bu Kanun'un koyduğu ölçüye itibar etmiş bulunmaktadır. Erem ayrıca halin icaplarına göre vatana ihanet teşkil eder nitelikteki bir fiilin Cumhurbaşkanına isnat edilebileceğini yine yargı organınca da cezasının tespit edilebileceğini belirtmektedir.¹⁵⁰

Üçüncü görüş vatana ihanet halinin kapsamının, Cumhurbaşkanının Anayasayı himaye edeceğine dair ettiği yemin olduğunu belirtmekte ve bu yeminin ihlalinin vatan hainliği olduğunu savunmaktadır.¹⁵¹

Dördüncü görüş Yüksek Adalet Divanı'nın duruşmaları sırasında TCK'nın 146. maddesinin vatan hainliğinin kapsamı içinde olmadığını ispatlamaya ve savunmaya yönelik olarak ileri sürülen ve vatana ihanetin Askeri Ceza Kanunu'nun "Hıyanet" başlığını taşıyan bölümünde yer alan dış güvenliği ilgilendiren fiillerin oluşturduğunu savunan görüşdür.¹⁵²

---

¹⁵⁰ Erem/Toroslu, s. 65-74; Erem, Faruk, *Türk Ceza Hukuku*, 2. Cilt, Ankara 1962, s. 4-5,7 den aktaran Kerse, s. 164

¹⁵¹ Aldıkaçtı, Orhan, *Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası*, İstanbul 1982, s. 262; Aldıkaçtı, 1982 Anayasası'nın hazırlanması sırasında Danışma Meclisi Anayasa Komisyonu Başkanı olarak konuyla ilgili verdiği cevapta da, Cumhurbaşkanının Anayasayı koruyacağına dair ettiği yeminin ve bu yemine uymayarak, Anayasayı ihlal eden davranışlarının kavramın kapsamı içinde olduğunu söylemiştir (Bkz. DMTD, 148. Birleşim, Cilt 10, 10.9.1982, s.170).

¹⁵² Kerse, s.165 ve dn. 25

Bu konudaki son görüş ise bizim de katıldığımız görüştür. Buna göre "vatana ihanet kavramı" bazı fillerin vasfını tayin eder. Mevzuatımızda vatana ihanet diye bir suç olmadığına göre her somut olayda TBMM, işlenen fiilin vatana ihanet vasfında olup olmadığını tayin edecektir. Ancak burada TBMM'nin uyması gereken ön şart "vatan hainliği"ne konu edilen fiilin ceza yasalarında suç olarak tanımlanan bir fiil olması zorunluluğudur. Yani Meclis "suçta kanunilik ilkesine" uymak zorundadır. Bir fiil ne derecede ağır olursa olsun eğer yasalarda suç olarak tanımlanmamış ise cezai sonuçları olamaz.¹⁵³

TBMM'nin bu konuda uymak zorunda olduğu ikinci ölçü ise "Cumhurbaşkanının sadakat borcu"dur. Gerçekten Cumhurbaşkanı Devletin ülkesiyle bölünmez bütünlüğüne, siyasal iktidarın demokratik temsili sistemine uymak zorundadır. İşte sadakatin konusunu oluşturan bu tür değerlere karşı ceza kanununun neresinde olursa olsun suç olarak tanımlanan filler vatana ihanetin kapsamında olacaktır. Bu nitelikte olmayan filler suç teşkil etseler bile Cumhurbaşkanının sorumluluğuna yol açmayacaktır.¹⁵⁴

Burada üzerinde durulması gereken bir konu vardır. O da hakkında vatana ihanet iddiasıyla TBMM tarafından kamu davası açılan Cumhurbaşkanının Cumhurbaşkanlığı görevinin devam edip etmeyeceği tartışmasıdır. Bazı yazarlara göre bu durumda Cumhurbaşkanlığı makamı boşalmıştır. Anayasa'nın 106. maddesi çerçevesinde TBMM

---

¹⁵³ Özek, Siyasi İktidar, s. 81-86; Aynı yönde, Kerse, s. 165-169

¹⁵⁴ Kerse, s. 169

Başkanı bu işi vekaleten yürütür. Yüce Divan'ın beraat kararı beklenmeden Cumhurbaşkanlığı seçimi yenilenmelidir; eski Cumhurbaşkanı yeniden seçilmeden eski görevine dönemez.¹⁵⁵

Görüşlerine katıldığımız bazı yazarlar ise, Anayasa'nın 106. maddesinde "geçici görevden ayrılmanın" hastalık yurt dışına çıkma gibi sebeplerle; "makamın boşalması"nın ise ölüm, istifa ve "başka sebep"e bağlandığı; bunlar arasında Yüce Divan'da yargılanma sebebinin bulunmadığı, "başka bir sebep" deyiminin Yüce Divan'da yargılanmayı da kapsayacak şekilde genişletmenin mümkün olmadığını, Yüce Divan'ın vereceği karar beklenilmeksizin makamın boşaldığını varsayıp yeni Cumhurbaşkanı seçmenin hukukun temel ilkelerine aykırı olacağını savunmuşlardır.¹⁵⁶

Cumhurbaşkanının vatana ihanetle suçlanması durumunda görevini sürdürüp sürdüremeyeceği konusunda mevzuatımızda bir boşluk vardır. Bu boşluk hukukun temel ilkelerine ve Anayasa'nın ruhuna aykırı olarak doldurulmaya kalkışılmamalı, buradaki davanın siyasi hesaplar yüzünden açılmış olabileceği ve yargılama sonucunda her zaman için beraat kararı verilebileceği unutulmamalıdır.¹⁵⁷ Bu tered-

---

¹⁵⁵Dönmezer/Erman, Cilt 1, s. 243-244; Erdoğan, s.48; Bazı yazarlar ise bu durumda sadece yargılamanın sonuna kadar geçici bir boşalmanın söz konusu olacağını savunmaktadırlar (Bkz.Kerse, s. 55-56 ve dn 14). Özbudun'da bu durumda Cumhurbaşkanlığı makamının boşalacağını belirtmekle beraber süresi ve niteliği konusunda bir açıklama getirmemektedir (Özbudun, Anayasa Hukuku, s.291).

¹⁵⁶ İçel/Donay, Cilt 1, s.137-138; Öztürk, B, Yüce Divan , s. 93

¹⁵⁷ Öztürk, B, Yüce Divan , s. 93

dütlerin giderilmesi için kanımızca bu konuda açık bir düzenlemeye gidilmeli ve uygulanacak tedbirler Anayasal bir kural haline getirilmelidir.

ccc-Kişisel (Adi) Suçlardan Sorumluluk

Gerek 1961, gerekse 1982 tarihli Anayasalarımız, 1924 Anayasamızın (md.41)¹⁵⁸ aksine Cumhurbaşkanının görevleriyle ilgili olmayan suçları açısından bir düzenleme ihtiva etmemektedir. Bu nedenle Cumhurbaşkanının kişisel suçlarında sorumluluğun hangi şekilde saptanacağı tartışmalıdır. Bazı yazarların dediği gibi ¹⁵⁹, Cumhurbaşkanının adi suçlardan hiç bir şekilde sorumlu olmayacağı fikri kabul edilemez. 1961 Anayasası'nın 98, 1982 Anayasası'nın ise 105. maddesinde Cumhurbaşkanının vatana ihanet halinde sorumluluğunu düzenlerken, bu düzenlemenin ters anlamından kişisel suçlarından da sorumlu olacağı gerçeği ortaya çıkar.¹⁶⁰ Kaldı ki bir hukuk devletinde konumu ne olursa olsun, kişilerin işledikleri suçların karşılıksız bırakılamayacağı açıktır.¹⁶¹

---

¹⁵⁸ 1924 Anayasası'nın 41/2. maddesi şöyledir: "Reisicumhurun hususatı şahsiyesinden dolayı mesuliyeti lazım geldikte iş bu Teşkilatı Esasiye Kanununun masuniyeti teşriiyeye taalluk eden 17nci maddesi mucibince hareket edilir."

¹⁵⁹ Dönmezer/Erman, Cilt 1, s. 244-245; Kunter, Ceza Muhakemesi, s. 382 dn. 263; Armağan, 1961 Anayasası, s.126

¹⁶⁰ Kerse, s.176; Gören, Anayasa, s. 96-97; İçel/Donay, s.138 ve dn.159 Erdoğan, s. 155-156

¹⁶¹ Bkz.Yukarıda dn.160'de belirtilen yerlere.

Uzak bir ihtimal olmasına rağmen Cumhurbaşkanının bu mahiyette bir suç işlemesi durumunda nasıl hareket edilecektir? Hiçbir korumadan yararlandırılmadan olağan usul yasalarına göre derhal mahkemeye sevk mi edilecektir? Konu tartışmalıdır. Bir grup yazar¹⁶² bu durumda Anayasa'nın yasama dokunulmazlığı ile ilgili hükümlerine göre hareket edilmesi gerektiğini söylerken, bazıları ise Cumhurbaşkanının görev süresinin bitiminde genel mahkemelerde¹⁶³ yargılanması gerektiğini savunmaktadırlar. Görüşüne katıldığımız Candemir, "günün birinde böyle bir durumla karşılaşıldığında işin içine siyasi taraf tutmalar gireceğinden tam bir kargaşa yaşanacak...Cumhurbaşkanlığı makamının saygınlığını zedeleyecek her kafadan bir ses çıkacaktır..." diyerek Anayasa koyucunun bu konudaki boşluğu biran önce doldurmasını önermektedir.¹⁶⁴

bb-Başbakan ve Bakanlar

Yukarıda açıklandığı gibi Yüce Divan Cumhurbaşkanını görev suçu nedeniyle sadece "vatana ihanet" durumunun varlığı halinde yargılamakla görevli iken, Başbakan ve bakanları her türlü görev suçu sebebiyle yargılama yetkisine sahiptir (1982 Anayasası md.148/3;

---

¹⁶²Özbudun, Anayasa Hukuku, s.290; Aldıkaçtı, s. 335; Gören, Anayasa, s. 97; Tanilli, Devlet, s. 332 dn. 4; Karşı yöndeki düşünce için bkz. İçel/Donay, s. 138-139; Candemir, Taner, Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan Olarak Yaptığı Yargılama, ABD, Haziran 1995, s.37 dn.23 s. 37 dn. 23; Kerse, s.178; Erdoğan, s. 155-156

¹⁶³ Erdoğan, s.156; İçel/Donay, s. 139

¹⁶⁴ Candemir, s. 37 dn. 23

2949 sayılı AMK. md.18/3; 1961 Anayasası md.147/2; 44 sayılı AMK. md. 20/3). Bunun için ilgili, Başbakan ve bakanların görevinin başında olması ya da görevinden ayrılmış olmasının bir önemi yoktur. Ancak, Başbakan ve bakanların kişisel suçları ile mali sorumluluklarının yargılama mercii Yüce Divan değil genel mahkemelerdir.

Burada üzerinde durulması gereken iki husus vardır. Bunlardan birincisi Bakanlar Kurulunun "ortak cezai sorumluluğu"nın olmasıdır. Bunun sözkonusu olabilmesi için Yüce Divan'ın ifadesiyle "Cezai mesuliyette iştirak için, mesuliyetin bahsi olan cürümün faili veya o cürümden ceza kanununun tarif ettiği suretlerden bir suretle fer'an zimmet hal olmak şarttır." İkinci husus ise 1924 Anayasası'nın 46, 1961 Anayasası'nın 105, 1982 Anayasası'nın 112. maddelerinde belirtilen ve her bakanın kendi yetkisi içindeki işlemlerden ve emri altındaki kişilerin fillerinden dolayı sorumluluğunun niteliği ve kapsamıdır. Yüce Divan, cezai sorumluluğun şahsî olacağını ve hiç kimsenin başkasının suçundan sorumlu tutulamayacağını belirterek bu anlamdaki sorumluluğun da cezai sorumluluk anlamına gelmeyeceğine karar vermiştir.¹⁶⁵

cc-Yüksek Mahkemelerin Başkanları, Başsavcılar ve Üyeleri

Yüce Divan, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi ve Sayıştay'ın Başkanları-

---

¹⁶⁵Yüce Divan'ın 16.4.1928 tarihli kararı için bkz., Bilge, Bakanlar, s.48-71; Kumaş, Yüce Divan, s.29-79; Adliye Ceridesi, Sa.7, 1928

nı, üyelerini ve Başsavcılarını, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcıvekilini görev suçları sebebiyle yargılamakla yetkilidir (1982 Anayasası md. 148/3; 2949 sayılı AMK. md.18/3).

1602 sayılı Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kanunu'nun 32. maddesi gereğince Genel Sekreterin de görev suçu sebebiyle Yüce Divan'da yargılanacağı kuralının Anayasa'ya aykırı olduğu iddia edilmektedir.¹⁶⁶ Kanımızca bu düşünce yerinde değildir. Zira Genel Sekreter de Askeri Yüksek İdare Mahkemesi üyeleri arasından seçilmektedir (1602 sayılı Kanun md.6) ve üyelik sıfatı devam etmektedir. Esasen bu şekilde bir düzenleme yapılmamış olsa bile Genel Sekreter, aynı zamanda "üye" statüsünde olması nedeniyle görev suçları için "Yüce Divan"da yargılanacaktır.

Her ne kadar yüksek mahkeme mensuplarının görevlerinden doğan hukuki sorumluluğunu tespit etmek Yüce Divan'ın görevi dışında ise de, Yargıtay birçok kararında yüksek mahkeme başkan ve üyeleri ile kanunen onlar durumunda olanlar hakkında dava açılabilmesinin ön şartının Yüce Divan tarafından bu konuda verilmiş bir mahkumiyet kararı olduğunu belirtmiştir. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun sözkonusu kararı şöyledir:¹⁶⁷

TC. Anayasasının 147/2. maddesiyle Yargıtay üyeleri ile kanunen onlar durumunda olanların görevleriyle ilgili suçlarından dolayı yargı-

¹⁶⁶ Kunter, Ceza Muhakemesi, s. 384 dn. 269

¹⁶⁷ HGK'nun, 14.1.1987 tarih ve E.1986/1, K.1987/1; Aynı içerikte:HGK'nun 30.11.1984 tarih ve E.1984/1, K.1984/1; 14.1.1976 tarih ve E.1976/5, K.1976/4 sayılı kararlarına.

lanmaları, Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesi'ne bırakılarak sözkonusu maddede aynen şöyle denilmiştir...Bu hükümle güdülen amaç kuşkusuz yargılanacak kişinin gördüğü işin önem ve özelliği itibariyle özel bir anayasa güvencesi sağlamak ve kişileri değil müesseseyi korumak olup, doğrudan doğruya kamu düzenini ilgilendirmesi nedeniyle Yüce Divan'da yargılanması gereken kişinin bundan feragati hukuki sonuç doğurmaz. Bu nedenle görevli merci tarafından, görevle ilgili suçtan dolayı cezai sorumluluk yönünden bir karar verilmeden Yargıtay üyeleri ile kanunen onlar durumunda bulunanlar hakkında Hukuk Genel Kurulu'nda açılan tazminat davasının reddi gerekir. Aksi takdirde Yargıtay üyeleri ile kanunen onlar durumunda bulunanlar cezai sorumluluklarının tespiti Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesi'ne bırakmakla güttüğü amaç zedelenmiş olur. Bu nedenle işbu dava esasa girilmeden reddedilmelidir.

Anayasa'nın Yüce Divan'ın görevi içindeki şahıslara sağlamayı amaçladığı teminat kanımca "görev suçları"na ilişkindir. Bu nedenle hukuki sorumluluğa da kapsar şekilde düşünmek doğru değildir. Ayrıca hukuki sorumluluğun kaynağı ile cezai sorumluluğun kaynağı farklıdır. Bu nedenlerle zikredilen kararın doğru olmadığını düşünüyoruz.

Burada üzerinde durulması gereken husus Yüce Divan'ın yargılayacağı kişiler arasında birer yüksek mahkeme olmalarına rağmen, Yüksek Seçim Kurulu ile Uyuşmazlık Mahkemesi Başkan ve üyelerinin gösterilmemesidir. Aynı zamanda diğer Yüksek Mahkemelerdeki görevleri sürmekte olan bu kişilerin buradaki görevleri sırasında işledikleri suçlardan dolayı hangi mahkemede yargılanacağı ve bunun usulü konusunda herhangi bir düzenleme mevcut değildir. Bu boşlu-

ğun doldurulabilmesi için öncelikle bu Mahkemelerin görevlerine ve üyelerinin statülerine bakmamız gerekecektir.

"Seçimlerin yönetim ve denetimi" başlıklı 1961 Anayasası'nın 75/1, 1982 Anayasası'nın 79/1 maddesinde "Seçimler yargı organlarının genel yönetim ve denetimi altında yapılır" dendikten sonra seçimlerin başlamasından bitimine kadar, düzen içinde yönetimi, dürüstlüğü ile ilgili bütün işleri yapma ve yaptırma, seçim süresince ve seçimden sonra seçim konuları ile ilgili bütün yolsuzlukları, şikayetleri ve itirazları inceleyerek kesin olarak karara bağlama görevini üst derece yargı yeri olarak Yüksek Seçim Kurulu'na vermiştir.

Yüksek Seçim Kurulu, yedi asıl ve dört yedek üyeden oluşur. Üyelerin altısı Yargıtay beşi Danıştay Genel Kurulları'nca kendi üyeleri arasından üye tam sayılarının salt çoğunluğunun gizli oyu ile seçilir. Bu üyeler salt çoğunluk ve gizli oy ile aralarından bir başkan ve bir başkanvekili seçerler (1982 Anayasası md. 79/4; 298 sayılı Kanun md 11/1).¹⁶⁸ Her yenileme seçiminden sonra, Yüksek Seçim Kurulu'na Yargıtay ve Danıştay'dan seçilmiş üyeler arasından ad çekme ile ikişer yedek üye ayrılır. Yüksek Seçim Kurulu Başkanı ve Başkanvekili ad çekmeye girmezler (1982 Anayasası md.79/5; 298 sayılı Kanun md.11/5).

Yüksek Seçim Kurulu Anayasa'da yüksek mahkemeler arasında gösterilmemiştir. Bunun nedeni bu organın yüksek mahkeme olma-

---

¹⁶⁸ 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkındaki Kanun 2.5.1961 tarihli ve 17056 sayılı RG'de yayınlanmıştır.

ması değil, görevinin hemen hepsinin seçim yargısına ilişkin olmasındandır.¹⁶⁹ Gerçekten de Yüksek Seçim Kurulu, görevini yargısal usullerle yerine getirerek uyuşmazlıkları kesin olarak karara bağlamaktadır. Kurulun bu çalışma tarzı yüksek mahkemelere özgü bir yargı fonksiyonudur.

Başkan ve üyelerin aynı zamanda Yargıtay ve Danıştay üyesi olan ve buradaki görevleri de "yargı" olan yüksek hakimlerin, Anayasa ve yasalarla yüksek mahkeme üyesi olmaları nedeniyle verilen bu görevleri sırasında işledikleri görev suçları sebebiyle Anayasa'nın yüksek hakimlere sağladığı teminattan yararlanmaları gerekir. Dolayısıyla sözkonusu kişilerin her ne kadar açıkça Yüce Divan'da yargılanacakları gösterilmemişse de kanımca Anayasa'nın ruhuna da uygun olarak Yüce Divan'da yargılanmaları gerekir. Nitekim Yargıtay da bir kararında Yüksek Seçim Kurulu Başkan ve üyelerinin Yüce Divan'da yargılanacağını ve hukuki sorumluluğunun da bu yargılama sonucunda verilecek mahkumiyet hükmüne bağlı olduğunu belirtmiştir. Yargıtay'ın sözkonusu kararı şöyledir:¹⁷⁰

Yüksek Seçim Kurulu Başkan ve üyeleri Yargıtay ve Danıştay üyeleri arasından seçilmiş olup, Yüksek Seçim Kurulu üyeliği bu anlamda Yargıtay ve Danıştay üyelerinin bu niteliklerinden dolayı Anayasa ve yasa ile kendilerine verilen görevlerdendir. Bu nedenle görevleri ile ilgili tazminat davalarında Yargıtay ve Danıştay üyelerinin durumuna tabidir-

---

¹⁶⁹ Tikveş, Anayasa Hukuku, s.168-169; Armağan, Esas Teşkilat, s.89

¹⁷⁰ Yargıtay HGK'nun 30.11.1984 tarih ve E.1, K.1 sayılı kararı.

ler ve Yüce Divan'da görev suçu nedeniyle ceza almadıkça sorumluluklarına karar verilemez...

1961 Anayasası'nın 142, 1982 Anayasası'nın ise 158. maddesinde düzenlenen ve adli, idari ve askeri yargı mercileri arasında ortaya çıkan görev ve hüküm uyuşmazlıklarını çözme görevi verilen Uyuşmazlık Mahkemesi¹⁷¹ hakkında da aynı şeyleri söylemek mümkündür.¹⁷² Gerçekten de, Uyuşmazlık Mahkemesi çeşitli yargı kolları arasındaki hüküm ve görev uyuşmazlıklarını yargısal usullerle ve kesin olarak karara bağlamaktadır. Üyelerin hepsi yüksek hakim olup, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi üyeleri arasından seçilmektedirler.¹⁷³ Söz konusu kişilerin asıl

¹⁷¹ 2247 sayılı Uyuşmazlık Mahkemesinin Kuruluş ve Yargılama Usulü Hakkında Kanun 22.6.1979 tarihli ve 16774 sayılı RG'de yayınlanmıştır.

¹⁷² 1982 Anayasası'nın Danışma Meclisi'ndeki görüşmeleri sırasında Kazım Öztürk Yüce Divan ile ilgili verdiği değişiklik önergesinde, bu Mahkemenin görev alanı içinde Uyuşmazlık Mahkemesi üyelerini de göstermiştir (DMTD. 148. Birleşim, Cilt 10, 10.9.1982, s.184).

¹⁷³ Uyuşmazlık Mahkemesi bir başkan, oniki asıl ve oniki yedek üyeden kuruludur. Mahkeme hukuk ve ceza bölümlerine ayrılmıştır. Hukuk uyuşmazlıkları Hukuk Bölümü'nde, ceza uyuşmazlıkları Ceza Bölümü'nde karara bağlanır. Her bölüm Uyuşmazlık Mahkemesi Başkanının Başkanlığı altında, altı üye ile toplanır (2247 sayılı Kanun md.2/1,2,3). Uyuşmazlık Mahkemesi Hukuk Bölümü'ne Yargıtay Hukuk Genel Kurulu ile Danıştay Genel Kurulu'nca kendi başkan ve üyeleri arasından gösterecekleri iki kat aday arasından ikişer asıl, ikişer yedek üye HSYK'ca; AYİM Genel Kurulu'nca askeri hakim sınıfından olan daire başkan ve üyeleri arasından gösterilecek iki kat aday arasından iki asıl, iki yedek üye Cumhurbaşkanınca dört yıl için seçilir (2247sayılı Kanun md.2/6). Mahkemenin Ceza Bölümü'ne ise Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nca kendi başkan ve üyeleri arasından gösterecek iki kat üye arasından üç asıl, üç yedek üye HSYK'ca; Askeri Yargıtay Genel Kurulu'nca daire başkan ve üyeleri arasından gösterecek üç asıl, üç yedek üye devlet başkanınca

mahkemeleriyle de ilişkileri kesilmemekte ve oradaki görevleri de sürmektedir. Bu nedenle Yüksek Seçim Kurulu Başkan ve üyeleri hakkında belirttiğimiz gerekçelerle Uyuşmazlık Mahkemesi Başkan ve üyelerinin bu mahkemedeki görevlerinden dolayı işledikleri suçları bakımından da Yüce Divan'da yargılanmaları gerektiği kanaatindeyiz.

dd-Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Üyeleri

1982 Anayasası'nın 148/3.maddesinde "Anayasa Mahkemesi ...Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini Yüce Divan sıfatıyla yargılar" dendiği halde 15.5.1981 tarih ve 2461 sayılı Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Kanunu'nun 17. maddesi "Başkan"dan bahsetmemekte ancak, Yüksek Kurulun "Başkanvekili" ile asıl ve yedek üyeleri hakkında disiplin işlemleri ile görevlerinden doğan veya görevleri sırasında işledikleri suçlardan dolayı özel kanunlarındaki hükümlerin uygulanacağını düzenlemektedir.

Adalet Bakanı Kurulun Başkanı, Müsteşarı ise tabii üyesidir. Kurulun üç asıl üç yedek üyesi Yargıtay, iki asıl iki yedek üyesi ise Danıştay üyesidir. Bu düzenlemeler karşısında mahkemelerden gelen üyeler için bir sorun yoktur. Yargıtay ve Danıştay Kanunu'na göre so-

---

(Cumhurbaşkanı) seçilir (2247 sayılı Kanun md.2/7). Uyuşmazlık Mahkemesi Başkanı ise Anayasa Mahkemesi'nce kendi asıl ve yedek üyeleri arasından dört yıl için seçilir (1982 Anayasası md.158/2; 2247 sayılı Kanun md.2/5, 4/1).

ruşturma yapılacak gerekli görülürse Yüce Divan'a sevk edilecektir. Başkan (Adalet Bakanı) dan sözetmemesi kanımca bir eksiklik olsa da 1982 Anayasası'nın 100. maddesi ile 16.5.1996 tarih ve 424 sayılı TBMM Kararının 25.maddesiyle değişik Millet Meclisi İçtüzüğü'ne eklenen 107-113. maddeleri gereğince muhtemel bir sorun halledilebilecektir.

Burada durumu tartışmalı olan kişi Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu doğal üyesi olan Adalet Bakanlığı Müsteşarıdır. Bu konu ileride inceleneyeceğinden burada üzerinde durulmayacaktır.¹⁷⁴

ee-Görev Alanının Genişlemesi:İrtibat

1982 Anayasası'nın 148/3.maddesi Yüce Divan'ın yetkisini hem kişi hem de fiil itibariyle sınırlandırmıştır. Buna göre Yüce Divan Cumhurbaşkanını görevinden dolayı sadece vatana ihanet ile sınırlı olmak üzere, Bakanlar Kurulu üyelerini, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkanı ve üyelerini, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcivekilini, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini her türlü görev suçları sebebiyle yargılama yetkisine sahiptir. Anayasa bu düzenlemesiyle Yüce Divan'ın yetkisini hem madde hem de şahıs itibariyle sınırlandırmıştır.

---

¹⁷⁴ Bkz. Çalışmamızın “ Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Tabii Üyesi Olan Adalet Bakanlığı Müsteşarı ile İlgili Sorunlar” başlıklı 202-207. sayfalarına.

Bu durum karşısında şu sorun ortaya çıkmaktadır: Acaba, Yüce Divan'ın görev alanı içindeki bu şahısların fiillerine iştirak edenler bunlarla birlikte Yüce Divan'da yargılanabilecek midir? AMK'da irtibat (bağlantı) konusunda bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak bilindiği gibi AMK'nın 35. maddesine göre Anayasa Mahkemesi Yüce Divan olarak çalışırken yürürlükteki kanunlara göre duruşma yapıp hüküm verecektir. Bu nedenle CMUK'un 2.maddesi devreye girecektir. Buna göre "muhtelif ceza davalarının her biri muhtelif mahkemelerin görevi dahilinde olsa bile bunlar birleştirilerek yüksek görevli mahkemeye..." verilebilecektir. Bu hususta devreye girecek ikinci norm ise "memurun birinci maddede mezkur olan cürümlerinden (görev suçlarından) memur olmayan eşhas dahi methalder olduğu takdirde muhakemeleri tevhidden memurun tabi olduğu mahkemede rüyet olunacaktır"¹⁷⁵ hükmünü getiren MMK'nın 15/son maddesidir. Yürürlükteki yasalara göre duruşma yapıp hüküm verecek olan Yüce Divan'ın bu düzenlemeler karşısında bir "irtibat" durumunun varlığı halinde kendini, Anayasa'nın 148/3. maddesinde sayılmayan kişiler açısından da yetkili görmesi doğaldır. Nitekim, "hükümlerin temerküz ettiril-

---

¹⁷⁵ Yargıtay CGK, 5.2.1988 tarihli ve E.474, K.522 sayılı kararında, MMK'nın 15/2. maddesi gereğince memur olmayan bir kimsenin memurun işlediği suça katılması halinde hakkında genel hükümlere göre dava açılacağını, ancak yargılamanın memurun tabi olduğu mahkemede yapılacağını belirtmiştir.

mesi" kuralının doğal gereği¹⁷⁶ olarak nitelenen bu hususu Yüce Divan "içtihat" yoluyla tesis etmiştir.¹⁷⁷

İçtihat yoluyla çözümlenen bu konu doktrinde tartışılmıştır. Bazı yazarlar¹⁷⁸ irtibat nedeniyle davaların birleştirilemeyeceğini ileri sürerken şu gerekçelere dayanmaktadırlar:

---

¹⁷⁶ Erem, Yüce Divan, s. 7; Erem, Ceza Yargılaması, s. 663; Kumaş, Yüce Divan, s. 273

¹⁷⁷ Yüce Divan 5.10.1948 tarihli ve E.1, K.1 sayılı kararında CMUK'da öngörülen hükümlere dayanılarak savcılık tarafından kamu davası açılmamış olduğu ve bu nedenle Yüce Divan'a yargılama yetkisi olmadığı yönündeki itirazı reddetmiştir. Metin için bkz. Bilge, Bakanlar, s. 77-83; Kunter, Nurullah, Büyük Millet Meclisinin Fertler Hakkında Dava Açabilmesi, İÜHFM, Cilt 15, Sa. 1. İstanbul 1948, s. 377-384; Dönmezer, Sulhi, Yüce Divan'da İrtibat Dolayısıyla Davaların Birleştirilmesi, İÜHFM, Sa.3-4 den ayrı Bası, İstanbul 1949, s. 1-2; Yüce Divan 1985/1 esas sayılı dosyasında, Eski Bakan İsmail Özdağlar'ın rüşvet alma suçuna iştirak eden Ali Özdağlar ve Mehmet Kaymak hakkında Ankara 4.Ağır Ceza Mahkemesi'ndeki 1985/103 esas sayılı davanın fiili irtibat nedeniyle birleştirilmesine ve esas defterinin bu şekilde kapatılması için Ankara 4.Ağır Ceza Mahkemesi'ne yazı yazılmasına karar vermiştir (Bkz. Yüce Divan'ın 1985/1 esas sayılı dosyasına, s. 117); Yüce Divan bunun gibi 1981/1 ve 1981/2 esas sayılı dosyalarında da, "...22.4.1962 günlü ve 44 sayılı AMK'nın 34. maddesine göre Anayasa Mahkemesi Yüce Divan olarak çalışırken yürürlükteki kanunlara göre duruşma yapar ve hüküm verir şeklindeki düzenlemeye göre CMUK'un irtibat halini düzenleyen 2 ve 3. maddelerinin Yüce Divan'da görülmekte olan davalarda olanaklı olduğu, birleştirmenin hem kamu hakları hem de sanıkların hakları bakımından yararlı olacağı" gerekçesiyle Yüce Divan'ın bakanlar kurulu üyeleri dışındaki şahıslar için görevsiz olduğu yönündeki itirazları reddetmiştir (Bkz. Yüce Divan Kararları, Cilt 1, s. 19-21, 362-364).

¹⁷⁸ Başgil, s. 157-161; Kantar, Baha, Ceza Muhakemeleri Usulü, Birinci Kitap, İstanbul 1944, s. 18; Taner, Tahir, Ceza Muhakemeleri Usulü, İstanbul 1945, s. 55-57; Özçelik, 1961 Anayasası, s. 613; Tüzel, s. 397

-Yüce Divan, özel (istisnai) bir mahkemedir. Bu sebeple CMUK'un 2.maddesinde belirtilen "yüksek vazifeli mahkeme" tabirine Yüce Divan dahil edilemez ve irtibat halindeki davalar bu durumda birleştirilemez.

-CMUK'un 2.maddesindeki hüküm emredici bir kural olmayıp doğabilecek bazı sakıncaları önlemek için düzenlenmiştir. Bu sakıncalar, delillerin kaybolması ve dağılması veya iki ayrı mahkemeden mütenakız hükümlerin çıkması durumudur. Eğer bu sebeplerin doğma ihtimali yoksa birleştirme sözkonusu olmamalıdır.

-Anayasanın ilgili maddesi, Yüce Divan'ı belli kişilerin belli suçlarını yargılamakla yetkili kıldığına göre bu kural diğer kişiler için genişletilmemeli ve dar yorumlanmalıdır.

-Yüce Divan kararları kesindir. Bu sebeple davaları irtibat nedeniyle birleştirilerek Yüce Divan'da görülen kişiler açısından daha teminatsız bir durum ortaya çıkmaktadır.

Bu düşünceleri eleştiren ve irtibat söz konusu olduğunda davaların birleştirilmesini savunan bazı yazarların görüşlerinin dayanakları ise şöyledir:

-Yüce Divan CMUK'un 2. maddesinde belirtilen anlamda yüksek dereceli bir mahkemedir. Çünkü Yüce Divan yürürlükteki kanunlara göre yargılama yapıp hüküm verirken hiç bir sınırlamaya tabi olmadan hareket etmektedir.¹⁷⁹

---

¹⁷⁹ Dönmezer, s. 4; Kunter, Meclisin, s. 385 vd.

-Aksine bir açıklık olmadıkça davaların birleştirilmesi esaslı bir kural olduğundan, Yüce Divan'da irtibat sözkonusu olduğunda birleştirme gerçekleştirilmelidir.¹⁸⁰ Birleştirme olmadığı takdirde ise diğer mahkemeler Yüce Divan'daki yargılamanın sonucunu bekleyecekler, suç ortakları kendilerini rahatça savunamayacakları gibi, Yüce Divan'ın bakan hakkında vereceği kararın etkisinde kalacaklardır.¹⁸¹ Ayrıca davaların iki ayrı mahkemede görülmesi birbiriyle çelişen iki ayrı kararın ortaya çıkmasına sebep olabilecektir.¹⁸²

-Nihayet, Yüce Divan'ın kararların kesin olmasının fertler açısından bir teminatsızlık olacağı düşüncesi, "en ileri dereceye vasıl olmuş çok adetteki hakimleri sinesinde cem eden Yüce Divan'ın bu surette temin etmiş olduğu teminat o kadar ileri mertebededir ki, ayrıca bir kanun yolu ihdasına lüzum görülmemiştir" şeklindeki ifadeyle eleştirilmiştir.¹⁸³

Dönmezer'in 1924 Anayasası'nın 62. maddesine göre oluşturulan Yüce Divan için söylediği, "Yüce Divan kararlarının kesin olmasının bir teminatsızlık oluşturmadığı" şeklindeki, söylendiği zaman nispeten doğru olan düşüncesi 1982 Anayasası'na göre oluşan Anayasa Mahkemesi veya Yüce Divan açısından geçerliliğini kaybetmiştir. Zira, 1982 Anayasası'na göre gerektiğinde Yüce Divan olarak görev yapacak olan Anayasa Mahkemesi üyelerinin büyük çoğunluğu ilerde ay-

¹⁸⁰ Dönmezer, s. 5; Kunter, Meclisin, s.385

¹⁸¹ Kunter, Meclisin, s. 385

¹⁸² Dönmezer, s.5

¹⁸³ Dönmezer, s.5

rıntılarıyla açıklanacağı üzere bir ceza mahkemesi hakiminde olması gereken mesleki formasyona ve ceza hukuku bilgi ve birikimine sahip değildirler.¹⁸⁴ Bu çekince dışında Yüce Divan'da irtibat dolayısıyla davaların birleştirilmesi yönünde ileri sürülen gerekçelere katıldığımızdan biz de irtibat halinde davaların Yüce Divan'da birleştirilerek görülmesinin doğru olacağını düşünüyoruz.¹⁸⁵

Belirtmek gerekir ki, bakanların memur olmayanların suçlarına iştirak etmeleri halinde Yüce Divan görevli ve yetkili olmayacaktır. Örneğin özel bir şirketin genel müdürünün suçuna memur suçu denemeyeceğinden, böyle bir suça iştirak eden bakanın bakanlık sıfatı Yüce Divan'ı görevli kılmayacaktır.¹⁸⁶

ff-Yüce Divan'ın Görev Alanının Genişletilmesi Zorunluluğu: TBMM Başkan ve Başkanlık Divanı Üyelerinin Görevleriyle İlgili Suçları

1982 Anayasası'nın 148/3 . maddesinde sayılan ve Yüce Divan'ın görev alanını oluşturan kişilerin yürütme ve yargı organlarının zirve-

---

¹⁸⁴ Anayasa Mahkemesi üyelerinin nitelikleri ve bunun Yüce Divan açısından sakıncaları konusunda bkz. Çalışmamızın 116-118, 191-201. sayfalarına.

¹⁸⁵ 1982 Anayasası'nın hazırlanması sırasında Danışma Meclisindeki görüşmelerde konu ile ilgili olarak A.Mümin Kavalalı "...Yüce Divan'da yargılanacak kişiler kanunla sınırlı belli kişilerdir. Belirli görev sahipleridir. Diğer kişiler asli faile teban onlarla bağlantılı olarak, TCK'nın 64 ve 65. maddeleri gereğince Yüce Divan'da yargılanmaktadır" demiştir (DMTD, 150. Birleşim, Cilt 10, 13.9.1982, s.259).

¹⁸⁶ Armağan, 1961 Anayasası, s. 154; Erem, Ceza Yargılaması, s.666; Erem, Yüce Divan, s. 10;

sindeki Cumhurbaşkanı, Başbakan ve bakanlar ile Yüksek Yargı organlarının Başkan, Başsavcı ve üyeleri olduğunu görüyoruz.

Yüce Divan'ın bu konumunu gözönünde tutan bazı yazarlar, yürütme ve yargı organları yanında Yasama Organı'nın doruğunda bulunanların da bu Mahkemenin görev alanı içinde olmamasının, bu şahıslarla ilgili olarak bu güne kadar herhangi bir suçlamanın gündeme gelmemesinden kaynaklanan bir dalgınlık olarak açıklamakta ve TBMM Başkanı ve Başkanlık Divanı üyelerinin de görev suçları sebebiyle Yüce Divan'da yargılanabilmesinin Anayasal kural haline getirilmesini önermektedirler.¹⁸⁷ Bu görüşten esinlendiği anlaşılan Yekta Güngör Özden de "Bakarlardan daha önemli konumda bulunan TBMM Başkanı ve vekillerinin de görevsel suçları sebebiyle, genel yargıda değil Yüce Divan'da yargılanmaları konumlarına daha uygun düşer" demektedir.¹⁸⁸ Candemir ise soruna bir yargılanma protokol sırası olarak bakmadığını ancak Yüce Divan'ı bir uzmanlık mahkemesi olarak gördüğünü ve bu sebeple sözkonusu görevlilerin görev suçlarının Yüce Divan'da yargılanmasına taraftar olduğunu belirtmektedir.¹⁸⁹

Daha önce belirttiğimiz gibi¹⁹⁰ Yüce Divan'ın kuruluş amaçlarının hemen hepsi TBMM Başkan ve Başkanlık Divanı üyeleri için ge-

¹⁸⁷ Kumaş, Yüce Divan'ın Eksiği, Cumhuriyet Gazetesi, 21.4.1993

¹⁸⁸ Özden, Yekta Güngör, Anayasa Mahkemesi'nin 32. Kuruluş Yıldönümü Açış Konuşmasından aktaran, Candemir, Yüce Divan, s.39

¹⁸⁹ Candemir, s.39

¹⁹⁰ Bkz. Çalışmamızın 10-14. sayfalarına.

çerli gözükmehtedir. Bu nedenlerle, özellikle "yargı bağımsızlığı ve yargıç teminatının" tam olarak sağlanmadığı ölkemizde bu şahısların da Yüce Divan'da yargılaması düşüncesine biz de katılmaktayız.

b-Yer Açısından Yetki

Hangi hakimın, hangi yerlerdeki işlere bakacağını gösteren kurallara yetki kuralları denir.¹⁹¹ CMUK'da Türkiye'de işlenen suçlar açısından asıl olan suçun işlendiği yer mahkemesinin yetkili olmasıdır (CMUK. md.8). Bunun bilinmemesi ve diğer ayrık durumlarda nasıl hareket edileceği yine CMUK'da gösterilmiştir (CMUK. md.8-20). Ancak CMUK'daki bu kurallar Yüce Divan açısından geçerli değildir. Çünkü sözkonusu mahkeme ölkede tektir. Bu durumda Yüce Divan Anayasa ve kanunlarla gösterilen belli kişilerin, kural olarak Türkiye'de işlemiş oldukları tüm görev suçları için yer bakımından yetkilidir.¹⁹²

TCK'nın 4/3.maddesinde "Yabancı memleketlerde Türkiye namına memuriyet veya vazife deruhte etmiş olup da bu memuriyet veya vazifeden dolayı bir cürüm işleyen kimse hakkında Türkiye'de takibat yapılır." hükmü yer almaktadır. Buradaki hüküm işlenen suçun Türkiye namına memuriyet veya görev yapan kişi tarafından ika edilmiş olmasını ve suçun bu memuriyet ya da görev nedeniyle işlenmesini aramaktadır. Hükümdeki "... memuriyet veya vazifeden dolayı bir cü-

¹⁹¹ Kunter, Ceza Muhakemesi, s.355 vd.

¹⁹² Özlürk, B, Yüce Divan , s.90

rüm işleyen kimse ..." şeklindeki ifade, MMK'da vazife (görev) sırasında işlenen suçları da düzenleyen hükme göre daha dar kapsamlı bir durum öngörmektedir.¹⁹³

2949 sayılı AMK'nın 35.maddesine göre Anayasa Mahkemesi Yüce Divan olarak çalışırken yürürlükteki kanunlara göre yargılama yapıp hüküm vereceğinden, yukarıda bahsedilen ihtimalin gerçekleşmesi durumunda da "madde" ve "yer" bakımından yetkili olacaktır.

c-Suçlar Açısından(Madde İtibariyle) Yetki

aa-Genel Olarak

Yüce Divan Anayasa (md.148) ve kanunlarda (AMK.md.18/3) gösterilen belli sayıdaki üst düzey kamu görevlisinin sadece "görev suçları" bakımından yargılamakla yetkilidir. Söz konusu kişilerin, kişisel suçları ile hukuksal (mali) sorumlulukları bakımından ise genel kurallar geçerlidir. Yani bu şahısların kişisel suçlarıyla hukuksal (mali) sorumlulukları açısından Yüce Divan'ın yargılama yetkisi yoktur. Bu sebeple Yüce Divan'ın görevi hem sanıkların sıfatı bakımından hem de bu şahısların suçları bakımından sınırlıdır. Burada hemen

---

¹⁹³Öztürk, B, Yüce Divan , s. 90; İçel/Donay, s. 180-181; Dönmezer/Erman, "... bu hüküm, yabancı ülkelerde görevli olan Türk memurlarının, ülke dışında işledikleri memuriyet ve görevle ilgili bütün suçları Türk Ceza Kanununa göre cezalandırılacaktır" ifadesini kullanarak, " kabahat" fiilleri açısından da maddenin uygulanma alanı olduğu izlenimini uyandırmaktadır (Dönmezer, Sulhi/Erman, Sahir, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, Cilt 3, 10. Baskı, İstanbul 1985 , s. 467).

belirtilmesi gereken konu, Anayasa'nın "suç" tabirini kullanmış olması nedeniyle, "cürümler"den başka "kabahatler"in de (TCK.md.1/1) Yüce Divan'da yargılama konusu olabileceği hususudur.¹⁹⁴ Bunun gibi taksirli suçlar da(örneğin, taksirle bir devlet sırrının öğrenilmesine neden olmak gibi) Yüce Divan'ın görev alanı içerisindedir. Sanıkların saiklerinin bu durumlarda hiç bir önemi yoktur. Suç "siyasi saik" ile işlenebileceği gibi, "şahsi menfaat sağlamak" saiki ile de (örneğin, rüşvet, zimmet gibi) işlenmiş olabilir.¹⁹⁵

bb-Görev Suçu

"Görev suçu" kavramının kesin bir sınırı olmayıp konu doktrinde tartışmalıdır. Kavramın içeriğinin belirlenmesi konusunda iki ölçü kullanılmaktadır.¹⁹⁶

T.C. YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

aaa-Geniş Ölçü

Ceza Kanununda, Anayasada sayılan bu kişiler için ön görülmüş özel bir suç tipi (örneğin, bakan suçu, Cumhuriyet Başsavcısı suçu) yoktur. Bu sebeple bu kişilerin memurluk sıfatları esas alınacaktır. Ceza kanununda ise failin memurluk sıfatı, bazı hallerde suçun unsu-

¹⁹⁴ Kumaş, Anayasa'da kullanılan "suç" kelimesinin "cürüm" kelimesinin öztürkçesi olarak anlaşılması gerektiğini, bu nedenle "kabahatler"in Yüce Divan'ın görev alanına girmeyeceğini söylemektedir (Kumaş, Yüce Divan, s.276).

¹⁹⁵ Erem, Ceza Yargılaması, s.662, 668; Erem, Yüce Divan, s.6, 12

¹⁹⁶ Bkz.Erem, Ceza Yargılaması, s.665-666; Erem, Yüce Divan, s.8-10

ru (örneğin rüşvet, zimmet, irtikap), bazı hallerde ise suçun şiddet sebebidir (örneğin resmi mühürün memur tarafından sökülmesi, resmen saklı tutulan eşyanın memur tarafından çalınması). Bu durumlarda yani memurun fiilinin suçun unsuru veya şiddet sebebi olduğunda suç görev suçu sayılabilir.

bbb-Dar Ölçü

Yukarıdaki görüşü geniş bulan ve bizim de katıldığımız diğer görüşe göre ise, "bakan suçu" ile "memur suçu" farklı olmalıdır. Oysa "geniş ölçü" bu iki suç tipini birleştirmiştir. Halbuki aralarında fark bulunmalıdır. Bunlara göre eğer suç bakanlık yetkilerinin kullanılması ile işlenebiliyorsa ortada görevle ilgili bir suç vardır. Bakan örneğin, görevinin gereğinin aksini yapmışsa kötüye kullanmanın maddi unsuru oluşmuştur.¹⁹⁷ Bu düşüncelyi savunanlar daha çok Yüce Divan'da adi suçların yargılanmaması düşüncesine yaklaşırlar. Zira görev suçu için şart koştukları "bakanlık yetkileri" siyasi yetkililerdir

198

---

¹⁹⁷ Leonge, Lineamenti di diritto processuale penale, s.449 ve Ricco, Stefano, Il processo penale avanti la corte costituzionale, Napoli 1955, s.95'den nakleden Erem, Yüce Divan, s.9

¹⁹⁸ Armağan, "memur veya bakanlık suçu" kavramlarının ileri sürülmesinin faydasız olduğunu; zira önemli olan hususun, bakanların görevleri ile ilgili suçun olduğunu belirtirken (Armağan, 1961 Anayasası, s.154), Öztürk, MMK'yı esas alarak memurun görevi sırasında veya görevden kaynaklanan tüm suçlarını görev suçu olarak tanımlamakta ve bu sebeple suçlar bakımından hiçbir maddi sınırlama olmadığını belirterek, cürümden kabahate, müessir fiilden

ccc-Memleketimizdeki Uygulama

Yüce Divan'ın şimdiye kadar ki uygulamalarında daha çok "geniş ölçü"nün esas aldığını ve bakanları memur olarak kabul ederek bu şahısların sıfatlarının kendilerine sağladığı kolaylıktan yararlanarak işlediği bütün suçları görev suçu olarak nitelendirdiğini görmekteyiz. Divan-ı Âli, Eski Bahriye Vekili İhsan Eryavuz ile ilgili vermiş olduğu 16 Nisan 1928 tarihli kararında bakanları, "Devlet cihazının vazifelerinden birini ifa eden" kimse olarak nitelendirmiş ve "memur" saymıştır.¹⁹⁹ Yine Yüce Divan, Eski Gümrük ve Tekel Bakanı Tunçay Mataracı hakkında verdiği 1981/2 esas, 1982/1 karar sayılı kararında "Bakan"ı TCK'nın 211. maddesinde "maaşlı ve maaşsız daimi veya muvakkat, mensup veya müntihap, yeminli veya yeminsiz olarak hükûmete...veya belediyelere ait tavzif veya tevkil edilen ve hükûmet...doğrudan doğruya nezareti altındaki daire veya müesseselerin işlerini görmekle mükellef bulunan kimseler" şeklinde düzenlenen "memur" tanımının içinde düşünmüştür.²⁰⁰ Yüce Divan yine Eski Devlet Bakanı İsmail Özdağlar hakkında verdiği 1985/1 esas, 1986/1 karar sayılı kararında ise "görevi kötüye kullanma suçunun oluşabilmesi için, failin memur veya memur gibi cezalandırılan kişilerden olması gerekir; TCK'nın 279/1. maddesine göre Ceza Kanunu'nun uygu-

---

adam öldürmeye her, türlü suç açısından Yüce Divan'nın görevli olduğunu söylemektedir (Öztürk, B, Yüce Divan, s. 89).

¹⁹⁹ Bkz. Bilge, Bakanlar, s. 52

²⁰⁰ Yüce Divan Kararları, Cilt 1, s.405,465

lanması açısından teşrii, idari ya da bir amme hizmeti görenler memur sayılır, Manisa Milletvekili ve Devlet Bakanı olan sanık, bu sıfatları itibariyle TCK'nın 279. maddesi kapsamına girmektedir..." şeklindeki ifadeyle "bakanı" TCK'nın 279. maddesi anlamında memur kabul etmiştir.²⁰¹ Yüce Divan aynı düşünceyle Eski Gümrük ve Tekel Bakanı Tuncay Mataracı hakkında verdiği 1981/2 esas ve 1982/1 karar sayılı kararında, bakanın yurda kaçak silah sokması fiilini "...sıfatının kendisine sağladığı kolaylıktan yararlanarak..." işlediğini belirterek suçun "görev suçu" olduğuna karar vermiştir.²⁰² Yüce Divan'ın bu bakış açısı Yargıtay'ın "Anayasa hükümlerine nazaran da cezai mesuliyetleri muhakkak olan bakanların bu mesuliyetlerini doğuran fonksiyonların siyasi vasıfları yanında idari mahiyeti de mevcut olabileceğine ve bu takdirde 279. maddenin hükmüne girmesi iktiza eylediğine binaen

---

²⁰¹Yüce Divan Kararları, Cilt 2, s.555; Anayasa Mahkemesi MMK ile verdiği 9.2.1993 tarihli, E.1992/44, K.1993/7 sayılı kararında memuru ve diğer kamu görevlilerini, devlet gücünü kullanarak, genel idare esaslarına göre kamu hizmetlerine ilişkin asli ve sürekli görevleri yerine getiren kişi olarak nitelendirirken; Yargıtay CGK, 20.2.1989 tarihli ve E.17, K.67 sayılı kararında "Türk Hukukunda memuru tarif eden tek metin TCK'nın 279. maddesi değildir. 1982 Anayasası'nın 128, 1961 Anayasası'nın 117, 657 sayılı Kanunun 4, 1632 sayılı kanunun 13. maddelerinde memur tanımı yapılmaktadır. Fakat bu tanımlar ilgili oldukları hukuk dallarında geçerli olduklarından, ceza kanunu tatbikatında uygulanmazlar." dedikten sonra "memuru" devlete ait hukuki iktidar ve salâhiyeti kullanarak, hukuki tasarruf ve fiili icrasını gerçekleştirenlerle bu hukuki tasarruf ve fiilin icrasına kamu hukuku usulüne uygun bir şekilde iştirak ve yardım edenlerdir. Her kamu kurumu müstahdemi ceza hukuku tatbikatında memur sayılmaz... memur sayılabilmeleri için, teşrii, idari veya adli bir görevi görmeleri şarttır." şeklinde tanımlamaktadır.

²⁰²Yüce Divan Kararları, Cilt 1, s.671

kendilerini ceza kanunu tatbikinde memur saymak zorunludur...²⁰³

şeklindeki kararına paraleldir. Biz, Yüce Divan'ın bu kararıyla Üye Mehmet Çınarlı'nın karşı oy yazısında (muhafelet şerhinde) belirttiği gerekçesine katılarak görev sınırını aştığını düşünmekteyiz.²⁰⁴

9.7.1961 tarihli ve 334 sayılı TC. Anayasası'nın 147.maddesinde Anayasa Mahkemesi'nin Bakanlar Kurulu üyelerini görevleri ile ilgili suçlardan dolayı, Yüce Divan sıfatıyla yargılayacağı belirtilmiştir. Tunçay Mataracı'nın Amerika'da bulunduğu sırada satın aldığı silahları, gelirken Türkiye'ye getirmesi görevi ile ilgili bir suç değildir. Sanığın bu silahları yurda sokarken, bakanlık görevleri ile ilgili herhangi bir işlem yaptığı, herhangi bir memura bu konuda emir ve talimat verdiği kanıtlanamamış, hatta ileri sürülmemiştir. Böyle olunca Tunçay Mataracı'nın işlediği suç bakanlık görevi ile ilgili olmayıp, yurda kaçak silah getiren herhangi bir vatandaşın, özellikle diplomatik pasaport taşıdığı için gümrüklerde kolaylık gören herhangi bir devlet adamının, işleyebileceği suçlardandır. Bu sebeple sanığın yurda yasak silah sokmaktan dolayı Yüce Divan'da değil ilgili mahkemede yargılanması kanaatindeyim...

Yüce Divan'ın bu kararına üyelerden Yekta Güngör Özden, Servet Tüzün ve Nejdett Darıcıoğlu hemen hemen aynı gerekçelerle karşı olduklarını belirtmişlerdir.²⁰⁵

4-Yüce Divan'ın Kuruluş Tarzı ve Üyeleri

²⁰³ Yargıtay İBK, 16.3.1949, E.1948/24, K.1949/3

²⁰⁴ Yüce Divan Kararları, Cilt 1, s.778

²⁰⁵ Yüce Divan Kararları, Cilt 1, s.788-795

a-Teşkilatı

Gerek 1961 tarihli ve 44 sayılı, gerekse 1983 tarihli ve 2949 sayılı AMK'nın 1 .maddesinde Anayasa Mahkemesi'nin "Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile verilen görevleri yapmak ve yetkileri kullanmak üzere..." kurulduğu hüküm altına alınmıştır. Bunun gibi 1961 Anayasası'nın 147, 1982 Anayasası'nın ise 148. maddesinde bazı üst düzey kamu görevlilerinin yargılanması sırasında Anayasa Mahkemesi'nin "Yüce Divan sıfatıyla" hareket edeceği belirlenmiştir. Yani "Yüce Divan" görevi Anayasa Mahkemesi'nin görevlerinden sadece birisidir. Anayasa Mahkemesi bu görevi yaparken "Yüce Divan" adını almaktadır. Dolayısıyla kuruluş olarak Yüce Divan Anayasa Mahkemesi ile tam anlamıyla organik bir özdeşliğe sahip olup ayrı bir teşkilatı yoktur.

Anayasa Mahkemesi (Yüce Divan) heyetlere, dairelere bölünmüş olmayan ve birlik arzeden bir mahkeme olup bağımsız bir teşkilata sahiptir. Bu sebeple, kendi teşkilatına ait işlerde hiçbir devlet organının direktif ve denetimine tabi değildir ve hiçbirleriyle organik bir bağı yoktur.²⁰⁶

Anayasa Mahkemesi'nin (Yüce Divan'ın) idaresi ve denetimi başkana aittir. Başkanlığın boş ve Başkanın mazeretli veya izinli olması hallerinde Başkana ait görev ve yetkiler Başkanvekili tarafından yerine getirilir ve kullanılır. Başkanvekilinin bulunmaması durumunda

---

²⁰⁶ Arzak, s.655-656

Mahkemeye en kıdemli asıl üye Başkanlık eder (2949 sayılı AMK. md.9).

Anayasa Mahkemesi Başkanlığı'na bağılı bir genel sekreterlik teşkilâtı kurulur (2949 sayılı AMK. md.17). Genel sekreterlik görevini Başkanın uygun göreceğı bir raportör aslı görevine ek olarak yürütür. Genel sekreter Başkanın vereceğı idari ve mali işlerle personel, kalem ve diğeri hizmetlerin aksatılmadan gereğı gibi yürütölmesini sağlar. Genel sekreter isteğıyle bu görevinden ayrılabilereğı gibi Başkan tarafından sebep gösterilmeden de değıştirilebilir (Anayasa Mahkemesi İctüzüğü md.6).

Yine Anayasa Mahkemesi'nde Mahkemenin çalışmasına yardımcı olmak üzere yeteri kadar raportör bulunur (2949 sayılı AMK.md.16).

b-Kuruluşu

aa-Başkan, Başkanvekili ve Üyelerin Seçimi

aaa-Üyelerin Seçimi

Anayasa Mahkemesi üyelerinin seçimine ilişkin 1982 Anayasası'nın 146. maddesinin 1, 2 ve 3 fıkraları şöyledir:

Anayasa Mahkemesi onbir asıl ve dört yedek üyeden kurulur.

Cumhurbaşkanı, iki asıl ve iki yedek üyeyi Yargıtay, iki asıl ve bir yedek üyeyi Danıştay, birer asıl üyeyi Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi ve Sayıştay Genel Kurulları'nca kendi Başkan ve üyeleri

arasından ²⁰⁷ üye tam sayılarının salt çoğunluğu ile her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden; bir asıl üyeyi ise Yüksek Öğretim Kurulunun kendi üyesi olmayan yüksek öğretim kurumları öğretim üyeleri içinden göstereceği üç aday arasından; üç asıl ve bir yedek üyeyi üst kademe yöneticileri ile avukatlar arasından seçer.

Yüksek öğretim kurumları öğretim üyeleri ile üst kademe yöneticileri ve avukatların Anayasa Mahkemesi'ne asıl ve yedek üye seçilebilmeleri için 40 yaşını doldurmuş, yüksek öğrenim görmüş veya ²⁰⁸ öğrenim kurumlarında en az onbeş yıl öğretim üyeliği veya kamu hizmetlerinde en az onbeş yıl fiilen çalışmış veya en az onbeş yıl avukatlık yapmış olması şarttır.

2949 sayılı AMK'nın 3 ve 4.maddeleri bu düzenlemeyi biraz daha ayrıntılı hale getirmiş ve YÖK'ün göstereceği adaylarla Cumhurbaşkanınca doğrudan doğruya seçilecek üyelere aranacak bazı ek nitelikleri de belirtmiştir. Buna göre üyelerin Anayasa'da belirtilen niteliklerinden başka, hakimlik mesleğine alınmayı engelleyecek bir suçtan hüküm giymemiş olmaları veya bu gibi suçlardan dolayı ceza kovuşturmasına muhatap olmamaları ve hakimlik mesleğine alınmayı gerektiren bir durumlarının olmaması gerekir. Bu şartların dışında yüksek öğretim kurumları mensupları arasından seçilecek üyenin "hukuk, iktisat ve siyasal bilimler" dallarından birisinde öğretim

---

²⁰⁷ Burada geçen Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesinin "Başkan ve Üyeleri" deyimi, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısını, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekilini, Danıştay, Askeri Yargıtay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başsavcılarını da kapsar (2949 sayılı AMK. md.4/2)

²⁰⁸ Anayasa metnindeki bu "veya" kelimesi "ve" olması gerekirdi. Nitekim 2949 sayılı AMK'nın 3. maddesinde "ve" kelimesi kullanılmıştır" (Özbudun, Anayasa Hukuku, s.346 dn.6).

üyesi olması, üst kademe yöneticileri arasından seçilecek üyenin ise, "Yüksek Öğrenim Kurulu Başkan veya üyesi veya yüksek öğretim kurumunu rektör veya dekanı veya müsteşar, müsteşar yardımcısı, general, amiral, büyükelçi, bölge valisi veya vali" olarak görev yapmaları gerekmektedir. Bu durumda Cumhurbaşkanınca, doğrudan doğruya üç asıl ve bir yedek üye, yukarıda belirtilen görevlerde bulunmuş üst kademe yöneticileri veya mesleğinde fiilen on beş sene çalışmış avukatlar arasından serbestçe seçilecektir (2949 sayılı AMK. md. 3-4).

1982 Anayasası'nın getirdiği bu sistem 1961 Anayasası'nın sisteminden oldukça farklıdır. 1961 Anayasası'na göre onbeş asıl ve beş yedek üyeden kurulu olan Anayasa Mahkemesi'nin asıl üyelerinden dördü Yargıtay, üçü Danıştay, biri Sayıştay genel kurullarınca kendi Başkan ve üyeleri arasından doğrudan doğruya seçiliyordu. Ayrıca Millet Meclisi üç, Cumhuriyet Senatosu iki, Cumhurbaşkanı da iki üye seçiyordu. Cumhurbaşkanınca seçilecek bir üyenin Askeri Yargıtay Genel Kurulunca kendi üyeleri arasından göstereceği üç aday arasından seçilmesi şarttı. Beş yedek üyeden ikisi Yargıtay, biri Danıştay, birer tanesi de Yasama Meclisleri'nce seçiliyordu. 1961 Anayasası'nda 20.9.1971 tarihli ve 1488 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle üniversitelerin Anayasa Mahkemesi üyeliği için aday gösterme olanağı ortadan kaldırılmıştı. "Üniversitelere güvensizlik duyulması"²⁰⁹ ve "toplum içindeki ağırlığının azaltılması eğilimi"²¹⁰ olarak

²⁰⁹ Armağan, 1961 Anayasası, s.122-123

²¹⁰ Soysal, Anayasanın Anlamı, s.37

nitelenen bu durum 1982 Anayasası'nda YÖK'e üniversite öğretim üyeleri arasından aday gösterebilme olanağı tanınarak kısmen de olsa telafi edilmeye çalışılmıştır. Ancak 1961 Anayasası'nın 145. maddesindeki "beş yıl öğretim üyeliği" yapmış olmak (44 sayılı AMK.md.3) şartı 1982 Anayasası'nda "onbeş yıl öğretim üyeliği yapmış olmak" (1982 Anayasası md.146; 2949 sayılı AMK.md.3) şeklinde ağırlaştırılmıştır. Belirtmek gerekir ki, Anayasa Mahkemesi'nin görevleri gözönünde tutulduğunda hukuk bilimiyle mutlak olarak daha çok ilgilenen öğretim üyelerinin seçilme koşulu açısından diğer kamu görevlileri ile aynı hizmet süresinin aranması doğru olmamıştır.²¹¹ Bu sürenin 1961 Anayasası'nda olduğu gibi "beş" yıla indirilmesi veya öğretim üyesinin, "araştırma görevlisi" ya da "öğretim görevlisi" olarak üniversitede geçirdiği sürenin gözönünde tutulması Anayasa Mahkemesi üyeliği için YÖK'e daha geniş bir gruptan aday gösterme olanağı sağlayacaktır.²¹²

---

²¹¹ 8.Cumhurbaşkanı Turgut Özal tarafından 1992 yılı sonunda Anayasa Mahkemesi üyeliğine atanan, Prof. Dr. Süleyman Arslan, onbeş yıldan fazla "öğretim elemanı" olarak çalışmış olmasına rağmen; "öğretim üyesi" olarak onbeş yıldan az görev yapmış olması nedeni ve gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi Başkanı'nın göreve başlatmayı reddetmesi üzerine tartışma çıkmış ve sorun Arslan'ın görevi kabul etmemesi (feragati) ile çözülmüştür [Rumpf. Christan (Çev. Burak Oder), *Türk Anayasa Hukukuna Giriş*, Ankara 1995, s. 104 dn.311].

²¹² 1982 Anayasası'nın hazırlanması sırasında konu ile ilgili değişik görüşler ileri sürülmüştür. Abbas Gökce, sadece hukuk ve siyaset bilimi alanında en az beş yıl profesörlük yapmış olmak şartının aranmasını önerirken, İsa Vardal, Bahtiyar Uzunoğlu, Şerafettin Yarkın, Güngör Çakmakçı ve Fuat Azgur, hukuk, iktisat, ve siyaset bilimi alanında beş yıl öğretim üyeliği yapmış olmanın

Burada üzerinde durulması gereken başka bir konu da yine 1971 tarihli ve 1488 sayılı Kanunla yüksek mahkemeler arasına katılan "Askeri Yüksek İdare Mahkemesi"nin (1961 Anayasası md.140/son) diğer yüksek mahkemelerin aksine Anayasa Mahkemesi'ne üye göndermemesi hususudur. Anayasa Mahkemesi üyeliği seçiminde Anayasa sistematığı gözönüne alındığında bir eksiklik olarak görülen bu durum Anayasa koyucunun "unutkanlığının" bir sonucu olduğu ileri sürülmüştü.²¹³ 1982 Anayasası, eleştiri konusu olan bu konuda düzenleme yaparak Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'nin de Anayasa Mahkemesi üyeliğine aday gösterebilmesine olanak sağlamıştır (1982 Anayasası md.146; 2949 sayılı AMK.md.4).

Üzerinde durulması gereken diğer bir konu da Cumhurbaşkanının üye seçimi konusundaki takdir hakkının sınırıdır. Belirtelim ki Cumhurbaşkanının bu konudaki yetkisi sınırsız değildir²¹⁴ Cumhurbaşkanı ancak 1982 Anayasası'nın 146. maddesi ile 2949 sayılı AMK'nın 4. maddesine uygun olarak Anayasa Mahkemesi üyeliğine atama yapabilir. Üst kademe yöneticileri ile avukatlar kontenjanından

---

yeterli görülmesi gerektiğini söylemişlerdir (DMTD, 148. Birleşim, 10. Cilt, 10.9.1982, s.151-152).

²¹³ Armağan, 1961 Anayasası, s. 123-124

²¹⁴ Danışma Meclisi Anayasa tasarısının 179. maddesinde, Anayasa Mahkemesi üyelerinin Cumhurbaşkanınca seçileceğinin belirtilmesi ile yetinilmiş, üyelerin sahip olması gereken nitelikleri açıkça belirtilmediği gibi, bir aday gösterme mekanizmasına da yer verilmeyerek bu konuda sınırsız bir takdir hakkı verilmişti. Ancak Milli Güvenlik Kurulu bu durumu benimsememiş ve bugünkü düzenlemeyi kabul etmiştir (DMTD, 148. Birleşim, Cilt 10, 10.9.1982, s.149-172).

seçilmiş olan Anayasa Mahkemesi üyesi İhsan Pekel'den boşalan Anayasa Mahkemesi üyeliğine, Adalet Bakanlığı Müsteşar Yardımcılığı yaptıktan sonra Danıştay üyeliğine seçilen ve bu görevi sürdürürken Anayasa Mahkemesi üyeliğine atanan Fulya Kantarcıoğlu ile ilgili atamanın Anayasa'nın 146.maddesine açıkça aykırı olduğu ileri sürülmüştür.²¹⁵ Kanımca gerek 1982 Anayasası'nın 146.maddesi, gerekse 2949 sayılı Kanunun 2 ve 4.maddesi Cumhurbaşkanının "üst kademe yöneticileri ile avukatlar" arasından seçeceği üyelerin "fiilen" belirtilen görevleri yapıyor olmaları veya o görevlerde bulunmuş olmaları konusunda bir açıklık taşımamaktadır. Biz, Anayasa koyucunun asıl olan iradesinin sözkonusu görevliler açısından, sayılan görevleri üyeliğe seçildiği anda yapıyor olmaları veya daha önce yapmış olmaları konusunda bir ayırım yapmadığını, bu nedenle "üst kademe yöneticiliği" görevinin fiilen yürütülmekte olması şartının aranmadığını ve sayılan görevlerde bulunulmuş olmasının yeterli görüldüğü kanısını taşıyoruz.²¹⁶

---

²¹⁵ İlkayaz, İbrahim, "Anayasa Mahkemesi Siyasallaşıyor mu ?", **Türk Hukuk Enstitüsü Dergisi**, Sa. 3, Şubat 1996, s. 24

²¹⁶ Nitekim Danışma Meclisinde, üyelerin nitelikleri konusunda yapılan tartışmalarda ki ana hedefin, üyelerin Mahkemenin asli fonksiyonu ve görevlerini daha iyi yapabilmeleri için değişik mesleki formasyonlara sahip görevliler arasından seçilmesini sağlamak olduğunu müşahade ediyoruz. Bu nedenle müsteşar yardımcılığı yaptıktan sonra başka bir göreve atanan bir kişinin, Mahkeme üyesi olduğunda bu konudaki bilgi ve birikiminden yararlanma olanağı olduğundan, Cumhurbaşkanının doğrudan seçeceği üyeler için, sayılan görevlerin yapılmış olmasının yeterli görülmesinin Anayasa'nın amacına uygun olduğunu düşünüyoruz (Tartışmalar için bkz. DMTD, 148. Birleşim, Cilt 10, 10.9.1982, s.149-172).

Konu ile ilgili bir tartışma da Anayasa Mahkemesi'nin tüm üyelerinin 1961 Anayasası'nda kabul edilen, Parlamento, Yüksek Mahkemeler ve Cumhurbaşkanı tarafından seçilmesi şeklindeki "karma sistemin" terk edilerek ²¹⁷ tüm üyelerin Cumhurbaşkanınca seçilmesi esasının benimsenmesi hususunda olmuştur. Bazı yazarlar Anayasa Mahkemesi üyelerinin Cumhurbaşkanınca atanmasının, büyük ölçüde belirli kurumlarca gösterilecek adaylar arasından emeklilik yaşına kadar geri alınmaması koşulu ile yapılması dolayısıyla, Mahkemenin bağımsızlığı açısından doğru, yerinde ve önemli bir durum olarak değerlendirirken ²¹⁸ görüşlerine katıldığımız bazı yazarlar, gerektiğinde görevleri ile ilgili bir suç sebebiyle kendisini yargılayacak olan bir mahkemenin tüm hakimlerini seçmesini demokratik bulmadıkları gibi, bu durumun mahkemenin kararlarının gücünü zayıflatacağı düşüncesindedirler. ²¹⁹

Tartışma konusu olan diğer bir konu da asıl - yedek üye statüsüdür. Sorunun tespitine yönelik kısmına katıldığımız ancak çözüm önerisi açısından katılmadığımız bu konudaki görüşe göre ²²⁰ asıl yedek

---

²¹⁷ Arzak, s. 657; Kaboğlu, Anayasa, s. 24

²¹⁸ Soysal, Anayasanın Anlamı, s.375

²¹⁹ Özden, Anayasa, s.377; Özay, İdare, s.408-409; Yenice, Kazım, "Anayasa ile İlgili Görüşler", YTYRÖS, Sa. 10, Temmuz-Ağustos 1996, s.410,412; Öztürk, N.Kemal "Cumhurbaşkanının Yargı Organlarına Yaptığı Atamalar ve Yargı Bağımsızlığı", İz.BD., Sa.4, Ekim 1991, s.82-85,92-94; Özay, Yargı Güvencesi, s.114 ; Sav, Açış Konuşması, s.504

²²⁰ Aliefendioğlu, Yılmaz "Anayasa Mahkemesi Üyeliği", AİD, Sa.3, Eylül 1985, s.34 vd.; Darıcıoğlu, Açış Konuşması, s.7-8; Cuhruk, Açış Konuşması I, s.4; Kaboğlu, Anayasa, s.27; İnal, .200; Keskin ve diğerleri, s.25-26

ye ayrımı bu zamana kadarki uygulamaya rağmen olumlu bir sonuç vermemiştir. Çünkü asıl üyeler ile aynı koşullar aranarak ve aynı biçimde seçilen yedek üyeler asıl üyelerin mazeretleri halinde kurula katıldıkları için uzman oldukları konular da dahil olmak üzere, hangi toplantıya girip hangi toplantıya girmeyeceklerini, çoğunlukla son ana kadar bilememişlerdir. Ayrıca bu ayırım, aynı mahkemede görev yapan ve aynı kurula katılan üyeler arasında hoş olmayan psikolojik gerilimlere neden olmuştur. Yedek yeler Anayasa ve yasa gereği resmi ve özel hiçbir görev alamamaları ve seçilmiş oldukları kurum ile ilişkileri kesilmiş olmaları nedeniyle "asıl görevi" bulunmayan ye durumuna gelmişlerdir.

Kanımca, Anayasa Mahkemesi yeleri arasındaki "asıl-yedek" ye ayrımı, asıl üyelerin mazeretleri durumunda Mahkemenin çalışamaz duruma düşmesini önlemesi bakımından yerindedir. Ancak, yedek üyelerin görevleri süresince aynı statüde kalmamaları için, asıl üyelikten herhangi bir nedenle boşalma olduğunda hiç bir işleme gerek olmadan asıl ye statüsüne geçmeli ve yeni seçilen ye ise yedek ye statüsünde olmalıdır. Bu şekilde yedek ye statüsüyle Anayasa Mahkemesi yesi olan bir kişi bir süre sonra asıl ye konumuna geçecektir.

bbb-Başkan ve Başkanvekilinin Seçimi

1982 Anayasası'nın 146. maddesinde, 1961 Anayasası'nın 145. maddesine paralel olarak "Anayasa Mahkemesi onbir asıl ve dört ye-

dek üyeden kurulur" denilmekte, aynı maddenin başkan seçimi ile ilgili dördüncü fıkrasında ise "Anayasa Mahkemesi, asıl üyeleri arasından gizli oyla ve üye tam sayısının salt çoğunluğu ile dört yıl için bir Başkan ve bir Başkanvekili seçer..." hükmü bulunmaktadır.²²¹ 1961 Anayasası'nın 145/2. maddesinde bu hüküm "Anayasa Mahkemesi, kendi üyeleri arasından, gizli oyla ve salt çoğunlukla dört yıl için bir Başkan ve bir Başkanvekili seçer..." biçiminde yer almıştır. Görüldüğü gibi 1982 Anayasası'nda "kendi üyeleri arasından" deyimini yerine "asıl üyeler arasından" ibaresi kullanılmış ve böylece yedek üyelerin Başkan ve Başkanvekili olmaması benimsenmiştir. Ayrıca, aynı maddede Başkan ve Başkanvekilinin seçiliş biçimi belirlenirken 1961 Anayasası'ndan farklı olarak "üye tam sayısının salt çoğunluğu"²²² hükmü getirilmiştir.

Bir görüşe göre yedek üyelerin Başkan ve Başkanvekili seçimlerine katılıp katılamayacaklarının belirsiz olduğu belirtilirken²²³, ikinci görüş, 2949 sayılı AMK'nın 8. maddesinin Anayasa'ya aykırı olduğunu ve bu sebeple yedek üyelerin seçime katılabileceğini ileri sürmektedir.²²⁴

Bizimde katıldığımız üçüncü görüşe göre ise yedek üyelerin başkan ve başkanvekili seçilme hakları olmadığı gibi, asıl üyelerin mevcut olması durumunda başkan ve başkanvekili seçimine de katılamaz-

²²¹ Bu konuda ayrıca bkz. Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü md.14

²²² Aliefendioğlu, Anayasa Mahkemesi Üyeliği, s.36

²²³ Rumpf, s.105

²²⁴ Aliefendioğlu, Anayasa Mahkemesi Üyeliği, s.35-41

sakıncalarından biri olup çözüm önerisi ile birlikte Üçüncü Bölüm'de ayrıntılı olarak incelenecektir.²²⁶

bb-Nitelikleri

Anayasa Mahkemesi, 1982 Anayasamızın Üçüncü Kısım Üçüncü Bölüm'ündeki "Yargı" başlığı altında, "Yüksek Mahkemeler" alt başlığı altındaki birinci sırasında düzenlenmiştir. "Anayasa Mahkemesi" bir yüksek mahkeme olduğundan üyeleri de "yüksek hakimdir". Nitelik, üyeliğe seçilme yeterliliğinden biri, "hakimlik mesleğine alınmamayı gerektirecek bir suçtan hüküm giymemek" olduğu gibi, hakimlik mesleğinden çıkartılmayı gerektirecek bir suçtan hüküm giymek, üyeliği sona erdiren durumlardan birisidir.²²⁷

Anayasa Mahkemesi üyeleri iki katlı bir bağımsızlık ve teminat (güvence) zırhı içindedirler. Bunlardan ilki Anayasa'nın 138-140. maddeleri ile genel olarak sağlanan güvencedir. İkincisi ise, Anayasa Mahkemesi üyeliğinin düşmesine karar verecek organın Anayasa Mahkemesi olması, görev suçlarını yargılayacak mercinin Yüce Divan olarak Anayasa Mahkemesi olması ve keza sıkıyönetim halinde üyeler

---

²²⁶ Keskin, Yüce Divan, s.475; Keskin, O.Kadri, Adalet Mülkün Temeli mi?, Basım Yeri ve Tarihi Belli Değil, s.31-38; Bkz. Çalışmamızın "Başkan ve Üyelerin Mesleki Niteliklerinden ve Seçilme Şekillerinden Doğan Sorunlar" başlıklı 191-201. sayfalarına.

²²⁷ Arık, Fikret, "Yeni Anayasa Mahkememiz Hakkında Mukayeseli Bir İnceleme", AD, Sa.9-10, Eylül-Ekim 1961, s.834; Daver, Bülent, "Anayasa Mahkemesi Yargıcı (Üyesi)", Anayasa Yargısı, Sa.3, Ankara 1987, s.16 ; Arzak, s.658; Özden, Anayasa, s.380

hakkındaki soruşturma iznini verecek olan mercinin Anayasa Mahkemesi olması şeklindeki düzenlemelerdir.²²⁸

Belirtmek gerekir ki, Anayasa koyucu Anayasa Mahkemesi'nin asli fonksiyonu olan "Anayasa Yargısı" alanında sadece teknik hukuk problemleri ile değil, Türkiye'nin ekonomik gerçeklerinden çıkan sosyal, ekonomik alanlarda derin bir ihtiyaç gösteren problemlerin de sözkonusu olduğunu düşünerek ve haklı olarak Mahkemenin sadece "hukukçu" üyelerden oluşmasını istememiş ve bu sebeple üye seçiminde geniş bir meslek yelpazesi öngörmüştür.²²⁹

Bu düzenleme şekli Mahkemenin "asli işlevi" olan "Anayasa Yargısı" açısından ne kadar yerinde ise, Yüce Divan görevi için o kadar sakıncalı olmuştur.²³⁰ Gerçekten de yadsınamayacak bir olasılık, Mahkemenin asıl üyelerinden üçünün hukukçu olabileceği ve bunların da sadece birinin "ceza hukukçusu" olması ihtimalidir. Bu durumda yüzyılların tecrübesi ve birikimiyle oluşan ceza yargılaması hukukuna ve mevzuatına uygun olarak, duruşmaları yöneterek yargılamaya katılacak olan Yüce Divan Başkanı'nın hukukçu olmaması ihtimalini de

---

²²⁸ Daver, Anayasa Yargıcı, s.20-21

²²⁹ Arzak, s.656; Keskin, Adalet s.33; Keskin,Yüce Divan, s.474-475; Tikveş, Anayasa Hukuku, s.382,

²³⁰ Özbudun, Mahkemedeki hukukçu üyelerin azalmasını Mahkemenin tüm yargısal fonksiyonlarını zayıflatacağını düşünmektedir (Özbudun, Anayasa Hukuku, s.348); Aynı fikir için bkz. Kalemli , Mustafa, Türk Yargı Sisteminin Sorunları, YTYRÖS, Sa.10, Temmuz-Ağustos 1996, s.13-14; Kaboğlu, Anayasa ,s.30

eklersek, sanıklar açısından hiç de teminatlı olmayan bir "ceza mahkemesi" ile karşılaşılacaktır.

Başkan ve üyelerin seçimi ve mesleki kökenleri ile ilgili bu düzenlemenin Yüce Divan görevi için ortaya çıkarabileceği sorunlar ve çözüm önerileri konusu ayrıntılı olarak çalışmamızın Üçüncü Bölümü'nde inceleneceğinden burada daha fazla açıklama yapmayacağız.²³¹

5-Yüce Divan'ın İşleyişi ve Yargılama Usulleri

a- Hazırlık Soruşturması

aa-Genel Olarak

Devletin ceza iddiası görevini yapan resmi makamı kural olarak "savcılık"tır.²³² Ancak Türk hukukunda bu kuralın bir çok istisnası vardır. Bunlara örnek olarak MMK'ya giren suçlarda il ya da ilçe idare kurulları, Karayolları Trafik Kanunu'na göre trafik zabıtasının tuttuğu tutanak, Hafta Tatili Kanunu'na göre kolluğun tuttuğu tutanak Cumhuriyet savcısının iddianamesi yerine geçmektedir. Konumuзу oluşturan "Yüce Divan"ın yargılama yetkisindeki görevliler hakkındaki hazırlık soruşturmasını ise yerine göre TBMM, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İda-

²³¹ Bkz. Çalışmamızın 191-201, 221-268. sayfalarına.

²³² Kunter, Ceza Muhakemesi, s.183

re Mahkemesi ve Sayıştay bünyesindeki çeşitli organlar yapmakta ve Yüce Divan'a sevk kararı vermektedir. Bu sebeple Yüce Divan'da itham eden (suçlayan) Cumhuriyet Başsavcısı olmayıp, sanığın görevine göre değişen bir organ olmaktadır. Sanık Cumhurbaşkanı, Başbakan veya bakan ise itham eden TBMM, yüksek yargı organı mensubu ise üyesi olduğu kurumun bir organı olmaktadır. Şu halde Yüce Divan'a sevk hususunda sanığın görevine göre farklı bir prosedür uygulanacaktır. Ancak her halükarda Yüce Divan nezdinde yapılan ithamı yürütecek olan kişi Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısıdır.

bb-TBMM ve Meclis Soruşturması

aaa-Meclis Soruşturmasının Niteliği

Çok partili siyasal yaşam, bir ya da iki meclisten oluşan parlamento, sorumsuz bir devlet başkanı, meclise karşı sorumlu bir bakanlar kurulu, yasama ve yürütme organları arasında eşitlik ve denge gibi unsurları ihtiva eden "parlamentar hükümet sistemi"nin²³³ önemli diğer bir özelliği de hükümetin doğrudan doğruya yasama organına karşı sorumlu bulunmasıdır.²³⁴ Yasama organına karşı olan bu sorumluluğu Meclis, çeşitli denetim yolları ile harekete geçirir. Bu denetim

---

²³³ Genel olarak parlamenter hükümet sisteminin özellikleri için bkz. Teziç, Anayasa Hukuku, s.415 vd.; Özbudun, Anayasa Hukuku, s.307 vd.; Tikveş, Anayasa Hukuku, s.83 vd.

²³⁴ Özbudun, Ergun, İngiltere ve Amerika'da Meclis Tahkikatı, AÜHFD, Sa.1-4, 1960, s.220

yolları soru, Meclis araştırması, gensoru, genel görüşme ve Meclis soruşturmasıdır (1982 Anayasası md.98). Yasama organının bu denetim yolları içinde "Meclis soruşturması"nın ayrı bir yeri vardır. Çünkü öteki bütün denetim yolları sadece "siyasal sonuçlar" yaratırken, Meclis soruşturması sonunda ilgili bakan veya Başbakanın sadece siyasal sorumluluğu değil aynı zamanda "cezai sorumluluğu"nun da doğması olasılığı vardır.²³⁵ Gerçekten, Meclis soruşturması Başbakan ve bakanların görevleri ile ilgili yapmış oldukları eylemlerden dolayı cezai sorumluluklarının bulunup bulunmadığının araştırılmasını ve sonuçlandırılmasını sağlayan bir kurumdur. Bir kimsenin sorumlu olup olmadığını belirlemek ise yargısal bir faaliyeti gerektirir. Bu sebeple Meclis soruşturması yargısal nitelikte bir denetim aracı olarak karşımıza çıkar.²³⁶ Bu anlamda Meclis soruşturmasını ilk soruşturma (hazırlık soruşturması) olarak nitelendirebiliriz.

Anayasa Mahkemesi de bir kararında Meclis soruşturmasını ve Yüce Divan'a sevk kararını "adli, (kazai)" bir karar olarak nitelendirmektedir. Anılan karar şöyledir.²³⁷

---

²³⁵ Eroğul, Cumhuriyet Senatosu, s. 44; Özbudun, Anayasa Hukuku, s.274; Teziç, Anayasa Hukuku, s.398-399; Tikveş, Anayasa Hukuku, s.176-177; Tanili, Devlet, s.371; Soysal, Anayasanın Anlamı, s.307; Armağan, 1961 Anayasası, s.158; Eroğlu, s.327

²³⁶ Özbudun, Anayasa Hukuku, s.274; Teziç, Anayasa Hukuku, s.399; Tikveş, Anayasa Hukuku, s.176; Pantül, Mehmet/Yalçın, Bekir Sıtkı, Türk Parlamento Hukukunda İkinci Meclisler, Ankara 1982, s.163; Onar, s.11-12

²³⁷ Anayasa Mahkemesi'nin 18.6.1970 tarihli ve E.1970/25, 26, K.1970/32 sayılı kararı için bkz. AMKD, Sa. 8, Ankara 1971, s.343-363

... olayda Anayasa'nın 90. maddesinin uygulanması ve işletilmesi sözkonusudur. Bu madde yalnızca bir denetim yolu düzenliyor değildir. Aynı zamanda TBMM'ye haklarında soruşturma istenen Başbakan ve bakanlar yönünden "adli" bir görev ve yetki de vermektedir. Çünkü 90. maddeye göre soruşturma ... komisyonca yürütülmedikçe ve TBMM'nin birleşik toplantısında olumlu karar verilmedikçe bir bakan veya Başbakan Yüce Divan'a sevk edilemez. Anayasa uyumlu bir bütündür... mahkemelerin bağımsızlığını korumak üzere konulan bir kuralın TBMM'nin Anayasal denetim yetkisini ve adli görevini engelleyebileceği hukukça savunulabilir bir görüş değildir...

bbb-Cumhurbaşkanı Hakkında Meclis soruşturmasının Yürütülmesi: Cumhurbaşkanının Vatan Hainliği ile Suçlandırılması Usulü

Cumhurbaşkanının vatan hainliği ile suçlandırılması konusunda 1961 Anayasası'nın 99. maddesinde "Cumhurbaşkanı, vatan hainliğinden dolayı Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tam sayısının en az üçte birinin teklifi üzerine, üye tam sayısının en az üçte ikisinin Meclislerin birleşik toplantısında vereceği karar ile suçlandırılır", 1982 Anayasası'nın 105/son. maddesinde "Cumhurbaşkanı, vatana ihanetten dolayı Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tam sayısının en az üçte birinin teklifi üzerine, üye tam sayısının en az dörtte üçünün vereceği kararla suçlandırılır" şeklindeki düzenlemeler ile TBMM Birleşik Toplantısı İç Tüzüğü'nün 23. maddesi konuya ilişkindir. 5.3.1973 tarihli Millet Meclisi İçtüzüğü'nde ise gerek Cumhurbaşkanının suç-

landırılması usulüne, gerekse Meclis soruşturması usulüne ilişkin herhangi bir hüküm mevcut değildir.

16.5.1996 tarihli ve 425 sayılı TBMM Kararı²³⁸ ile de 5.3.1973 tarihli Millet Meclisi İçtüzüğü'nün 5. Bölümüne, "Meclis Soruşturması ve Yüce Divan'a Sevk" başlığı konulmuş ve Meclis soruşturması kurumu 107-114. maddelerinde düzenlenmiştir.

Sözkonusu kararın 25. maddesiyle konulan 114. maddesi "Cumhurbaşkanının Vatana İhanetle Suçlandırılması" başlığını taşımaktadır. Buna göre 1982 Anayasasının 105/son maddesi gereğince görevden ayrılmış veya görevde bulunan Cumhurbaşkanının vatana ihanetten dolayı suçlandırılmasını isteyen önerge TBMM üye tam sayısını en az üçte birinin imzasıyla TBMM Başkanlığı'na verilecektir. Önerge derhal TBMM bilgisine sunulacak, suçlanan Cumhurbaşkanı'na bildirilecek ve yedi gün sonraki birleşimde gündeme alınacaktır. Bu birleşimde, suçlandırılması istenilen Cumhurbaşkanının da dinleneceği bir görüşmeden sonra TBMM üye tam sayısının en az dörtte üçünün oyu ile Cumhurbaşkanının Yüce Divan'a sevkine karar verilebilecektir. TBMM'nin Cumhurbaşkanı'na Yüce Divan'a sevk etmesi kararı, Anayasanın deyimi ile "suçlandırma"sı kararı, son soruşturmanın açılması kararı niteliğindedir.²³⁹ Suçlandırılması istenen Cumhurbaşkanı isterse savunmasını yazılı olarak gönderebilir. Bu savunma TBMM Genel Kurulu'nda aynen okunur.

---

²³⁸ Bkz. RG' nin 24.5.1996 tarih ve 22645 sayılı nüshasına.

²³⁹ Kerse, s.174

Gerek önergede gerekse Yüce Divan'a sevk kararında hangi ceza hükmüne dayanıldığı ve suçlandırılması istenilen Cumhurbaşkanınca işlendiği iddia edilen suçun hangi gerekçeyle vatana ihanet sayılması gerektiği belirtilir.

ccc-Başbakan ve Bakanlar Hakkında Meclis soruşturmasının Yürütülmesi

aaaa-Hukuksal Dayanağı

1961 Anayasası'nın 90. maddesine paralel 1982 Anayasası'nın 100. maddesi Meclis soruşturmasına ilişkindir. Ayrıca Anayasa'nın TBMM'nin bilgi edinme ve denetim yolları başlıklı 98. maddesinde de Meclis soruşturmasından sözedilmiştir. 2.5.1927 tarihli TBMM Dahili Nizamnamesi'nin 169-176. maddeleri Meclis tahkikatına ilişkin olup, TBMM Birleşik Toplantı İçtüzüğü'nün 30. maddesiyle yürürlükten kaldırılıncaya kadar uygulanmıştır. Daha sona yürürlüğe giren Millet Meclisi İçtüzüğü'nün 6. Kısmı "Denetim Yolları " başlığını taşımakta ancak Meclis soruşturması hakkında bir hüküm ihtiva etmemektedir.²⁴⁰ Cumhuriyet Senatosu İçtüzüğü ise konu ile ilgili tek (md.26) bir hüküm içermektedir. Buna göre Cumhuriyet Senatosu üyelerinin soruşturma istemleri Başkanlıkça Anayasa ve Adalet komisyonlarına havale edilecek ve komisyon raporu genel kurulda görüşüldükten

---

²⁴⁰ Metin için bkz. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Millet Meclisi İçtüzüğü, TBMM Basımevi, Ankara 1995, s.145-235

sonra soruşturmaya karar verilirse durum Cumhuriyet Senatosu aracılığı ile Birleşik Toplantı Başkanlığı'na intikal ettirilecektir.

Meclis soruşturması ile ilgili asıl ayrıntılı düzenleme TBMM. Birleşik Toplantısı İçtüzüğü'nün 12-22. maddelerinde yer almaktadır.

12 Eylül 1980 döneminde kabul edilen 27.10.1980 tarihli ve 2324 sayılı Anayasa Düzeni Hakkında Kanun'un ikinci maddesi ile Cumhuriyet Senatosuna, Millet Meclisine ve TBMM'ye ait olan yetkilerin MGK tarafından yerine getirileceği hüküm altına alınmıştır. MGK 1 nolu ve 25.9.1985 tarihli kararıyla da MGK Yasama Görevleri İçtüzüğü²⁴¹ kabul edilmiş, kabul edilen bu Tüzüğün " Denetim" başlığını taşıyan 9. Bölümünün 19.maddesiyle de MGK'nın bakanlar kurulunu her zaman denetleyebileceği, soruşturma açılmasına salt çoğunlukla karar verilebileceği hüküm altına alınmıştır.

1982 Anayasası'nın kabulünden sonra yeni bir içtüzük yapılmamış, sözkonusu Anayasa'nın geçici 6. maddesinin göndermesiyle 5.3.1973 tarihli Millet Meclisi İçtüzüğü'nün Anayasa'ya aykırı olmayan hükümlerinin geçerli olacağı hüküm altına alınmıştır. Bu içtüzükte "Meclis soruşturması" hakkında hüküm bulunmayışı ise ancak Eski Devlet Bakanı İsmail Özdağlar hakkında Meclis soruşturması açılmasına karar verilince farkedilmiştir. Bu durumda ortaya çıkan boşluk ise TBMM'nin 15.1.1985 tarihli ve 15 sayılı "Meclis soruşturması

---

²⁴¹ Metin için bkz. Tanilli, Mevzuat, s.445-450

Komisyonlarının Üyelik Şartları, Çalışma Usul ve Esasları İle Yetkileri Hakkında" kararıyla doldurulmuştur. Buna göre 1982 Anayasası'nın 100. maddesine göre kurulması kararlaştırılan Meclis soruşturması komisyonlarının üyelik şartları, çalışma usul ve esasları ile yetkileri ve soruşturma komisyonunun düzenleyeceği raporun TBMM'de görüşülme usul ve esasları hakkında 17.2.1965 tarihli TBMM Birleşik Toplantısı İçtüzüğü'nün Anayasaya aykırı olmayan hükümleri uygulanacaktır.

Nihayet bu konudaki en son düzenleme 16.5.1996 tarihli ve 424 sayılı "Millet Meclisi İçtüzüğü'nün Başlığı ile Bazı Maddelerin Değiştirilmesi ve Bu İçtüzüğe Bazı Maddeler Eklenmesi Hakkında" TBMM kararıdır. Bu kararın 25. maddesi ile Millet Meclisi İçtüzüğü'nün 5. Bölümüne "Meclis soruşturması ve Yüce Divan'a Sevk " başlığı altında 107,108,109,110,111,112,113 ve 114. maddeler eklenmiştir. Biz konumuzla ilgili incelememizi bundan sonra bu düzenlemeye göre yapacağız.²⁴²

bbbb-Meclis Soruşturması İsteminde Bulunabilecek Olanlar

1961 Anayasası'na ve 1965 tarihli TBMM Toplantısı İçtüzüğü'ne göre sayısal bir sınırlama olmaksızın, gerek Millet Meclisi üyeleri gerekse Cumhuriyet Senatosu üyeleri "Meclis soruşturması" isteminde bulunabilirken 1982 Anayasası'nda bu konuda sınırlama getirilmiş ve

---

²⁴² Metin için bkz. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İç Tüzüğü, TBMM Basımevi, Ankara 1996

TBMM üyelerinin ancak onda birinin birlikte Meclis soruşturması önergesi verebilmeleri esası benimsenmiştir (1982 Anayasası md.100; TBMM İçtüzüğü md.107/1). Öte yandan, 1961 Anayasası'na ve 1965 tarihli TBMM Birleşik Toplantısı İçtüzüğü'nün 13. maddesine göre yargı organlarına görevsizlik kararı ile Meclis soruşturması açılması isteminde bulunabilme imkanı tanınırken gerek 1982 Anayasası'nda gerekse 1996 tarihli değişik TBMM İçtüzüğü'nde bu hususa değinilmeyerek ilerde konu ile ilgili çıkabilecek sorunlar açısından bir boşluk oluşmasına neden olunmuştur.

Yüce Divan'ın görev alanına giren suçlar yargı organlarının karşısına iki olasılıkla çıkabilir. Bunlardan birincisi mahkemede yargılanması yapılmakta olan suçun vasfının değişerek bakan veya Başbakanın görev suçuna dönüşmesi olasılığıdır ki, mahkemenin bu durumda ne şekilde davranacağı hususunda ne Anayasa'da ne de 1996 tarihli değişik TBMM İçtüzüğü'nde bir düzenleme yoktur. Kanımızca böyle bir durumda mahkeme görevli mahkemenin Yüce Divan olduğunu belirterek "görevsizlik kararı" (CMUK. md.263) vermeli ve dosyayı Yüce Divan'a göndermelidir.²⁴³ Yüce Divan ise dosya kendi-

---

²⁴³Burada mahkemenin görevsizlik kararı yerine "durma" kararı (CMUK. md.253/4) vermesi gerektiği ileri sürülebilir. Ancak durma kararı bilindiği üzere, mahkemenin bir yargılama şartı ile karşılaşması durumunda bu şartın gerçekleşmesini beklemek üzere yargılamaya ara vermesidir (Yurtcan, Erdener, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu Şerhi ve İlgili Mevzuat, Cilt 2, İstanbul 1988, s.208; Kunter, Ceza Muhakemesi, s.61 vd.). Şart gerçekleştiğinde yargılama kaldığı yerden devam edecektir. Burada konumuzu ilgilendiren ve eksik olan şart kamu davasını açan usulüne uygun bir Meclis kararının olmaması olduğundan ve mahkeme durma kararı verdiğinde dosyayı Meclise gönderece-

sine geldiğinde iki şekilde hareket edebilir. Birincisi kendisini görevli saymazsa görevsizlik kararı vererek dosyayı görevli mahkemeye gönderecektir. Her türlü kararında olduğu gibi bu kararı da kesin olduğundan görevli olarak gösterilen mahkeme bu kararla bağlı olacaktır. İkinci olarak ise kendisini görevli sayarsa usulüne uygun açılmış bir dava olmaması nedeniyle "durma" kararı (CMUK. md.253/4) vererek dosyayı TBMM'ye gönderecektir. Burada ise kanımızca yapılması gereken, TBMM üyelerine durum bildirilerek belli bir süre verilmeli ve Anayasa'nın öngördüğü sayıda imza toplandıktan sonra İçtüzüğü'nün düzenlediği "Meclis soruşturması" prosedürüne devam edilerek bir karara varılmalıdır. Yeterli imzanın toplanmaması durumunda ise yapacak bir şey kalmayacaktır.

İkinci olasılık ise, adli organların (mahkemeler veya Cumhuriyet savcılıkları) yapmakta oldukları soruşturma veya yargılama sırasında bir bakan ya da Başbakanın görev suçu ile karşılaşmaları durumudur.

ğinden, Meclis dava açsa bile görevli mahkeme olarak genel mahkemeyi değil Yüce Divan'ı gösterecektir. Bu nedenle genel mahkemenin zaten görevsiz olduğu bir konuda dava şartının gerçekleşmesini beklemesi anlamsız olacaktır. Zira şart gerçekleşse bile dava kendisine gelmeyecektir. Ancak sözkonusu durum için Erem, Yüce Divan'a sevk kararının belirli makamlara tanındığını ve bu konudaki özel kuralların genel usul kurallarıyla ihlal edilemeyeceğini belirterek "genel yargı" organlarından görevsizlik kararıyla dosyanın Yüce Divan'a gönderilemeyeceğini belirtirken, Kumaş, her sanık için TBMM'nin bir "sevk" kararının zorunlu olduğunu bunun yönteminin ise TBMM Birleşik Toplantısı İçtüzüğü'nün 13. maddesinde gösterildiğini bu nedenle mahkemelerde görülmekte olan bir davanın görevsizlik kararıyla Yüce Divan'a gönderilemeyeceğini hemen hemen aynı gerekçeyle savunmaktadırlar (Erem, Ceza Yargılaması, s.670; Kumaş, Yüce Divan, s.273).

Yine bu konuda da Anayasa ve İçtüzükte bir açıklık yoktur. Kanımızca bu durumda adli organlar durumu TBMM'ye bildirmelidir. Bu bildirimin bir tür suç duyurusu olduğu söylenebilir. TBMM de konuyu milletvekillerine bildirmeli ve Anayasada  ng r len sayıda imza toplanması durumunda "Meclis soruşturması" prosedürü İçtüzükte  ng r len şekilde sürdürülmelidir.  nerge için gereken sayıya ulaşılmaz ise yapılacak bir şey kalmayacaktır.

cccc-Meclis Soru turmasının Konusu

Meclis soru turmasının konusu görevden ayrılmış olan veya görevdeki Başbakan ve bakanların görevlerinden dolayı sorumluluklarının bulunup bulunmadığının belirlenmesidir. Diğer bir anlatımla Başbakan ve bakanların cezai sorumluluğunun belirlenebilmesi için yapılacak i  "Meclis soruşturması" dır.²⁴⁴

dddd-Meclis Soru turmasının Kapsamı ve  nergenin Unsurları

Meclis soruşturması isteminin konusunun ve kapsamının belirli ve sınırlı olması gerekir. Başbakan ve bakanlardan bir veya birkaçının "genel olarak" cezai sorumluluklarının belirlenmesi için Meclis soruşturması açılması isteminden bahsedilemez. Meclis soruşturması için verilen  nergede Başbakan veya bakanın cezai sorumluluğunu gerek-

---

²⁴⁴ Armağan, 1961 Anayasası, s.158-159; TBMM İçtüzüğü md.107/1; TBMM Birleşik Toplantısı İçtüzüğü md.12/1

tiren fiillerin görevleri sırasında işlendiğinden bahsedilmesi hangi fiillerin hangi kanun ve nizamaya aykırı olduğunun gerekçe gösterilmek ve maddesi de yazılmak suretiyle belirtilmesi zorunludur (TBMM İçtüzüğü md.107/2).²⁴⁵

eeee-Meclis Soruşturması Önergesinin Görüşülmesi

Meclis soruşturması önergesi en geç bir ay içerisinde TBMM'de görüşülür. Bu görüşmede Meclis soruşturması açılıp açılmamasına karar verilir. Meclis soruşturması açılması için salt çoğunluğunun kararı şarttır (1982 Anayasası md.100; TBMM İçtüzüğü md.108).

ffff-Meclis Soruşturması Komisyonunun Kuruluşu

TBMM İçtüzüğünde, TBMM Birleşik Toplantı İçtüzüğü'nün aksine (md.14, 16) Meclis soruşturması hazırlık komisyonuna yer verilmemiştir.

TBMM tarafından soruşturma açılmasına karar verilmesinden sonra, siyasal partilerin güçleri oranında komisyona verecekleri üye sayısının üç katı olarak gösterecekleri adaylar arasında ad çekmek suretiyle 15 kişilik bir komisyon oluşturulur (1982 Anayasası md.100; TBMM İçtüzüğü md.109).

---

²⁴⁵ Ticaret Bakanı Mehmet Baydur hakkındaki davada Yüce Divan, 20.7.1963 tarih, 15 esas, 125 karar sayılı kararıyla belirtilen bu hususları ihtiva etmediğinden dosyayı gereğinin yapılması için Cumhuriyet Başsavcılığı'na, orası da Meclise iade etmiştir.

1982 Anayasasının 100/2. maddesinde "...Meclisteki siyasi partilerin..." ibaresi kullanılarak Meclis soruşturması komisyonunun oluşumu için grup şartı aranmadığına ve İçtüzük'te de (md.109/1) sadece Anayasanın 100. maddesine atıf yapmakla yetinildiğine göre, grubu olmayan siyasi parti de gücü oranında Meclis soruşturması komisyonuna katılmalıdır. Eski Bakanlar Cengiz Altinkaya, Sefa Giray hakkındaki Meclis soruşturmasında ise Meclis soruşturması komisyonuna sadece Mecliste grubu bulunan DYP, SHP, RP üye vermişlerdir.²⁴⁶

Meclisteki partilerden bir veya birkaçının aday bildirmemesi durumunda ne yapılacaktır? Bu konuda İçtüzükte bir açıklık yoktur. Uygulamada ise sorun bizim de katıldığımız bir şekilde çözülmüştür. Anavatan Partisi 1992 tarihli ve 9/1 esas ve 6 karar sayılı Meclis soruşturması komisyonuna soruşturmanın siyasi amaçla yapıldığını belirterek aday bildirmemiş, bunun üzerine 28.4.1992 tarihinde ve 69. birleşimde komisyona kur'a ile 11 üye belirlenmiştir. Kalan dört üyelik ise boş bırakılmıştır.²⁴⁷

Her ne kadar doğrudan Meclis soruşturma komisyonuna ilişkin bir hüküm değilse de, TBMM İçtüzüğü'nün 20/2. maddesindeki

---

²⁴⁶ Bkz.Yüce Divan'ın E. 1993/1, K.1995/1 sayılı dosyasına (yayınlanmamıştır).

²⁴⁷Yüce Divan, sanıklar Cengiz Altinkaya vekilinin, soruşturma komisyonunun eksik üye ile toplandığı ve çalıştığı, dolayısıyla yaptığı işlemlerin yoklukla sakat olduğu, açılan davanın da bu nedenle kabule şayan olmadığı itirazını; sözkonusu edilen hususların Anayasaya uygunluk denetimine ilişkin olması ve süresinde yapılan bir itirazın da bulunmaması gerekçesiyle reddetmiştir. (Bkz.Yüce Divan'ın E.1993/1, K.1995/1 sayılı dosyasına; Altinkaya, Cengiz, Otoyollar Davası, Ankara 1995, s.92-113).

"komisyonlar üye tam sayısının üçte biri ile toplanır ve hazır bulunan üyelerin salt çoğunluğu ile karar verir" hükmü bu uygulamaya dayanak teşkil edebilir. 1996 yılında yürürlüğe giren TBMM İçtüzüğü 110/1. maddesinde ise "soruşturma komisyonu üye tam sayısının salt çoğunluğu ile toplanır ve toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar verir." hükmünü getirerek konuyu açıkça düzenlemiştir.

CMUK'un 21 ve 22. maddelerinde belirtilen hakimin davaya bakmasına ve karara katılmasına engel oluşturacak durumda bulunan, Meclis soruşturması önergesini veren ve daha önce herhangi bir yerde bu konudaki görüşlerini açıklamış milletvekilleri soruşturma komisyonuna üye seçilemezler (TBMM İçtüzüğü md.109/3). Komisyonda görevli memurlar, raportörler ve stenograflar için de aynı hükümler uygulanır (TBMM İçtüzüğü md.109/son).

Gerek komisyonun oluşumu, gerekse üyelerin nitelikleri için getirilen bu hükümler komisyon üyelerinin tarafsızlığını sağlamak içindir. Ancak bu düzenlemelerin soruşturmaların tarafsız ve usulüne uygun yapılmasını sağlamaya yetmeyeceğini düşünüyoruz. Zira bu hükümlerin yanında Anayasa'nın 100/son maddesindeki "Meclisteki siyasi parti gruplarında Meclis soruşturması ile ilgili görüşme yapılamaz ve karar alınamaz" hükmünün dahi yürütme organının Mecliste çoğunluğu elinde bulunduran partiye mensup milletvekillerinden oluşması ve parti disiplini kavramının çok sıkı şekilde uygulanması

gerçeği karşısında anlamsız kalacaktır. Bu konuya çalışmamızın Üçüncü Bölümü'nde daha ayrıntılı değinilecektir.²⁴⁸

gggg-Meclis Soruşturması Komisyonunun Çalışma Usulü ve Süresi

Soruşturma komisyonu üye tamsayısının salt çoğunluğu ile toplanır ve toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar verir(TBMM İçtüzüğü md.110/1). Komisyonun çalışmaları gizli olup kendi üyeleri dışındaki milletvekilleri katılamazlar (TBMM İçtüzüğü md.110/2).²⁴⁹ Soruşturma komisyonu raporunu 1982 Anayasası'nın 100.maddesine göre kurulduğu tarihten itibaren iki ay içerisinde vermek zorundadır. Soruşturmanın bu süre içinde bitirilememesi halinde komisyona iki aylık yeni bir süre daha verilebilir. Bu süre kesindir (1982 Anayasası md.100/2; TBMM İçtüzüğü md.110/2). 1961 Anayasası döneminde olmayan, bu sebeple soruşturmaların çok uzamasına yol açan ve bu sakıncayı ortadan kaldırmak için konulan bu hüküm oldukça yerinde olmuştur. Ancak burada da başka bir sorun karşımıza çıkmaktadır. O da Meclis soruşturmasının, ilk iki aylık süreye ek olarak verilen ve kesin olan ikinci iki aylık sürede bitirilememesi durumunda meclis soruşturma önergesinin durumunun ne olacağı hususudur. Danışma

---

²⁴⁸ Bkz. Çalışmamızın "Meclis Soruşturması ile İlgili Sorunlar" başlıklı 207-213.sayfalarına.

²⁴⁹ Bu hüküm CMUK'daki hazırlık soruşturmasının gizliliği kuralına paralel olup aynı zamanda Meclis soruşturması kurumunun yargısal niteliğini ortaya koymaktadır.

Meclisi görüşmelerinde konu ile ilgili olarak Anayasa Komisyonu üyesi Kemal Dal, "iki aylık sürede komisyon görevini bitiremediği takdirde, Anayasayı ihlal etmiş olmaz...raporla çalışmalarını bitiremediğini bildirirler; ama her halûkarda komisyon incelemesinin bitrilmesinin azami bir süresinin bulunmasında yarar olduğu kanısındayız..."²⁵⁰ şeklinde görüş bildirmiştir. Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere sonradan verilen yeni ve kesin süreye rağmen komisyon çalışmalarını bitirememesi durumunda Meclis tarafından yeni bir süre daha verilebileceği gibi bir sonuç çıkmaktadır. Ancak kanımca burada yapılması gereken komisyona yeni bir süre vermek olmamalı ikinci iki aylık kesin sürenin sonunda komisyon soruşturmasını tamamlayamamış olsa bile mevcut haliyle düşüncesini belirtecek raporu, Meclis Genel Kurulu'na sunmalıdır. Meclis Genel Kurulu sanık ya da sanıkların eksik olsa dahi yapılan soruşturmaya edindiği kanaata göre Yüce Divan'a sevkine ya da sevk edilmemesine karar vermelidir.²⁵¹

ğğğğ-Meclis Soruşturması Komisyonunun Yetkileri

²⁵⁰ DMTD, Cilt 9, s.260-267

²⁵¹ Yüce Divan, Cengiz Altinkaya vekili Av. Bülent Acar'ın, müvekkilinin Meclis soruşturma komisyonunun ikinci ve kesin olan iki aylık sürenin geçmesinden sonra sunduğu rapora dayanılarak Yüce Divan'a sevk edilmesi nedeniyle açılan davanın kabule şayan olmadığı yönündeki itirazını, sözkonusu hususun Anayasaya uygunluk denetimine ilişkin olduğu ve süresinde yapılmış bir itiraz bulunmadığı gerekçesiyle reddetmiştir (Yüce Divan'ın E.1993/1. K.1993/1 sayılı kararı; Ayrıca bkz. Altinkaya, s. 92-113).

Meclis soruşturması komisyonuna, yaptığı işin önemi ve gerekleri sebebiyle önemli yetkiler tanınmıştır. Buna göre komisyon resmi ve özel kuruluşlardan konu ile ilgili bilgi ve belgeleri isteyebilir gerekli gördüklerine el koyabilir. Bakanlar Kurulunun bütün vasıtalarından yararlanabilir, Bakanlar Kurulu üyelerini ve diğer ilgilileri, tanık ve bilirkişileri dinleyebilir (TBMM İçtüzüğü md.111/1).

Komisyon, naip veya istinabe yoluyla adli mercilerden (mahkemelerden) yardım isteyebilir. Ayrıca CMUK'a göre yapılması gereken zapt, arama, tanık ve bilirkişilerin zorla getirilmesi (ihzaren celbi) gibi isteklerine gerekçe göstermek koşuluyla görevli adli merciye (mahkemeye) iletebilir (TBMM İçtüzüğü md.111/2).

Komisyon hakkında soruşturma açılması istenen Başbakan veya bakanın savunmasını alır. Bununla ilgili olarak isteyeceği belgeleri temin ettirir (TBMM İçtüzüğü md.111/3).

Başbakan veya bakanın dokunulmazlığı bu aşamada kaldırılmış olduğundan kanınca kendi isteği olmadıkça ifadesine başvurulamaz.

Komisyon Başbakan ve bakanın savunmasını alırken kanınca 3842 sayılı Yasa ile değişik CMUK'un 135. maddesindeki sanığa tanınan hakları hatırlatmalıdır. Aksi halde alınan savunmada belirtilen hususlar ilerde mahkemede delil olarak değerlendirilemez.

Komisyon gerektiğinde alt komisyon kurarak Ankara dışında çalışma kararı alabilir (TBMM İçtüzüğü md.111/son).

Komisyon kural olarak ancak Meclisin çalışma devresi içinde ve tatil dönemi haricinde faaliyet gösterebilir. Buna rağmen tatil döneminde de çalışabilmek için TBMM Genel Kurulu'ndan yetki alabilir.²⁵²

Komisyonun yapısında meydana gelen değişiklikler (örneğin, ölüm, istifa ve benzeri durumlar) sebebiyle İçtüzük'teki usule göre yeniden seçim yapılmalıdır. Bunun gibi soruşturma sırasında, siyasi partilerin Meclisteki milletvekillerinin sayılarının değişmesi durumunda yine İçtüzükteki usule göre TBMM Genel Kurulu yeni seçimleri yapar. TBMM'nin 4.11.1992 tarih ve 22 sayılı oturumunda 9/1 esas sayılı Meclis soruşturması sırasında verdiği karar bu duruma örnektir.²⁵³

Soruşturma komisyonunun çalışmalarını bitirmeden seçimler yenilenmiş veya yeni bir Meclis oluşmuş ise ne olacağı konusunda mevzuatta bir açıklık yoksa da kanımızca soruşturma komisyonun hukuki varlığı sona erecektir.

hhhh-Meclis Soruşturması Komisyonunun Raporu ve Bu Raporun TBMM Genel Kurulu'nda Görüşülmesi

Meclis soruşturması komisyonu yukarıda açıklanan kurallara uygun olarak soruşturma sonunda kanaatini belirten bir raporu TBMM Genel Kurulu'na sunar. TBMM Başkanlığı'nca bastırılarak üyelere dağıtılan ve ilgili bakan ya da Başbakan'a gönderilen bu rapor yedi

---

²⁵² Özbudun, Ergun, *Parlamentar Rejimde Parlamantonun Hükümeti Murakabe Vasıtaları*, Ankara 1962, s.117

²⁵³ Bkz.Yüce Divan'ın E.1993/1, K. 1995/1 sayılı dosyasına (yayınlanmamıştır).

gün sonraki birleşimin gündemine alınarak görüşülür (TBMM İçtüzüğü md.112/1).

Bu görüşmede komisyona, şahsı adına altı milletvekiline, o sırada görevde bulunsun ya da bulunmasın hakkında soruşturma açılan Başbakan veya bakana söz verilir. Son söz daima hakkında soruşturma açılması istenen Başbakan veya bakana süre sınırlaması olmak üzere verilir (TBMM İçtüzüğü md.112/2). Bu hüküm CMUK'daki (md.251/2) son sözün sanığa ait olması kuralına paralel olup, soruşturmanın yargısal özelliğini ortaya koyan diğer bir unsurdur.

Komisyonun Yüce Divan'a sevk yönündeki raporları ile Genel Kurul'un Yüce Divan'a sevk kararında hangi ceza hükümlerine dayanıldığı belirtilmelidir. Ayrıca komisyonun Yüce Divan'a sevk edilmesi yönündeki raporunun reddi, ancak Yüce Divan'a sevke dair verilen ve sevk kararının hangi ceza hükmüne dayandığını gösteren bir önerenin kabulüyle mümkün olur (TBMM İçtüzüğü md.112/4,4).

Yüce Divan'a sevk kararı TBMM üye tam sayısının salt çoğunluğu ile verilir. 1982 Anayasası'nın 100. maddesinde ve TBMM İçtüzüğü'nde bu konudaki oylamaların gizli ya da açık oylama şeklinde yapılması konusunda bir açıklık olmaması nedeniyle oylama işaretle yapılacaktır (TBMM İçtüzüğü md.140). Ancak, onbeş milletvekilinin oylamanın açık olmasını yazılı olarak istemesi durumunda açık olarak yapılır (TBMM İçtüzüğü md.143). Kanımızca bu sakıncalı duruma son verilerek oylamanın gizli yapılacağına dair açık bir düzenlemeye gidilmelidir. Aksi takdirde parti disiplinine aykırı hare-

ket etmeme, parti içindeki güçlü taraflara veya lidere yaranma ve benzeri sebeplerle milletvekillerinin gerçek iradesi ortaya çıkmayabilir.

1961 Anayasası'nda olduğu gibi 1982 Anayasası'nda da Yüce Divan'a sevk edilen bakan bakanlıktan düşer (1961 Anayasası md.106/3; 1982 Anayasası md.113/3).²⁵⁴ Başbakanın Yüce Divan'a sevk edilmesi durumunda ise hükümet istifa etmiş sayılır (1982 Anayasası md. 113/3).²⁵⁵

Gerek Anayasamızda, gerek TBMM İçtüzüğünde bir açıklık yoksa da, Yüce Divan'da yargılanmakta olan veya Yüce Divan'a sevk edilmiş olan bir kişi Başbakan ya da bakanlık görevine atanamaz. Zira Başbakan veya bakan olan bir kişinin Yüce Divan'a sevki hali bu görevin sona ermesine neden oluyorsa, Yüce Divan'da yargılanma durumunun da Başbakan veya bakan olmaya kendiliğinden engel olacağı ortadadır.²⁵⁶

²⁵⁴ Erem, "... mevzuatımız Yüce Divan'a verilen bir bakanın bakanlıkta görevinde kalmasına hukuki bir engel koymamaktadır..." (Erem, Ceza Yargılaması s.673) demektedir. Bu fikrin, 1961 Anayasası'nın 106/3, 1982 Anayasası'nın ise 113/3. maddelerindeki açık hükümler karşısında doğruluğu iddia edilemez.

²⁵⁵ 1961 Anayasamızda her ne kadar Başbakanın Yüce Divan'a sevki halinde Başbakanlıktan düşeceği açıkça belirtilmemişse de, Başbakanın da bir bakan olması sebebiyle görevinin sona ereceği tabiidir. Ancak buna ek olarak Başbakanın Başbakanlıktan düşmesiyle Parlamenter sistemin bir gereği olarak bakanlar kurulunun görevi sona erer (Armağan, 1961 Anayasası, s.114-115).

²⁵⁶ Benzer görüşler için bkz. Kırca, Coşkun, "Meclis Soruşturmaları(1-2)", Yeni Yüzyıl Gazetesi, 13.4.1996, 14.4.1996; Selçuk, İlhan, "Saçmalık Üretimi", Cumhuriyet Gazetesi, 10.5.1996.

TBMM Yüce Divan'a sevk kararı alırsa dosya en az yedi gün içinde Başkanlıkça dizi pusulasına bağlanarak Anayasa Mahkemesi (Yüce Divan) Başkanlığı'na gönderilir (TBMM İçtüzüğü md 112/son).

Burada üzerinde durulması gereken bir husus vardır. O da "hakkında Meclis soruşturması açılan, ancak TBMM Genel Kurulu'nca Yüce Divan'a sevkine gerek görülmeyen" Başbakan ya da bakan hakkında daha sonra aynı fiilden dolayı aynı gerekçelerle tekrar Meclis soruşturması açılıp açılmayacağı konusudur.²⁵⁷ Kanımca Meclisin daha sonra aynı konuda yeni bir delil ortaya çıkması, hata yaptığını anlaması veya düşünmesi ya da benzer bir sebeple daha önce Yüce Divan'a sevk etmediği bakan ya da Başbakan hakkında Meclis soruşturması açıp Yüce Divan'a sevk etmesi mümkündür. Zira Meclisin verdiği Yüce Divan'a sevk etmeme kararı Cumhuriyet savcısının verdiği takipsizlik kararı gibi kesin hüküm gücü taşıyan bir mahkeme kararı niteliğinde değildir. Dolayısıyla Meclis, Anayasanın 100. maddesinde belirtilen şartlar içinde her zaman aynı şahıs hakkında aynı fiilden dolayı Meclis soruşturması aracını harekete geçirebilir.

III-Meclis Soruşturması Komisyonu ve Siyasal Parti İlişkisi

---

²⁵⁷ Muhakemenin men'i veya takipsizlik kararı olarak nitelendirilebilecek olan bu durumda Erem, soruşturmanın tekrar başlatılıp başlatılamayacağı hususunun genel usul kurallarıyla çözülmesi gerektiğini belirtmektedir (Erem, Ceza Yargılaması, s.670).

1982 Anayasası'nın 100/son, TBMM 113. maddesine göre siyasi parti gruplarında "komisyon üyeliklerine" seçim yapılması dışında görüşme yapılamaz ve karar alınamaz. Bu hükmün amacı, Meclis soruşturması konusunda parti üyesi milletvekillerinin etkilenmemelerini, objektifliklerini yitirmemelerini sağlamaktır.²⁵⁸ Ancak bu hükmün parti liderlerinin partili milletvekili ve diğer görevliler üzerinde etkilerinin giderek arttığı, parti disiplini ve bağlayıcı grup kararı gibi açık ya da gizli olarak kararlaştırılan kararların alındığı ve milletvekillerine empoze edildiği günümüzde, bu olumsuz hususlara bir de oylamanın işaretle veya açık yapılması durumu eklendiğinde milletvekillerinin tarafsız ve objektif davranmalarına pek fazla bir katkısının olamayacağını düşünüyoruz.

iiii-TBMM'nin Yüce Divan'a Sevk Kararının Niteliği

Yüce Divan'da görülen davalarda itham eden "Cumhuriyet Başsavcısı" olmayıp Cumhurbaşkanı, Başbakan veya bakan açısından "Yüce Divan'a sevk" kararını veren TBMM'dir (1982 Anayasası md.100/3, 105/son). "Son soruşturmanın açılması kararı" ²⁵⁹ olarak

²⁵⁸ Anayasanın bu amacı ve Meclis soruşturması kurumunun adli niteliği göz önünde tutulduğunda, Meclis soruşturması ile ilgili görüşmelerde "vekaleten" oy kullanılmaması gerektiğini düşünüyoruz. Yüce Divan'ın E.1993/1, K. 1995/1 sayılı dosyasıyla ilgili yargılamada aynı gerekçelerle itiraz eden Cengiz Altinkaya vekilinin itirazlarını; sözkonusu hususların Anayasaya uygunluk denetiminin kapsamında olduğu ve bu konuda süresinde bir itiraz yapılmadığı gerekçesiyle reddetmiştir (Bkz. Altinkaya, s.92-113).

²⁵⁹ Tosun, s.528, dn.3; Erem,Yüce Divan, s.15; Kumaş,Yüce Divan, s. 272; Erem, Ceza Yargılaması, s.669,670; Özbudun, Murakabe, s.100; Bilge, Bakan-

nitelendirilebilecek olan bu kararlar TBMM, bir iddia faaliyetinde bulunarak "kamu davasını" açmaktadır.²⁶⁰ TBMM'nin bu kararının kesin olduğu ve herhangi bir yasa yolu açık olmadığı belirtilmektedir.²⁶¹

Meclisin "Yüce Divan'a sevk" kararının, son soruşturma kararlarında (CMUK,mülga,md.200) veya iddianamede (CMUK. md.163/2) bulunması gereken unsurları ihtiya etmesi zorunludur (TBMM. İçtüzüğü md.107/2). Yüce Divan, Eski Ticaret Bakanı Mehmet Baydur hakkındaki 1964/1 esas, 1965/3 karar sayılı ve 17.6.1965 tarihli davada²⁶² sanığın sadece Yüce Divan'a sevkini bildiren kararı yetersiz

---

lar, s.30; Armağan, 1961 Anayasası, s.158,163; Kunter, Ceza Muhakemesi, s.382-383; Ayrıca bkz.Yüce Divan'ın Mehmet Baydur hakkındaki 17.6.1965 tarih, E.1964/1, K. 1965/3 sayılı dosyasına (Metin için bkz. Kumaş, Yüce Divan, s.280-335).

²⁶⁰ Öztürk, B, Yüce Divan, s.103;Yüce Divan, E.1993/1, K.1995/1 sayılı kararında (yayınlanmamıştır) Meclisin bu kararını "iddianame" olarak nitelendirmiştir.

²⁶¹ Tosun, s.528, dn.3; Bu konuda ayrıca bkz. Çalışmamızın "Yüce Divan'a Sevk Kararının Yasama Dokunulmazlığına Etkisi" başlıklı 141-147. sayfalarına.

²⁶² Yüce Divan sözkonusu davada, komisyonun Yüce Divan'a sevk etmeme yolundaki raporunun aksine Genel Kurul'un Yüce Divan'a sevk kararı vermesi ve bu sebeple sanık hakkında isnat edilen fiillerin nelerden ibaret olduğunun belli edilmemesi nedeniyle hukuken ve fiilen sanığın sorgusunun yapılmasının mümkün olmadığını belirterek dosyayı gereği yapılmak üzere Cumhuriyet Başsavcılığı aracılığıyla Meclise göndermiştir. Meclis de Anayasa'nın 90. maddesine göre yeniden komisyon kurmuş, ancak bu komisyon soruşturma yapmadan "... dosyaya göre tadaat olan hususlar sabit olduğundan, sanığın bu olaylar cümlesinden mali ve cezai sorumluluğu kanaatiyle Yüce Divan'a sevkine..." dair raporunu ittifak halinde Genel Kurul'a sunmuş, Genel Kurul ise 7.2.1964 tarihinde raporu kabul ederek sanığın Yüce Divan'a sevkine karar vermiş ve dosya tekrar Yüce Divan'a gönderilmiştir (Metin için bkz.Kumaş, Yüce Divan, s.280-335).

görmüş ve dosyayı "gereği yapılmak üzere Başsavcılığa iade" etmiştir. Bu durumu Türk Hukukunda benimsenmemiş olan "iddianamenin reddi" kurumuna benzetebiliriz.

Ülkemizde Cumhuriyet savcıları kamu davasını açarken "kanunilik ilkesi" (kovuşturma mecburiyeti ilkesi) ile hareket etmek zorundadırlar (CMUK. md.148,163). Yani yeterli delil bulunduğu kamu davasının açılması zorunludur. Ancak yasama organı itham yetkisini kullanırken bu ilkeye bağlı mıdır? Bu konuda Anayasamızda ve İçtüzükte açık bir hüküm yoktur. Erem, yasama organının buradaki faaliyetinin "adli" nitelikte olması dolayısıyla genel kurallara göre hareket etmesi gerektiğini söylemekte²⁶³ ise de ülkemiz siyasal kültürü ve gerçekleri karşısında bu düşüncenin fazla bir geçerliliği olduğu söylenemez.

jjjj-Yüce Divan'a Sevk Kararının Yasama Dokunulmazlığına Etkisi

Hükümetin iktidarını kullanarak yasama meclislerinde çoğunluğu elde edebilmek için azınlık üyelerinin meclisten uzak bulundurulmasına veya suç isnat ederek tutuklama ve cezalandırma tehdidi ile manevi bir baskı yaparak onların oylarına tesir etmesine engel olmak amacını güden "yasama dokunulmazlığı"nın TBMM tarafından kaldır-

---

²⁶³ Erem, Yüce Divan, s.15

rilması "yargılamanın önşartı"dır.²⁶⁴ Ancak yasama dokunulmazlığı hazırlık soruşturmasının yapılmasına ve kamu davasının açılmasına engel olmamakla birlikte söz konusu soruşturma yapılırken milletvekilinin ifadesine başvurulamaz, tutulamaz ve tutuklanamaz.²⁶⁵ Bununla beraber uygulamada Cumhuriyet savcıları kamu davasına açmamakta ve dokunulmazlığın kaldırılmasını beklemektedirler.

1876 Anayasası'nın 79, 1924 Anayasası'nın 17, 1961 Anayasası'nın 79/2. maddelerinde yer alan "yasama dokunulmazlığı" kurumu 1982 Anayasası'nın 83/2. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre "seçimden önce veya sonra bir suç işlediği ileri sürülen bir milletvekili Meclis'in kararı olmadıkça, tutulamaz, sorguya çekilemez, tutuklanamaz ve yargılanamaz..." Milletvekili olan bakanların dokunulmazlıkları aynen devam ettiği gibi milletvekili olmayan bakanlar 1982 Anayasası'nın 112/son maddesindeki "...bakan sıfatını taşıdıkları sürüce milletvekillerinin tabi oldukları kayıt ve şartları uyarlar ve yasama dokunulmazlığına sahip bulunurlar..." hükmü gereğince

---

²⁶⁴Kunter, Ceza Muhakemesi, s.88; Teziç, Anayasa Hukuku, s.388-396; Özbudun, Anayasa Hukuku, s.251-252; Tanilli, Devlet, s.268-274; Teziç, Erdoğan, Türk Parlamento Hukukunun Kaynakları ve İlgili Anayasa Mahkemesi Kararları, İstanbul 1980, s.123 vd.; Yenisey, s.9; Dönmezer/Erman, Cilt 1, s.255-267; Öztürk, B, Emniyet Tedbirleri, s.61-62; Öztürk, B, Uygulamalı, s.49-51; Özek, Çetin, "Yasama Dokunulmazlığının Kaldırılması Kararlarının Anayasa Mahkemesi'nce İncelenmesi Konusuyla İlgili Bazı Sorunlar", Onar Armağanı, İstanbul 1977, s.721, 729

²⁶⁵ Öztürk, B, Uygulamalı, s.50-51

"yasama dokunulmazlığı"ndan yararlanırlar. Kunter bakanların sahip olduğu bu dokunulmazlığa "bakanlık dokunulmazlığı" demektedir.²⁶⁶

Şu halde, dokunulmazlığı TBMM tarafından kaldırılmayan bir bakan Yüce Divan tarafından yargılanamayacaktır. Anayasamızda, dokunulmazlığın kaldırılması usulü hakkında bir hüküm yoktur. Konu Millet Meclisi İçtüzüğü'nün 108, 109, 110, 111. maddelerinde düzenlenmiştir.²⁶⁷

Burada şu sorunla karşılaşmaktadır. TBMM'nin Başbakan veya bakanı "Yüce Divan'a sevk kararı" aynı zamanda yasama dokunulmazlığının kaldırılması kararının sonuçlarını verir mi?²⁶⁸ Belirtmek gerekir ki, Meclisin denetim yollarından biri olan Meclis soruşturması sonunda, "Yüce Divan'a sevk" kararı ile bir muhakeme şartı olan yasama dokunulmazlığının kaldırılması kavramları müessese olarak birbirlerinden farklı olup prosedürleri de değişiktir.²⁶⁹

Bazı yazarlar Yüce Divan'a sevk kararının dokunulmazlığın kaldırılması kararının sonuçlarını doğuracağını belirtirken²⁷⁰ Kunter,²⁷¹

²⁶⁶ Kunter, Ceza Muhakemesi, s.89 ve dn.159

²⁶⁷ Madde numaraları Millet Meclisi İçtüzüğü'nde değişiklik yapan 16.5.1996 tarihli ve 424 sayılı TBMM Kararı'nın 28. maddesiyle 131,132,133 ve 134 olarak değiştirilmiştir.

²⁶⁸ Buradaki sorun, aynı zamanda milletvekili olmayan bakanlara ilişkin değildir. Çünkü, Anayasa'nın 112/4 maddesi gereğince bakanlık sıfatını taşıdığı sürece yasama dokunulmazlığından yararlanan bakan Yüce Divan'a sevk kararı verildiği anda bakanlıktan düşeceğinden (1982 Anayasası md.113/3) yasama dokunulmazlığı da kendiliğinden kalkacaktır.

²⁶⁹ İçel/Donay, s.150; İslam, s.66

²⁷⁰ İçel/Donay, s.150

²⁷¹ Kunter, Ceza Muhakemesi, s.89,90

Yüce Divan'a sevk kararında bir açıklık içermemesine rağmen "...bakanlıktan düşme kararı, otomatik olarak bakanlık dokunulmazlığının kalkması sonuçlarını da doğuracaktır; Bakanlıktan düşen bakan aynı zamanda milletvekili ise yasama dokunulmazlığı devam edeceğinden bir kararla kaldırılması gerekir..." demektedir. Erem²⁷² ise, "Yüce Divan'a sevk kararı vermiş olan meclisin dokunulmazlığın muhafazası kanısında olduğunu mantıki surette izah etmek imkansızdır; kaldı ki Meclisin Yüce Divan'a sevkine karar vermiş olduğu kimsenin dokunulmazlığı kaldırılmamış olursa ortaya izahı mümkün olmayan bir tenakuz çıkar..." diyerek Yüce Divan'a sevk kararının yasama dokunulmazlığının kaldırılması kararının sonuçlarını vereceğini ifade etmektedir.

TBMM sabık Bahriye Vekili ve Cebelibereket Mebusu İhsan Bey'i 1928 tarihli ve 394 sayılı kararı ile; sabık Ticaret Vekili ve Gaziantep Mebusu Ali Cenani Bey'i 1928 tarihli ve 414 sayılı kararı ile Divan-ı Âli'ye sevk ederken aynı zamanda yasama dokunulmazlıklarını "...Mesuniyeti teşriyesinin refi ile Ankara'da müteşekkil Divan-ı Âli'ye sevki ..." ibaresini kullanarak kaldırmıştır.²⁷³ Oysa Eski Devlet Bakanı İsmail Özdağlar hakkında verilen 15.5.1985 tarihli ve 19 sayılı TBMM kararında dokunulmazlık konusunu değinmeden sadece

---

²⁷² Erem, Ceza Yargılaması, s.673; Erem, Yüce Divan, s.20; Aynı düşünce için bkz. Tikveş, Anayasa Hukuku, s.397

²⁷³ Metinler için bkz. Ezherli, s.74; Bu konuda ayrıca bkz. Kumaş, Yüce Divan, s.31; Kutay, Cemal, Cumhuriyet Devrinde Suiistimalle, Divan-ı Âli'ler Meclis Tahkikatı, İkinci Baskı, İstanbul 1958, s.77-78

Yüce Divan'a sevk kararı verilmiştir. Sanık İsmail Özdağlar vekilleri ise son soruşturmanın açılması kararı niteliğindeki "Yüce Divan'a sevk kararının", somut olay için sübjektif nitelikteki 15.1.1985 günlü 15 sayılı TBMM kararı ile kabul edilen düzenlemeye dayanarak yapılan soruşturma sonucunda verildiğini ve bu sebeple Anayasa'ya aykırı olarak dokunulmazlığın kaldırıldığını iddia ederek "davanın reddine", kabul edilmediği takdirde "duruşmanın tatili ile dosyanın iadesine" karar verilmesini talep etmişler; ancak Yüce Divan, "Yüce Divan'a sevk" kararında Anayasaya ve İçtüzüğe aykırı bir durum olmadığı gerekçesiyle sanık vekillerinin taleplerini reddetmiş ve yargılamaya devam ederek mahkûmiyet hükmü kurmuştur.²⁷⁴

Biz de Erem'in düşüncesi gibi Yüce Divan'a sevk kararının yargılamayı, sorguyu hatta ve hatta tutuklamaya gerektireceğinden bu kararın aynı zamanda yasama dokunulmazlığın kaldırması kararını da içerdiğini düşünüyoruz. Ancak bu durumda dokunulmazlığı kaldırılmış olması nedeniyle ve bunun doğal sonucu olarak, 1982 Anayasası'nın 85. maddesinde öngörülen şartlar çerçevesinde Anayasa Mahkemesi'nden kararın iptal edilmesinin istenebileceği kanaatini taşıyoruz²⁷⁵ Kuşkusuz Anayasa Mahkemesi böyle bir itirazla karşılaş-

---

²⁷⁴Bkz.Yüce Divan Kararları, Cilt 2, s.445,453

²⁷⁵ İçel/Donay, Yüce Divan'a sevk kararından önce dokunulmazlığın kaldırılmasının Yüce Divan'a sevk için zorunlu olduğunu söyledikten sonra, bu sistem benimsenirse Yüce Divan'ın öncelikle "ön sorun" olarak bu konudaki itirazı incelenmesini ve sonucuna göre hareket edilmesini önermektedirler (İçel/Donay, s.150); Yüce Divan henüz gerekçeli kararı yazılmamış olan E.1993/1, K.1995/1 sayılı kamu davasındaki, sanık Cengiz Altinkaya vekili

tığında Yüce Divan olarak yargılamaya geçmeden önce ön sorun olarak konuyu isnadın ciddiliği, siyasi amaçlara dayanmaması, kovuşturma konusu eylemin kamuoyundaki etkisi ve Başbakan veya bakanın şeref ve haysiyetinin korunması yönleriyle ele alarak çözecek, isnadın ciddiliği konusunu ele alırken ise delilleri gözden geçirmekle birlikte, asıl yargı yerlerine özgü olan "delillerin takdiri" faaliyetine girişmeyecektir.²⁷⁶

Bülent Acar'ın, açılan davanın usulüne uygun oluşturulmamış Meclis Soruşturma Komisyonu'nun, kesin olarak verilen ikinci iki aylık sürede de soruşturmayı tamamlayamamış olması nedeniyle kovuşturmanın düşmüş olması gerektiği ve soruşturma açılması için verilen önergede adli bir işlem olmasına rağmen vekaleten oy kullanıldığından bahisle dava açan belgenin yok hükmünde olduğu ve davanın dinlenmemesi gerektiği yönündeki usule ilişkin itirazını "... sanıklar İsmail Sefa Giray ile Cengiz Altınkaya avukatları tarafından geniş biçimde ileri sürülen nedenlerle kamu davasının yokluğu saptanarak dinlenmemesine ilişkin yöntem itirazında belirtilen sorunlar, gerekçeli kararda ayrıntılı biçimde açıklanacağı üzere Anayasa'ya uygunluk denetiminin konuları olduğundan, ayrıca bu kapsamda TBMM'nin iddianame niteliğinde bulunan kararına doğrudan yönelik bir başvuru da yapılmadığından istemlerin reddine... oy çokluğuyla karar verildi." şeklindeki ifadesiyle Meclis soruşturması hakkındaki Meclisin tüm kararlarının dolaylı yoldan da olsa Anayasa Mahkemesi'nin denetimine tabi olduğunu vurgulamıştır (Yüce Divan tutanağı, s.32; Altankaya, s.95 dn.1). Gerçi mahkemenin burada Anayasal denetime tabi olduğuna karar verdiği işlemlerin yasama dokunulmazlığına ilişkin olduğu anlaşılamamakta ise de, Meclis soruşturması işleminin denetime açık olması sebebiyle bu konuda dolaylı bir denetime gidilebileceği sonucunu çıkarabiliriz.

²⁷⁶ Bkz.Gören, Anayasa Yargısı, s.13; Teziç, Anayasa, s.128-129; Bu konuda Anayasa Mahkemesi kararları için bkz.: 19.8.1971 tarih ve E.1971/41, K.19971/67 (RG, 15.1.1972 tarih ve 14073 sayılı nüsha), 15.7.1971, tarih ve E.1971/37, K.1971/66 (RG, 4.4.1972 tarih ve 14149 sayılı nüsha), 2.1.1969, tarih ve E.1968/69, K.1969/1 (RG, 10.6.1969 tarih ve 13219 sayılı nüsha)

cc- Yüksek Mahkemeler

aaa- Anayasa Mahkemesi

Anayasa Mahkemesi'nin Başkan ve üyelerinin görevleri sırasında işledikleri suçlarla kişisel suçları için uygulanacak usul 2949 sayılı AMK'nın 55. maddesinde düzenlenmiştir.²⁷⁷ Buna göre Başkan ve üyelerin görevlerinden doğan ya da görevleri sırasında işledikleri suçlarla, kişisel suçları için soruşturma açılması Anayasa Mahkemesi'nin kararına bağlıdır. Başkan, gereken durumlarda, işi mahkemeye götürmeden önce bir üyeye ön inceleme yaptırabilir. İmzasız, adressiz yahut takma adla yapılan veya yapıldığı anlaşılan ya da belli bir olayı ve nedeni içermeyen, delilleri ve dayanakları gösterilmeyen ihbar ve şikayetler Başkanlıkça işleme konulmaz (2949 sayılı AMK.md.55/1; Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü md.24).

İçtüzüğün 24. maddesinin 6.fıkrasına göre görevli üyenin hazırladığı rapor üzerine mahkemede yapılacak görüşme sonunda soruşturma açılmasına yer olmadığına karar verilirse kararın bir örneği ilgili üyeye, birer örneği de ihbar ve şikâyetle bulunanlara tebliğ edilir. Soruşturma açılmasına karar verilirse (Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü md.24/6) gerekli soruşturmaya yapmak, CMUK'a göre gereken kararı vermek, sözkonusu kanunun sorgu hakimine tanıdığı tüm yetki-

²⁷⁷ Bu konuda bkz. Kunter, Ceza Muhakemesi, s.383 dn.265; Özden, Anayasa, s.381-382; Öztürk, B,Yüce Divan, s.99-100

leri kullanmak üzere üç kişilik bir soruşturma kurulu seçilir.²⁷⁸ Kurula en çok oy alanlar, oyların eşitliği durumunda kıdemli olanlar seçilmiş sayılır ve üyelerden en kıdemlisi kurula başkanlık eder (Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü md.24/7).

Ön incelemenin yaptırılmasına, kurul üyelerinin seçilmesine, soruşturmanın yapılmasına ve gereken kararın verilmesine dair esaslar Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nde gösterilir (2949 sayılı AMK md. 55/2).²⁷⁹

Soruşturma kurulu kamu davasının açılmasına gerek görmezse soruşturmanın işlemiden kaldırılmasına karar verir. Bu karar Cumhuriyet savcısının CMUK'un 164-165. maddelerine göre verdiği takipsizlik kararına benzer. Kamu davasının açılmasına gerekli görürse iddia-name düzenleyerek bu davayı açar ve görevle ilgili suçlarda Yüce Divan'a şahsi suçlarda Yargıtay Ceza Genel Kurulu'na verilmek üzere dosyayı Anayasa Mahkemesi Başkanlığı aracılığı ile Yargıtay Cum-

---

²⁷⁸ 4.7.1985'te yürürlüğe giren 3206 sayılı yasanın 82.maddesiyle "ilk soruşturma" kaldırılarak 83. maddesinde bu kanunla kaldırılan ilk tahkikat hükümleri ile ilgili olarak diğer kanunlarda ilk tahkikat ibaresi "hazırlık tahkikatı" olarak değiştirilmiş olup diğer kanunlarda CMUK'un ilk tahkikat hükümlerine yapılan atıflar, kamu davasının hazırlanmasına ilişkin hükümlere yapılmış sayılacağından burada geçen "sorgu hakimi" ibaresi, "Cumhuriyet savcısı" olarak anlaşılmalıdır (Öztürk, Bahri, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununu Değiştiren 3206 Sayılı Kanunun Memurların Muhakemesine Etkileri,YD, Sa.3. Temmuz 1986, s.258 vd.).

²⁷⁹ Bu içtüzük,03.12.1986 tarihli ve 19300 sayılı RG'nin 3-14.sayfalarında yayınlanmıştır.

huriyet Başsavcılığı'na gönderir. Bu kurulun işlem ve kararları kendisindir.

Ağır cezayı gerektiren suuşt hallerinde hazırlık soruşturması genel hükümlere tabidir (2949 sayılı AMK.md.55/3; Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü md. 24/10).

Başkan ve üyeler hakkında sıkıyönetim komutanlığınca kovuşturma yapılmasına, Sıkıyönetim Yasası'nın öngördüğü izin yeri olan Anayasa Mahkemesi gerekli izni vermezse İçtüzüğün 24. maddesi uygulanır (Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü md.25).

Bu düzenlemeler ile, hazırlık soruşturmasını yürütecek kişiler gerektiğinde Yüce Divan sıfatıyla yargılama yapacak olan Anayasa Mahkemesi yeleri arasından seçilmektedir. Hazırlık soruşturmasını yürüten yelerin "Cumhuriyet savcısı" konumunda olması sebebiyle (2949 sayılı AMK.md.55/2), 2949 sayılı Kanun'un 46. maddesindeki "Anayasa Mahkemesi Başkan ve yeleri...hakim,savcı,hakem sıfatıyla bakmış veya tanık ya da bilirkişi olarak beyanda bulunduğu, istiaşarı mütalaa ve kanaat beyan ettiği dava ve işlere bakamazlar." şeklindeki hüküm gereğince son soruşturmaya katılamazlar. Bu durumda Mahkemenin asıl ve yedek üyelerinin toplamı bir üyenin sanık olduğu varsayılırsa onbir kişi olacaktır. Kalan yelerin birinin de herhangi bir mazeretle (rneğin tanık olması, uzun süreli bir hastalığa yakalanmış olması, görüş açıklamış olması vs.) Mahkemeye katılamaması durumunda toplantı yeter sayısına ulaşılmadığından Mahkeme "teşekkül" etmeyecektir. Bunun yanında Mahkemenin yeleri, bir

ye hakkında soruşturma yapılıp yapılmamasına karar verirken görüşlerini açıklamak durumunda kaldıklarından, kanımca 2949 sayılı AMK'nın 46-49.maddeleri arasında düzenlenen ret ve çekilme sebepleri oluşacaktır.

Her ne kadar, 2949 sayılı Kanunun 47/son ve 49/son maddelerinde kurulun toplanmasına mani olacak şekilde üyelerin reddine ve çekilmesine ilişkin istemlerin dinlenmeyeceği belirtilmiş ise de soruşturma açılmasına karar vererek görüşlerini belirten yeleri ile hazırlık soruşturması yaparak iddianame düzenleyen üyelerin son soruşturma da yargılamaya katılmaları, ağdaş hukukun temel ilkeleri ile bağdaşamaz. Zira hiç kimse kendi davasının hakimi olamayacağı gibi, dostluk veya düşmanlık duyguları beslediği kişilerin yargılamasını da yapamaz.

Ayrıca belirtmek gerekir ki, üst düzey kamu görevlilerinin yargılanması için Yüce Divan sisteminin kabul ediliş amaçlarından biri de kayrılmaya önlemek, objektif adil bir yargılamanın yapılmasını mümkün kılmaktır. Bunun da yolu esas olarak eğer sanık hakim ise, onun mensup olduğu kurumun dışında arkadaş çevresinden uzak bir ortamda yargılanmasını sağlamaktır. Yargıtay, Danıştay gibi yüksek mahkeme üyelerinin görev suçları bakımından bu esas benimsenmiştir. Ne var ki aynı esas Anayasa Mahkemesi Başkan ve yeleri için geçerli değildir. Onlar kendi kendileri hakkında soruşturma yapıp karar vermek gibi kabul edilemez bir durum içinde bulunmaktadırlar. Bu düzenleme sanıkların kayrılmasına veya tam tersi bir duruma yol aa-

cağından hukuk devleti ilkesi ile bağdaşmaz.²⁸⁰ Gerçi bu hükümlerin amaçlarından birinin de Mahkemenin bağımsızlığını ve üyelerin teminatını artırmak olduğu açıktır. Ancak hazırlık soruşturması yetkisinin Anayasa Mahkemesi'nde kalması şartıyla yargılama görevinin kişisel suçlarda olduğu gibi "Yargıtay"a verilmesi durumu, Mahkemenin bağımsızlığını ve üyelerin teminatını etkilemeyecek ve doğabilecek birçok sorunun, kuşkunun ve eleştirinin önüne geçilecektir.

Üzerinde durulması gereken bir konu da, hazırlık soruşturması sırasında verilen kararların kesinliğidir. Bir hukuk devletinde her türlü karar şu veya bu şekilde denetime açık olmalıdır. Bu durumda keyfi davranma yolu kapanacağı gibi, tarafların da verilen karardan tatmin olması sağlanacaktır.²⁸¹ Bu sebeple en azından soruşturma kurulunun (2949 sayılı AMK. md.24/8,9) vereceği "evrakın işlemde kaldırılması kararı"na karşı Mahkeme Genel Kurulu'na itiraz edilebilmelidir.

Yukarıda belirttiğimiz sakıncalar sebebiyle Anayasa Mahkemesi üyeleri hakkındaki suçlamalar nedeniyle hazırlık soruşturması yine Anayasa Mahkemesi'nce yapılması kuralı benimsenmeli ancak son soruşturma yetkisi Yargıtay'a verilmelidir.

bbb-Yargıtay

---

²⁸⁰ Öztürk, B, Yüce Divan, s.99-100

²⁸¹ Erem'in de Anayasa Mahkemesi kararlarının kesinliğini uygun bulmadığı, çok açık olmamakla birlikte anlaşılmaktadır (Erem, Yüce Divan, s.16).

4.2.1983 tarih ve 2797 sayılı Yargıtay Kanunu'nun²⁸² 46/1. maddesi gereğince, Yargıtay Birinci Başkanı, Birinci Başkanvekilleri, daire başkanları, üyeleri, Cumhuriyet Başsavcısı ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekilinin görevleriyle ilgili veya kişisel suçlardan dolayı haklarında soruşturma yapılabilmesi Birinci Başkanlık Kurulu'nun²⁸³ kararına bağlıdır. Ancak, ağır cezayı gerektiren suçüstü hallerinde hazırlık ve ilk soruşturma genel hükümlere tabidir.

3206 sayılı Yasa gereğince burada ve diğer kanunlarda geçen "ilk soruşturma" kavramının "hazırlık soruşturması", "sorgu hakimi" kavramının "Cumhuriyet savcısı" kavramı olarak anlaşılması zorunludur (3206 sayılı Kanun md.82-83).²⁸⁴

Birinci Başkanlık Kurulu kendisine intikal eden veya ettirilen ihbar ve şikayetleri soruşturma açılmasını gerektirir nitelikte görürse ilk soruşturma (hazırlık soruşturması) yapması için hakkında soruşturma yapılacak olandan daha kıdemli ceza dairesi başkanlarından birini görevlendirir (2797 sayılı YK.md.18/4,46/2). Aksi taktirde dosyanın işlemiden kaldırılmasına kesin olarak karar verir.

Soruşturma için görevlendirilen başkan soruşturmaya tamamladıktan sonra evrakı Birinci Başkanlık Kurulu'na gönderir. Kurul ev-

²⁸² Bkz.RG'nin 8.2.1983 tarih ve 17953 sayılı nüshasına.

²⁸³ Birinci Başkanlık Kurulu,Yargıtay Birinci Başkanının Başkanlığında dördü daire başkanı, dördü Yargıtay üyesi olmak üzere toplam sekiz asıl, ikisi daire başkanı, ikisi Yargıtay üyesi olmak üzere toplam dört yedek üyeden oluşur (2797 sayılı YK. md.10).

²⁸⁴ Bkz.Yukarıdaki dn.271; Öztürk, B, 3206 Sayılı Kanun, s.258,273;Öztürk, B,Yüce Divan, s.95.

rakı eksik bulursa soruşturmayı yapan başkana tamamlattırır ve soruşturma açılmamasına karar verirse "evrakın işleminden kaldırılmasına" kesin olarak karar verir. Aksi halde son soruşturmanın (kamu davasının) açılmasına karar verir ve görevli ilgili suçlarda Anayasa Mahkemesi'ne (Yüce Divan'a), kişisel suçlarda Yargıtay Ceza Genel Kurulu'na tevdi olunmak üzere dosyayı Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'na gönderir (2797 sayılı YK.md.46/5).

Soruşturmayı yapan ceza dairesi başkanı 3206 sayılı Kanun gereğince "Cumhuriyet savcısı"nın yetkilerine haiz olduğundan artık "tutuklama" ve "kefaletle salıverme" kararlarını veremeyeceğini²⁸⁵ ancak, CMUK'un 126. maddesinde Cumhuriyet savcısına tanınan açık yetki sebebiyle hazırlık soruşturmasını yaparken tutuklama kararını kaldırabileceğini²⁸⁶ ve bu kararın 2797 sayılı YK'nın 46/4 maddesi gereğince Birinci Başkanlık Kurulu'nun "onaması" ile tamamlanabileceğini düşünmekteyiz. Ayrıca 3206 sayılı Kanun'un tutuklama ve kefaletle salıverme konularında 2797 sayılı YK'nın 46/4. maddesinde oluşturduğu boşluğun ceza dairesi başkanının bu konularda Birinci

---

²⁸⁵ Aksi düşüncede olan Öztürk, ceza dairesi başkanının hakim olması sebebiyle tutuklama kararı verebileceği görüşündedir (Öztürk, B, 3206 Sayılı Kanun, s.273).

²⁸⁶ CMUK'un 126. maddesindeki "Cumhuriyet savcısı kamu davasını açmadığı veya sanığın tutukluluğunun devamını lüzum görmediği takdirde tutuklama müzekkeresi hükümsüz kalır. Bu hallerde Cumhuriyet savcısı sanığı hemen salıverir." şeklindeki açık hükme karşılık uygulamada bu yetkilerin Cumhuriyet savcıları tarafından pek kullanılmadığını ve tutuklamanın kaldırılması için mahkemeden talepte bulunduklarını gözlemlemekteyiz.

Başkanlık Kurulu'ndan talepte bulunarak karar almasıyla doldurabileceği kanısındayız.

Burada üzerinde durulması gereken husus evrakın işlemde kaldırılmasına dair kararların kesin oluşudur. Bizim de katıldığımız düşünceye göre bu durumun keyfiliğe yol açmaması ve hukuk devleti ilkesini zedelememesi için kendiliğinden ya da ilgilinin talebi ile işleyecek bir denetim yolunun öngörülmesi zorunludur.²⁸⁷

Biz, Birinci Başkanlık Kurulu'nun dosyanın işlemde kaldırılmasına dair kararına karşı Yargıtay Birinci Başkanı'nın ve daha önce soruşturmada görev alan başkanın katılmayacağı "Ceza Daireleri Başkanlar Kurulu"na itirazda bulunabilmesini öneriyoruz.

ccc- Danıştay

06.01.1982 tarih ve 2575 sayılı Danıştay Kanunu'nun²⁸⁸ 7.Bölümü "Ceza Kovuşturması" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde yer alan 76. maddeye göre Danıştay Başkanı, Başsavcı, Başkanvekilleri, daire başkanları ve üyelerin görevden doğan veya görevleri sırasında işlemiş bulundukları suçlardan (görev suçlarından) Danıştay Başkanı'nın seçeceği bir daire başkanı ile iki üyeden oluşan bir kurul tarafından ilk soruşturma (hazırlık soruşturması) (3206 sayılı Kanun md.82-83) yapılır.

²⁸⁷ Öztürk, B, Yüce Divan, s.96; Nitekim Kılıçoğlu bu denetimin ciddi olmadığı görüşündedir (Kılıçoğlu, Ahmet, "Yargının Sorunları", YTYRÖS, Sa.10, Temmuz-Ağustos 1996, s.290).

²⁸⁸ Bkz.RG'nin 20. 1.1982 tarih ve 17580 sayılı nüshasına.

Danıştay Başkanı hakkındaki hazırlık soruşturması, Danıştay Başkanının katılmayacağı Başkanlık Kurulu'nun²⁸⁹ seçeceği bir daire başkanı ile iki üyeden oluşan bir kurul tarafından yürütülür (Danıştay Kanunu md.76/2).

Hazırlık soruşturmasını 3206 sayılı Kanun'un 83/2. maddesi gereğince "savcı" yetkilerine haiz olarak yapacak (Danıştay Kanunu md. 81/2) olan soruşturma kurulu, soruşturma sonunda düzenleyeceği "fezleke"yi ve buna ilişkin evrakı Danıştay Başkanına, soruşturma Danıştay Başkanı hakkında ise Başkanvekiline verir. Bu husustaki dosyayı Danıştay Başkanı veya Başkanvekili gerekli kararı²⁹⁰ vermek üzere İdari İşler Kurulu Başkanlığı'na verir. Kurulun vereceği kararlar sanığa ve varsa şikâyetçiye tebliğ olunur (Danıştay Kanunu md.76/3).

Kamu davasının açılmaması kararı kendiliğinden, açılması kararı ise kararın tebliğ tarihinden itibaren on gün içinde yapılması şartıyla istem üzerine İdare İşler Kurulu Başkan ve üyelerinin katılmayacağı Danıştay Genel Kurulu'nda incelenir (Danıştay Kanunun md.76/4, 77). Danıştay Genel Kurulu'nun bu toplantıdaki yeter sayısı en az

---

²⁸⁹Danıştay Başkanlık Kurulu, Danıştay Başkanının Başkanlığında, Başsavcı, başkanvekilleri ve daire başkanlarından oluşur (Danıştay Kanunu md.19/1).

²⁹⁰ Bu kararlar kamu davasının açılması veya açılmaması (yargılamanın men'i) kararlarıdır.

otuzbir olup, toplantıda hazır bulunanlar çift sayıda ise en kıdemsiz üye toplantıya katılmaz.²⁹¹

Danıştay Kanunu'nun 76. maddesi gereğince verilen kamu davasının açılması kararı bir üst kurulda inceleme isteminde bulunmamak veya üst kurulca onanmak suretiyle kesinleşince, soruşturma dosyası gereği yapılmak üzere Danıştay Başkanı veya Vekili tarafından Cumhuriyet Başsavcısına gönderilir (Danıştay Kanunu md.79).

1982 Anayasası'nın 148/3 ve 2949 sayılı AMK'nın 18/3 maddesine göre Danıştay Başkan ve üyelerinin görev suçlarından dolayı yargılama mercii "Yüce Divan" olduğundan, Cumhuriyet Başsavcısı, iddia-name yerine geçen ve Danıştay yetkili kurulunca verilen "son soruşturmanın açılmasına" dair evrakı Yüce Divan'a gönderecektir. Cumhuriyet Başsavcısının burada yaptığı iş şekli olup, kamu davası Danıştay yetkili kurullarınca açılmaktadır.²⁹²

ddd- Askeri Yargıtay

27.6.1972 tarih ve 1600 sayılı Askeri Yargıtay Kanunu'nun²⁹³ 37. maddesi "Görevle İlgili Suçlar" başlığını taşımaktadır. Buna göre "Askeri Yargıtay Başsavcısı, İkinci Başkanı, daire başkanları ve üyelerinin görevle ilgili suçlarını her ne suretle olursa olsun haber alan

---

²⁹¹ Danıştay Genel Kurulu, Danıştay Başkanı başkanlığında, başkanvekilleri, Başsavcı, daire başkanları, üyeleri ve Genel Sekreterden oluşur (Danıştay Kanunu md.15/1).

²⁹² Öztürk, B, Yüce Divan, s.99; Öztürk, B, 3206 Sayılı Kanun, s.275

²⁹³ Bkz.RG'nin 8.7.1972 tarih ve 14239 sayılı nüshasına.

Başkan, ilgililer hakkında soruşturma açılmasına lüzum olup olmadığına karar vermek üzere konuyu Genel Kurul'a intikal ettirir (AYK. md. 37/1,2).²⁹⁴

Genel Kurul öncelikle soruşturma açılmasına yer olup olmadığı-
nın belli edilmesi için bir veya üç üyeyi inceleme için görevlendirir.
Bu üye ve üyeler incelemelerini yaptıktan sonra kanaatlerini belirt-
meksizin durumu bir raporla Başkanlığa bildirirler. Bu rapor üzerine
Genel Kurul'da²⁹⁵ yapılacak görüşme sonunda "kesin" nitelikte olan
"kovuşturmaya yer olmadığı" kararı verildiği takdirde kararın bir ör-
neği ilgiliye bir örneği de varsa şikayette bulunana tebliğ olunmak
üzere Başkanlığa sunulur (AYK.md.37/3,4).

Soruşturma açılmasına karar verildiği takdirde Askeri Mahkeme-
lerin Kuruluş ve Yargılama Usulü Kanunu'na göre gerekli soruştur-
mayı yapmak üzere askeri savcıların yetkilerine sahip üç üye görev-
lendirilir. En kıdemli üyenin başkanlık ettiği kurulun yaptığı soruş-
turma sonunda tespit edilen durum bir raporla Genel Kurul
Başkanlığı'na sunulur.

Genel Kurul son soruşturmanın (kamu davasının) açılmasına ka-
rar verdiği takdirde, soruşturma dosyası Askeri Yargıtay Başkanlığı
tarafından "Yüce Divan"a sunulmak üzere Cumhuriyet Başsavcılığı'na
gönderilir. Danıştay'da olduğu gibi burada da, Cumhuriyet Başsavcı-

---

²⁹⁴ İmzasız, adressiz veya takma adla yapılan ihbar ve şikayetler işleme konul-
maz (AYK.md.37/son).

²⁹⁵ Askeri Yargıtay Genel Kurulu, Başkan, Başsavcı, İkinci Başkan, daire baş-
kanları ve üyelerin tamamından kurulur (AYK. md.7/1).

sının yaptığı iş şekli olup davayı açan Askeri Yargıtay Genel Kurulu'dur.

Kovuşturmaya yer olmadığına dair kararın denetime kapalı olması konusunda, Yargıtay ve Anayasa Mahkemesi ile ilgili olarak yaptığımız eleştirilere gönderme yapmakla yetiniyor ve çözüm olarak ise, Askeri Yargıtay Genel Kurulu'na ait olan soruşturmaya ilişkin yetkilerin, Başkanın katılmadığı "Başkanlar Kurulu"na devredilmesi ve bu kurulun verdiği "kovuşturmaya yer olmadığı"na dair kararların ise kendiliğinden veya ilgilinin isteği üzerine Askeri Yargıtay Genel Kurulu'nda (Başkanlar Kurulu üyelerinin katılmadığı) incelenmesini öneriyoruz.

eee-Askeri Yüksek İdare Mahkemesi

4.7.1972 tarihli ve 1602 sayılı Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kanunu'nun²⁹⁶ 32.maddesi "Görevle İlgili Suçlar" başlığını taşımaktadır. Buna göre AYİM İkinci Başkanı, Başsavcısı, daire başkanları, Genel Sekreterinin²⁹⁷ görevle ilgili suçlarını haber alan Başkan ilgililer hakkında kovuşturma açılmasına lüzum olup olmadığına karar

²⁹⁶ Bkz.RG'nin 20.07.1972 tarihli ve 14251 sayılı nüshasına.

²⁹⁷ Gerek 1982 Anayasasının 148/3, gerekse 2949 sayılı AMK'nın 18/3 maddesinde, 1602 sayılı AYİM Kanunu'nun 32/1 maddesinin aksine "Genel Sekreter"den söz edilmemiştir. Kunter bu durumu Anayasa'ya aykırı görmekte (Kunter, Ceza Muhakemesi, s.384 dn.269) ise de kanımca bu düşünce doğru değildir. Çünkü Genel Sekreter üyeler arasından seçilmekte olup (AYİM Kanunu md.6), böyle bir norm olmasa dahi Genel Sekreterin görev suçları açısından yetkili mahkeme yine Yüce Divan olacaktır.

verilmek üzere konuyu Genel Kurul'a²⁹⁸ intikal ettirir. Başkan hakkındaki ihbar ve şikayetler ise Milli Savunma Bakanı tarafından Genel Kurul'a getirilir (AYİM Kanunu md.32/1).²⁹⁹

Genel Kurul öncelikle soruşturma açılmasına yer olup olmadığı konusunun belli edilmesi için bir veya üç üyeyi görevlendirir (AYİM Kanunu 32/2). Bu üye veya üyeler incelemelerini yaptıktan sonra durumu bir raporla Genel Kurul Başkanlığı'na bildirirler (AYİM Kanunu md.37/2,3). Bu rapor üzerine Genel Kurul'da yapılacak görüşme sonunda "kovuşturmaya yer olmadığına" (takipsizlik) karar verildiği takdirde kararın bir örneği ilgiliye, bir örneği de varsa şikayette bulunanına tebliğ olunmak üzere başkanlığa sunulur (AYİM Kanunu md.32/4, 5). Bu karar kesindir.

Soruşturma açılmasına karar verildiği takdirde gerekli soruşturmayı Askeri Mahkemeler Kuruluş ve Yargılama Usulü Kanun'a göre yapmak üzere askeri savcılarının yetkilerine sahip olacak kurulun üç üyesi gizli oyla seçilir. Kuruldaki en kıdemli üye kurula başkanlık yapar (AYİM Kanunu md.32/6).

Soruşturma kurulu yaptığı soruşturma sonucunu bir raporla tespit ederek Genel Kurul Başkanlığı'na sunar. Genel Kurul son soruşturmanın açılmasına karar verdiği takdirde soruşturma dosyası AYİM

---

²⁹⁸ Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Genel Kurulu Başkan, Başsavcı, daire başkanları ve üyelerin tamamından kurulur (AYİM Kanunu md.19/1).

²⁹⁹ İmzasız, adressiz veya takma adla yapılan ihbar ve şikayetler işleme konulmaz (AYİM Kanunu md. 37/son).

Başkanlığı tarafından Yüce Divan'a sunulmak üzere Cumhuriyet Başsavcılığı'na gönderilir.

Hazırlık soruşturması sırasında soruşturma açılmasına yer olmadığına dair kararın kesinliği konusunda Anayasa Mahkemesi, Yargıtay ve Askeri Yargıtay'a ilişkin olarak yaptığımız eleştirilere gönderme yapmakla yetiniyor ve çözüm olarak ise "Genel Kurul"un soruşturmaya ilişkin yetkilerinin başkanın katılmadığı ve sadece daire başkanlarından oluşan kurula³⁰⁰ verilmesini ve bu kurulun, soruşturma açılmamasına dair kararlarının ise kendiliğinden veya itiraz üzerine Genel Kurul'da incelenmesini öneriyoruz.

fff-Sayıştay

21.2.1967 tarih ve 832 sayılı Sayıştay Kanunu'nun³⁰¹ 96. maddesi "Başkan ve Üyeler Hakkında Ceza Kovuşturması" başlığını taşımaktadır. Buna göre Sayıştay Başkan ve üyelerinin görevi ile ilgili ve görevleri sırasında işlemiş oldukları bir suçtan dolayı Sayıştay Genel Kurulu'nca³⁰² seçilecek üç daire başkanı ve iki üyeden oluşacak bir heyet tarafından ilk kovuşturması (hazırlık soruşturması) yapılarak hazırlanacak fezleke ile diğer evrak yargılamanın lüzumu veya

---

³⁰⁰ AYİM Başkanlar Kurulu, Başkan, daire başkanları ve her dairenin en kıdemli üyesinden oluşur (AYİM Kanunu md.17/1).

³⁰¹ Bkz.RG'nin 27. 2.1967 tarih ve 12538 sayılı nüshasına.

³⁰² Sayıştay Genel Kurulu Birinci Başkan başkanlığı altında daire başkanlarıyla üyelerinden oluşur (SK. md.17/1).

men'ine karar alınmak üzere "Daireler Kurulu"na³⁰³ verilir. Bu kurulun vereceği yargılamanın men'ine (takipsizlik) dair karar kendiliğinden, yargılamanın lüzumuna (kamu davasının açılmasına) dair karar ise itiraz üzerine Sayıştay Genel Kurulu'nca incelenir. Genel Kurul'ca yargılamanın men'ine dair verilen kararlar kesindir (SK. md.96/1, 2). Yargılamanın lüzumuna (kamu davasının açılmasına) dair kesin olarak verilen karar üzerine dosya Anayasa Mahkemesi'ne (Yüce Divan'a) tevdi olunur (SK. md.15/1).

dd- Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu

13.5.1981 tarih ve 2461 sayılı HSYK'nın³⁰⁴ 17. maddesi, 1982 Anayasası'nın 148/3. maddesinde "Anayasa Mahkemesi...Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini görevleri ile ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılar" şeklinde düzenlenen hükmün aksine Başkan yerine "Başkanvekili"nden söz etmektedir. Bu aykırılığa sebep olarak ise Kurulun Başkanının Adalet Bakanı olması gösterilmektedir³⁰⁵.

Söz konusu Kanun'un 17. maddesi "Kurul üyeleri hakkında soruşturma" başlığını taşımaktadır. Bu düzenleme "Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Başkanvekili ve üyeleri hakkında disiplin işlemleriyle

---

³⁰³ Sayıştay Daireler Kurulu, temyiz kuruluna seçilen başkan ve üyelere kurulur (SK. md.15/1).

³⁰⁴ Bkz.RG'nin 14.05.1981 tarihli ve 17340 sayılı nüshasına.

³⁰⁵ Öztürk, B, Yüce Divan, s.101.

görevlerinden doğan veya görevleri sıranda işlenen suçlardan dolayı, özel kanunlardaki hükümler uygulanır" şeklindedir.

Bilindiği gibi Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Adalet Bakanının Başkanlığında Yargıtay'dan üç asıl ve üç yedek üye, Danıştay'dan iki asıl ve iki yedek üye ile Adalet Bakanlığı Müsteşarından kuruludur (HSYK. md.2).

Kurulun Yargıtay'dan ve Danıştay'dan gelen üyeleri hakkındaki hazırlık soruşturması yukarıda açıklanan Yargıtay ve Danıştay üyeleri hakkındaki soruşturmalar gibi yapılacaktır (HYSK. md.17).³⁰⁶ Bunlar açısından bir sorun yoktur. Ancak, kurulun doğal üyesi olan Adalet Bakanlığı Müsteşarının durumu açık değildir. Çünkü, o hem "müsteşar" hem de "birinci sınıf hakim"dir.³⁰⁷ Bu durumda HSYK'nın 17. maddesinde sözedilen "özel kanun"un belirlenmesi zorunluluğu, hazırlık soruşturmasını yürütecek yetkili organların tayini açısından gereklidir. Bu konudaki sorun ve çözüm önerisine çalışmamızın Üçüncü Bölümü'nde "Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Doğal Üyesi Adalet Bakanlığı Müsteşarı ile İlgili Sorunlar"³⁰⁸ başlıklı yerinde inceleyeceğimizden burada üzerinde durmayacağız.

Burada kısaca belirtilmesi gereken önemli husus Adalet Bakanlığı Müsteşarının görev suçlarının hepsi açısından Yüce Divan'ın görevli olmadığıdır. Yüce Divan müsteşarın sadece HSYK üyeliği se-

³⁰⁶ Bkz. Çalışmamızın 151-156. sayfalarına.

³⁰⁷ Bkz.2802 sayılı Hakimler ve Savcılar Kanununa ekli(1) ve (2) sayılı cetvele.

³⁰⁸ Bkz. Çalışmamızın 202-207. sayfalarına.

bebiyle işlendiği iddia edilen görev suçları açısından görevlidir. Adalet Bakanlığı Müsteşarının HSYK üyeliği dışında işlediği iddia edilen görev suçlarında ise Yüce Divan değil MMK ve 2802 sayılı HSK gereğince Yargıtay ceza dairesi görevlidir.

b-Son Soruşturma (Yargılama) ve Hüküm

aa-Duruşma Hazırlığı

2949 sayılı AMK'nın Yedinci Bölümü "Yüce Divan Sıfatıyla Bakılan İşlerde Usul" başlığını taşımaktadır. 35-40.maddelerden oluşan bu bölümde duruşma hazırlığı konusunda bir hüküm yoktur. O halde 2949 sayılı AMK'nın 35. maddesi gereğince bu konuda yürürlükteki kanunlara göre hareket edilecektir. CMUK'un 206-218. maddeleri sözkonusu duruşma hazırlığı ile ilgilidir. Genel mahkemelerin uygulamasında "tensip kararı" olarak nitelenen, eksik kalmış hususların tamamlanması ve duruşmanın kesintisiz olarak sürdürülüp sonuçlandırılmasını amaçlayan işlemlerin belirlendiği tutanağı, Yüce Divan'da da aynı biçimde görmekteyiz.³⁰⁹

Yüce Divan'a sevk edilen sanık tutukluysa kendisine duruşma gününün bildirilmesi gereklidir. Bu bildirim ile birlikte sanığın duruşmada kendisini savunmak için bir isteği olup olmadığı ve bunun nelerden ibaret olduğu sorulacaktır. Bunun için ise sanığın mahkeme

---

³⁰⁹ Bkz. Yüce Divan'ın E.1993/1, K.1995/1 sayılı dosyasına (yayınlanmamıştır)

kelemine getirilip bu konuda bir tutanak düzenlenmesi gereklidir. Uygulamada isticvap ya da kalem sorgusu da denilen bu işlem Yüce Divan'da da yapılmaktadır.³¹⁰

bb- Savcılık Görevi

Yüce Divan'da savcılık görevini Cumhuriyet Başsavcısı veya Cumhuriyet Başsavcivekili yapar (1982 Anayasası md.148/4; 1961 Anayasası md.147/3; 1924 Anayasası md.64; 2949 sayılı AMK. md.36).³¹¹ Yargıtay Cumhuriyet savcılarında bir veya birkaçı Cumhuriyet Başsavcısı veya Cumhuriyet Başsavcivekili ile birlikte duruşmalara katılabilirler (2949 sayılı AMK. md.36; 44 sayılı AMK. md.35/1; 2797 sayılı YK.md. 27-29). Bu düzenleme CMUK'un 220. maddesindeki "Cumhuriyet Savcılığı Heyetinden bir veya birkaç zat ve birkaç müdafii aynı zamanda duruşmaya iştirak edebilecekleri gibi münavebe suretiyle işi aralarında taksim de edebilirler" şeklindeki hüküm ile paraleldir. Ayrıca, 2949 sayılı AMK'nın 35. maddesindeki "Anayasa Mahkemesi Yüce Divan olarak çalışırken yürürlükteki kanunlara göre duruşma yapar ve hüküm verir" hükmü karşısında ilk bakışta gereksiz

³¹⁰ Yüce Divan'ın Cebelibereket Mebusu İhsan Bey (Eryavuz) hakkındaki 1928 tarihli kararı için bkz. Kumaş, Yüce Divan, s.32

³¹¹ Anayasa Mahkemesi 14.1.1972 tarihli ve E.1971/1, K.1971/1 sayılı kararında Anayasa'da, Cumhuriyet Başsavcısının görev ve yetkilerinin tek tek sayılmamış olduğunu, Anayasa'nın 147/son maddesindeki Yüce Divan'da savcılık görevini yapacağı kuralının, ona kanunla başka görev ve yetkiler verilmesine engel teşkil etmeyeceğine, zira kuralın Anayasa'da belirtilmesinin nedeninin Yüce Divan'ın kuruluşunu belirlemeye yönelik olduğuna, karar vermiştir (Karar için bkz. RG'nin 14.1.1972 tarihli ve 14072 sayılı nüshasına).

bir tekrar olduğu düşünülebilirse de, Anayasa'nın 148/4. maddesindeki konu ile ilgili olan "Yüce Divan'da savcılık görevini Cumhuriyet Başsavcısı veya Cumhuriyet Başsavcıvekili yapar" şeklindeki hükmün daha dar kapsamlı olması sebebiyle bu düzenlemenin yapılması yerinde olmuştur. Belirtmek gerekir ki, Cumhuriyet Başsavcısı veya Cumhuriyet Başsavcıvekili ile birlikte Cumhuriyet Başsavcı yardımcılarının³¹² duruşmaya katılabilecekleri açık ise de, Cumhuriyet Başsavcısı ile Cumhuriyet Başsavcıvekilinin birlikte duruşmaya katılabilecekleri konusunda bir açıklık yoktur. Ancak gerek 1982 Anayasası'nın 148/4, 154/4, gerek 2797 sayılı YK'nın 27-28, gerek 2949 sayılı AMK'nın 36 ve gerekse CMUK'un 220. maddesi gözönünde tutulduğunda Cumhuriyet Başsavcıvekilinin istediği takdirde Cumhuriyet Başsavcısı ile birlikte Yüce Divan'da duruşmaya katılabileceğini düşünmekteyiz.³¹³ Fakat Cumhuriyet Başsavcıyardımcıları 2797 sayılı YK'nın 29/son maddesi gereği Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı adına görev yaptıklarından Cumhuriyet Başsavcısının görevlendirmemesi halinde Yüce Divan'da Cumhuriyet Başsavcısı ile birlikte duruşmaya katılamayacaktır. Ayrıca, Cumhuri-

---

³¹² Yargıtay Cumhuriyet Başsavcıyardımcısı unvanı 16.02.1989 tarih ve 360 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Yargıtay Cumhuriyet Savcısı olarak değiştirilmiştir.

³¹³ Nitekim 1982 Anayasası'nın hazırlanması sırasında Danışma Meclisi'nde yapılan görüşmelerde, "Cumhuriyet Başsavcıvekili" ancak Cumhuriyet Başsavcısının mazeretli olması nedeniyle savcılık görevini yapamaması durumunda Yüce Divan'a katılabilmesi yönünde verilen önergeye Anayasa Komisyonu da katılmamış ve reddedilmiştir (DMTD, 150. Birleşim, Cilt 10, 13.9.1982, s.247, 260).

yet Başsavcısı veya Cumhuriyet Başsavcivekilinin olmadığı bir duruşmada sadece Yargıtay Cumhuriyet Başsavcıyardımcılarının bulunması mümkün ve yeterli değildir.

Kısaca belirtilmesi gereken bir husus da bu düzenlemenin ilk bakışta Anayasa'nın 148/4. maddesine aykırı olduğu izlenimini uyandırmasına rağmen, bunun yanıltıcı olduğudur. Çünkü bu hükmün Yüce Divan'da savcılık görevinin Cumhuriyet Başsavcısı veya Cumhuriyet Başsavcivekili tarafından yerine getirilmesi şeklindeki emredici kuralı ortadan kaldırmamakta ve Yargıtay Cumhuriyet savcılarında Yüce Divan'da tek başına savcılık yapma olanağı tanımamaktadır.

44 sayılı AMK'da, 2949 sayılı AMK'dan farklı olarak fiili veya hukuki sebeplerle Cumhuriyet Başsavcısının bu görevi ifa edememesi halinde Yüce Divan savcılığının Yargıtay Genel Kurulu'nun gizli oyla ve üye tam sayısının salt çoğunluğuyla Yargıtay ikinci başkan ve üyeleri arasından seçeceği bir kişinin yapacağını öngörmekteydi (44 sayılı AMK. md.35/2).³¹⁴ 2949 sayılı AMK'da bu düzenlemenin ben-

³¹⁴ 1961 Anayasası'nın hazırlık çalışmaları sırasında Temsilciler Meclisi'nde bu konuda tartışmalar yapılmış; üyelerden Kamil Başaran, fiili ve hukuki sebeplerle Cumhuriyet Başsavcısının sürekli bu görevi yapamama ihtimali olduğunu, muhtemel bir sorunun yaşanmaması için "Cumhuriyet Başsavcısı" ibaresinin "Cumhuriyet Başsavcılığı" olarak değiştirilmesi gerektiğini söylemiş; Necip Bilge de aynı sorunu ortaya koymuş, çözüm olarak ise Cumhuriyet Başsavcısının mazereti halinde Danıştay Başkanunsözcüsü veya Askeri Yargıtay Başsavcısının Yüce Divan'a katılmasını teklif etmiştir. Önergeye Anayasa Komisyonu adına cevap veren Muammer Aksoy ise, Cumhuriyet Başsavcısının mazereti halinde ona vekalet edecek şahsın Cumhuriyet Başsavcısının yerini almasının doğal olacağını söyleyerek önergenin reddini istemiştir (Öztürk, K. Anayasa Cilt 3, s.3756-3757, 3761).

zeri bir hükme yer verilmemesi doğru olmamıştır. Zira, uzak bir ihtimal olsa da fiili ve hukuki bir engelle Cumhuriyet Başsavcısı veya Cumhuriyet Başsavcivekilinin savcılık görevini yerine getirememesi durumunda mahkeme oluşamayacak ve sorun çözüme ulaştırılamayacaktır.

Yüce Divan'da savcılık görevini Cumhuriyet Başsavcısı yapmakla birlikte "itham eden" Cumhuriyet Başsavcısı değildir. Cumhuriyet Başsavcısı sadece yapılan ithamı yürütür. Asıl itham eden Cumhurbaşkanı, Başbakan ve bakanlar için TBMM,³¹⁵ yüksek yargı organları başkan, başsavcı ve üyeleri için ise sanığın mensup olduğu mahkemenin yetkili organlarıdır.

Dava münasebetinin üç asli sujesinden birisi olan itham edenin asıl davanın başladığı sırada hazır olmamasının doğru olmadığını ve bu sebeple itham eden parlâmentonun seçeceği bir kimsenin ithamı yürütmesinin isabetli olacağını savunanlar olmuştur.³¹⁶

---

³¹⁵ Erem, Ceza Yargılaması, s.668-669; Erem, Yüce Divan, s.13-14; Tikveş, Anayasa Hukuku, s.396

³¹⁶ Riccio, s.38, 118 den nakleden Erem, Yüce Divan, s.13; Ayrıca Erem savcılık görevinin Cumhuriyet Başsavcısına verilmesinin Anayasa'ya uygunluğunun tartışılabilirliğini belirtmekte ve şu gerekçeye dayanmaktadır: Yüce Divan umumi adli mahkemelerden ayrıdır ve 1924 Anayasası'nda olduğu gibi Danıştay ve Yargıtay'ın kendi üyeleri arasından seçtiği bir mahkeme, yani onların devamı olan bir mahkeme değildir. Diğer taraftan kamu davasını açmak savcılarının tekelindedir. Halbuki burada yasama organı itham ederek son soruşturmanın açılmasına karar vermektedir. Yasama organı siyasi sebeplerle sanığın lehinde ve aleyhinde karar verebilir (Erem, Yüce Divan, s.14).

cc-Anayasa Mahkemesi Başkan ve Üyelerinin Dava ve İşlere Bakmasının Caiz Olmadığı Haller ile Reddi veya Çekinmesi

aaa-Anayasa Mahkemesi Başkan ve Üyelerinin Dava ve İşlere Bakmasının Caiz Olmadığı Haller

Anayasa Mahkemesi Başkan ve üyelerinin önlerine gelen dava ve işlere bakmasının mümkün olmadığı durumlar 2949 sayılı AMK'nın 46. maddesinde düzenlenmiştir. Bu hüküm her ne kadar 2949 sayılı AMK'nın "Yüce Divan Sıfatıyla Bakılan İşlerde Usul" başlığını taşıyan Yedinci Bölüm'ünde yer almamakta ise de aynı Kanunun "İnceleme ve Yargılama Usullerine İlişkin Müşterek Hükümler" başlığını taşıyan Sekizinci Bölüm'ünde³¹⁷ düzenlendiğinden Yüce Divan'da yapılan yargılamada uygulanacaktır. Buna göre Anayasa Mahkemesi Başkan ve üyeleri, kendilerine ait olan ve kendilerini ilgilendiren dava ve işlere, aralarında evlilik bağı kalkmış olsa bile eşinin kan ve sıhriyet yönünden usul ve furuunun, dördüncü dereceye kadar (bu derece dahil) kan yönünden ve sıhriyet doğuran evlilik kalkmış olsa bile üçüncü dereceye kadar (bu derece dahil) sıhriyet yönünden civar hısımlarının veya aralarında evlatlık bağı bulunan kimselerin dava ve işlerine, dava ve iş sahiplerinin vekili, vasisi veya kayyumu sıfatıyla hareket ettiği dava ve işlere, hakim, savcı, hakem

---

³¹⁷ 2949 sayılı AMK'nın bu bölümünde yer alan hükümler CMUK'un birinci kitap, üçüncü faslının 21-29, 29a maddelerine paralel düzenlemeleri ihtiva etmektedir.

sıfatıyla bakmış veya tanık ya da bilirkişi olarak beyanda bulunmuş olduğu dava ve işlere ve istişari mütalaa veya kanaat beyan etmiş olduğu dava ve işlere bakamazlar.³¹⁸

bbb-Başkan ve Üyelerin Reddi

Anayasa Mahkemesi Başkan ve üyeleri tarafsız hareket edemeyecekleri kanısını haklı kılan hallerin dava açılmadan veya iş mahkemeye gelmeden önce mevcut olduğu iddiası ile reddolunabilirler.³¹⁹

Bu taktirde Anayasa Mahkemesi reddolunan üye katılmaksızın ret konusu hakkında kesin olarak karar verir. Ret "şahsi" olup kurulun toplanmasına engel olacak şekilde üyelerin reddine ilişkin talepler dinlenmez (2949 sayılı AMK. md.47).³²⁰

---

³¹⁸ 2949 sayılı AMK'nın 46. maddesindeki bu hüküm aynı konuyu düzenleyen CMUK'un 21. maddesine göre nispeten daha geniş kapsamlıdır. Zira CMUK'un 21. maddesinde davaya bakmaktan yasaklılık halleri içinde "istişari mütalaa ve kanaat beyan etmiş olduğu dava ve işlere..." bakamayacağı sebebi yer almadığı gibi, akrabalık yönünden de bir derecelik bir daralma mevcuttur.

³¹⁹ CMUK'un bu hükme paralel 23. maddesinde ise ret sebepleri arasında hakim tarafsızlığından şüpheye düşülecek hallerin dışında "Hakimin görevini yapmaktan memnu olduğu..." halleri, 2949 sayılı AMK'nın aksine zikretmiştir. 2949 sayılı kanun'da bu hususa yer verilmemesi kanımca bir eksiklik ise de hakim davaya bakamayacağı hallerde bu sebeplerden birine dayanılarak reddedilmesi doğaldır. Ayrıca tarafsızlık nedeniyle hakim reddi talebinin zamanı CMUK'un 24/1. maddesine paralel ise de, CMUK'un 24/2. maddesinde yaralan "sonradan ortaya çıkacak sebeplerden dolayı duruşma bitinceye kadar hakim reddi istenebilir" şeklindeki hüküm Yüce Divan'da uygulanamaz. Zira dava açıldıktan sonra tarafsızlık nedeniyle ret gerekçesi Anayasa Mahkemesi'(Yüce Divan)nde ileri sürülemez.

³²⁰ 2949 sayılı AMK'da da CMUK'un 25. maddesinde olduğu gibi ret talebi reddolunan hakim mensup olduğu mahkemeye yapılmaktadır. Ancak

Ret dilekçesinde, ret sebepleri açıkça gösterilmesi ve lüzumlu ispat araçlarının hep birlikte bildirilmesi gereklidir. Yemin delil olmayıp bu şartları taşımayan dilekçeler reddolunur (2949 sayılı AMK. md. 48).³²¹ Ret talebine ilişkin istemlerin reddi halinde ret isteyen mahkemece onbin liradan yüzbin liraya kadar para cezası alınır³²² ve bu ceza Amme Alacaklarının Tahsili Usulü Hakkında Kanun'a göre tahsil edilir (2949 sayılı AMK. md.50).³²³

2949 sayılı AMK'da kimlerin ret talebinde bulunabileceği konusunda hüküm yoktur. Bu nedenle, aynı kanunun 35. maddesinin yolmasıyla 3842 sayılı Kanun ile değişik CMUK'un 23/2. maddesine göre Cumhuriyet savcısı (Yüce Divan'da Cumhuriyet Başsavcısı veya Cumhuriyet Başsavcıvekili), sanık, müdafî, davacı veya müdahil ile vekilleri Yüce Divan Başkan ve üyelerini reddedebilirler. Yine 2949 sayılı Kanun'da bir açıklık yoksa da CMUK'un 30. maddesine göre Yüce Divan zabıt katibi reddolunabilir. Ancak Yüce Divan'da da genel mahkemelerde olduğu gibi iddia makamındaki Cumhuriyet savcısının (Yüce Divan'da Cumhuriyet Başsavcısı veya Cumhuriyet Başsavcıvekili) reddolunması mümkün değildir.

AMK'da Anayasa Mahkemesi'nin oluşumuna engel teşkil edecek şekilde olan ret talebinin dinlenmeyeceği hükmü getirilmişken CMUK'un 26. maddesinde bir sınırlama yapılmamış ve değişik itiraz makamları öngörülmüştür.

³²¹ Aynı hüküm, CMUK'un 25/2. maddesinde mevcuttur.

³²² Burada söz konusu edilen para cezaları 3506 sayılı Yasa ile TCK'ya eklenen Ek 1 ve Ek 2 maddelerine göre suç tarihine göre arttıırma tabidir.

³²³ Aynı hüküm CMUK'un 26/3. maddesinde mevcuttur.

ccc-Başkan ve Üyelerin Dava ve İşlere Bakmaktan Çekinmesi

Anayasa Mahkemesi Başkan ve üyeleri, yukarıda açıklanan 2949 sayılı AMK'nın 46. maddesinde yazılı sebeplere dayanarak dava ve işlere bakmaktan çekinmeleri halinde Anayasa Mahkemesi çekinme isteğinde bulunan başkan ve üyenin katılımıyla konu hakkında kesin olarak karar verir. Hakkında karar verilen kişinin oy hakkı yoktur. Kurulun toplanmasına engel olacak şekilde üyelerin çekilme istekleri dinlenmez (2949 sayılı AMK md.49).

Anayasa Mahkemesi'nin (Yüce Divan'ın) başkan ve üyelerinin dava ve işlere bakmasının caiz olmadığı haller ile ret ve çekinme sebepleri ve bunların usulünü düzenleyen 2949 sayılı AMK'nın 46-50. maddeleri ile 3842 sayılı Yasa ile değişik CMUK'un 21-30. maddeleri paraleldir. 2949 sayılı Kanun'da konu ile ilgili hüküm bulunmayan durumlarda aynı kanunun 35/1. maddesi gereğince CMUK'un konu ile ilgili hükümleri uygulanacaktır. Ayrıca aynı konuda 2949 sayılı AMK ile CMUK'da birbiriyle çatışan aykırı hükümlerin bulunması durumunda 2949 sayılı AMK hükümleri uygulanacaktır. Bu nedenlerle burada önemli bir sorunla karşılaşılmayacağı düşüncesindeyiz. Ancak üzerinde durulması gereken husus daha önce ayrıntılı olarak değindiğimiz üzere Anayasa Mahkemesi Başkan ve üyeleri hakkındaki hazırlık soruşturmasını Yüce Divan'a katılacak kişilerin yapması nede-

niyle son soruşturmada bu kişilerin 2949 sayılı AMK'nın 46-49. maddelerine aykırı olan durumlarıdır.³²⁴

dd-Davanın Geri Alınmazlığı

Yüce Divan'a sevk kararından sonra, yargılama henüz başlamamış olsa da davanın geri alınması hukuksal açıdan olanaksızdır. Çünkü açılan kamu davası artık "genel hükümlere" tabi olup Türk hukukunda kamu davasının geri alınmasına olanak tanıyan bir norm bulunmamaktadır.³²⁵

ee-Suç Vafında Değişiklik ve Yeni Bir Suçun Ortaya Çıkması

Son soruşturma iddianamede gösterilen sanığa (veya sanıklara) ve fiile (veya fiillere) inhisar eder. Bu sebeple itham varakası sanık ve fiil bakımından duruşmayı sınırlar.³²⁶ Yüce Divan da yaptığı yargılamada fiil ve fail ile bağlı olma kuralına göre hareket etmek zorunda olduğundan yargıladığı kişinin, "sevk" kararının metninde sözedilmeyen ve suç sayılan bir fiili ile karşılaşıldığında, yargılama sanığın rıza göstermesi halinde dahi bu suça teşmil edemez. Çünkü

---

³²⁴ Bu konuda bkz. Çalışmamızın "Anayasa Mahkemesi" başlıklı 147-151. sayfalarına.

³²⁵ Erem, Yüce Divan, s.17; Erem, Ceza Yargılaması, s.671

³²⁶ Erem, Faruk, "Suç Vafında Değişiklik", YD, Sa.1-2, Ocak-Nisan 1995, s.25 vd.

Yüce Divan'daki yargılamanın önşartı yetkili organların sanık hakkında usulüne uygun olarak bir sevk kararı vermesidir.

Yüce Divan'ın, duruşma sırasında sanığın yeni bir suçu ile karşılaştığında ne şekilde hareket edeceği konusunda TBMM İçtüzüğü'nde, 1965 tarihli TBMM Birleşik Toplantısı İçtüzüğü'nün (md.13) aksine bir düzenleme yoktur. Ancak yukarıda "Meclis Soruşturması İsteminde Bulunabilecek Olanlar"³²⁷ başlığı altında incelediğimiz ve önerdiğimiz şekilde bir yol izlenerek sonuca gidilebilir.

Yüce Divan, fiili takdirde iddia ve müdafaa ile bağlı olmaksızın hareket edeceğinden (CMUK.md.257/2); sevk kararında bahsedilen fiilin hukuki niteliğinin ve unsurların değişmesi halinde sanığın ithamı öğrenme hakkının doğal sonucu (CMUK.md.150) sanığa CMUK'un 258. maddesine göre ek savunma hakkı tanıyıp, biraz önce zikredildiği gibi iddia ve müdafaa ile bağlı olmaksızın yargılama yapacak ve hüküm verebilecektir.³²⁸

ff-Davaya Müdahale

Yüce Divan'da görülen kamu davasına suçtan zarar görenin müdahalesi, Yüce Divan'ın yürürlükteki kanunlara göre yargılama yapıp

³²⁷ Bkz. Çalışmamızın 125-128. sayfalarına.

³²⁸ Erem, Ceza Yargılaması, s.671; Yenisey, s.177-178; Yüce Divan Eski Bahriye Vekili İhsan Bey (Eryavuz) hakkındaki kararında, hukuki nitelendirmenin Yüce Divan'a ait olduğunu, çünkü Divan'ın içtihat ve hüküm istiklaline sahip bir mahkeme olduğunu bu nedenle sevk kararında gösterilen kanun maddesiyle bağlı olmadığına karar vermiştir (Karar için bkz.Kumaş, Yüce Divan, s.38,54-55).

hüküm vereceği kuralının (2949 sayılı AMK. md.35) doğal sonucu olarak mümkündür. Erem bu durumu TBMM'nin denetim yetkisi sonucunda açtığı davada açıklanmasını bulmakta zorluk vardır³²⁹ diyerek eleştirmiştir. Yüce Divan ise bir kararında müdahale istemini kabul etmekle birlikte tazminat istemlerini davanın uzamasına sebep olacağından yetkili hukuk mahkemesine müracaat etmekte serbest olması koşuluyla reddetmiştir.³³⁰ Bu karar CMUK'un 358 ve 365. maddelerine uygundur. Çünkü bir ceza mahkemesinde (Yüce Divan'da) suçtan zarar görenin şahsi hak (maddi ve manevi tazminat, malın geri verilmesi ve tüm medeni ve hukuki uyuşmazlıklar) talebinin kabul edilmesi için öncelikle şahsi hak konusundaki kararın asıl ceza davasının sonuçlanmasını geciktirmemesi gerekir (CMUK. md.358/2). Mahkemenin bu yöndeki kararı CMUK'un amaçlarından biri olan "yargılamadaki çabukluk" ilkesine de uygundur.

CMUK'un 365. maddesine göre açılmış olan bir kamu davasına katılabilmek için, suçtan zarar görmüş olmak gereklidir. Suçtan zarar gören müdahale isteğinin mahkemeye vereceği bir dilekçe veya tutanak tutulmak üzere zabıt katibine yapılacak bir beyanla olur. Bu tutanak reis veya hakime (Yüce Divan toplu mahkeme olduğu için başka-

³²⁹ Erem, Ceza Yargılaması, s.673; Erem, Yüce Divan, s.21

³³⁰ Yüce Divan Ali Cenani Bey davasında "... şahsi haklar konusunda soruşturma tamamlanmadığından bu hususlar hakkında maliye hazinesinin ait olduğu hukuk mahkemesinde dava açmakta serbest olduğuna, soruşturması tamamlanan şahsi hak taleplerinin ise kabulüyle 177.775 TL 22 kuruşun Ali Cenani Bey'den 26.4.1929 tarihinden işleyecek yasal faizi ile birlikte alınarak hazineye verilmesine..." karar vermiştir.

na) onaylatılır (CMUK. md.366). Müdahale istemi kabul edilen kişi bir şahsi davadaki şahsi davacının tüm haklarına sahip olduğu gibi (CMUK. md.367), şahsi davacının "savcı" yetkilerine sahip olması nedeniyle, her ceza mahkemesinde olduğu gibi Yüce Divan'da da iddia makamında savcı ile beraber, "müdahil" in de olduğunu söylemek yanlış olmaz.

gg-Ön Mesele (=Meseli-i Müstehire, Bekletici Sorun) Olarak Anayasaya Aykırılık İddiası

Asıl davanın incelemesi sırasında ortaya çıkıp çözümlenmesi o mahkemenin yetkisi dışında olan ve asıl davanın çözümüne etkili olan uyuşmazlıklar³³¹ olarak tanımlanan "ön mesele" kavramına "Anayasaya aykırılık" iddiası da dahildir.

Anayasa Mahkemesi önüne getirilen bir işte (örneğin yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına itirazda) uygulamakta olduğu yasanın Anayasa'ya aykırılığını ön mesele (bekletici sorun) yapamaz. Bu kurala istisna "bir davaya bakmakta olan mahkeme" (1982 Anayasası md.152) konumunda olduğu parti kapatma davaları ile Yüce Divan sıfatı ile yapılan işlerde ortaya çıkar.³³² Bu durumda Yüce Divan, yapmakta olduğu bir yargılama sırasında olaya uygulayacağı yasanın Anayasa'ya aykırı olduğu düşüncesine kapılırsa ya da tarafların bu

³³¹ Erem, Ön Mesele, s.4 vd.; Yurtcan, Ceza Yargılaması, s.186; Kunter, Ceza Muhakemesi, s.88,286-288

³³² Turhan, Mehmet, "Anayasa Hukukunda İhmal Sorunu", AİD, Sa.4, Aralık 1993, s.59,61

konudaki iddialarını ciddi görürse sorunun Anayasa Mahkemesi tarafından çözümlenmesine kadar davayı geri bırakır (durma kararı verir). Anayasa Mahkemesi olarak ön mesele çözülünce, Yüce Divan olarak asıl uyuşmazlığın yargılanmasına devam eder (1982 Anayasası md.152; 1961 Anayasası md.151; 2949 sayılı AMK. md.18/2; 44 sayılı AMK. md. 20/2).³³³ Belirtmek gerekir ki, ön meselenin incelenmesinde Anayasa Mahkemesi 1982 Anayasası'nın 152/3. maddesinin öngördüğü beş aylık süreye uyması gerekli ve zorunludur.

ğğ-İstinabe

Bir mahkemenin yargı çevresi dışındaki bir işlemi yapması gerektiğinde, yetkisi yargı çevresi ile sınırlı olduğundan bu sınır dışındaki yargısal işlemleri yapamaz. İşte böyle bir durumda başvurulacak yol, o işlemin yapılacağı yerdeki mahkemeden sözkonusu işlemin yapılması konusunda yardım istenmesidir ki, buna istinabe denir (CMUK. md.78, 216, 226, 297, 298).³³⁴

Yüce Divan'ın istinabe yoluna başvurup başvuramayacağı tartışmalıdır. Zira Yüce Divan bir adliye mahkemesi değildir ve bu nedenle

---

³³³ Anayasa Mahkemesi 3.7.1964 tarih ve E.1964/22, K.1964/54 sayılı kararında Yüce Divan ve parti kapatma davalarında Anayasa Mahkemesi'nin davaya bakacak mahkeme olduğuna, böyle bir durumda Anayasa aykırılık görürse bu durumu bekletici mesele yaparak, Anayasa Mahkemesi olarak sorunu çözeceğine, ancak diğer durumlarda bekletici mesele yapma olanağı olmadığından, Anayasaya aykırı gördüğü yasa kuralını ihmal ederek doğrudan Anayasa kuralını uygulayabileceğine karar vermiştir (Karar için bkz.RG'nin 1964 tarihli ve 11866 sayılı nüshasına).

³³⁴ Kunter, Ceza Mahkemesi, s.366-369

eşiti bir mahkemede yoktur.³³⁵ Ayrıca Yüce Divan'ın yargı sınırı tüm ülkeyi kapsadığından istinabe yoluna başvuramaması gerekir. Zaten uygulamada bu yola başvurulmamıştır.

Bu nedenle örneğin Ankara dışındaki bir ilde keşif yapılması gerektiğinde Yüce Divan, ya üyelerinden birini görevlendirmeli ya da mahkeme olarak kendisi gerekeni yapmalıdır. Ancak yutdışı açısından aynı düşünce savunulamaz. Bu durumda kanımca yapılması gereken yabancı ülkenin yetkili mahkemesinden gereken işlemin yapılmasını istemektir.

hh-Görev Uyuşmazlığı

Yüce Divan kişi veya fiil bakımından kendisini görevli saymazsa yapacağı iş "görevsizlik" kararı vermektir.³³⁶ Yüce Divan görevsizlik kararı verirken öteki yargılama makamları ile aralarında bir görev uyuşmazlığı çıkmaz. Çünkü Yüce Divan'ın her türlü kararları yargıdır ve kesindir (1982 Anayasası md.148/5, 158/3; 2949 sayılı AMK. md.

³³⁵ Erem, Yüce Divan, s.18; Kumaş, Yüce Divan, s.277

³³⁶ Bu durumda Yüce Divan'ın, TBMM'nin aynı zamanda görevi tayin eden ve "kanun" gücünde olan kararına uymak zorunda olduğunu ileri sürenler olduğu gibi bu görüşü kabul etmeyenler de vardır. Bunlara göre Yüce Divan bağımsız bir yargı organıdır ve çeşitli kararlar yanında görevsizlik kararı da verebilir. Esasen sevk kararının kanun niteliğinde olduğu bir varsayımdır. Zira Meclisin yaptığı iş kazai (yargısal) olup bunun usulü de kanun yapma usulünden çok farklıdır. Ayrıca vazife yönünden bile olsa kendi yargısında bağımsız olmayan bir Yüce Divan düşünülemez (Erem, Yüce Divan, s.7; Erem, Ceza Yargılaması, s.663-664; Başgil, s.157).

35/2).³³⁷ Belirtelim ki Yüce Divan'ın görevle ilgili verdiği kararlara uymak zorunluluğu 2247 sayılı "Uyuşmazlık Mahkemesinin Kuruluş ve İşleyişi Hakkında Kanun"un 36. maddesindeki emredici hükmünden çıkmaktadır. Söz konusu hüküm şöyledir:

Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan olarak verdiği kararlar dolaşısıyla Uyuşmazlık Mahkemesi'ne başvurulamaz. Bütün yargı mercileri Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan olarak görev konusunda verdiği kararları kendilerinin Anayasa Mahkemesi'nin kararıyla çatışan kesin veya kesinleşmiş bir kararı bulursa dahi, uymak zorundadırlar. Hüküm uyuşmazlığı konusunda yalnız Anayasa Mahkemesi'nin kararı gözönünde tutulur ve uygulanır.

Bu düzenlemeden anlaşıldığı üzere Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan olarak baktığı davalarda uyuşmazlık çıkarılamaz ve bu konuda uyuşmazlık mahkemesine başvurulamaz.³³⁸ Ayrıca Yüce Divan bir mahkemedeki dosyanın görmekte olduğu dava ile irtibatlı olduğunu düşünürse birleştirme kararı verebilir ki, bu karar kesindir.³³⁹

II-Duruşma Hüküm ve Yasa Yolları

aaa-Genel Olarak

³³⁷ Öztürk, B, Yüce Divan, s.102; Armağan, 1961 Anayasası, s.154

³³⁸ Bu konuda bkz. Anıl, Ayten, "Uyuşmazlık Mahkemesinin Kuruluş ve İşleyişi", Prof. Dr. Gündüz Ökçün'e Armağan, AÜSBFD, Sa.1-2, Ocak-Haziran 1992, s.50

³³⁹ Bkz. Çalışmamızın yukarıda "Görev Alanının Genişlemesi: İrtibat" başlıklı 91-96. sayfalarına bakınız.

Anayasa Mahkemesi Yüce Divan olarak görev yaparken bir ceza yargılaması faaliyetinde bulunmaktadır. Ceza yargılamasının ise, Mahkemenin asli işlevi olan "Anayasa yargısı"ndan farklı özellikleri ve yönleri olduğu açıktır. Bu yüzden yasa koyucu 2949 sayılı AMK'ın 35-40. maddelerinde Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan olarak çalışırken hangi kurallara göre hareket edeceğini düzenlemiştir. Buna göre Yüce Divan olarak Anayasa Mahkemesi öncelikle yürürlükteki kanunlara göre duruşma yapıp hüküm verecektir (2949 sayılı AMK. md. 35). Bu arada 2949 sayılı AMK ile diğer usul yasalarının çatışması halinde öncelikle adı geçen kanun hükümleri uygulanacağından ise kuşku yoktur.

bbb-Duruşmada Sanığın Hazır Bulunmaması

Yüce Divan'daki duruşmada sanık hazır bulunmalıdır. Ancak sorgusu yapılmış bulunan sanığın sonraki oturumlara gelmemesi ve Yüce Divan'ca duruşmada hazır bulunmasına gerek görülmemesi durumunda duruşmadan varestesiz tutulma istemi bulunmasa dahi yokluğunda duruşmaya devam edilerek muhakeme sonuçlandırılabilir. Müdafii her zaman duruşmada hazır bulunabilir (2949 sayılı AMK. md. 37; 44 sayılı AMK. md.34).³⁴⁰

---

³⁴⁰ Anayasa Mahkemesi 27.7.1974 tarih E.1974/29, K.1974/33 sayılı kararında "...44 sayılı AMK'nın 31, 33 maddeleri Anayasa Mahkemesi'ne başvurmada genel vekaletnameyi yeterli görmemekte, bu hususta özel vekaletname istemektedir. Yani düzenlenen vekaletnamede vekili, müvekkili tarafından kendisi adına Anayasa Mahkemesi'ne başvurma yetkisini açıkça tanımış olmalıdır. Bu

Ceza yargılamasına hakim olan ilkelerin biri de "yüze karşılık" (vicahilik) ilkesidir. Bu ilke gereğince CMUK'un öngördüğü bazı istisnalar dışında, sanık mahkemede hazır bulunmadan duruşma yapılamaz. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Son soruşturmanın konusu olan suç yalnız veya birlikte para cezasını, hafif hapis ve müsadere cezasını gerektiriyorsa gelmese dahi duruşma yapılabilceği celpnamede belirtilmek koşuluyla sanık hazır olmadan duruşma yapılabilir (CMUK. md. 225).

- Sanık veya vekaletnamesinde açıklık varsa müdafii isterse mahkeme, sanığın duruşmada hazır bulunma mecburiyetinden kurtarabilir (vareste tutabilir). Mahkemenin bu karara varması için sanığın hazır bulunmasına lüzum görmemesi şarttır.

- Duruşmaya gelen sanık duruşmanın devamı sırasında savuşursa veya ara vermeyi takip eden duruşmaya gelmezse evvelce sorguya çekilmiş olmak ve artık huzuruna mahkemece lüzum görülmemiş bulunmak şartları ile hazır bulunmadığı halde duruşmaya devam olunabilir (CMUK. md.224).

---

hükmün amacı Anayasa Mahkemesi'nin gördüğü işin önemi ve niteliğine, hukuki istikrar ve kamu düzenini sağlama nedenlerine dayanır..." şeklindeki ifadelerle Anayasa Mahkemesi'ndeki işlerin takibi için vekaletnamede bu konuda bir açıklık olmasını aramıştır. 44 sayılı Kanun'daki sözkonusu hükümler 2949 sayılı AMK'nın 32, 35/3. maddelerine paralel olduğundan bu kararın bu gün içinde geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca bu hükmün Anayasa Mahkemesi'nin gerek Yüce Divan, gerekse diğer tüm görevleri açısından geçerli olduğunu düşünüyoruz.

- Sanığın yüzüne karşı suç ortaklarından birinin veya bir tanığın hakikati söylemeyeceği korkulursa, mahkeme suç ortağının veya sanığın duruşmada tanık beyanda bulununcaya kadar mahkemeden uzaklaştırılmasına karar verebilir (CMUK. md.240).

- Sanık duruşmada inzibatı bozarsa başkanın emri ile mahkeme salonundan dışarı çıkartılabilir (CMUK. md.378); sanık tekrar geldiği zaman benzer şekilde ihlallere devam ederse sanık hazır olmadan da duruşma bitirilebilir (CMUK. md.378/2).

- Toplanan delillere göre sanık hakkında mahkumiyet dışında bir son karar verilmesi gerektiği kanısına varılırsa, sanığın sorgusu yapılmadan gıyabında dava bitirilebilir.

- Şahsi davada da sanık duruşmada hazır bulunmak zorunda değildir. Kendisini bir avukatla temsil ettirebilir. Ancak mahkeme lüzumlu görürse sanığın hazır bulunmasını emredebileceği gibi, zorla getirilmesine de karar verebilir (CMUK. md.356).

- Ceza kararnamesine yapılan itiraz üzerine yapılan yargılamada sanık kendisini müdafî ile temsil ettirebilir (CMUK. md.390).

- Kanun yolu davalarının duruşmalarında sanığın hazır bulunma zorunluluğu yoktur. Sanık kendisini bu aşamada müdafî ile temsil ettirebilir (CMUK. md. 318).

Şartların oluşması durumunda bu istisnaî durumların Yüce Divan'da da uygulanması gerekir. Ancak 2949 sayılı AMK'nın 37. maddesindeki "Yüce Divan'da sorgusu yapılmış olan sanığın..." şeklindeki ifadede sanığın en az bir kez Yüce Divan'da sorgusunun yapıl-

masını zorunlu olduğu kanaatindeyiz. Bu özel hüküm CMUK'daki genel hükümlerle çatıştığı oranda, genel hükümlere tercih edilmek zorundadır.

Sanığın Yüce Divan'da yapılan sorgusunda mahkeme CMUK'daki kurallara uygun hareket etmelidir. Bu sebeple özellikle 3842 sayılı Yasa ile değişik CMUK'un 135. maddesindeki tanınan haklar sanığa tek tek hatırlatılmalı ve gerekirse re'sen müdafii tayin edilmelidir (CMUK md.138).

ccc-Sanığın Sorgusunda Üyelerin ve Cumhuriyet Başsavcısının Soru Sorması

Yüce Divan'da sanığın sorgulaması sırasında üyeler ve Cumhuriyet Başsavcısı veya Vekili Başkanın izni ile sanığa soru sorabilirler. Bu hükme paralel bir hüküm CMUK'da yoktur.³⁴¹ Her ne kadar CMUK'un 233. maddesinde "reis talepler üzerine mahkeme azasına dahi bilirkişi ve tanıkları sual sormaya müsaade verir. Bu müsaade Cumhuriyet savcısına, sanığa ve müdafiiye dahi verilir..." şeklinde bir düzenleme var ise de buradaki sorunun muhatabı olacak olan kişi "sanık" olmayıp "bilirkişi" veya "tanık" dır. Aynı şekilde CMUK'un 232. maddesinde kendilerine soru sorulabilecek olan kişilerde sanık

---

³⁴¹ Öztürk, CMUK'un 233. maddesinin 2949 sayılı Kanun'un 38.maddesine paralel olduğunu belirtmekte ise de CMUK'un 233. maddesindeki hüküm "sanığın" sorgusuna ilişkin olmayıp "tanık" ve "bilirkişi"lerin dinlenmesiyle ilgili olduğundan iki hükmün benzer mahiyette olduğunu söylemek doğru değildir (Öztürk, B, Yüce Divan, s.74-75).

olmayıp tanık veya bilirkişilerdir. Bu nedenle CMUK'un 231. maddesindeki "reis... sanığı sorguya çeker..." hükmüne 2949 sayılı AMK'nın 38. maddesi ile önemli bir istisna tanınmıştır. Gerçekten, CMUK'un 232. ve 233. maddelerinde tanık ve bilirkişilere Başkandan başkasının soru sorabilmesi Başkanın izni ile mümkün olduğu halde, sanığa soru sormak (sorgulamak) CMUK'un 231. maddesine göre sadece Başkana aittir.

Her ne kadar Yüce Divan'da tanık ve bilirkişilere üye, sanık, müdafî veya Cumhuriyet Başsavcısının soru sormasına ilişkin 2949 sayılı AMK'da bir hüküm yoksa da koşulların oluşması durumunda CMUK'un 232. ve 233. maddelerine göre Başkan, bu kişilere tanık veya bilirkişiye soru sormalarına izin verebilir. Başkan verdiği iznin kötüye kullanıldığı görürse bu izni geri alabileceği gibi söz konusu şahısların gereksiz soruları sormalarını menedebilir (CMUK. md.234).

ddd-Araç,Gereç ve Personelden Yararlanma

Başkan, Yüce Divan'daki duruşmaların gerekli kılması durumunda Devlet kurum ve kuruluşlarına ait araç, gereç, stenograf ve teknik personelden yararlanmak için istemde bulunabilir. Bu istemler ilgili makamlarca hemen yerine getirilir (2949 sayılı AMK. md.39).³⁴²

---

³⁴² Bu hükmün paralelindeki bir düzenleme 2845 sayılı Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun'un 19. maddesinde mevcuttur.

Maddedeki "...duruşmanın gerekli kıldığı durumlarda ..." ibaresindeki "gerekliliğin" taktiri Yüce Divan'a ait olup istemde bulunan makam veya kişiler bu konuda herhangi bir taktir hakkına sahip olmadıklarından başkanın isteğini derhal yerine getirmek zorundadırlar.

eee-Duruşma Safahatının Teknik Araçlarla Kaydolunması

Duruşma safahatı Başkanın uygun göreceği teknik araçlarla kaydolunabilir. Bu kayda dayanılarak sonradan düzenlenen duruşma tutanaklarının her sayfası Başkan ve tutanağı düzenleyen zabıt katibi tarafından imzalanır. Bu tutanakların duruşma safahatına uygun olmadığı yolundaki iddialar Yüce Divan'ca incelenip karara bağlanır (2949 sayılı AMK. md.40).³⁴³ Bu hüküm CMUK'un 264. maddesine paralel olmakla beraber bazı küçük farklılıklar taşımaktadır. Bunların birincisi teknik araçlarla kaydedilme keyfiyetinin 2949 sayılı AMK'da Yüce Divan'da "Başkan", CMUK'da ise "mahkeme" tarafından taktir edilmesidir. İkincisi ise teknik araçlarla kayıt olup sonradan bu kayıtlara göre tutulacak tutanaklara CMUK'da bir itiraz öngörülmemiş olduğu halde 2949 sayılı AMK'nın 40. maddesine göre itiraz olanağı tanınmasıdır. İtirazı Yüce Divan inceleyip kesin olarak karara bağlayacaktır.

fff-Hüküm

---

³⁴³ Aynı yöndeki bir düzenleme 2845 sayılı Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 24.maddesinde mevcuttur.

Gerek 1924 Anayasası'nın 66, gerek 2949 sayılı AMK'nın 35/1 gerekse 44 sayılı AMK'nın 34. maddesinde yer alan "Anayasa Mahkemesi Yüce Divan sıfatıyla çalışırken yürürlükteki kanunlara göre duruşma yapar ve hüküm verir." şeklindeki hükümler gereğince yargılamaya ilişkin usul kuralları yanında "esasa" ilişkin kararlarında yürürlükteki kanunlara göre belirleneceği tereddütsüz olarak kabul edilmelidir. Esasen bir hukuk devletinde kendi koyacağı bir kanuna göre hüküm verebilecek bir yargı organı düşünülemez.³⁴⁴ Türk doktrininde Özer, 1924 Anayasası'nda yer alan (md.66) bu hükmün sadece yargılama usulü açısından geçerli olduğunu, sorumluluğun ve cezanın tayininde Yüce Divan'ın kanunlarla bağlı kalmaksızın takdir hakkını kullanabileceğini belirtmekte ve aksi düşüncenin bir "politika mahkemesi" olan Yüce Divan'ın çeşitli "bakan suçları"na müeyyide tayin edememesi sonucunu doğuracağını savunmaktadır.³⁴⁵

Dünya'daki tüm uygar ülkelerin Anayasalarıyla ceza kanunlarının tartışmasız kabul gören ilkesi haline gelen "kanun önünde eşitlik" ve "kanunsuz suç ve ceza olmaz" prensiplerine taban tabana zıt olan bu düşünce, doktrin yanında Yüce Divan uygulamalarında da kabul gör-

---

³⁴⁴ Erem, Yüce Divan, s.10-11; Tikveş, Anayasa Hukuku, s.396; Bilge, Bakanlar, s.38-39

³⁴⁵ Özer, Yusuf Ziya, Mukayeseli Hukuki Esasiye, Ankara 1939, s.582,585-587

memiş ve Mahkeme kendisini yürürlükteki hem usul, hem de maddi kanunlarla sınırlı olarak yetkili saymıştır.³⁴⁶

ggg-Yasa Yolları

Yüce Divan'ın her türlü kararı kesindir (1982 Anayasası md.148/6; 1961 Anayasası md.65; 2949 sayılı AMK. md.35/2). Bu nedenle Yüce Divan kararlarına karşı itiraz, temyiz ve karar düzeltme yoluna gidilemez. Bir ceza mahkemesi olan Yüce Divan'da bu kabul edilemez bir durumdur. Bu konuda doğabilecek sorunlar ve çözüm önerileri konusuna ileride³⁴⁷ değineceğimizden burada üzerinde durmayacağız.

ii-Yüce Divan Kararlarının İnfazı ve Şartla Tahliye

aaa-Yüce Divan Kararlarının İnfazı

Yüce Divan kararlarını Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı infaz eder. Mahkemenin kararları infaz için Yargıtay Cumhuriyet

³⁴⁶ Divan-ı Âli'nin, 1928 tarihli AC, Sa.70-71, s.4388-4408'de yayınlanan kararı için bkz. Bilge, Bakanlar, s.54-55; Başgil, s.156; Ayrıca bkz.Yüce Divan Kararları, Cilt 2, Ankara 1987, s.6-7,245

³⁴⁷ Bkz.Çalışmamızın "Kararların Kesin Olması ile Usul Tedbirlerinden Doğan Sorunlar" başlıklı 214-221. sayfalarına.

Başsavcılığı'na gönderildiğinde ilam, "ilâmat defterine" kayıt edilerek yerine getirilir.³⁴⁸

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı Eski Devlet Bakanı İsmail Özdağlar hakkındaki cezaların çektirilebilmesinin Anayasa'nın 84. maddesinde düzenlenen "TBMM üyeliğinin düşürülmesi" koşuluna bağlı olup olmadığı hususunda tereddüde düşmüş ve 17.2.1986 tarih 1,2,3 ilâmat sayılı yazısıyla bu konuda Yüce Divan'dan görüş sormuş; Yüce Divan verdiği cevapta sonuç olarak cezanın infazı için TBMM üyeliğinin Meclis tarafından düşürülmesi gerektiğine karar vermiştir.³⁴⁹

³⁴⁸ Malatyalı, Mükerrrem, "Cumhuriyet Başsavcılığı Kuruluşu, Görevi, Teşkilatı ve Adli Teşkilatla İlişkileri", Hakimler ve Cumhuriyet Savcıları Sempozyumunda Sunulan Bildiriler ile Soru ve Cevaplar, Ankara 1985, s.12.

³⁴⁹ Yüce Divan'ın bu konudaki 18.2.1986 tarih ve 1985/1 esas ve 1986/1 karar sayılı müteferrik kararı şöyledir: "Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 17.2.1982 günlü, ilâmat 1-2-3 sayılı yazısında, Manisa Milletvekili Devlet eski bakanı İsmail Özdağlar hakkında Yüce Divan'ca verilen cezaların Anayasa'nın 84. maddesi karşısında, infazı için TBMM üyeliğinin düşürülmesi gerekip gerekmediği hususunda infaz savcılığınca tereddüde düşüldüğünden bahisle, hükmedilen cezaların hükümlü İsmail Özdağlar'ın TBMM üyelik sıfatının sona ermesine veya düşmesine bırakılıp bırakılmayacağına karar verilmesi CMUK'un 402. maddesi uyarınca istenilmiş olmakla, Cumhuriyet Başsavcılığı'nın sözkonusu yazısı ve ekleri incelendikten sonra, gereği görüşülüp düşünüldü: Anayasa'nın 83. maddesinin 2. fıkrası, suç işlediği ileri sürülen bir milletvekilinin tutulamayacağını, sorguya çekilemeyeceğini, tutuklanamayacağını ve yargılanamayacağını öngörmektedir. Verilen cezanın yerine getirilmesi konusu ise aynı maddenin 3. fıkrası ile düzenlenmiştir. 3. fıkraya göre TBMM üyesi hakkında "seçimden önce veya sonra verilmiş bir ceza hükmünün yerine getirilmesi üyelik sıfatının sona ermesine bırakılır." Üyeliğin düşmesi konusu da Anayasa'nın 84. maddesinde düzenlenmiştir. Maddenin ilk fıkrasına göre TBMM'ye seçilmeye engel suçtan dolayı hüküm giyen bir milletvekilinin üyeliğinin düşmesine üye tam sayısının salt çoğunluğu ile karar verilir. Ana-

bbb-Şartla Tahliye

Cezaların şahsileştirilmesi prensibinin son halkası olarak karşımıza "şartla tahliye" kurumu çıkmaktadır. Buna göre 647 sayılı Kanun'un 19. maddesinde belirtilen koşullara sahip olan hükümlüler talepleri olmasa dahi şartla salıvermeden yararlanırlar.

Şartla tahliye yargılamasını yapacak (şartla tahliye kararını verecek) olan mahkeme, hükmü veren mahkeme veya hükümlü hükmü veren mahkemenin bulunduğu yerden başka bir yerde ise hükmü veren mahkeme derecesinde (seviyesinde) bir mahkemedir. Şartla tahliye isteminde hükümlü de bulunabilir. Ancak hükümlü şartla tahliye isteminde bulunmasa dahi infaz idaresi şartla tahliye koşullarının oluştuğunu görürse mahkemeye başvurmaya mecburdur. Mahkeme, idarenin mütalâasını yerinde görürse şartla salıverme kararını verir. Bu karar derhal infaz olunur. Mütalaaı yerinde görmezse idarenin talebi reddedilir. Bu karara karşı itiraz yolu açık olup, kabul kararı-

---

yasa'nın 76. maddesi, taksirli suçlar hariç toplam bir yıl veya daha fazla hapis ile ağır hapis cezasına hüküm giymiş olanların milletvekili seçilemeyeceklerini kurala bağlamıştır. Şu halde iki yıl hapis cezasına hükümlü İsmail Özdağlar milletvekili seçilme yeterliliğini kaybetmiştir. Ancak, bu durumun halen milletvekili olan İsmail Özdağlar hakkında hüküm ifade etmesi, Anayasa'nın 84. maddesine göre TBMM'nin bu yolda vereceği bir karara bağlıdır. Bu yolda bir karar verilmedikçe, Anayasa'nın 83. maddesinin 3. fıkrası cezanın yerine getirilmesine engeldir. Bu nedenlerle İsmail Özdağlar hakkında Yüce Divan'ca hükmolunan cezaların infazının, Anayasa'nın 84. maddesi gereği, TBMM üyeliğinin düşürülmesine karar verilmesine bağlı bulunduğu, 18.2.1986 gününde oybirliğiyle karar verildi." (Karar için bkz. İçel/Donay, s.151 dn. 177).

na karşı ise herhangi bir yasa yoluna gidilemez (647 sayılı Kanun md.19).³⁵⁰

Yüce Divan'ın verdiği bir hüküm nedeniyle sanığın şartla tahliyesine Yüce Divan karar verecektir.³⁵¹ Hükümlü başka bir yerde olsa dahi Yüce Divan derecesinde başka bir ceza mahkemesi olmadığından bu durumda şartla tahliye yine Yüce Divan karar vermelidir. Şartla tahliye davasını hükümlü veya Yüce Divan kararlarını infaz eden Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı açacaktır.

Şartla tahliye edilen kişi, tahliye süresi içinde kasti bir suç işlerse ve bu suçtan sonra süre geçtikten sonrada olsa bir mahkumiyet kararı ile hürriyeti bağlayıcı cezaya çarptırılırsa ve bu karar kesinleşirse veya bu kişi mecbur tutulduğu şartlara uymazsa şartla salıverilme kararı geri alınır ve salıverme anındaki bakiye cezası aynen çektirilir. Şartla tahliyenin geri alınması davasını savcı, kararı veren mahkemede açar (TCK. md.17/1, Meriyet Kanunu md.5).³⁵² Yüce Divan'ın verdiği bir mahkumiyet kararında şartların oluşması durumunda şartla

³⁵⁰ Kunter, Ceza Muhakemesi, s.915 ve dn.81

³⁵¹ Malatyalı, s.12

³⁵² Her ne kadar Meriyet Kanunu'nun 5.maddesi şartla tahliyenin geri alınması kararını hükmü veren mahkeme "başkan"ının vereceğini belirtmekte ise de 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkındaki Kanun'un 19. maddesi gözönünde tutularak "başkan" tabirinin mahkeme olarak anlaşılması gerekir (Kunter, Ceza Muhakemesi, s.916 dn.82). Ayrıca belirtelim ki, Anayasa Mahkemesi 13.5.1964 tarihli ve E.1963/99, K.1964/38 sayılı kararıyla mahkemelerin şartla tahliye kararını Adalet Bakanlığı'nın onayına bırakan Meriyet Kanunu'nun ilgili kısmını iptal etmiştir (Karar için bkz. RG'nin 14.7.1964 tarihli ve 11753 sayılı nüshasına).

tahliyesine karar verilen hükümlü hakkındaki şartla tahliye kararı,
Yüce Divan kararlarını infaz edecek olan Yargıtay Cumhuriyet
Başsavcılığı'nın istemi üzerine, Yüce Divan'ca geri alınacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÜCE DİVAN GÖREVİNİN ANAYASA MAHKEMESİ

TARAFINDAN YERİNE GETİRİLMESİNDEN

DOĞAN SORUNLAR VE

ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

I-Genel Olarak

Çalışmamızın Birinci Bölümü'nde Yüce Divan'ın tarihsel gelişim içindeki kuruluş ve işleyişini, İkinci Bölümü'nde ise günümüzdeki "Yüce Divan"ın kuruluşunu, işleyişini, özelliklerini, olan ve olması muhtemel sorunlu yönlerini yeri geldikçe çözüm yolları konusundaki önerimizle birlikte incelemeye çalıştık. Çalışmamızın bu son bölümünde ise yer yer değindiğimiz bu hususlar daha sistematik bir biçimde irdelenecektir.

II-Başkan ve Üyelerin Mesleki Niteliklerinden ve Seçilme Şekillerinden Doğan Sorunlar

1982 Anayasası'nın 146 ve 2949 sayılı AMK'nın 3. ve 4. maddeleri gereğince onbir asıl ve dört yedek üyeden oluşan Anayasa Mahkemesi'nin üyeleri değişik meslek grupları arasından seçilmekte-

dir. Buna göre Cumhurbaşkanı iki asıl ve iki yedek üyeyi Yargıtay iki asıl bir yedek üyeyi Danıştay, birer asıl üyeyi Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi ve Sayıştay Genel Kurulları'nca kendi Başkan ve üyeleri arasından üye tam sayısının salt çoğunluğu ile her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden; bir asıl üyeyi ise YÖK'ün kendi üyesi olmayan yüksek öğretim kurumları öğretim üyeleri içinden göstereceği üç aday arasından üç asıl bir yedek üyeyi ise üst kademe yöneticileri ile avukatlar arasından seçer.

Anayasa Mahkemesi'nin bu oluşum şekli Yüce Divan görevi açısından çeşitli sakıncalar doğurmaktadır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

-Anayasa Mahkemesi'nin tüm üyelerinin 1961 Anayasası'nda kabul edilen parlamento, yüksek mahkemeler ve Cumhurbaşkanı tarafından seçilmesi şeklindeki karma sistemin terk edilerek³⁵³ Cumhurbaşkanınca seçilmesini Soysal, "Anayasa Mahkemesi üyelerinin Cumhurbaşkanınca atanmasının büyük ölçüde belirli kurumlarca gösterilecek adaylar arasından emeklilik yaşına kadar geri alınmaması koşuluyla yapılması nedeniyle Mahkemenin bağımsızlığı açısından doğru

³⁵³ Arzak, s.657; Kaboğlu, Anayasa, s.24; Erem, Anayasa Mahkemesi'ne yargı organlarından başka, siyasal organlarca da üye seçilmesinin gerekçesini; Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan olarak baktığı davaların, sanıkların görevlerine paralel olarak "siyasal konulu" suçlar olmasını gösterirken, Soysal, "Bu durum denetim mekanizması ile halkın tercihleri arasında bağlantı kurmak içindi...Zira, yargı organlarından gelecekler 'bağımsızlığı', siyasi organların tercihi ile gelenler ise Parlamento'nun tercihini koruyacaktır" şeklinde ifade etmektedir (Erem, Ceza Yargılaması, s.661; Erem, Yüce Divan, s.5; Soysal Anayasanın Anlamı, s.374-375).

ve yerinde bir usul olarak" değerlendirilmektedir.³⁵⁴ Görüşlerine katıldığımız kimi yazarlar ise bu durumun bazı sakıncalarını dile getirmektedirler. Bunlara göre üyelerin tümünün politik kimliği olan ve TBMM'deki çoğunluk partisinin seçtiği ve yürütme organının başı olan Cumhurbaşkanı'nın seçilmesi, gerektiğinde göreviyle ilgili bir suç sebebiyle kendisini dahi yargılayacak olan "Yüce Divan"ın olumlu ya da olumsuz yöndeki kararlarının otoritesini ve gücünü zayıflatacak,³⁵⁵ onu siyasi çekişmelere konu edecek ve siyasal açıdan yıpratacaktır.³⁵⁶ Ayrıca yedi yıl (1982 Anayasası md.101/1) gibi uzun bir süre görev yapmak için seçilen Cumhurbaşkanı on bir asıl ve dört yedek üyeden oluşan Anayasa Mahkemesi üyeliklerine gerektiğinde Anayasa'da belirtilen niteliklere sahip kişiler arasından olsa bile yeni üye atarken, ister istemez ve doğal olarak dünya görüşü, siyasi düşüncesi vb. nedenlerle kendisine yakın gördüğü kişiler arasından tercihini kullanarak Mahkemenin yapısını uzun vadede etkileyebileceği gerçeği gözden uzak tutulmamalıdır. Gerçekten de, hakimlerin tutum ve davranışlarının yalnız yorumlamakla yükümlü oldukları hukuk kurallarının çizdiği sınırlarla belirlenmediği görüşü günümüzde artık yerleşmiş olan ve kabul gören bir düşüncedir. Zira onlar da "insan"dır ve birer

---

³⁵⁴ Soysal, Anayasanın Anlamı, s.375

³⁵⁵ Özden, Anayasa, s.377; Özay, İdare, s.408-409; Yenice, s.410412; Öztürk, NK, Cumhurbaşkanı, s.82-85,92-94; Özay, Yargı Güvencesi, s.114; Sav, Açış Konuşması, s.504; Aksi düşüce için bkz. Soysal, Anayasanın Anlamı, s.375

³⁵⁶ Eroğul, Birkaç Önceri, s.136; Eroğul, Anayasa Mahkemesi, s.35

"yasa robotu" gibi davranamazlar.³⁵⁷ İşte bu gerçek, özellikle kendisini atayan bir kimseyi yargılayan Anayasa Mahkemesi (Yüce Divan) hakiminin Anayasa ve yasaların sınırını zorlayarak objektif davranmama olasılığını akla getirebilir.

- "Yüce Divan" Anayasa Mahkemesi'nin yürütme ve yargı erkinin zirvesindeki bir kısım üst düzey kamu görevlisini görev suçları nedeniyle yargılarken aldığı isimdir. Anayasa Mahkemesi'nin asli işlevi "kanunların Anayasaya uygunluğunun yargısal yolla denetlenmesi"dir. Mahkeme, bu konuda çalışma yürütürken klasik anlamda bir yargılama yapmamakta ve kendine özgü yönleri ve kuralları olan "denetim" faaliyetini yerine getirmektedir. Mahkemenin bu işlevinin öneminin farkında olan Anayasa koyucu bu alanda sadece teknik hukuk problemlerinin değil aynı zamanda ülkenin ekonomik ve sosyal alanlarda derin bilgiye ihtiyaç duyulan sorunları çözmek zorunluluğunu gözönünde tutup, "ceza yargılaması"na çok yabancı bu faaliyetin gereklerine uygun olduğunu düşünerek mahkemenin yapılanmasında üyelerin hepsinin ya da çoğunluğunun hukukçu olmasını aramamış ve geniş bir meslek yelpazesi öngörmüştür.³⁵⁸

---

³⁵⁷ Ünsal, Artun, *Siyaset ve Anayasa Mahkemesi Siyasal Sistem Teorisi Açısından Türk Anayasa Mahkemesi*, Ankara 1980, s.178-179; Selçuk, Sami, "Yargılamada Nesnellik Bağlamında Yazılı Hukuk ve Yargı İlişkisi", *Türkiye Noterler Birliği Dergisi*, Sa.90, 15.5.1995, s.4

³⁵⁸ Arzak, s.656; Keskin, Adalet, s.33; Keskin, Yüce Divan, s.474-475; Tikveş, *Anayasa Hukuku*, s.382-383; 1982 Anayasası hazırlanırken Danışma Meclisi'nde yapılan görüşmeler sırasında Anayasa Komisyonu Başkanı Orhan Aldıkaçtı Mahkemenin yaptığı işin önemi, fonksiyonu ve özelliği dolayısıyla görevlerini en iyi biçimde yerine getirebilmesini temin edebilmek için üyelerin

Anayasa Mahkemesi'nin asıl üyelerinden üçü, yedek üyelerinden ise ikisinin dışındakiler hukukçu kökenli olmayabilir. Gerçekten, Yargıtay'dan gelen iki asıl iki yedek üye³⁵⁹ ile Askeri Yargıtay'dan gelen bir asıl üye dışındaki üyeler "meslekten hakim"³⁶⁰ olmayabilecekleri gibi hukukçu da olmayabilirler. Bu sebeple "Yüce Divan"da hukukçu olan asıl üyelerinin sayısının üç ile sınırlı kalması mümkündür. Ancak bu sayının, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Danıştay, Sayıştay, YÖK kontenjanlarından gelen üyelerle Cumhurbaşkanının doğrudan seçeceği³⁶¹ üyelerin de hukukçu olma olasılığı gözönünde tutulursa, onbire kadar çıkması da imkan dahilindedir.³⁶² Ancak tüm

---

çeşitli alanlarda uzmanlık sahibi kişilerden seçilmesini uygun bulduklarını söyleyerek bu hususu vurgulamıştır (DMTD, 148. Birleşim, Cilt 10, 10.9.1982. s.158-159).

³⁵⁹ Danışma Meclisi'nde 1982 Anayasası'nın görüşülmesi sırasında Yargıtay'dan gelecek üyelerin dört kişi olması iki üyenin ceza iki üyenin de hukuk dairelerinden seçilmesi için Özer Gürbüz tarafından verilen önerge kabul edilmemiştir (DMTD, 148. Birleşim, Cilt 10, s.150-151).

³⁶⁰ "Meslekten hakimlik" kavramı ile kastedilen "dar anlamda hakimlik" olup hukuk fakültesi mezunu olarak hakimlik ve savcılık stajını yaptıktan sonra hakimlik sıfatını kazanan kişilerdir (Arzak, s.658-659).

³⁶¹ Avukatlar ile YÖK başkan ve üyeleri veya yüksek öğretim kurumu rektör ve dekanı veya müsteşar, müsteşar yardımcısı, general, amiral, büyükelçi veya bölge valisi veya valiler arasından (2949 sayılı AMK.md 3-4).

³⁶² 1992 yılı itibarıyla Anayasa Mahkemesi başkan ve üyelerinin mesleki kökenleri ve seçildikleri kontenjanlar şöyledir: Başkan Yekta Güngör Özden (Cumhuriyet Senatosu, hukukçu), Başkanvekili Güven Dinçer (Danıştay, hukukçu), yedek üye Yılmaz Aliefendioğlu (Cumhuriyet Senatosu, hukukçu), üye Servet Tüzün (Askeri Yargıtay, hukukçu), yedek üye Mustafa Gönül (Cumhurbaşkanının üst düzey yöneticiler kontenjanından, siyaset bilimci), üye Mustafa Şahin (Askeri Yüksek İdare Mahkemesi, hukukçu), yedek üye A.Oğuz Akdoğanlı (Yargıtay, hukukçu), üye İhsan Pekel (Cumhurbaşkanının üst düzey yöneticiler kontenjanından, hukukçu), üye Selçuk Tüzün (Yargıtay,

üyelerin hukukçu olma ihtimali olsa bile "ceza hukuku" ile gerçek anlamda ilişkisi olan tek üye olarak Askeri Yargıtay'dan gelen üye kalabilir. Çünkü Yargıtay'dan gelen üyenin Yargıtay'ın hukuk dairelerinden gelme olasılığı çok yüksektir.³⁶³

Anayasa koyucunun yukarıda açıklanan oluşan tercihi Mahkemenin asli işlevi olan "Anayasal denetim" görevi için pek sakıncalı görülmeyebilirse de, bir "ceza mahkemesi" yani "Yüce Divan" olarak görev yaparken "zorunlu" unsurları bünyesinde barındırmaması sebebiyle kabul edilemeyecek bir yapıya sahiptir.³⁶⁴ Çünkü Anayasa Mah-

---

hukukçu), üye Ahmet N.Sezer (Yargıtay, hukukçu), üye Erol Cansel (YÖK, hukukçu), üye Yavuz Nazaroğlu (Danıştay, Siyaset Bilimcisi ve hukukçu), yedek üye Saim Akbulut (Yargıtay, hukukçu), Üye Haşim Kılıç (Sayıştay, iktisatçı), üye Yalçın Acargün (Askeri Yargıtay, hukukçu) (Bu konu için bkz. **Anayasa Mahkemesi 30. Yıl Albümü**, Anayasa Mahkemesi Yayını, No.25, Ankara 1992, s.11-40); Ayrıca belirtmek gerekir ki kuruluşundan itibaren Anayasa Mahkemesi'nin başkanlığını yapanların hepsi hukukçudur. (Bkz. 30.Yıl Albümü, s.43-49; **Anayasa Mahkemesi 20. Yıl Albümü**, Ankara 1982, s.55-66).

³⁶³ Danışma Meclisi'nde 1982 Anayasası'nın Yüce Divan ile ilgili 190. maddenin görüşülmesi sırasında katip üye Kamer Genç'in Anayasa Komisyonu'nun Yüce Divan görevini Anayasa Mahkemesi'nden alarak Yargıtay'a verilmesinin öngörmesinde, mevcut Anayasa Mahkemesi'nde bu konu ilgili bir olumsuzluk yaşanması sebebiyle verilip verilmediğine ilişkin sorusuna; Anayasa Komisyonu adına cevaplandıran A. Mümin Kavalalı, Yüce Divan'da ceza hukukçularının çok sınırlı sayıda kaldığını zira Yargıtay'ın hukuk dairelerinin fazla olması ve adayların gizli oyla genel kurul tarafından gösterilmesi sebebiyle genellikle hukuk dairesi üyelerinin Anayasa Mahkemesi'ne üye seçildiğini, bu sebeple Anayasa Mahkemesi'nde ceza hukukçusu olarak sadece Askeri Yargıtay'dan gelen üyenin kaldığını belirtmiştir (DMTD, 150. Birleşim, Cilt 10 13.9.1982, s. 252).

³⁶⁴ Özbudun, Mahkemedeki hukukçu üyelerin azalmasını Mahkemenin tüm yargısal fonksiyonlarını zayıflatacağını düşünmektedir (Özbudun, Anayasa

kemesi üyelerinin bir ceza mahkemesinin en temel unsuru olan "ceza hukuku uzmanlığı"na sahip olmayabilecekleri gibi hukukçu sıfatını bile taşımayabilirler. Bu gerçek ise, her ceza mahkemesinin olduğu gibi Yüce Divan'ın da amacı olan "maddi gerçeğe ulaşma" hedefine, hukukun genel ilkeleri ile yürürlükteki ceza kanunlarına dayanılarak varılmasını oldukça güçleştirir. Gerçekten, ceza yargılamasının amacı olan "maddi gerçeğe" ancak hukukun genel ilke ve kurallarına ve pozitif hukukun hükümlerine dayanılarak ve usul yasalarının şekle ilişkin güvencelere uyulmak suretiyle ³⁶⁵ ulaşılabilir. Zira ceza ve ceza usul alanındaki kurallar Anayasa Mahkememizin deyimi ile "...tarih boyunca bir dizi güvencelerin kurumsallaşmış biçimidir."³⁶⁶ Bu sebeple, salt akıl ve mantıkla bu derece zor bir hedefe varılamayacağı gibi "uzmanlık" derecesinde olan bir bilim ve bilgi unsuru da, bu yolda "vazgeçilemez" bir zorunluluktur.³⁶⁷

Hukuku, s.348); Aynı fikir için bkz. Kalemli, s.13-14; Kaboğlu, s.30; Eroğlu, Anayasa Mahkemesi, s.35

³⁶⁵ Ünsal, "Anayasa Mahkemesi üyeleri uğraştıkları dal ve uzmanlaştıkları Anayasa hukukunun özelliği nedeniyle Yargıtay üyelerine nazaran isteseler de istemeseler de daha az "biçimci" olacakları düşünülebilir" derken (Ünsal, s.206), Gorphe, "...meslekten hakimler mesleki ve teknik ihtiyatları dolayısıyla kişisel hislerini mümkün olduğu nispette bir kenara bırakmak ve adalet hissini esas tutmak imkanına, meslekten olmayan hakimlere nazaran daha fazla maliktirler" demektedir (Gorphe, François, *L'appréciation de la preuve en justice*, Paris 1947'den nakleden Kunter, Ceza Muhakemesi, s.501).

³⁶⁶ Anayasa Mahkemesi'nin 28.9.1984 tarihli ve E. 1984/1, K.1984/1 sayılı kararı için bkz. RG'nin 14.2.1985 tarihli ve 18666 sayılı nüshasına.

³⁶⁷ Olgac, Senai, "Adaletin Gerçekleştirilmesinde Hakimlerin Ödevleri ve Kanunların Yorumlanması ve İçtihatların Belli Edilmesinde Yargıtay'ın Görevleri", Yargıtay 100. Yıldönümü Armağanı, İstanbul 1968, s.102-103; Chauveau.

Ceza hakimi yargılama yaparken suçun oluşup oluşmadığına oluşmuş ise sanığın kişiliğine ve fiilin özelliklerine göre hafifletici ve ağırlaştırıcı sebeplerin uygulanması veya uygulanmaması ve "cezanın şahsileştirilmesi" gibi bir yığın sorunla karşılaşmaktadır. Bu sorunların hukukun genel ilkelerine, pozitif hukuka ve adalete uygun olarak çözümü için ise gerekli olan elbette ki "ceza hukuku uzmanlığı"dır. Bir ceza yargılamasında sanığın işi veya görevi konusunda uzman bir hakime ihtiyaç ve zorunluluk duyulmayacağı gibi o konuda uzman olan ancak, ceza hukuku konusunda bilgisiz bir hakim de adil bir yargılamanın gerçekleşmesini sağlayamayacaktır. Örneğin, idari görev yapan bakanın suçunun rüşvet alma veya görevi kötüye kullanma suçu olduğunun tespiti bir idare hukuku uzmanlığını değil ceza hukuku uzmanlığını gerektirir. Nasıl ki bir "hekim" suçunun yargılanmasında "tıp" bilgisi ya da "uzmanlığı" zorunlu değilse bir idare veya Anayasa hukuku kaynaklı suçun yargılanmasında da "idare" veya "Anayasa hukuku" uzmanlığı aramak gereksizdir.

Ceza hakimi ise, ceza hukukunun ilkelerine, müesseselerine, kavramlarına, kaynaklarına hakim olmalı, ceza problemlerini zama-

---

M., "Ceza Hakiminin İhtisası Ne Suretle Derinleştirilebilir?", (Çev.Nafi Z. Başak), AC, Sa.5, Ankara 1939, s.705 vd.; Erem, Ceza Yargılaması, s.120-121 ve orada gösterilen yazarlar; Renda, Nihat, "1985-1986 Adalet Yılı Açış Konuşması", YD, s.4, Ekim 1985, s.362; Foshini, hakimin nesnelliğini sağlayan kurumları, toplu yargı, yargılamada derece çokluğu, hakimin duruşmada tartışılmamış özel bilgilere dayanarak karar vermemesi, kararları nedeniyle dokunulmazlığı, yasallık ilkesi ve "hakimin uzmanlığı" olarak saymaktadır (Foshini, Sistema del dritto processuale penale, Milano 1965, s.340-341'den aktaran, Selçuk, Yargılamada, s.5).

nında görme ve isabetli çözme yeteneğine sahip olmalıdır ki, hızlı, etkin ve adil bir ceza adaleti dağıtımı başarıya ulaşabilsin.³⁶⁸ Bu niteliklere sahip olmayan bir ceza hakiminden bile, adil bir yargılama yapması beklenmezken, ceza hukukçusu hatta hukukçu bile olmayan kimselerden, Yüce Divan'ın görevine giren ve teknik yönü ağır olan suçlarla ilgili uyuşmazlıkları hızlı, etkin ve adil bir şekilde çözmesini beklemek aşırı bir iyimserlik olacaktır.

Üyeler için bulunmasını zorunlu gördüğümüz "ceza hukuku uzmanlığı"nı, duruşmaları usul kuralları içinde yönetecek ve muhakemenin düzenli olarak yürümesini sağlayacak Başkan için ise "vazgeçilemez bir zorunluluk" olarak görüyoruz.

CMUK'un 231. maddesi başkanın duruşmaya ilişkin hak ve yükümlülüklerini düzenlemiştir. Buna göre duruşmanın idaresi başkana aittir. Çeşitli işlemleri gerektiren "idare" kavramının kapsamını şu şekilde sınıflandırabiliriz:³⁶⁹

-Şekil bakımından idare işlemleri: Duruşmayı açmak, kapamak, duruşmanın ne şekilde cereyan edeceğini düzenlemek, okunacak belgelerin sırasını tayin etmek, ilgililere söz vermek, tanıkların, bilirkişilerin yoklamalarını yapmak, sanığın duruşma sırasında savuşmasını önlemek için gerekli tedbirleri almak, tanığa görevinin önemini anlatmak, tanığa yeminden ve beyandan çekinme hakkını bildirmek, sa-

---

³⁶⁸ Cihan, Erol, "Hakim Unsuru Açısından Ceza Davalarının Uzaması Sebepleri", Doğumunun 100. Yılında Atatürk'e Armağan, İÜHFM, Cilt 45-47, Sa.1-4, İstanbul 1982, s.892

³⁶⁹ Kunter, Ceza Muhakemesi, s.846- 847

nıĝa hak ve yükümlülüklerini hatırlatmak, gizli duruşmalarda bazı kimselerin bulunmasına müsaade etmek gibi.

-Sanıĝın sorgusu: Sanıĝı sorguya çekmek hakkı başkana aittir. Bilirkişinin sanıĝa doĝrudan soru sormasına izin verilmesi durumu (CMUK. md.73) bu kuralın istisnasıdır. Başkandan başka şâhıslar, hatta üyeler sormak istedikleri soruları başkana bildirirler. Bunları sorup, sormama hususunu başkan takdir eder.

-Delillerin ortaya konması: Ortaya konan delillerin dinlenmesi hakkı da başkana aittir. Bu hakkın kapsamına özellikle tanıkların, bilirkişilerin beyanda bulunmalarını saĝlamak ve soruların nasıl sorulacaĝını tayin etmek başkana ait bir yetkidir.

-Duruşmanın disiplinin saĝlanması: Duruşmanın disiplinin saĝlamak başkanın görevidir. Duruşmanın bir ciddiyeti olmalıdır. Başkan salonda laubaliliĝe müsaade etmez. Disiplini bozan şahıs dışarı çıkartılır (CMUK. md. 378).

Kısaca yukarıdaki şekilde aıklayabileceĝimiz başkanın yetkilerinin herbirinin önemi açıktır. Bu kurallara uyulmadan yapılacak bir yargılamada, usul kurallarının saĝladığı teminattan yararlanarak maddi gereĝe ulaşma amacı, büyük ölçüde engellenebileceĝi gibi, verilen karardan taraflarının tatmin edilememesi olasılıĝının yüksek olacaĝı gözden uzak tutulmamalıdır. Bu gerçek ise bize, Yüce Divan yargılamasında Başkanda ceza hukuku uzmanlıĝını aramamızı zorunlu kılar. Oysa şuana kadar karşılaşılmamış olsa da ileride "Anayasa Mahkemesi"nin yapısal durumu sebebiyle Yüce Divan bařkanlıĝında

bir iktisatçıyı, bir sosyal bilimciyi, bir mühendisi veya bir generali görmemiz uzak bir olasılık olarak düşünülemez.

Yukarıda irdelemeye çalıştığımız Yüce Divan Başkan* ve üyelerinin "olan" veya ileride "olması muhtemel" nitelikleri bir ceza mahkemesinde (veya ceza hakiminde) bulunması gereken unsurlara yabancıdır.

III-Hazırlık Soruşturması ile İlgili Sorunlar

A-Yüksek Mahkemeler ile İlgili Sorunlar

Yukarıda ayrıntılı olarak incelendiği üzere³⁷⁰ Yüce Divan'ın görev alanına giren kamu görevlilerinin itham edilerek Yüce Divan'a gönderilmesi kararı değişik organlarca yapılmaktadır. Sanığın görevine göre bu organ ya TBMM ya da yüksek mahkemeler olmaktadır.

Yüksek yargı organları arasından Danıştay ve Sayıştay'da³⁷¹ yürütülen hazırlık soruşturmasına kanımızca olumsuz yönde bir eleştiri ileri sürülemez. Ancak Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Askeri Yargıtay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'nde yürütülen hazırlık soruşturmasında özellikle "evrakın işlemiden kaldırılması" (kovuşturmaya yer olmadığına dair) kararlarına karşı bir denetim yolunun öngörülmemiş olması doğru olmamıştır. Söz konusu düzenlemeler, tarafların

³⁷⁰ Bkz. Çalışmamızın "Hazırlık Soruşturması" başlıklı 117-163.sayfalarına.

³⁷¹ Sayıştay'ın yüksek yargı organı olup olmadığı tartışmalı ise de biz burada sistematigi bozmaması açısından tartışmaya girmeden onu yüksek yargı organları arasında göstereceğiz.

verilen kararlardan tatmin olmamasına yol açacağı gibi keyfiliğe de neden olabilir. Bu olumsuzlukların giderilebilmesi için, bir hukuk devletinde olması gerektiği şekilde, her türlü kararlarda olduğu gibi burada da bir denetim yolu öngörölmelidir.³⁷² Ayrıca Anayasa Mahkemesi'nin görev suçları nedeniyle kendi Başkan ve üyeleri hakkında hem hazırlık soruşturması hem de son soruşturma yapması ceza hukukunun temel ilkeleriyle çeliştiği gibi ret ve çekinme sebeplerinin oluşma ihtimalinin çok yüksek olması nedeniyle Mahkemenin teşekkül etmemesi durumu da sözkonusu olabilecektir. Bu durum için en makul çözüm hazırlık soruşturmasını yapmak yetkisi Anayasa Mahkemesi'nde kalması şartıyla son soruşturmanın Yargıtay'a devredilmesidir.

B-Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Doğal Üyesi Olan Adalet Bakanlığı Müsteşarı ile İlgili Sorunlar

Gerek hazırlık soruşturmasını yürütecek organlar ve uygulayacakları prosedür açısından, gerekse yargılama makamı açısından, HSYK'nın doğal üyesi olan Adalet Bakanlığı Müsteşarı dışındaki üyeler ve Başkanvekili ile ilgili olarak herhangi bir sorun olmadığını, oysa kurulun doğal üyesi olan Adalet Bakanlığı Müsteşarının, "müsteşar" ve "birinci sınıf hakim" statüsünü birlikte taşıması nedeniyle, özel kanun olarak karşımıza çıkan 2802 sayılı HSK ile MMK'nın konuya ilişkin farklı düzenlemeler içerdiğini ve bunun da

³⁷² Bkz. Çalışmamızın "Yüksek Mahkemeler Başlıklı" 147-162. sayfalarına.

bazı sorunlara sebep olduğuna yukarıda kısaca değinmiştik.³⁷³ Öztürk, MMK'nın 11. maddesi ve sair kanunlar gereğince işlem yapılır diyerek Müsteşarın Yüce Divan'da yargılanamayacağını söylerken³⁷⁴ Kunter, herhangi bir açıklama yapmaksızın Müsteşarın görev suçundan dolayı yargılanacağı yetkili mahkeme olarak Yüce Divan'ı göstermektedir.³⁷⁵

HSYK Kanunu'nun 17. maddesi "Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Başkanvekili ile üyeleri hakkında disiplin işlemleriyle görevlerinden doğan veya görevleri sırasında işlenen suçlardan dolayı özel kanunlarındaki hükümler uygulanır" şeklindedir. Bu hükmün anlamı, Kurul üyelerinin buradaki bir görev suçu ile karşılaştığında, tabi oldukları özel kanunlara göre soruşturma ve yargılama yapılması gerektiğidir. Burada iki sorunla karşılaşılmaktadır. Birinci olarak Müsteşar Adalet Bakanlığı'nda görevli birinci sınıf bir hakim olduğuna göre, hakkında 2802 sayılı HSK hükümleri mi, yoksa MMK hükümleri mi uygulanacaktır? Belirtmek gerekir ki, Müsteşarın hangi vasfı nazara alınırsa alınsın ve hangi kanun uygulanırsa uygulansın görevli mahkeme olarak karşımıza Yargıtay ceza dairesi çıkmaktadır (HSK. md.90; MMK. md.11). Ancak, bu durum Anayasa'nın 148/3 maddesine ve 2949 sayılı AMK'nın görevli mahkeme olarak Yüce Divan'ı gösteren 18/3. maddesine açıkça aykırıdır.

³⁷³ Bkz. Çalışmamızın 90-91, 161-163. sayfalarına.

³⁷⁴ Öztürk, B, Yüce Divan, s.101

³⁷⁵ Kunter, Ceza Muhakemesi, s. 385 dn. 270

Bu konudaki ikinci sorun ise, Adalet Bakanlığı Müsteşarı hakkında Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu üyesi olmasından kaynaklanan görev suçları nedeniyle yürütülecek hazırlık soruşturması hakkında bir açıklığın olmamasıdır. Konunun daha iyi açıklanabilmesi için her iki ihtimalin de ayrı ayrı incelenmesi gerekir.

Birincisi, Kurul'un doğal üyesi olan müsteşarın "müsteşar"lık sıfatı esas alınır sa hazırlık soruşturması şu şekilde yürüyecektir: MMK'nın 11. maddesinin göndermede bulunduğu aynı kanunun 10. maddesine göre müsteşar hakkındaki bir görev suçu dolayısıyla soruşturma emrini bizzat bakan verecek ve bakanın bizzat seçeceği kurulun yürüttüğü soruşturma dosyası Danıştay İkinci Dairesi'ne gönderilecektir. Bu daire müsteşar hakkında lüzumu muhakeme (kamu davasının açılması) veya men'i muhakeme (takipsizlik) kararı verecektir. Men'i muhakeme kararı kendiliğinden lüzumu muhakeme kararı itiraz üzerine Danıştay İdari Daireler Kurulu'nda incelenerek kesin olarak karara bağlanacaktır. Lüzumu muhakeme kararının kesinleşmesi üzerine sonsoruşturma (yargılama) YK'nın 14. maddesine gereğince görevli olan Yargıtay ceza dairesinde yapılacaktır.

İkinci olarak, Müsteşarın "birinci sınıf hakim" statüsü gözönüne alındığı takdirde ise uygulanacak prosedürü 2802 sayılı HSK'nın 82-92. maddeleri göstermektedir. Buna göre hakim ve savcılarının görevlerinden doğan ve görevleri sırasında işledikleri suçlardan dolayı soruşturma yapılması Adalet Bakanının iznine tabidir (2802 sayılı HSK. md.82/1). Adalet Bakanı inceleme ve soruşturmayı kendisine bağlı

adalet müfettişlerine veya hakkında soruşturma yapılacak hakim veya savcıdan daha kıdemli bir hakim veya savcı eliyle yaptırabilir (HSK. md.82/1).

Soruşturmayı tamamlayan müfettiş soruşturma evraklarını Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü'ne gönderir. Bu Genel Müdürlüğün yaptığı inceleme sonunda düzenleyeceği düşünce yazısı üzerine, kovuşturma yapılmasına ya da yapılmamasına Adalet Bakanlığı'nca taktir edilerek evrak ya işlem den kaldırılır ya da Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'na gönderilir.³⁷⁶

Ankara Cumhuriyet Başsavcısı, beş gün içinde iddianamesini düzenleyerek son soruşturmanın açılmasına veya açılmamasına karar vermek üzere dosyayı Ankara Ağır Ceza Mahkemesi'ne verir (HSK. md.89/2). Ağır Ceza Mahkemesi son soruşturmanın açılmasına karar verdiği taktirde dosyası Yargıtay Kanunu'nun 14. maddesine göre belirlenecek Yargıtay ceza dairesine gönderir (HSK. md.90).

Görüldüğü gibi HSYK'nın doğal  yesi olan Adalet Bakanlığı Müsteşarının hangi vasfı gözönüne alınırsa alınsın, 1982 Anayasası'nın 148/3, 2949 sayılı AMK'nın 18/3. maddelerine aykırı şekilde, son soruşturma (yargılama) mercii olarak karşımıza Yargıtay ceza dairesi çıkmaktadır. Ancak bu durum,  zt rk' n düşüncesini aksine kanımca Müsteşarın, Yüce Divan'da yargılanmasına engel teşkil etmez. Çünkü

---

³⁷⁶ Adalet Bakanlığı Müsteşarının Adalet Bakanlığı merkez teşkilatına dahil birinci sınıf hakim olması sebebiyle yetkili savcılık Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'dır (HSK. md.89/1).

son soruşturmanın açılmasına karar veren organlar, HSK'nın 90. veya MMK'nın 8 ve 11. maddeleri yerine, bu normlarla çatışan ancak Anayasa'nın 148/3. maddesine uygun; söz konusu kanunlara göre daha özel ve yeni olan 2949 sayılı AMK'nın 18/3. maddesini uygulayarak son soruşturmanın Yüce Divan'da yapılmasını kararlaştırarak davayı doğrudan Yüce Divan'a açabilir. Bu yol seçilmez ve yargılama için evrak Yargıtay ceza dairesine gönderilirse, ceza dairesi Anayasa'nın 148/3 ve 2949 sayılı AMK'nın 18/3. maddesini gözönünde tutarak görevsizlik kararı verip dosyayı "Yüce Divan"a göndermelidir.

Hazırlık soruşturmasını yapacak organların belirlenmesinde ise, özel kanunun genel kanuna, yeni kanunun eski kanuna tercih edilmesi kuralı gereğince sonuca gidilebilir. Bu durumda MMK'ya göre daha yeni ve özel kanun olan 2802 sayılı HSK Adalet Bakanlığı Müsteşarının görev suçları sebebiyle uygulanacak kanun olarak karşımıza çıkar. Yargıtay da Müsteşar gibi asıl sıfat ve mesleği, hakimlik ve savcılık olan adalet müfettişleri hakkında soruşturmanın Hakimler Kanunu dışındaki idari makam ve organlara bırakılmasını doğru bulmamıştır.³⁷⁷

Yukarıda açıkladığımız nedenlerle, müsteşarın görev suçu nedeniyle yapılan hazırlık soruşturması sırasında MMK değil 2802 sayılı HSK hükümlerinin uygulanması gerektiğini düşünüyoruz. Ancak, somut bir olayda muhtemel bir kargaşanın yaşanmaması için hazırlık

---

³⁷⁷ Bkz. CGK'nın 27.3.1978 tarihli ve E.17, K.103 sayılı kararına.

soruşturması ve son soruşturmayı yapacak organların, yasal bir düzenleme ile açıkça belirlenmesinde fayda görmekteyiz.

C-Meclis soruşturması ile İlgili Sorunlar

Meclis soruşturmasının, tüm parlamenter rejimlerde olduğu gibi ülkemizde de Meclisin hükümeti denetleme yollarından biri olarak öngörüldüğünü ve bu konudaki prosedürü yukarıda ayrıntılı olarak incelemiştik.³⁷⁸ Gerçek amacı hükümetin denetlenerek Başbakan veya bakanlardan birinin görevleri ile ilgili işlerden dolayı cezaî sorumluluğunu belirlemek olan³⁷⁹ Meclis soruşturması kurumunun Türk siyasal yaşamında yaşanan tecrübelerle pek yeterli olmayan bir araç olarak karşımıza çıktığını görmekteyiz. Gerçekte siyasi birer kurum olan "Meclis soruşturması komisyonları" genellikle objektif kalamayarak parti ihtirasları ve önyargıları ile hareket etmekte, komisyonun iktidara mensup üyeleri hükümeti temize çıkarmak, muhalefete mensup üyeleri ise onun itibarını kırmak arzusundan kendilerine kolayca kurtaramamaktadırlar.³⁸⁰ Bu şekliyle Meclis soruşturmasının gerçek işlevinden saparak siyasi çekişmelerin, şantajların hesaplaşmaların, pazarlıkların ve tehditlerin bir aracı haline geldiği söylenmektedir.³⁸¹

---

³⁷⁸ Bu konuda bkz. Çalışmamızın "TBMM ve Meclis soruşturması" başlıklı 120-147. sayfalarına.

³⁷⁹ Onar, s.65

³⁸⁰ Özbudun, Murakabe, s.123; Akyol, Taha, "Anayol ve İstikrar", *Milliyet Gazetesi*, 12.4.1996; Erem, Yüce Divan, s.14

³⁸¹ Bu düşünceler için bkz. Eroğul, Anayasa Mahkemesi, s.35; Öymen, Altan, "Soruşturma", "Siyasal Savcılar", "Süt ve Kaşık", *Milliyet Gazetesi*, 6.4.1996,

Türk siyasal yaşamındaki görünüşü yukarıdaki özetlendiği biçimde olan "Meclis soruşturması" kurumunun, gerçek işlevini yerine getirebilmesi için çeşitli öneriler ortaya atılmaktadır. Bunlardan birincisi, meclis tahkikatının, icra organının kuvvetli olduğu ülkelerde, bu organın meclis üzerindeki güçlü etkisi nedeniyle olması gerektiği gibi işlemediği; aynı şekilde Meclis soruşturması komisyonlarının parti hislerinden kurtarılamadığı için yeterli bir denetim aracı olmadığı belirtilerek İngiltere'de olduğu gibi tarafsız "tahkikat mahkemeleri"nin bu işlevi yerine getirmesi yönündedir.³⁸² İkincisi ise, Meclis soruşturması kurumunun kaldırılarak soruşturma gereken bir durumda her hangi bir ihbar ve şikayet üzerine veya re'sen Yargıtay Cumhuri-

---

10.5.1996, 23.6.1996; Gökmen, Yavuz, "...Yüce Divan'a Gönderilemez", *Hürriyet Gazetesi*, 20.2.1996; Göktürk, Gülay, "Şantaj Aracı:Dosyalar", "Sandalye Sayısına Endeksli Adalet", *Yeni Yüzyıl Gazetesi*, 2.4.1996, 11.5.1996; Sedes, İzzet, "Çirkin Politikacılar", *Dost Gazetesi*, 21.6.1996; Korkmaz, Tamer, "Kara Kaşı Kara Gözü İçin Yapmıyor", *Zaman Gazetesi*, 21.6.1996; Çölaşan, Emin, "Etme Bulma Dünyası", *Hürriyet Gazetesi*, 22.6.1996; Özkök, Ertuğrul, "18'e 15 Formülü", "Merkezin En Zayıf Halkası", *Hürriyet Gazetesi*, 20.6.1996, 21.6.1996; Sazak, Derya, "Vur-Kaç Cenneti", "Önerge Savaşları", *Milliyet Gazetesi*, 6.4.1996, 12.4.1996; Doğan, Yalçın, "...Ben Artık Bittim", "Yakışmayan Görüntü", *Milliyet Gazetesi*, 10.5.1996, 23.6.1996; Coşkun, Bekir, "Ar Damarı", *Hürriyet Gazetesi*, 20.6.1996; Berkan, İsmet, "...Işık Görüyor mu?", *Posta Gazetesi*, 21.6.1996; Taşgetiren, Ahmet, "Fazileti Gelin Ettik Dul Çıktı", *Yeni Şafak Gazetesi*, 21.6.1996; Kırca, Coşkun, "Meclis Soruşturmaları (1-2)", "Maskaralık (1-2)", "Demokrasi ve Adalet", *Yeni Yüzyıl Gazetesi*, 13.4.1996, 14.4.1996, 15.4.1996, 16.4.1996, 19.4.1996; Kışlalı, Ahmet Taner, "...Bir Yazı", *Cumhuriyet Gazetesi*, 3.7.1996; Ekşi, Oktay, "Hokkabazlık", *Hürriyet Gazetesi*, 19.6.1996; Bu konu da ayrıca bkz. Çalışmamızın 4. sayfasındaki 1 numaralı dipnotunda gösterilen yerlere.

³⁸² Özbudun, Meclis Tahkikatı, s.245-246

yet Başsavcılığı'nın soruşturmayı yaparak, sonucunda ilgilinin dokunulmazlığının kaldırılmasını öneren düşüncedir.³⁸³ Bu görüşün paralelindeki bir öneriye göre de Meclis soruşturması usulü kaldırılmalı ve hakkında yolsuzluk iddiası bulunan ister Başbakan ister bakan olsun, hiçbir ayırım gözetilmeksizin "yüksek adli mercilerce" doğrudan doğruya soruşturabilir hale gelmelidir.³⁸⁴

Bu konudaki üçüncü görüş Meclis soruşturmasının partizanca bir işleyişe sahip olduğunu kabul etmekle birlikte, çözümün bu yetkilerin yargı organına, hele hele Sayıştay'a bırakmak olmadığını belirtmekte ve çare olarak şu öneriyi getirmektedir.³⁸⁵

...Düşük olmayan sayıdaki bir kısım milletvekili soruşturma önergesini verebilmeye devam etmeli, buna ek olarak da ilke itibariyle savcı ve hakimler de bir hükümet üyesi hakkında soruşturma açılmasını isteyebilmeli; ancak Meclis soruşturması komisyonu üyelerinin, siyasi parti mensubu olmayan ve genel görevi devletin en yüksek siyasi danışma organı olacak olan bir tecrübeliler heyeti tarafından yürütülmeli ve Yüce Divan'a sevk kararı da bu organ tarafından verilmelidir. Bu organın üyelerinin bir kısmını Cumhurbaşkanı, çoğunluğunu ise kendi üyeleri seçmelidir. Bu heyet önüne gelen olayı önce ciddiyet açısından bir ön incelemeye tabi tutmalı ve soruşturma komisyonu bu inceleme sonuçlarını ak-

---

³⁸³ Kumaş, Yüce Divan, s.394; Benzer içerikte bir öneri için bkz.Yaltı, Başar, "Yargı Üzerindeki Bütün Gölgele Kalkmalı", Yeni Yüzyıl Gazetesi, 16.5.1996

³⁸⁴ Öymen, Altan, "Soruşturma", "Hükümet Sarsıntısı ", "Siyasal Savcılar", Milliyet Gazetesi, 6.4.1996, 12.4.1996, 10.5.1996,; Akyol, Taha, "Anayol ve İstikrar", Milliyet Gazetesi, 12.4.1996

³⁸⁵ Kırca, Coşkun, "Sayıştay mı,Yüce Divan mı?(1-2)", "Olacak Olan Oldu(1-2)", Yeni Yüzyıl Gazetesi, 22.4.1996, 23.4.1996, 13.4.1996, 14.4.1996

settiren raporu gördükten sonra kurulabilmelidir. Soruşturma komisyonunda yeteri kadar bağımsız hakim de yer almalıdır. Gerek soruşturma açılması gerek Yüce Divan'a sevk kararı üye tam sayısının salt çoğunlu ve gizli oyla alınmalıdır

Biz her üç görüşe de, parlâmenter rejimin temel unsurlarından ve meclisin hükümeti denetleme yollarından biri olan "Meclis soruşturması" kurumunu tamamen gözardı etmeleri sebebiyle katılmıyoruz. Ancak, gerçek olan husus, Meclis soruşturmasının Türk siyasal yaşamındaki şuan ki görünümünün aslı işlevini yerine getirmediği, politik çekişmelerin, hesaplaşmaların, tehditlerin ve şantajların aracı haline geldiğidir. Meclis soruşturması için önerge verilmesinden başlanarak, Meclis soruşturma komisyonunun oluşturulması ve Genel Kurul'da görüşülmesinde, isnat edilen suç konusundaki delillerin değil biraz önce belirttiğimiz faktörlerin belirleyici olduğunu görmekteyiz. Biz parlâmenter rejimin gereklerine uygun olması,³⁸⁶ hükümet üyelerinin salt politik düşünce hesaplarla sürekli tehdit altında bırakılmayarak daha güvenceli bir duruma getirilmesi ve bir hukuk devletinde hiçbir suçun cezasız kalamayacağı idealine yaklaşmayı daha

---

³⁸⁶ Demokratik ülkelerin büyük çoğunluğunda Başbakan ve bakanları itham eden mercii parlamentolardır. Amerika Birleşik Devletlerinde (Anayasa md.1 Kısım 3), İngiltere'de, Almanya'da (Anayasa md.44, 61), Fransa'da (Anayasa md. 68), İtalya'da (Anayasa md.90,96) bu esas geçerli olduğu halde, bazı Anayasalar bu yetkiyi Parlamento yanında devlet başkanına da tanımışlardır. Bu ülkelere Estonya (Anayasa m.58), Polonya (Anayasa md.30/2), Danimarka (Anayasa md.14), Finlandiya (Anayasa md.47), Romanya (Anayasa md.98) ve Yugoslavya (Anayasa md.78) örnek gösterilebilir (Bu konuda bkz. Bilge, Bakanlar, s.36 dn.51; Gürbüz, Anayasalar, s.24,67, 122,147,148).

güvenceli bir şekilde sağlayacağı düşüncesiyle şu öneriye getirmek-
teyiz: Öncelikle Meclis soruşturma komisyonuna ilişkin hükümler
kaldırılmalı ve bu komisyonun görevi, 1982 Anayasası'nın 154. mad-
desinin gerekçesinde de belirtildiği üzere " bağımsız ve tarafsız bir
kuruluş" haline getirilen³⁸⁷ ve "ceza hukuku" alanında "uzmanlığı"
kanımca tartışmasız olan "Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı"na ve-
rilmelidir. İkinci olarak Meclis soruşturması önergesi için
Anayasa'nın (md.100) öngördüğü oran yine aranmalı, ancak mahke-
meler ile Cumhuriyet savcılıklarına da bir bakan veya Başbakanın gö-
rev suçu ile karşılaşmaları halinde Meclise başvurma olanağı tanın-
malıdır. Adli organların yazısı Meclise geldiğinde durum milletvekil-
lerine duyurulmalı ve belli bir süre içinde Anayasa'nın öngördüğü
sayıda milletvekili imzası toplandığında, Meclis soruşturması önergesi
olarak işleme konulmalıdır. Meclis soruşturması önergesi kabul edil-
diği takdirde; Meclis soruşturması komisyonlarının yapacağı görevle-
ri, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı yürütmeli ve soruşturma sonun-
da ilgili Başbakan veya bakanın Yüce Divan'a sevk edilmesi veya e-
dilmemesi yönündeki görüşü ile birlikte dosyayı TBMM Genel
Kurulu'na sunulmak üzere TBMM Başkanlığı'na vermelidir. TBMM
Genel Kurulu'nun verdiği "Yüce Divan'a sevk" veya "Yüce Divan'a
sevk etmeme" şeklindeki her iki kararına da itiraz olanağı tanınmalı-
dır. Meclisin belirtilen bu kararlarının incelenmesi ve denetlenmesi
görevi ise kanunların, TBMM İçtüzüğü'nün, yasama dokunulmazlığı-

---

³⁸⁷Bu konuda bkz. Polatcan, s.413-414

nın veya Meclis üyeliğinin düşmesine dair kararlarının denetlenmesinde olduğu gibi Anayasa Mahkemesi'ne verilmelidir. İtiraz yoluna başvurma hakkı ise ilgili bakan veya Başbakana, TBMM üyelerine ve Cumhuriyet Başsavcısına tanınmalıdır.

Cumhurbaşkanının vatana ihanetle suçlanması halinde ise Meclisin vereceği her iki yöndeki kararına (Yüce Divan'a sevk veya Yüce Divan'a sevk etmeme) ise yine Anayasa Mahkemesi'nde ilgili Cumhurbaşkanı, TBMM üyelerine ve Cumhuriyet Başsavcısına itiraz hakkı tanınmalıdır.

Anayasa Mahkemesi'nin bu konularla ilgili verdiği kararlar kesin olmalı, Yüce Divan'a sevk yönündeki kararların kesinleşmesi veya Yüce Divan'a sevk etmeme yönündeki kararlarının iptali halinde ise CMUK'daki genel kurallara göre "iddianame" düzenleme sorumluluğu Cumhuriyet Başsavcılığı'na ait olmalıdır.³⁸⁸

Belirtmek gerekir ki, bizim bu önerimiz Yüce Divan görevinin Anayasa Mahkemesi'nden alınarak Yargıtay'a verilmesi yönündeki düşüncemize paralel ve uyumludur. Gerçekten, Meclisin kararını denetleyerek görüşünü açıklayan Anayasa Mahkemesi'nden aynı zamanda Yüce Divan olarak son soruşturmayı (yargılamayı) yapmasını iste-

---

³⁸⁸ Keskin, Meclisin Yüce Divan'a sevk kararının iddianame yerine geçtiğine işaret ettikten sonra, Meclisin Yüce Divan'a sevk kararı vermesiyle yetinmesi ve iddianamenin usulüne uygun olarak Cumhuriyet Başsavcılığı'nca tanzim edilmesini önermektedir (Keskin, Yüce Divan, s.476; Keskin, Adalette Sorunlar, s.1144); Aynı yönde, Yardımcı, Haluk, "Savcılık Kurumu", YTYRÖS, Sa.10, Temmuz- Ağustos 1996, s.877; Keskin ve diğerleri, s.33-34

mek, CMUK'a, Anayasa'ya ve hukukun temel ilkelerine aykırılık oluşturmaktadır.

IV-Yüce Divan Görevinin Anayasa Mahkemesi'nin Asli Fonksiyonuna Olumsuz Etkileri

Anayasa Mahkemesi'nin varlık sebebi, en önemli ve asli görevi, bir devleti, "hukuk devleti" yapan "Anayasa yargısı"dır.³⁸⁹ Gerçekten, kanunların Anayasaya uygunluğunun yargısal yolla denetlenmediği bir ülkeye hukuk devleti denemeyeceği artık çağdaş dünya düzeninin klasikleşmiş bir söylemi haline gelmiştir.

Anayasa Mahkemesi'nin bu önemli görevi yanında siyasi partilerin kapatılması davasına bakmak, siyasi partilerin mali denetimlerini yapmak, yasama dokunulmazlığının kaldırılması veya Meclis üyeliğinin düşmesi itirazlarını incelemek ve Yüce Divan olarak çalışmak gibi görevleri de vardır. Biz Anayasa Mahkemesi'ne asli işlevi dışında yüklenen bu görevlerden sadece "Yüce Divan" görevini Mahkemenin yapısına aykırı buluyor ve az da olsa Yüce Divan olarak çalışırken

---

³⁸⁹ 1961 Anayasası'nın 145. maddesinin gerekçesinde, Anayasa Mahkemesi'nin kuruluş amacı "Tasarı kanunların Anayasa'ya uygunluğunun kazai murakabesi prensibini kabul etmiştir. Bu prensip Memleketimiz için yenidir. Yıllardan beri Anayasa'ya aykırı kanunlardan şikayet edilir. Memleketimizde bu prensibin gelişmesi mühim telakkilerden biri kabul edilmiş ve bu sebeple son Batı Avrupa memleketlerinde görüldüğü üzere Anayasa Mahkemesi'nin teşkili uygun görülmüştür" şeklinde ifade edilmiştir (Öztürk, K, Anayasa, Cilt 3, s.3706).

gerek yapılan işin özellikleri gerekse üyelerin nitelikleri bakımından Mahkemenin asıl çalışma alanının büyük bir bölümünün uzun süre bloke edilmesine neden olacağından asli fonksiyonunu olumsuz yönde etkileyebileceğini düşünüyoruz.³⁹⁰

V-Kararların Kesin Olması ile Usul Tedbirlerinden Doğan Sorunlar

Ceza yargılaması sonunda asıl olarak iki şekilde karar verilebilmektedir. Bunlardan birincisi eylemin suç teşkil etmesi halinde "mahkumiyet", ikincisi ise eylemin suç teşkil etmemesi halinde "beraat" kararı adını alan kararlardır. Söz konusu kararların verilmesiyle aslında ceza uyumsuzluğu çözülmüştür. Ancak bu kararlar her zaman kesin hüküm niteliğinde ve kuvvetinde olmazlar.³⁹¹ Zira, insanlar tarafından yapılan işlemlerin bir araya gelmesiyle varlık kazanan ceza muhakemesinde bir çok hata yapılabileceği gibi ³⁹² taraflar verilen kararların gerçeğe uygun olmadığını ve hukuka aykırı olduğunu her zaman düşünebilirler.³⁹³ Bu nedenle modern hukukta kanun koyucular, vazettikleri kurallarla sözü edilen hükümlerin ikinci bir

---

³⁹⁰ Aynı düşünce için bkz.Eroğul, Anayasa Mahkemesi, s.35; Benzer yönde düşünce için bkz. AÜSBF ve Hukuk Fakültesi İlgisi Öğretim Üyelerince Hazırlanan Gerekçeli Anayasa Önerisi, Ankara 1982, s.179; Bu konu için ayrıca bkz: Çalışmamızın 59-62. sayfalarına.

³⁹¹ Yurtcan, Erdener, Ceza Yargılamasında Kesin Hüküm, İkinci Baskı, İstanbul 1987, s.3-4

³⁹² Yenisey, s.200

³⁹³ Yurtcan, Şerh, Cilt 2, s.464; Yüce, s.69

aşamada yeniden ele alınmasını kabul etmişlerdir. Bu aşama "yasa yolu" aşamasıdır.³⁹⁴

Yasa yolu aşaması bir ceza yargılaması yapan "Yüce Divan"da kabul edilmemiştir. Diğer bir deyişle Yüce Divan kararları kesindir (1982 Anayasası md.148/6; 1924 Anayasası md.65; 2949 sayılı AMK md.35/2). Bu nedenle Yüce Divan kararlarına karşı "itiraz", "temyiz" ve "karar düzeltme" yoluna gidilemez. Dönmezer³⁹⁵ bu durumu "en ileri dereceye vasil olmuş çok adette hakimleri sinesinde cem'eden Yüce Divan'ın bu surette temin eylemiş olduğu teminat o kadar ileri mertebededir ki, ayrıca kanun yolu ihdasına lüzum görülmemiştir" şeklinde açıklamaktadır.³⁹⁶

Dönmezer'in bu açıklaması öncelikle Yüce Divan'ın oluşum şeklinin hukukçu üyeler aleyhine değişmesiyle kendiliğinden değerini yitirmiştir. Ayrıca yasa yolu aşamasının gerekliliğini haklı kılan ve biraz önce sözkonusu edilen sebeplerin varlığı karşısında kararların kesin olması oldukça sakıncalıdır. Zira yasa yolu olanağı, kararlardaki hataların giderilmesini sağlamasının yanısıra, özellikle politik yönü olan bu tür davalar sonunda verilen kararlardan tarafların ve

---

³⁹⁴ Anayasa Mahkemesi, 29.4.1969 tarihli ve E.1968/61, K.1969/23 sayılı kararında Yasa yolunu "...bir konuda hakkın neden ibaret olduğunun başka bir yargı merciinde aranması demektir" şeklinde tanımlamıştır.

³⁹⁵ Dönmezer, s.5

³⁹⁶ Tikveş, Mukayeseli hukukta Anayasa Mahkemesi'nin norm denetimi alanındaki kararlarını kesin olması niteliğini Yüce Divan açısından da yerinde ve isabetli bulmaktadır (Tikveş, Anayasa Hukuku, s.397),

kamuoyunun vicdanlarının hiçbir kuşkuya yer vermeyecek şekilde tatmin olmasını da sağlar.

Anayasa Mahkemesi de kararların kesin olmasının amaçının davaların hızla sonuçlandırılması ve kamu yararı sağlamak olduğunu söyledikten sonra, bu durumun kabul edilebilmesi için, kesin nitelikte verilen hükmün konusunun değerinin adalet duygularını zedelemeyecek ölçüde önemsiz olması, kişi haklarını zedelememesi, özüne dokunmaması gerektiğini ve Anayasa'nın 2. maddesinde tanımlanan hukuk devleti, adalet ve hakkaniyet ölçülerine ve Anayasa'nın temel ilkeleriyle güvencelerine aykırı olmaması gerektiğini; hürriyeti bağlayıcı cezaların kesin olmasının ise bu ilkeleri ihlal eder nitelikte olduğunu belirtmiştir.³⁹⁷ Ancak burada karşımıza çıkacak olan en önemli sorun Yüce Divan kararlarının hangi organca denetlenebileceği hususudur. Erem ve onun düşüncesinden etkilendiği anlaşılan Aliefendioğlu ve AÜSBF ve Hukuk Fakültesi ilgili öğretim üyeleri Yüce Divan'ın özellikle hukukçulardan oluşan daha dar bir alt kurul halinde toplanarak (örneğin 5-6 kişiden oluşan) yargılama yapmalarını ve bu kurulun kararlarının daha geniş bir kurulca mesela, Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu'nca incelenmesi önermektedirler.³⁹⁸

---

³⁹⁷ Anayasa Mahkemesi'nin 20.1.1986 tarihli ve E.1985/23, K.1986/2 ve 29.4.1969 tarih E.1968/61, K.1969/23 sayılı kararları için bkz.RG'nin 16.4.1984 tarihli ve 19080 sayılı nüshası ile 15.12.1970 tarihli ve 13695 sayılı nüshasına.

³⁹⁸ Erem, Yüce Divan, s.22; Erem, Ceza Yargılaması, s.673; AÜSBF ve Hukuk Fakültesi Öğretim Üyelerince Hazırlanmış Gerekçeli Anayasa Önerisi, s.177-179; Aliefendioğlu, Anayasal Yargı-Öneriler, s.398; Aynı yönde düşünceler

Kanımca bu yöntem Anayasa Mahkemesi'nin yapısına ve bir denetim mahkemesinin niteliğine uygun düşmez. İlk olarak Yüce Divan'ın onbir kişi olan Genel Kurulu'ndan beş-altı kişilik hukukçudan (tercihen ceza hukukçusu) bir alt kurul oluşturmak her zaman mümkün olmayabilir. Biran için bu şartlara sahip bir alt kurulun oluşturulabildiği düşünülse bile, hukukçulardan (veya ceza hukukçularından) oluşan bir kurulun kararını, hukukçu olmayanların katılımıyla ve önceki kuruldan hukuk bilgisi, birikimi ve uzmanlığı açısından daha yetersiz olan başka bir kurula denetlettirmek, "maddi gerçeğe" ve yasa yolu aşamasından beklenen diğer faydalara ulaşma çabalarına, yarardan çok zarar getirecektir. Gerçekten de, hukukçulardan veya ceza hukukçularından oluşan olay mahkemesinin (alt kurulun) tamamen ceza hukuku ilkeleriyle hareket ederek verdikleri bir mahkumiyet veya beraat kararını doğal olarak ceza hukuku bilgi, birikimi ve uzmanlığı olmayan diğer üyelerin katılımı ile oluşacak bir kurulun değiştirmesi, ceza adaletinin ilk ve en önemli amacı olan maddi gerçeğe, usul kurallarının ve pozitif hukukun sağladığı teminatlara uyarak ulaşmayı engellemesi kuvvetli bir olasılıktır.

Bu durumda Yüce Divan kararlarına karşı bir yasa yolu ihdas edilebilmesi kanımızca Mahkemeye ancak dışarıdan bazı unsurların eklenmesiyle mümkün olabilecektir. Bu konuda akla gelebilecek ilk seçenek ise, Yüce Divan Genel Kurulu'nun ilk derece mahkemesi ola-

---

için bkz. Tezcan, Durmuş, "Tartışma", Anayasa Yargısı, Sa.12, Ankara 1995, s.398

rak verdiği kararların, Yargıtay ceza dairelerinden seçilen başkan ve ya üyelerle genişletilen kurulda denetlenmesidir.³⁹⁹ Ancak bu usulün çok isabetli olacağı söylenemez. İlk olarak bir mahkemenin özellikle Yüce Divan'ın yapısının baktığı işe göre değişmesi doğru değildir. İkincisi, Yüce Divan'ın kararlarının açıkça olmasa da Yargıtay üyelerinin katılımıyla denetime tabi tutulması, bir yüksek mahkemenin kararlarının başka bir yüksek mahkeme tarafından denetlenmesi anlamına gelir ki, bu da kabul edilemez bir usuldür.

Yüce Divan kararlarının kesin olması nedeniyle "olağan yasa yolları" kapalı ise de "olağanüstü yasa yolu" olan "muhakemenin yenilenmesi" yolu kapalı değildir. Zira, Yüce Divan yürürlükteki kanunlara göre yargılama yapacaktır. O halde Yüce Divan CMUK'un 327. maddesine göre muhakemenin yenilenmesi talebini diğer şartların oluşması durumunda kabul edebilecektir.⁴⁰⁰ Bundan başka Yüce Divan kararlarına karşı başka bir denetim yolunun varlığı kabul edilebilir. O da İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin 25 ve devamı maddelerinde düzenlenmiş bulunan ve 1987 yılında Türkiye tarafından tanınan "bireysel başvuru" hakkıdır. Her ne kadar Avrupa İnsan

---

³⁹⁹ Bu öneriye benzer bir öneri 1961 Anayasasının hazırlanması sırasında Temsilciler Meclisi Üyesi Kemal Türkoğlu tarafından gündeme getirilmiş, ancak, Anayasa Mahkemesi'nin oluşumunun baktığı işe göre değişmesinin uygun görülmediği gerekçesiyle Anayasa Komisyonunca reddedilmiştir (Öztürk, K, Anayasa, Cilt 3, s.3753-3755).

⁴⁰⁰ Erem, Yüce Divan, s.22; Armağan, 1961 Anayasası, s.170; Belli başlı ülkelerin Yüce Divanlarının kararlarının niteliği için ayrıca bkz: Çalışmamızın "Karşılaştırmalı Hukukta Durum" başlıklı 42-55. sayfalarına.

Hakları Komisyonu ve Divanı, denetim mahkemesi gibi bir işlevi olmadığını belirtmekte ise de bir ceza muhakemesi sırasında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde düzenlenmiş insan haklarının birisinin ihlal edilmesi halinde iç hukuktaki yasa yollarının tüketilmesi şartıyla, sözkonusu merciler önüne "bireysel başvuru" yoluyla gidildiğinde "İnsan Hakları" açısından dolaylı da olsa bir denetim söz konusu olacaktır. Yüce Divan kararlarının kesin olması nedeniyle İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin 26. maddesine göre kararın verildiği tarihten itibaren altı ay içinde bu yola başvurulabilecektir. Gerçekten, 1982 Anayasası'nın 90/son. maddesinde belirtildiği gibi usulüne uygun olarak yürürlüğe konulan milletlerarası anlaşmaların yasa gücünde olması ve bireysel başvuru hakkının da ülkemiz tarafından tanınmış olması nedeniyle Yüce Divan yargılaması veya yargılama aşamasından önceki hazırlık soruşturmasının yapılması sırasında, insan haklarının ihlal edilmesi iddiasıyla bireysel başvuru hakkının kullanılması durumunda Yüce Divan'ın kararlarının denetlenmesi olanağı gözardı edilemeyecek bir olasılıktır.⁴⁰¹

Burada üzerinde durulması gereken bir konu da yargılama sırasında kesin nitelikteki ara kararla alınan, örneğin tutuklama gibi usul tedbirleriyle ilgili kararlara itiraz olanağının bulunmayışıdır. Gerçekten, Yüce Divan son soruşturma aşamasında yargılama yapmakta olan bir mahkeme olduğundan, her türlü usul tedbirlerine başvurabileceği gibi "tutuklama" usul tedbirine de başvurabilir. Bu durumda Anayasa

---

⁴⁰¹ Öztürk, B, Yüce Divan, s.106-107

Mahkemesi Yüce Divan olarak çalışırken 2949 sayılı AMK'nın 35. maddesi gereğince yürürlükteki kanunlara göre yargılama yapıp hüküm vereceğine göre, tutukladığı bir sanık, tutukluluk halinin kaldırılması için 3842 sayılı Yasa ile değişik CMUK'un 298/2 ve 299. maddelerine göre hangi mercie itirazda bulunabilecektir?

Yüce Divan'ın her türlü kararında olduğu gibi böyle bir "ara kararı"da kesin karar niteliğindedir ve itiraz edilemez. Bu durumda Yüce Divan'da yargılanan tutuklu sanık, diğer mahkemelerde yargılanan sanıkların aksine "itiraz" hakkına ve onların sahip olduğu teminata sahip değildir. Bu kabul edilemez bir durumdur. Bu konuda yapacağımız eleştirileri biraz önce son kararın (hükmün) kesinliği için de söylediğimizden oraya atıf yapmakla yetiniyoruz.

Gerek usul tedbirleriyle ilgili ara kararların gerekse son kararın (hükmün) kesin olması yargılamayı hangi mahkeme yaparsa yapsın, ceza yargılamasında kabul edilemeyecek bir yöntemdir. Yüce Divan görevinin Anayasa Mahkemesi tarafından yerine getirildiği sürece makul bir yasa yolu ortaya konabilmesi de mümkün gözükmemektedir. İşte bu durum da Yüce Divan görevinin Anayasa Mahkemesi'nden alınıp Yargıtay'a verilmesinin başka bir gerekçesini oluşturur.

VI-Yüce Divan ile İlgili Görüşler ve Alternatif Yüce Divan Modeli Olarak Yargıtay

A- Genel Olarak

1961 Anayasası'nın kabulü ile Türk Pozitif Hukukundaki yerini alan Anayasa Mahkemesi'ne daha önce belirtildiği üzere asli fonksiyonu (temel işlevi) olan "Anayasaya uygunluk denetimi" dışında Cumhurbaşkanını, Başbakan ve bakanları ve yüksek yargı organlarının Başkan, Başsavcı ve üyelerini görevleriyle ilgili suçlardan dolayı "Yüce Divan" sıfatıyla yargılama yetkisi de verilmiştir (1982 Anayasası dm.148/3; 2949 sayılı AMK. md.18/3; 1961 Anayasası md.147/2; 44 sayılı AMK. md.20/3). Anayasa Mahkemesi bu görevini yaparken bir ceza mahkemesine dönüşmekte ve "Yüce Divan" adını almaktadır.

Anayasa Mahkemesi'nin bu işlevi özellikle son yıllarda yoğun tartışmaların ve eleştirilerin odak noktası olmuş ve çözüme yönelik çeşitli öneriler ortaya atılmıştır. Bunlar, Yüce Divan görevinin Yargıtay'ca, Anayasa Mahkemesi'nce, karma ve istisnai bir mahkemece ve genel mahkemelerce yerine getirilmesi şeklinde olmak üzere dört alettir. Burada bu görüşlerin dayanakları, olumlu ve olumsuz yönleri ayrıntılı olarak inceleneceği gibi, gerekçelerini de göstererek "Yüce Divan" görevi için Yargıtay bünyesinde oluşturulabilecek bir model önereceğiz.

B-Yüce Divan Görevi ile İlgili Görüşler

1-Yüce Divan Görevinin Yargıtay'ca Yerine Getirilmesini Öneren Görüş

Bu görüş, Yüce Divan görevinin Anayasa Mahkemesi'nden alınarak,⁴⁰² Yargıtay bünyesindeki bir organa verilmesini savunmaktadır.⁴⁰³ 1961 Anayasası'nın hazırlanması sırasında bu konuda tartışmalar olmuş ve Temsilciler Meclisi üyesi Kemal Türkoğlu, Yüce Divan görevinin Anayasa Mahkemesi'ne verilmemesini, verilirse de Yargıtay ceza dairesi başkan ve üyeleri ile takviye edilmesini önermiştir. Anılan önerge şöyledir:⁴⁰⁴

Anayasa Mahkemesi daimi bir teşekküldür. Yüce Divan ise daimi olmayıp nadiren vazife gören istisnai bir mahkemedir... Bu vazifenin buradan çıkarılmasını istiyorum. Yüce Divan görevini Anayasa Mahkemesi'ne vereceksek hiç olmazsa bu vazifeyi gördüğü zaman Anayasa Mahkemesi'nin Yargıtay Ceza Dairesi Başkan ve üyeleriyle takviye edilmesi lazımdır. Burada muhtemeldir ki, cezacılar ekseriyette olmaz, ekalliyette kalabilir. Anayasa Komisyonu kabul ederse; Anayasa Mahkemesi, Yüce Divan vazifesi gördüğünde, Yargıtay Ceza Dairelerinden üyeler almak suretiyle takviye edilmesini temenni ediyorum...

---

⁴⁰²Bazı yazarlar Yüce Divan görevinin Anayasa Mahkemesi'nden alınmasını önermekle birlikte çözüme yönelik olarak ayrıntılı önerileri yoktur: Kalemli, s. 13-14; Sungurlu, Mahmut Oltan, "Hukuk-Adalet, Adliye Üzerine İleriye Dönük Düşünceler", YTYRÖS, Sa. 10, Temmuz-Ağustos 1996, s. 59; Yardımcı, s. 876; Eroğul, Anayasa Mahkemesi, s.33-38

⁴⁰³Erem, Yüce Divan, s. 5-6; Erem, Ceza Yargılaması, s. 662; Öztürk, B, Yüce Divan, s.108; Keskin, Yüce Divan, s.475; Eroğul, Cem, "Anayasa Mahkemesi'nin 20. Yıldönümü ve Bir Kaç Öneri", AÜSBFD, Cilt 37, Sa. 3-4, s.136; Sevinç, Ramiz, "Yüce Divan", Milliyet Gazetesi, 27.1.1993; Yaltı, Yaşar, "Yargı Üzerindeki Bütün Gölgele Kalkmalı", Yeni Yüzyıl Gazetesi, 16.5.1996; Korum, Fehmi, "Yüce Divan Kararı", Zaman Gazetesi, 14.4.1995; Keskin ve diğerleri, s. 28-29

⁴⁰⁴ Öztürk, K, Anayasa, Cilt 3, s.3755-3756

Kemal Türkoğlu'nun bu önergesi Anayasa Komisyonu'nda şu şekilde gerekçe ile reddedilmiştir.⁴⁰⁵

...Bu görüş üzerinde teklif yapılmadan önce uzun uzadıya görüş-tük... bu ilhamı İtalyan Anayasası'ndaki hüküm vermişti. Aynı hal sureti değilse de, Anayasa Mahkemesi Yüce Divan sıfatıyla faaliyette bulundu-ğu zaman daha başka şahısları da ona üye olarak katabileceğini düşündük sonunda komisyon, baktığı işe göre Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşunun değişmesini uygun görmedi.

Bunun gibi 1982 Anayasası'nın hazırlanması sırasında Danışma Meclisi Anayasa Komisyonu'nun hazırladığı ve Danışma Meclisi'nde kabul edilerek Milli Güvenlik Konseyi'ne sunulan Anayasa Tasarısı'nda, Yüce Divan'ın Yargıtay Birinci Başkanı'nın başkanlı-ğında Yargıtay ceza işlerini görmekte olan Birinci Başkanvekili ile Yargıtay ceza dairesi başkanlarından oluşacağı öngörülüyordu. Bu değişikliğin gerekçesi olarak da, Yüce Divan'ın belli kişiler hakkın-daki ceza davalarına bakmakla görevli olduğu, bu yüzden ceza huku-ku konusunda "uzman hakimlerden" kurulmasının uygun görülmesi olarak açıklanıyordu.

Yüce Divan görevinin Yargıtay'a verilmesiyle ilgili bu tasarı şöyledir: ⁴⁰⁶

Cumhurbaşkanını, bakanlar kurulu üyelerini, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini, Cumhuriyet Başsavcısı, Cumhuriyet Başsavcivekili, Yüksek Mahkemeler

⁴⁰⁵ Öztürk, K, Anayasa, Cilt 3, s.3760

⁴⁰⁶ DMTD, 150. Birleşim, 13.9.1982, s. 246-247

Başsavcılarını görevleri ile ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan'da yargılanır.

Yüce Divan Yargıtay Başkanının başkanlığında, Yargıtay ceza işlerini görmekte olan birinci başkanvekili ile, Yargıtay Ceza Daireleri Başkanlarından teşekkül eder. Yüce Divan gerektiğinde derhal toplanır.

Yüce Divan'da savcılık görevini Cumhuriyet Başsavcısı veya Vekili yapar.

Görüldüğü gibi Danışma Meclisi Anayasa Komisyonunun taslağında ve bu taslaktan esinlendiklerini düşündüğümüz yazarların önerilerinde Yüce Divan onüç kişiden oluşmaktadır. Savcılık görevi her zamanki gibi Cumhuriyet Başsavcısı veya Vekiline verilmiştir. Ancak taslakta kararlara karşı herhangi bir temyiz mercii öngörülmemekle birlikte bu yönde öneri getiren yazarların bazıları temyiz mercii olarak Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nu öngörmektedirler.⁴⁰⁷

Danışma Meclisi'nin madde ile ilgili görüşmeler sırasında Yüce Divan görevini Yargıtay'a verilmesi yönündeki taslağa paralel olmakla birlikte bazı farklılıklar içeren önergeler verilmiştir. Bu önergeler gerekçeleri ile birlikte sırasıyla şöyledir.⁴⁰⁸

S.Feridun Güray'ın önergesi :

Yüce Divan, Yargıtay Başkanının başkanlığında Yargıtay ceza işlerini görmekte olan Birinci Başkanvekili ile Yargıtay Ceza Dairesi Başkanlarından daha kıdemli yedisinin katılması suretiyle teşekkül eder. Diğer ceza dairesi başkanları yedek üye sayılırlar. Başkanın mazereti

⁴⁰⁷ Keskin, Yüce Divan, s.476; Öztürk, B, Yüce Divan, s.108

⁴⁰⁸ DMTD, 150. Birleşim, Cilt 10, s.246-261

halinde Birinci Başkanvekili başkanlık görevini yürütür. Yüce Divan gerektiğinde derhal toplanır.

Feridun Güray önergesinin gerekçesini, tasarıdaki hükmün asıllarının olmaması durumunda yedeklerin belli edilmediği, bu nedenlerle asılların mazereti halinde mahkemenin teşekkül edememesi gibi bir durum ortaya çıkabileceğini, ayrıca ceza daireleri başkanlarının hepsinin Yüce Divan'a alınmaması sayesinde asıl işlerin aksamamasının sağlanabileceği olarak açıklamaktadır.⁴⁰⁹

Anayasa Komisyonu sözcüsü A.Mümin Kavalalı ve üye Fuat Azgur'un da belirttiği gibi⁴¹⁰ bütün yüksek mahkemelerin kuruluş kanununda asılın bulunmaması durumunda yerine nasıl ve kimin vekalet edeceği belirtilmiştir. Bu nedenle bu konuda Anayasa'da ayrıntıya girmek yersizdir. Ancak kanaatimizce, daire başkanlarının tümünün Yüce Divan'a katılması durumunda asıl işlerin aksamaması konusundaki endişede haklılık payı olmakla birlikte, çözüm için sadece ikisinin (şuan ki duruma göre dördünün) dışarıda bırakılması yeterli değildir.

Abbas Gökce'nin önergesi:

Yüce Divan Yargıtay Başkanının başkanlığında Ceza İşlerini görmekte olan Birinci Başkanvekili, Yargıtay Ceza Dairesi Başkanları ile Danıştay İdari Kurulu Başkanı, Danıştay İkinci Daire Başkanı, Danıştay Beşinci Daire Başkanlarından kurulur. Yüce Divan gerektiğinde derhal toplanır.

---

⁴⁰⁹ DMTD, 150. Birleşim, Cilt 10, 13.9.1982, s.246-248

⁴¹⁰ DMTD, 150. Birleşim, Cilt 10, 13.9.1982, s.248-249

Abbas Gökçe yukarıdaki önergesine gerekçe olarak, Yüce Divan'ın yargılama görevi içindeki şahısların, görev suçlarının idari yönü bulunmasını ve bunların takdirinde bu konuda yoğun faaliyet gösteren Danıştay mensuplarının katılmasının faydalı olacağını göstermektedir. Danışma Meclisi Anayasa Komisyonu Sözcüsü A.Mumin Kavalalı ve üye Turhan Güven'in de belirttiği gibi Yüce Divan'ın görev alanı içine giren şahıslara uygulanacak yasalar, ceza yasalarıdır ve bunu en iyi yapacak olanlar da ceza hukukçularıdır. Bu nedenle ceza hukuku konusunda uzmanlığı olmayan kişilerin Yüce Divan'a alınması Mahkemenin fonksiyonunu ve çalışmasını olumsuz yönde etkiler.⁴¹¹

Turhan Güven, Mehmet Nedim Bilgiç, Tandoğan Tokgöz ve Mehmet Pamak'ın Önergesi:⁴¹²

Bu şahısların önergelerinin Anayasa Komisyonunun Taslağından farkı Yüce Divan Başkan ve üyeleriyle Cumhuriyet Başsavcısının mazeretleri nedeniyle Mahkemeye kimlerin vekillik edeceğinin maddede açıkça zikredilmesidir. Buna göre Yargıtay Birinci Başkanının mazereti halinde Yüce Divan'a Birinci Başkanvekili, Daire Başkanlarının mazeretleri halinde ise Yargıtay Kuruluş Kanununa göre yasal vekilleri duruşmalara katılacaktır. Cumhuriyet Başsavcısının yerine ise Başsavcıvekili ancak onun katılmaması durumunda Yüce Divan'da savcılık görevini yapacaktır. Önerge sahipleri adına Turan Güven ge-

---

⁴¹¹ DMTD, 150. Birleşim, Cilt 10, 13.5.1982, s.251-252

⁴¹² DMTD, 150. Birleşim, Cilt 10, 13.5.1982, s.260

rekçelerinin, vekalet durumunu açık olmaması nedeniyle bu konudaki eksikliğin giderilmesine yönelik olduğunu belirtmektedir.

Yukarıda S. Feridun Güray'ın önergesinin bir kısmı için söylediğimiz gibi Yüksek Mahkemelerinin kuruluş kanunlarında asılların olmaması durumunda kimlerin vekil olduğu ve görevleri açık olarak düzenlenmiştir. Kaldı ki önergede Birinci Başkanvekilinin mazereti durumunda ona kimin vekalet edeceğinin belirtmeyerek kendi içinde eksikliğe ve çelişkiye düşmüştür. Bunun yanında Cumhuriyet Başsavcısıyla birlikte Vekilinin duruşmalara katılmasında ne gibi bir sakınca olduğu gerekçede belirtilmemektedir.

Anayasa Komisyonu önergeye Cumhuriyet Başsavcılığına ilişkin kısmına çekince koyarak katılmış ve Anayasa Komisyonu Taslağının önergede belirtilen şekilde değişmesi Danışma Meclisinde kabul edilmiştir.

Necdet Gebeloğlu'nun önergesi:

Adı geçen şahıs Yüce Divan'ın ne şekilde toplanacağını yeterince açık olmaması ve bu eksikliğin giderilmesi amacıyla verdiği önergesinde, Yüce Divan'ın üye tam sayısının salt çoğunluğu ile toplanması ve oy çokluğu ile karar vermesini istemiş; Anayasa Komisyonu adına cevap veren A. Mumin Kavalalı, Yüce Divan'ın üye tam sayısıyla toplanması gerektiğini önergenin bu yönüne katılmadıklarını ancak oy çokluğu ile karar verilmesine ilişkin bölümüne katıldıklarını beyan etmiş ve önerge Danışma Meclisi'nde dikkate alınan kısmıyla

kabul edilerek Anayasa Komisyonunun taslağı bu yönüyle de değişikliğe uğramıştır.⁴¹³

Biz de karar nisabı konusundaki tereddütlerin oluşmasını engelleyeceğinden önergedeki değişikliğin olumlu olduğunu düşünüyoruz.

Rıfat Beyazıt ve Fevzi Uyguner'in önergesi:

Görüşmeler sırasında dikkati çeken en önemli önerge kanımızca bu şahısların verdikleri önergedir. Söz konusu önergeye göre, "Cumhuriyet Başsavcısı ilamın kendisine verildiği tarihten itibaren otuz gün içinde Yüce Divan kararına karşı re'sen veya aleyhinde hüküm tesis edilen kimsenin ilamın (kendisine) tebliğinden itibaren onbeş gün içinde müracaatı üzerine bir defaya mahsus olmak üzere Yüce Divan'a karar düzeltilmesi isteğinde bulunabilir."

Rıfat Beyazıt önergesinin gerekçesi olarak, kararın kesin olması nedeniyle yapılabilecek hataların düzeltilmesini sağlanmak ve Mahkemenin de yıpranmasına engel olabilmek için böyle bir kanun yolunu kabul etmenin gerekliliğini göstermektedir.⁴¹⁴

Önerge hakkında konuşan, Anayasa Komisyonu Başkanı A. Mumin Kavalalı, "...düzenlememizde noksanlıklar var. Örneğin; Yüce Divan kararlarının kesin olduğu hakkında bir hüküm dahi getirmedik" diyerek önergeye katıldıklarını beyan etmiş ve önerge Danışma Mec-

⁴¹³ DMTD, 150. Birleşim, Cilt 10, 13.9.1982, s.247-259

⁴¹⁴ DMTD, 150. Birleşim, Cilt 10, 13.9.1982, s.248, 260

lisinde kabul edilerek Yüce Divan kararlarına karşı karar düzeltme yolu kabul edilmiştir.⁴¹⁵

Gerek Rifat Beyazıt'ın gerekse A. Mumin Kavalalı'nın beyanlarından Anayasa Komisyonunun Tasarısında konuyla ilgili bir düzenleme olmamakla birlikte Yüce Divan kararlarının "kesin" olmasının öngörülmüş olduğunu anlıyoruz. Bir hukuk devletinde her çeşit kararın, bu arada Yüce Divan kararlarının da kesin olmasının sakıncaları ile kanun yollarının amaç ve faydaları konusunda daha önce yaptığımız açıklamalara gönderme yapmakla yetiniyor ve orada belirttiğimiz gerekçelerle bu önerenin de olumlu olduğunu düşünüyoruz.⁴¹⁶

Yukarıda değindiğimiz önergelerden de anlaşılacağı üzere, Danışma Meclisi'nde madde üzerindeki tartışma Yüce Divan görevinin hangi organa verilmesinden çok, Yargıtay bünyesinde oluşturulan Yüce Divan'ın kuruluş tarzı ile ilgili oluyordu. Yüce Divan'ın yargılama kapsamındaki suçların cezai yönünün yanı sıra, idari yönünün de olduğu gerekçesiyle Danıştay'dan da üye alınması yönünde tartışmalar yapılmış ve önergeler verilmiş, ancak kabul edilmemiştir. Ayrıca Danışma Meclisi Üyesi Rifat Beyazıt'ın Yüce Divan kararlarına karar düzeltme imkanı tanıyan önergesine Komisyon da katılmış ve maddeye bu yönde bir hüküm eklenmiştir.⁴¹⁷ Danışma Meclisi Anayasa tasarısında bu şekilde kabul edilen madde MGK Anayasa Komisyonu'nda

---

⁴¹⁵ DMTD, 150. Birleşim, Cilt 10, 13.9.1982, s.261

⁴¹⁶ Bkz. Çalışmamızın, "Kararların Kesin olmasından ve Usul Tedbirlerinden Doğan Sorunlar" başlıklı 214-221. sayfalarına.

⁴¹⁷ DMTD, 150. Birleşim, Cilt 10, 13.9.1982, s.247-261

"Yüce Divan görevinin Anayasa Mahkemesi'nce yerine getirilmesinin ilke olarak benimsendiği" gerekçesiyle değiştirilmiş ve Yüce Divan görevi tekrar Anayasa Mahkemesi'ne verilmiştir.

Yüce Divan görevinin Yargıtay'ca yerine getirilmesini savunan ve bizim de taraftar olduğumuz bu görüşün dayanağını, Anayasa Mahkemesi'nin ceza yargılaması yapabilecek bir oluşumdan yoksun olması ve Yargıtay'ın gerek üyelerinin nitelikleri gerekse işlevi bakımından bu görev için en uygun kurum olduğu düşüncesi oluşturmaktadır.⁴¹⁸

2-Yüce Divan Görevinin Anayasa Mahkemesi'nce Yerine Getirilmesinin Uygun Olduğunu Savunan Görüş

Bu konudaki ikinci görüş, Yüce Divan görevinin Anayasa Mahkemesi'nce yerine getirilmesinin uygun olduğu ve bu yöndeki Anayasal tercihin isabetli olduğu yönündedir.⁴¹⁹ 1961 Anayasası'nın

⁴¹⁸ Bkz. Çalışmamızın "Yüce Divan Görevinin Yargıtay'ca Yürütülmesinden Beklenen Faydalar" başlıklı 250-262. sayfalarına.

⁴¹⁹ Boyacıoğlu, Ahmet H., "Yüce Divan Tartışması", Milliyet Gazetesi, 4.2.1993; Candemir, s. 35 vd.; Özden, Yekta Güngör, Hukukun Üstünlüğüne Saygı, Basım Yeri ve Tarihi Belli Değil, s.68-69; Kumaş, Yüce Divan, s. 394; Aliefendioğlu, Tanıtım, s. 398; İnal, Yüce Divan görevinin Anayasa Mahkemesi'nde kalmasını önermekle birlikte bu konuda üyelerin ceza hukuku uzmanlığına yabancı olmasından kaynaklanan sorunun çözümü için şu öneriyi getirmektedir: "...Anayasa Mahkemesi üyelerinin seçiminde YÖK'ü, Meclis'i, Cumhurbaşkanını kaldırdığımızda ve seçimi sadece Yüksek Mahkemeler ve Barolar Birliğine havale ettiğimizde sorun büyük oranda çözülecektir." (İnal, Turgut, "1982 Anayasası'nın Getirdiği Sıkıntılar ile Anayasa Yargısına Genel Bakış", Anayasa Yargısı, Sa.13, Ankara 1996, s.200).

hazırlanması için Milli Birlik Komitesinin görevlendirdiği Anayasa Komisyonu⁴²⁰ ön tasarısında ve bu konudaki Siyasal Bilgiler İdari İlimler Enstitüsü'nce⁴²¹ gönderilen incelemede, Temsilciler Meclisi'nde ve Milli Birlik Komitesi'nde Yüce Divan görevinin Anayasa Mahkemesi'nce yerine getirilmesi benimsenmiştir.⁴²² 1982

⁴²⁰ Komisyon üyeleri, Sıddık Sami Onar, Muammer Aksoy, İlhan Arsel, Lütfi Duran, Hüseyin Nail Kubalı, Ragıp Sarıca, Bahri Savcı, Naci Şensoy, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu ve Vakur Versan hazırladığı öntasarı metni ve karşı oy yazıları için bkz. Öztürk, Kazım, İzahlı, Gerekçeli, Anabelgili ve Maddelere Göre Tasnifli Bütün İçtihatları ile Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Cilt 1, Ankara 1966, s. 25-83

⁴²¹ İncelemeyi yapan, Tahsin Bekir Balta, Yavuz Abadan, Süheyl Derbil, Kemal Galip Balkar, Arif T. Payaslıoğlu, Cemal Mihcioglu, İbrahim Yasa, Bülent Daver, Şeref Gözübüyük, Nejat Erder, Türkkaya Ataöv, Cemal Aygen, Taner Timur, Özer Ozankaya, İlhan Unat ve Gündüz Ökçün'ün Yüce Divan ilgili görüşü için bkz. Öztürk, K, Anayasa, Cilt 1, s. 341-383. Ayrıca bu konuda bkz. Siyasal Bilgiler Fakültesi İdari İlimler Enstitüsü Gerekçeli Anayasa Tasarısı ve Seçim Sistemi Hakkındaki Görüşü, Ankara 1960, s. 43,86

⁴²² Öztürk, K, Anayasa, Cilt 1, s. 578-579; 1982 Anayasası'nın hazırlanması sırasında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler ve Hukuk Fakülteleri ilgili öğretim üyelerince hazırlanan Gerekçeli Anayasa Önerisinde de bu görüş benimsenmiş ancak burada ilk derece mahkemesi olarak, Anayasa Mahkemesi'nin hukukçu, tercihan ceza hukukçularından oluşan bir alt kurulunun çalışmasını, bu kurulun kararının ise Anayasa Mahkemesi genel kurulunda denetlenebilmesi önerilmiştir (Bkz. AÜSBF ve Hukuk Fakültesi İlgili Öğretim Üyelerince Hazırlanan Gerekçeli Anayasa Önerisi, s.177, 179). Bunun gibi yine 1982 Anayasası'nın hazırlanması sırasında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nin görüşü de bu yönde olmuştur. İÜHF'nin görüş ve önerileri, Sulhi Dönmezer Başkanlığında, Ünal Tekinalp, Halit Kemal Özbir, Selçuk Özçelik, İlhan Akın, Kenan Tunçomağ, Ayferi Göze, Saim Üstündağ, Yavuz Alangoya, Erol Cihan, Erdoğan Teziç, Servet Armağan, Sait Güran, Erdener Yurtcan'dan oluşan Komisyonun hazırladığı Raporun Dekan Ergin Nomer Başkanlığında Sulhi Dönmezer, İlhan Akın, Aysel Çelikel, Necip Kocayusufpaşaoğlu, Kemal Oğuzman, Ergun Özsunay, Reha Poroy, Kenan Tunçomağ, Saim Üstündağ, Vakur Versan; Teoman Akünal ve Süheyl Donay'dan oluşan Fakülte Kurulu'nda

Anayasası'nın hazırlanması sırasında da Danışma Meclisi'ndeki görüşmelerde Anayasa Mahkemesi'nin görev ve yetkileri arasına Kazım Öztürk, Yüce Divan görevinin de ilk ve son derece mahkemesi olarak Anayasa Mahkemesi'ne verilmesini, savcılık görevini ise Cumhuriyet Başsavcısı veya Vekilinin yapmasını teklif etmiş ve bu teklifinde Yüce Divan'ın görev alanı içine Uyuşmazlık Mahkemesi üyelerini de katmıştır. Gerekçe olarak da Yüce Divan'ın Devlet hayatında çok ender başvurulmuş bir mahkeme olduğunu, bu mahkemenin öncelikle Anayasa hukuku, ikinci olarak kamu hukuk, üçüncü olarak ise ceza hukukunu dikkate aldığını, Mahkemenin Cumhurbaşkanından başlayarak yüksek kamu görevlilerini yargılayacak bir mercii olduğunu ve bu noktada hangi hukuk dalının tatbik edileceğinin ağırlık kazanacağını, sadece ceza hukukunu tatbik etmekle mükellef olan Yargıtay'a Yüce Divan görevi vermenin meselenin esasına aykırı olduğunu, Cumhurbaşkanı ve Yargıtay üyeleri gibi şahısları yargılamanın aynı seviyedeki bir mahkemenin görevine verilmesinin sakıncalı olduğunu, Yüce Divan'ın tarihsel gelişimi, toplum içindeki taşıdığı önem ve yargılayacağı kişilerin yüceliği dikkate alınarak bu yetkinin Anayasa Mahkemesi'ne verilmesinin doğru olacağını, başından beri hiçbir dönemde bu görevin tek mahkemenin yetkisine verilmediğini, daima kamu hukuku, idare hukuku ve ceza hukuku bilgisi ve birikimi olan üyele-

---

görüşülerek, ilaveler ve değişiklikler yapıldıktan sonra kabul edilmiştir (Bkz. İÜHF'nin Yeni Anayasa'ya İlişkin Görüş ve Önerileri, İstanbul 1982, s. 53,111).

rin oluşturduğu karma bir organ şeklinde teşekkül eden Yüce Divan'a verildiğini; yüksek görevlilerin aynı zamanda takdir makamı olduğunu, memleketin yüksek menfaati karşısında kanunların ihlal olunabileceğini, bu makamların yüceliği karşısında sadece olay ve kanun dikkate alınarak suçu takdir etmenin mümkün olmadığını bu nedenle Yüce Divan'ın sadece ceza hukuku ile uğraşan bir daireye değil Anayasa, kamu ve ceza hukuku yönünden yargılayacak olan Anayasa Mahkemesi'ne verilmesini teklif etmiştir.⁴²³

Bu görüşü savunmaların dayanakları şunlardır:

-Birinci olarak, Anayasa Mahkemesi Yüce Divan olarak çalışırken; özellikle Cumhurbaşkanı, Başbakan ve bakanları yargılarken tıpkı norm denetimi yaptığı sıradaki faaliyeti gibi "hukuk-siyaset" karışımı bir etkinlik yapmaktadır.⁴²⁴ Anayasa Mahkemesi "ceza hukuku" uzmanlığını gerektirmeyen bu etkinliğini yerine getirirken ve Anayasa, idare ve mali hukuk bilgileri olan  yeleri ile bir "uzman mahkeme" niteliğine bürünmektedir.⁴²⁵

Bu görüş bir çok noktadan eleştirilebilir. Birinci olarak, herhangi bir yargılama sırasında, hakim hukuk bilgisi ile çözemeyeceği

---

⁴²³ DMTD, 148. Birleşim, Cilt 10, 10. 9.1982, s.184-186

⁴²⁴ Candemir, s. 36

⁴²⁵ Candemir, s.36;  zden, Hukuka Saygı, s.66;  zden, Yekta Güngör "Adalet Yılı Açış Konuşması", TBBD, Sa.4, 1991, s.517; Siyasal Bilgiler Fakültesi İdari İlimler Enstitüsü Anayasa Tasarısı, s. 86;  zden, Yekta Güngör, "Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşunun 30.Yıldönümü Açış Konuşması", Anayasa Yargısı, Sa. 9, Ankara 1993, s. 15-16

özel veya teknik bir bilgiyi gerektiren bir sorun⁴²⁶ ile karşılaşırsa o konunun uzmanı olan bir "bilirkişiye" başvurma olanağı vardır.⁴²⁷ Bu nedenle bir ceza yargılamasında öncelikli, ve önemli olan husus sorun olarak nitelendirilebilecek konunun çözümü değil yargılamanın ta kendisidir.

İkinci olarak, bu sorunun, yani Cumhurbaşkanı, Başbakan ya da bakanın yargılanması sırasında bir bakan ya da Cumhurbaşkanı suçunun oluşup oluşmadığının tespitinin çeşitli meslek gruplarından oluşması itibariyle uzmanlaşmış olan Yüce Divan'ın "hukuk-siyaset" karışımı bir faaliyetiyle⁴²⁸ belirlenmesi (bir an için bu yöntemle maddi

---

⁴²⁶ CMUK'un "Bilirkişi Tayini" başlıklı 66. maddesinin 1.fıkrası "çözümü özel veya teknik bir bilgiyi gerektiren hallerde bilirkişinin rey ve mütalaasının alınmasına karar verilir..." şeklindedir.

⁴²⁷ Keskin, haklı olarak "Görevle ilgili bir yargılama sözkonusu, mesela görevi ihmal suçu; öyle ise idareyi bilen kişiler olsun denemez...ceza hakimi eğer gerek görürse teknik ve özel bilgi isteyen konularda her zaman bilirkişiye müracaat edebilir...mutlaka idari veya teknik bilgi şart değildir, şart olan ceza hukuku nosyonu ve formasyonudur, suç ve ceza konusunda, adli yargılamada, görevli ve ehil olmaktır" demektedir (Keskin, O. Kadri, "Adalette Sorunlar ve Çözümler", YTYRÖS, Sa. 10, Temmuz-Ağustos 1996, s. 1143); Nitekim 1982 Anayasası ile ilgili Danışma Meclisinde yapılan görüşmede Kazım Öztürk'ün Yüce Divan'ın görevi içine giren konuların öncelik sırasına göre Anayasa, idare ve ceza hukuku konularıyla ilgili olduğundan bu hukuk dalları açısından uzman bir kurul olan Anayasa Mahkemesi'ne verilmesi şeklindeki önergesine karşı konuşan üye, A. Asım İğneciler ile Anayasa Komisyonu Başkanı Şener Akyol, Yargıtay üyelerinin sözkonusu edilen hukuk dalları için yeterli uzmanlığa sahip olduklarını, ayrıca gerekli gördükleri bir durumda bilirkişiye başvurma olanaklarının baki olduğunu söylemişlerdir (DMTD, 148. Birleşim, Cilt 10, 10.9.1982, s.185-188).

⁴²⁸ Erem, haklı olarak Yüce Divan'ın "cezai siyasal adalet" ihtiyacından doğmadığını belirtmekte ve ceza adaletinde siyasetin anlamsız olduğunu, anlam kazanırsa da olağanüstü tehlikeleri beraberinde getireceğini vurgulamaktadır

gerçeğe ulaşıldığı kabul edilse bile), ceza yargılaması hukukunun temel ilkelerine uygun düşmez. Çünkü yargılanan sanığın Cumhurbaşkanı, Başbakan ve bakan gibi siyasi kimliği olan şahıslar olduğu kabul edilse bile "suçların kanuniliği"(TCK.md. 1) olarak bilinen en temel ceza hukuku prensibi "suçun unsurlarının" hukuk siyaset karışımı bir etkinlik ile değil, tamamen ceza hukuku ilkeleriyle belirlenmesi gereğini emreder. Söz konusu sorunun ceza hukuku dışındaki hukuk disiplinleri ile biran bilimsel biçimde ve doğru olarak çözüldüğü varsayılsa bile, yargılamanın her aşamasında olduğu gibi bu aşamasından sonra da yapılacak olan düşünsel etkinlik yüzyılların deneyimi ve birikimiyle kanun hükmü şeklinde somutlaştırılan ceza hukukunun en temel ilkelerinin sanık hakkında uygulanması zorunluluğunu gerektirecektir ki; bunu da kuşkusuz en iyi şekilde yapacak olan "ceza hukukçusu"dur. Kaldı ki bir ceza hukukçusu, Cumhurbaşkanı, Başbakan ve bakanların "idari" faaliyetlerinden doğan hukuka aykırı fiillerini; idare hukuku deneyimi, bilgisi veya uzmanlığı olan bir vali, müsteşar, iktisatçı veya bir generalden daha bilimsel yollarla ve hukuka uygun bir düşünsel etkinlikle çözebilecektir.

(Erem, Ceza Yargılaması, s. 661); 1982 Anayasası hazırlıkları sırasında Danışma Meclisindeki görüşmelerde Anayasa Komisyonu adına konuşan A. Mumin Kavalalı bir önergeye verdiği cevapta bu konuyla ilgili olarak, "...Yüce Divan'da siyaset yargılaması yapılacak değildir. Yüce Divan'da yargılanacak kişi hakkında bir kamu davası açılmış bulunmaktadır. Kamu davası açıldıktan sonra Yüce Divan bir suç işlenip işlenmediğini, açılan davadaki suçun sanık tarafından işlenip işlenmediğini yargılayacak, bununla yetinecektir" diyerek Yüce Divan'ın yaptığı işin "cezai siyasal adalet" olmadığını belirtmiştir (DMTD, 150. Birleşim, Cilt 10, 13.9.1982, s.258).

-Bu görüşü savunanların ikinci dayanağı, Yüce Divan'da yüksek Mahkeme mensuplarının yargılanması durumunda sanıklarla aynı yargı organından gelen bir veya iki üyenin, o kurumun özelliklerini bilmelerinin, Yüce Divan'daki diğer üyelerin yargılama konusu hakkında sağlıklı bir değerlendirme yapmalarına yeteceği şeklindeki düşünceleridir.⁴²⁹

Gerek tek hakimli gerekse toplu mahkemelerde yargılama yapacak hakimlerin, yargıladıkları konuyu çözüp, yaptırımını belirleyebilecek yetkinlikte olması "ceza yargılamasının" en temel ve vazgeçilmez amaçlarından biri olan "maddi gerçeğe" ulaşılabilmesinin "olmazsa olmaz" unsurunu oluşturur. Bu nedenle kurul halindeki mahkeme üyelerinden biri ya da ikisinin yargılama konusu hakkında uzman olması biraz önce belirtildiği gibi ceza yargılamasının en temel amacı olan "maddi gerçeğe" ulaşmasına yardımcı olmaz. Çünkü bu amaca ancak, yargılamayı yapacak hakimlerin her birinin "yargılama konusu" hakkında en azından diğerleri kadar yetkin olmalarıyla ulaşılabilir.

-Bu görüşün üçüncü dayanağı ise, Yüce Divan'ın Yargıtay'ca yerine getirilmesi durumunda, "kişisel suçlarda yargılama makamının 19 kişilik Ceza Genel Kurulu olması, görev suçlarında ise yargılamanın daha az üyeli bir kurulun yapmasının yargı güvencesi açısından çelişki yaratacağı" yönündedir.⁴³⁰

---

⁴²⁹ Candemir, s. 38

⁴³⁰ Özden, Hukuka Saygı, s. 67

Yüce Divan görevinin Yargıtay'ca yerine getirilmesi prensip olarak kabul edilmesi durumunda bu tür sakıncalı durumların giderilmesi Yargıtay'ın oluşumu açısından daha kolaydır. Örneğin, kişisel suçlarda da Ceza Genel Kurulu yerine Yargıtay Kanunu'nun 14.maddesinde belirtilen ilgili ceza dairesinin ya da Yargıtay Ceza Daireleri Başkanlar Kurulu'nun yetkili olması şeklinde bir düzenleme yapılabilir.⁴³¹

-Anayasa Mahkemesi'ne Yüce Divan görevinin verilmesinin doğruluğu yönündeki düşünceye gösterilen dördüncü dayanak ise, Mahkemenin "Yüce" bir kuruluş olarak değerlendirilmesi ve kabul edilmesidir.⁴³²

Anayasa Mahkemesi de diğer yüksek yargı organları gibi Anayasa'nın Üçüncü Kısım Üçüncü Bölümü'nde Yargı başlığı altında, Yüksek Mahkemeler arasında düzenlenmiştir.⁴³³ Ancak, Anayasa Mahkemesi'nin bazı fonksiyonel ve organik özellikleri Mahkeme'nin diğer yüksek yargı organlarının üstünde olduğu görünümü verdiği ve bu durumun Anayasa Mahkemesi üyeleri dahil, yüksek yargı organı mensupları üstünde olumlu yönde moral ve psikolojik etki yarattığı bir gerçektir.⁴³⁴

---

⁴³¹ Biz çalışmamızın "Yüce Divan Olarak Yargıtay" başlıklı 237-241. sayfalarında üzerinde duracağımız üzere, Yüce Divan'ın görev alanına giren tüm şahsıların gerek kişisel gerekse görev suçlarında ilk derece mahkemesi olarak Yargıtay ilgili ceza dairesinin, denetim mahkemesi olarak ise Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun görev yapmasını öneriyoruz.

⁴³² Özden, Hukuka Saygı, s.66

⁴³³ Bkz. Çalışmamızın Anayasa Mahkemesi'nin "Konumu" başlıklı 60-63. sayfalarına.

⁴³⁴ Duran, Yönetimde Karmaşa, s.313-314; Duran, Anayasa Yargısı, s. 82

Bu fonksiyonel özelliklerin başında ise Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan görevi gelmektedir.⁴³⁵ Ancak bu durum Anayasa Mahkemesi'ne diğer yüksek mahkemelerden daha "Yüce" bir konum kazandırmadığı gibi ceza yargılaması yaparken yapısal nedenlerle yaşanacak sorunların çözümüne de olanak sağlayamaz.

3-Yüce Divan Görevinin Karma ve Gerekliğinde Oluşturulan Bir Mahkemece Yerine Getirilmesini Öneren Görüş

1876 ve 1924 Anayasalarımızdaki karma sistemden esinlenen Yüce Divanla ilgili bu gruptaki görüşler 1982 Anayasası'nın hazırlanması sırasında danışma meclisinde ileri sürülmüştür. Bu görüşmelerde ileri sürülen görüşlerin ilki gerekçesi ile birlikte şöyledir:⁴³⁶

Yüce Divan üyeliği için, 11'i Yargıtay, 10'u Danıştay Başkanları ve üyeleri arasından ve kendi Genel Kurulları tarafından gerekli görüldükte, gizli oyla 21 kişi seçilir.

Bunlar, gizli oyla ve salt çoğunlukla içlerinden birini Başkan, birini Başkanvekili seçer.

---

⁴³⁵ Danışma Meclisi üyesi Süleyman Sırrı Kırılı, Anayasa hazırlıklarıyla ilgili görüşmeler sırasında Yüce Divan ilişkin görüşlerini açıklarken Yüce Divan Üyelerinin "...Yüce Divan'ı devamlı kılmak hiç isabetli değildir. Hergün; ben Cumhurbaşkanı muhakeme edecek adamım, ben Başbakanı, ben Danıştay Başkanını muhakeme edecek, Yargıtay Başkanını muhakeme edecek adamım ..." diyerek kendilerinde birtakım güçler görebileceklerini söylemektedir (DMTD, 150. Birleşim, Cilt 10, 13.9.1982, s.253).

⁴³⁶ Bkz.DMTD, 150. Birleşim, Cilt 10, 13.9.1982, s.247,251- 253

Yüce Divan bir Başkan ve 14 üyeyle kurulur ve kararlarını salt çoğunlukla verir.

Geri kalan 6 kişi gerektiğinde kurulun eksikliğini tamamlamak için yedek üye durumundadır.

Bu yedek üyelerin üçü Yargıtay, üçü Danıştay'dan seçilmiş üyeler arasından olmak üzere ad çekme ile ayrılır.

Başkanlığa ve Başkanvekilliğine getirilenler bu ad çekmeye girmezler.

Yüce Divan kararları kesindir.

Yüce Divan Kanunlara göre yargılar ve hüküm verir.

Yüce Divan gerekli görüldüğünde Türkiye Büyük Millet Meclisi kararıyla kurulur.

Önergenin sahibi Süleyman Sırrı Kırçalı, Yüce Divan'ın nadiren faaliyet gösterdiğini, bu nedenle daimi bir Yüce Divan'ın sakıncaları olduğunu, bu sakıncaların başında devletin önemli görevlilerini yargılama yetkisinin olması sebebiyle çok önemli bir güç kazanması geldiğini, Anayasa Mahkemesi'ne üye seçiminin aksine buraya üye seçilirken Yargıtay'ın ceza dairelerinden üye seçileceğini ve bu şekilde idare ve ceza hukuku uzmanlarından oluşan bir kurulun, Yüce Divan'daki Anayasa ve idare hukukunu ilgilendiren yargılamanın özelliğine uygun bir mahkemenin oluşacağını, önergesinin gerekçesi olarak açıklamaktadır.

Bu yöndeki ikinci önerge, Cahit Tutum, İsa Vardal, Şerafettin Yarkın ve Bahtiyar Uzunoğlu'nun önergesidir. Söz konusu önerge şöyledir: ⁴³⁷

⁴³⁷ Bkz.DMTD, 150. Birleşim, Cilt 10,13.9.1982, s.256

Yüce Divan, gereken hallerde Anayasa Mahkemesi'nden beş, Yargıtay'dan dört ve Danıştay'dan iki üye olmak üzere ilgili kuruluşların Genel Kurulları tarafından kendi başkan ve üyeleri arasından gizli oyla seçilecek onbir üyeden kurulur.

Yüce Divan'da savcılık görevini Cumhuriyet Başsavcısı veya Vekili yapar.

Önerge sahipleri adına Şerafettin Yarkın gerekçelerini, önergelerinin esin kaynağının 1924 Anayasası'ndaki Yüce Divan olduğunu, bu mahkemenin olağanüstü bir mahkeme olması nedeniyle her zaman hazır olmasına gerek olmadığını, yargılanacak kişilerin görevleri itibarıyla mahkemenin faaliyetinin kamu, idare ve mali hukuku ilgilendirdiğini, dolayısıyla bu alanlarda uzman olan kurumlardan alınacak hakimlerle bu mahkemenin oluşmasının, görevin daha isabetle yapılmasını sağlayacağı şeklinde açıklamaktadır. Bu önergeler lehine söz alan Kazım Öztürk, Mehmet Hazer ve Azmi Eryılmaz da aynı gerekçeleri tekrar etmişlerdir.⁴³⁸

Anayasa Komisyonu adına konuşan Şener Akyol, A.Mümin Kavalalı ve önergeler aleyhine sözalan Turan Güven ve Fevzi Uyguner, bizimde katıldığımız şu gerekçelerle önergelerin reddini istemişlerdir: Yüce Divan'da yargılanacak kişinin görevi ve mesleki kökeni ne olursa olsun mahkemenin görevinin sanığa isnat edilen fiilin sanık tarafından işlenip işlenmediğini, işlendi ise hangi suçu oluşturduğunu ve hangi cezayı gerektirdiğini saptamak olduğunu, bu faa-

---

⁴³⁸ DMTD, 150. Birleşim, Cilt 10, 13.9.1982, s.250-251, 256-257

liyeti için ise sadece ceza hukuku uzmanlığını ihtiyaç duyulduğunu ve bu konuda en uzman mahkemenin Yargıtay olduğunu; 1924 Anayasası'nda oluşturulan Yüce Divan'ın o zamanki Yargıtay'daki ceza dairelerinin sınırlı olmasından kaynaklandığını söylemişlerdir.⁴³⁹

Biz bu öneri konusunda bir olumsuzluğun daha olduğunu düşünüyoruz. Şöyle ki; Yüce Divan'ın görevine giren bir suçtan dolayı ilgili kişiler hakkında dava açılarak Yüce Divan'ın kurulmasına karar verildiğinde, davanın ilgilileri tarafından ister istemez kendilerine yakın hissettikleri hakimlerin Yüce Divan'a seçilmesi için gayret sarf edecek ve bu durum hem ilgili mahkemelerin hem de kamuoyunun tedirgin olmasına neden olacak ve verilen kararlara her zaman şüphe ile bakılacak, tarafları ve kamuoyunu tatmin etmeyecektir. Ayrıca bu şekilde bir seçim tabii hakim ilkesine de aykırılık teşkil edecektir.⁴⁴⁰

4-Yüce Divan Görevinin Genel Mahkemelerce Yerine Getirilmesini Savunan Görüş

Yüce Divan ile ilgili bu son görüş ise Yüce Divan'ın geçmişteki örneklerinde görüldüğü gibi, zaman zaman politikanın yargılandığı yer olarak ortaya çıktığı bu sebeple hiç kimsenin kimliğine bakılmak-

⁴³⁹ DMTD, 150. Birleşim, Cilt 10, 13.9.1982, s.250-255

⁴⁴⁰ Erem de, 1924 Anayasası'ndaki Yüce Divan kurumunun tabii hakim ve kanun önünde eşitlik ilkelerine aykırı bulduğunu söylemektedir (Erem, Ceza Yargılaması, s.662; Erem, Yüce Divan, s.5).

sızın genel mahkemelerde yargılanması gerektiği, dolayısıyla bu tür mahkemelerin gereksiz olduğu yönündedir.⁴⁴¹

Bu görüş "yargı bağımsızlığı ve teminatı" kurumsallaşmış bir ülkede tereddütsüz olarak savunulabilir. Gerçekten de bu yöndeki bir düzenleme "Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetmeksizin kanun önünde eşittir. Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz. Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadır" şeklinde 1982 Anayasası'nın 10., 1961 Anayasası'nın ise 12. maddesinde düzenlenen klasik ve evrensel hukuk kuralının vazgeçilmez ve doğal bir gereği olurdu. Ancak, mevcut düzenlemeler devam ettiği sürece en azından ülkemiz açısından bu görüşü savunmak gerçekçi ve doğru olmaz. Gerçekten, "Türk Yargı Düzeni"nin şu an içinde bulunduğu teşkilatlanma, gerçek anlamda bağımsız ve teminatlı bir yargı düzeninde var olan "olmazsa olmaz" ilkelerin bazılarını bünyesinde bulundurmadığı gibi, "olursa olmaz" kabul edilmesi gereken bazı unsurları da içinde barındırmaktadır. Bu hususları şu ana başlıklar altında özetleyebiliriz:⁴⁴²

---

⁴⁴¹ Dinçer, Güven, Türk Yargı Modeli ve Yeni Bir Model Gereği, I. Ulusal İdare Hukuku Kongresi, 3. Kitap, Çeşitli İdare Hukuku Konuları, Ankara 1-4 Mayıs 1990, s. 1035

⁴⁴² Bu konuda ki sorunlar ve görüşlerle ilgili olarak daha geniş bilgi için bkz. Duran, Yönetimde Karmaşa, s. 28, 240-242; Duran, Lütfi, "İdari Yargı Adlileşti", İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi, Sa. 1-3, Haziran 1982, s. 53-83; Genç, Zeki, Anayasalar Açısından Yargı Bağımsızlığının Kuvvetler Ayrılığı

-Yürütme erki içinde yer alan Adalet Bakanı ile onunla hiyerarşik bir ilişki içinde çalışan Müsteşarının, hakim ve Cumhuriyet

İle İlişkileri, Basım Yeri ve Tarihi Belli Değil, s. 79; Mumcuoğlu, Maksut, "Adalet Tanrıçası ve Bağımsız Yargı", Cumhuriyet Gazetesi, 30-31.1.1989; Demirkol, Ferman, Yargı Bağımsızlığı, İstanbul 1995, s.45-135; Çelenk, Halit, Umut Hangi Dağın Ardında, İstanbul 1993, s.63-64; Ünal, Şeref, Anayasa Hukuku Açısından Mahkemelerin Bağımsızlığı ve Hakimlik Teminatı, Ankara 1982, s. 87-95; Üskül, Zafer, Türkiye'nin Anayasa Sorunu, İstanbul 1991, s. 53-61; Sav, Önder, "Adalet Yılı Açış Konuşması", TBBD, Sa. 4, Ankara 1991, s. 504; Araslı, Oya, "Konuşma", TBBD, Sa. 4, Ankara 1991, s. 518-520; Kılıçoğlu, Ahmet, "Yargı da Güven Bunalımı", TBBD., Sa. 4, Ankara 1991, s.525-527; Özay, İl Han, İkinci Bine Kavuşurken Günışığında İdare, İstanbul 1992, s. 405-407; Kalemli, s. 12-13; Yazıcıoğlu, Muhsin, "Yargı", YTYRÖS, Sa. 10, Temmuz-Ağustos 1996, s.44; Özay, İl Han, "Yargı Güvencesi-Bağımsızlığı ve Anayasa Mahkemesi", Anayasa Yargısı, Sa. 8, Ankara 1991, s.109 vd.; Tanör, Bülent, İki Anayasa, 2. Baskı, İstanbul 1991, s.116-117; Bakıcı, Sedat, "Yargının Bitmeyen Sorunları", ABD, Sa. 4, Ankara 1986, s. 508-509; Bayraktar, Köksal, "Türkiye'de Hukuku Güncelleştirmede Kullanılacak İlk Yöntemler", YTYRÖS, Temmuz-Ağustos 1996, s.184; Karahan, Sami, "Reform, Ama Nerede?", YTYRÖS, Sa. 10, Temmuz-Ağustos 1996, s. 220; Kılıçoğlu, Yargının Sorunları, s.285-286; Ekşioğlu, Kani, "Yargıda Yeniden Yapılanma Zorunluluğu", YTYRÖS, Sa.10, Temmuz-Ağustos 1996, s.326-327; Aşçıoğlu, Çetin, "Yargı da Temel Sorun Doğru ve Güvenli Yargılanma Hakkı", YTYRÖS, Sa. 10, Temmuz-Ağustos, 1996, s. 352-354; Önen, Turgut, "Türk Anayasası ve Özellikle Adalet Reformu", YTYRÖS, Sa. 10, Temmuz-Ağustos 1996, s. 402; Özkan, Gürsel, "Yargı Bağımsızlığı ve Hakimlik Teminatı", YTYRÖS, Sa. 10, Temmuz-Ağustos 1996, s. 437-440; Bu konuda eski Adalet Bakanı ve HSYK Başkanı, Seyfi Oktay "...Kurulun bağımsız olduğunu söylemek imkansız..." derken, eski HSYK Üyesi, Vural Savaş, 30.3.1994 tarihinde Kurul'daki görevinden istifa ederken Kurul'un Bakanlığa karşı bağımsız olmadığını saptamakta; şuan ki Adalet Bakanı ve HSYK Başkanı Şevket Kazan da "...1982 Anayasası yargıyı icra kurulunun emrine sokmuştur...bu bakımdan hakimler ve savcılar bağımsız karar veremiyorlar..." demektedir (Bkz. Aksiyon Dergisi, Sa. 18, 8-14 Nisan 1995). Aksi düşüncede olan Sungurlu, yargı bağımsızlığının insanların şahsi kusur ve zaafı dışında temin edildiği görüşündedir (Sungurlu, s. 62).

savcılarının her türlü özlük hakları konusunda karar veren HSYK'nın toplam yedi üyesi arasında bulunması ve bu kurulun geri kalan üyelerinin tayininde sonuçta TBMM'de ağırlığı bulunan siyasi partinin seçtiği ve bu sebeple politik vasfı olan Cumhurbaşkanının yetkili olması .

-Kurulun idari yapıda bir organ olmasına rağmen, kararlarının her hangi bir yargısal denetime tabi olmaması.

-HSYK'nın bağımsız bir sekreteryasının olmaması ve bu görevin Adalet Bakanlığı Personel Genel Müdürlüğü tarafından yerine getirilmesi.

-HSYK'nın üyelerinin asli görevlerini de sürdürmeleri nedeniyle kuruldaki işlevlerine yeterince ve olması gereken kadar zaman ayıramamaları.

-Tüm hakim ve Cumhuriyet savcılarını Adalet Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı bünyesinde çalışan "adalet müfettişleri"nin denetleyip ceza ve disiplin soruşturması ile yükselmelerine esas teşkil edecek raporları düzenlemeleri.

-Yargı yetkisinin kullanılması dışında olduğu belirtilse de tüm hakim ve Cumhuriyet savcıları üzerinde Adalet Bakanının gözetim hakkının bulunması ve ayrıca idari görevler yönünden Adalet Bakanlığı'na bağlı olunması.

-Nakil sistemini 1961 Anayasası döneminde mevcut olan coğrafi teminatı sağlamaktan uzak olması.

-Hakim ve Cumhuriyet savcılarının tüm ekonomik ve sosyal haklarının sonuçta yürütme organınca belirlenmesi ve bu konuda ha-

kim ve Cumhuriyet savcılarının hiç söz sahibi olmamaları.

-Hakim ve Cumhuriyet savcıları hakkındaki ceza kovuşturması izninin HSYK yerine Adalet Bakanının vermesi.

-Hakim ve Cumhuriyet savcılarının adalet dağıttığı mekanların büyük çoğunluğunun, görevin gereği, önemi, kutsallığı ve ayrıcalığına uygun olmayacak mekanlardan - örneğin "Kaymakamlık" binalarının zemin katlarından- oluşması.

-Adalet Bakanının hakim ve Cumhuriyet savcılarını geçici görevle başka yerlere gönderebilmesi.

Özetlediğimiz, ancak her biri başlı başına ayrı bir incelemenin konusu olabilecek bu hususların, "ekonomik ve sosyal hakların belirlenmesinde sonuçta yürütme organının söz sahibi olması" dışındaki konular yüksek yargı organları açısından geçerlilik taşımaz. Bu sebeple genel ilk derece mahkémeleri yerine yüksek yargı organlarından birinin Yüce Divan görevini yerine getirmesi bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır.

C-Yüce Divan Olarak Yargıtay

Yukarıdaki incelemelerimizden anlaşıldığı üzere, Yüce Divan görevinin Yargıtay'a verilmesini savunanların hepsi bu görevin "Yargıtay Ceza Daireleri Başkanlar Kurulu"nun yerine getirmesini önermektedirler. Ceza Daireleri Başkanlar Kurulu, Birinci Başkan ile ceza dairelerinden seçilen Birinci Başkanvekili ve ceza daireleri başkanlarından oluşmaktadır (YK. md.9/3). Danışma Meclisi Anayasa

Komisyonu'nun hazırladığı ve Danışma Meclisi'nde kabul edilerek Milli Güvenlik Konseyi'ne sunulan Anayasa Tasarısı'nda da Yüce Divan'ın Yargıtay Birinci Başkanı'nın Başkanlığında Birinci Başkanvekili ile Yargıtay ceza dairesi başkanlarından oluşacağı öngörülmekteydi.⁴⁴³

Biz ise bu görevin, fiilin niteliğine göre Yargıtay Kanunun 14. maddesi gereğince görevli olan "ceza dairesine" verilemesini ve bu dairenin ilk derece (=bidayet, hüküm, vakıa) mahkemesi olarak verdikleri kararların ise Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nca denetime tabi tutulmasını öneriyoruz. Ayrıca bu dairenin yargılama sırasında verdiği, örneğin tutuklama usul tedbirine, kendisini sayı olarak takip eden ceza dairesine itiraz edilebilmelidir. Bu önerimiz "çok hakimli(toplu) mahkemeler" için ileri sürülen, hükmün kolektif olması sayesinde hakimlerin birbirlerini aydınlatmaları (birlikte müzakere sayesinde hükümlerin daha gerekçeli olması) ve bu sayede kanunları daha iyi uygulamaları, hakimleri etki altına almanın kolay olmaması (hakimlerin karşılıklı olarak birbirlerini denetlemeleri) ve birinin mazzereti halinde işlerin aksamaması gibi faydaları tıpkı yukarıda zikredilen öneri gibi sağlayabilecek unsurları ihtiva etmektedir.

---

⁴⁴³ Bkz.DMTD, 150. Birleşim, 13.9.1982, s.246-247; Keskin, Adalet, s.35-36; Keskin, Yüce Divan, s.475; Keskin ve diğerleri, s.28-34; Yüce Divan görevinin Yargıtay'a verilmesine taraftar olmakla birlikte model konusunda bir öneri getirmeyen görüşler için bkz. Çalışmamızın "Yüce Divan Görevinin Yargıtay'ca Yerine Yerine Getirilmesini Öneren Görüş" başlıklı 221-230. sayfalarına .

Önerimizin bir başka gerekçesi de diğer önerinin aşağıda belirtilen olumsuz yönlerini aynı zamanda izale edebilecek içeriğidir. Bu hususları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Mahkemenin kalabalık oluşu: Onüç kişiden oluşan bir kurul "ilk derece mahkemesi" olarak hareket edecek bir ceza mahkemesi için; müzakerelerin yüzeyselleşmesi, üyeler arasında iletişimin aksaması, gerekli dikkat, özen, ilgi ve sorumluluk duygusunun azalması ile yargılamanın uzaması gibi sakıncaları doğurabilecek düzeyde kalabalıktır. Ayrıca Yargıtay ceza daireleri çoğaldıkça Mahkemenin kalabalık olmasından doğan sakıncalar artarak devam edecektir. Nitekim bu görüşün ilk defa ileri sürüldüğü 1982 yılında dokuz adet olan ceza dairesi bugün için onbir adettir.

-Ceza dairesi başkanlarıyla ilgili işlerin aksaması: Yargıtay Ceza Dairesi Başkanlarının asli görevlerini bırakıp, ilk derece mahkemesi olarak Yargıtay Ceza Daireleri Başkanlar Kurulu'nda yargılama yapmaları diğer işlerinin büyük ölçüde aksamasına neden olacaktır.⁴⁴⁴

-Ceza Dairesi Başkanlarının denetim mahkemesine katılamaması: Yargıtay Ceza Genel Kurulu, " ceza dairelerinin başkan ve üyelerinden oluşur" (YK. md.7/1). Öneride belirtildiği şekilde ilk derece

---

⁴⁴⁴ Nitekim 1982 Anayasası'nın Yüce Divan ile ilgili 190. maddesinin Danışma Meclisi'nde görüşülmesi sırasında Danışma Meclisi üyesi S.Feridun Güray, verdiği değişiklik önergesinin gerekçesi olarak, "...dokuz ceza dairesi başkanını aynı anda Yüce Divan'a almak Yargıtay'daki işleri de aksatabilir. Ayrıca Yüce Divan'daki bu dokuz üyenin heran, aynı anda Yüce Divan'a katılmaları imkansızlık arzeder..." demektedir (Bkz.DMTD, 150. Birleşim, Cilt 10, 13.9.1982, s.).

mahkemesi olarak karar veren ceza dairesi başkanları denetim mahkemesi yapacak olan "Ceza Genel Kurulu"na katılamayacaktır. Üyelerin katıldığı denetim mahkemesine başkanların katılamaması ve başkanlardan oluşan bir ilk derece mahkemesi kararının üyelerden oluşan üst mahkeme tarafından denetlenmesi doğru değildir. Oysa bizim önerimizde ilk derece mahkemesinde sadece bir ceza dairesi başkanın görev yaptığından denetim mahkemesi olarak Ceza Genel Kurulu'na biri hariç tüm ceza daireleri başkanları YK'nın 7/3. maddesine⁴⁴⁵ uygun olarak katılabileceklerdir.

-Uzmanlık: Yargıtay ceza daireleri belirli suçlarla ilgili davalara (YK. md.14) en yoğun şekilde bakan Yargıtay organıdır. Dolayısıyla sözkonusu suçlarla ilgili en fazla meşgul olan bu nedenle o konuda en yetkin uzmanlığa sahip olan yargılama organı Yargıtay ceza daireleridir. Bir karşılaştırma yaparsak 1995 yılı sonu itibariyle onbir ceza dairesinin bir yıl içinde baktığı dosya sayısı 109.323 tür. Memur suçlarına bakmak görevi de olan Yargıtay 4. Ceza Dairesi sadece görevi kötüye kullanma suçu olarak 1994 yılında 543, 1995 yılında ise 240 davaya bakmıştır. Oysa her biri başka suçlara ilişkin davalara bakan daire başkanları, kendi dairelerinin görevine giren suçlarda daha çok bilgi ve birikime sahiptir. Danışma Meclisinde Anayasa Taslağı'nın Yüce Divan ile ilgili 190. maddesinin görüşülmesi sırasında bir öner-

---

⁴⁴⁵ Ceza Genel Kurulu toplantılarına ceza dairesi başkanlarının en az yarısından fazlasının ve başkanlarının katıldığı dairelerden bir, katılmadığı dairelerden iki üyenin katılması zorunludur (YK. md.7/3).

ge hakkında Anayasa Komisyonu adına cevap veren A. Mumin Kavalalı "...Yüce Divan'da yargılanacak kişi hakkında CMUK uygulanacaktır. Bu kişi suç işlemiştir. İşlediği suçlar bütünüyle TCK'da yazılan suçlardır. Ceza Kanunu'nu uygulayacak kişiler Yargıtay mensuplarıdır. İlgili dairenin mütehassıs başkanlarıdır. Senelerden beri bu davaları gören, rüyet eden hatta, idareden gelen bazı kişilerin bu yoldaki suçlarını dahi yargılayan ilgili daire başkanlarıdır" diyerek düşüncemizin haklılığını daire başkanları açısından dolaylı olarak ifade etmiştir.

Özetlemek gerekirse, önerimiz Yargıtay ile ilgili diğer önerinin tüm olumlu yönlerine sahip olmasının yanında, ceza mahkemesi için fazla kalabalık olmaması sayesinde iletişimin ve müzakerenin verimliliği ile yargılamanın hızlılığı ilkesini daha etkin şekilde sağlayacak bir içeriğe de sahiptir. Ayrıca Yargıtay'ın iş yüküne ilgili dairenin dışında olumsuz bir etkisi olmaz. Bunun yanında ilk derece mahkemesinde (ceza dairesinde) tek daire başkanının görev alması nedeniyle "denetim mahkemesinde" yani "Ceza Genel Kurulu"nda Yargıtay Kanunu'nun 7/3. maddesinin hükmüne paralel olarak "ceza dairesi başkanları" görev alabilecektir.

Ancak burada hemen belirtmek gerekir ki, gerek bizim önerimiz, gerekse diğer öneri, Yüce Divan görevinin Anayasa Mahkemesi'nce yerine getirilmesi nedeniyle ortaya çıkan veya çıkabilecek birçok sorunu çözebilecek niteliktedir.

D-Yüce Divan Görevinin Yargıtay'ca Yerine Getirilmesinde Beklenen Faydalar

1- Genel Olarak

Adli Yargının en üstünde yer alan Yargıtay, düzenleyici, içtihat yaratıcı, denetleyici işlevi ile devletin bağımsız ögesi sayılan yargı erkinin en etkin Anayasal kuruluşlarından biri olup kural olarak, olay (ilk derece) mahkemelerinden verilen ve kanunun "hüküm" adını verdiği son kararları hukuki bakımdan inceleyen bir yüksek mahkemedir.⁴⁴⁶ Asli ve önde gelen bu işlevinin yanında Yargıtay, yasaların gösterdiği belli davalara ilk ve son derece mahkemesi olarak bakmakla görevlidir (1982 Anayasası md.154/1). Yargıtay'ın bu yöndeki görevine Anayasa Mahkemesi dahil yüksek yargı organlarının Başkan, Başsavcı ve üyelerinin kişisel suçlarını yargılama yetkisi (YK. md.13/2) örnek gösterilebilir.

Yargıtay'ın özet olarak belirtilen bu görevlerinin yanında Yüce Divan görevini de yürütmesi yönünde bizimde katıldığımız önerinin gerekçesi aynı zamanda bu görevin Anayasa Mahkemesi'nce yerine getirilmesinde doğan sorunların çözümüne yönelik öneri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple biraz sonra irdedeceğimiz hususlar

---

⁴⁴⁶ Kunter, Ceza Muhakemesi, s.151; Yurtcan, Ceza Yargılaması, s.9, 381; Seçkin, s.1, 3 vd.; Coşar, Ahmet, Yargıtay'ın Kuruluşunun 120. Yılı Nedeniyle Yapılan Konuşma, Yargıtay Dergisi, Sa.1-4, Ocak-Ekim 1989, s.9 vd.

"Yüce Divan olarak Anayasa Mahkemesi'nin" eleştirilen olumsuz yönlerini büyük bir kısmını oluşturmaktadır.

2-Üyelerin Mesleki Formasyonları Bakımından

Adliye mahkemelerinin ilk derece mahkemesi olarak verdikleri karar ve hükümlerin son incelemesi Yargıtay tarafından yapılmaktadır (1982 Anayasasının md.154/1; YK.md.1,13). Yargıtay'ın bu görev ve yetkisi ona "Adli Yargı" alanında en son ve bağlayıcı sözü söyleme yetkisini verir. Yargıtay bu çok önemli yetkilerini çeşitli organları aracılığı ile kullanır.

1982 Anayasası'nın 154/2 ve 2797 sayılı YK'nın 29. maddesi Yargıtay üyelerinin seçim usulünü ve niteliklerini düzenlemektedir. Buna görev Yargıtay üyeleri birinci sınıfa ayrıldıktan sonra en az üç yıl başarı ile görev yapmış ve birinci sınıfa ayrılmayı gerektiren nitelikleri yitirmemiş Adli Yargı hakim ve Cumhuriyet savcıları ile bu meslekten sayılanlar⁴⁴⁷ arasından HSYK'ca üye tam sayısının salt çoğunluğu ve gizli oyla seçilmektedirler.

2802 sayılı HSK'nın 15. maddesine göre üçüncü sınıf, ikinci sınıf, birinci sınıfa ayrılmış ve birinci sınıf olmak üzere dört sınıfa ayrılan hakimlik ve savcılık mesleğinde birinci sınıfa ayrılabilmek için aynı Yasanın 32. maddesine göre birinci dereceye yükselmiş olmak, hakimlik ve savcılık mesleğinde en az on yıl fiilen çalışmış olmak,

---

⁴⁴⁷ Bakanlık merkez teşkilatı ile Yargıtay'da çalışan hakim ve Cumhuriyet savcıları.

bilimsel güç ve yeteneği ile hizmet ve meslekteki başarısına göre emsalleri arasında temayüz etmiş olmak, yer değiştirme cezası almamış olmak, kınama, kademe ilerlemesinin durdurulması veya derece yükselmesinin durdurulması cezalarını aynı neviden olmasa bile birden fazla almamış olmak ve mesleğin vakar ve onuruna dokunan veya kişisel haysiyet ve itibarını kıran veya görev ile ilgili herhangi bir suçtan affa uğramış olsa bile hüküm giymemiş olmak şartları aranmaktadır.

Görüldüğü gibi Yargıtay üyeleri sadece uzun yıllar fiilen hakimlik ve Cumhuriyet savcılığı görevini yapan ve bu mesleklerde başarılarını kanıtlayan hukukçular arasından seçilmektedir. Uygulamada genel olarak 20-25 yıllık kürsü tecrübesinden sonra "Yargıtay üyeliği"ne atama yapıldığı gözönüne alınırsa, Yargıtay üyelerinin "ceza yargılamasındaki uzmanlıkları" Anayasa Mahkemesi üyelerinin çoğunluğunun mesleki formasyonları karşısında tartışma götürmez bir gerçektir. Bunun yanında Yargıtay ceza dairelerinin ve Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun yoğun şekilde ceza yasalarının aynı şekilde içtihat mahkemesi olarak her zaman uygulamaları, üyelerin uygulamacılar arasındaki uzmanlıklarını tartışmasız hale getirmektedir.

Bir ceza mahkemesi (Yüce Divan) olarak karşımıza çıkan Anayasa Mahkemesi üyelerinin mesleki niteliklerine yönelik eleştirilerinin haklılığı Yargıtay üyelerinin mesleki nitelikleri gözönüne alındığında

açık şekilde anlaşılmaktadır. Bu gerçek ise bizi, Yüce Divan görevinin Yargıtay'a verilmesi düşüncesinin en güçlü dayanağına götürür.⁴⁴⁸

3-Üyelerin Seçilme Biçimi Bakımından

Anayasa Mahkemesi (Yüce Divan) konusu incelenirken 1961 Anayasası'nın benimsediği karma sistem (Parlamentonun, Yüksek Yargı Organlarının ve Cumhurbaşkanının üye seçmesi sistemi) yönteminin terk edilerek⁴⁴⁹ sadece Cumhurbaşkanınca "atama" yapılması usulünün isabetli olmadığını belirtmiştik. Gerçekten, gerektiğinde göreviyle ilgili bir suç sebebiyle kendisini de yargılayabilecek olan bir mahkemenin tüm hakimlerinin Cumhurbaşkanınca atanması demokratik olmadığı gibi, mahkemenin "olumlu" ya da "olumsuz" yöndeki kararının gücünü zayıflatabilecektir.⁴⁵⁰

⁴⁴⁸ Danışma Meclisi'nde Anayasa taslağının Yüce Divan'a ilişkin 190. maddesi ile ilgili görüşmeler sırasında üye Turhan Güven'in "...bir vesile ile Anayasa Mahkemesi'nin bir duruşmasına gittiğimde gördüm ki, orada Türk Ceza Usul Yasa'sı uygulanmamaktadır. Her üye sanığı önüne çekip ayrı ayrı sual soruyordu. Burada, yani Yüce Divan sıfatı ile yapılan işlemlerde, usul ceza usulüdür. Ceza Usulünü de Türkiye'de, yüksek müsaadelerinize sığınarak söylüyorum ki, Adli Yargıdan başkası kolay kolay bilmez. Onun bütün inceliklerini ve savunmanın kısıtlanmamasını, belirli çerçeve içinde yürütmesini ceza hakimlerimiz bizlerden çok iyi bilmektedirler..." şeklindeki sözleri düşüncemizi destekler niteliktedir.

⁴⁴⁹ Arzak, s.657; Kaboğlu, s.24; Bu konuda ayrıca bkz. Çalışmamızın "Başkan, Başkanvekli ve Üyelerin Seçimi" başlıklı 103-112. sayfalarına.

⁴⁵⁰ Özden, Anayasa, s.377; Özay, İdare, s.408-409; Yenice, s.410, 412; Öztürk, NK, Cumhurbaşkanı, s.82-85,92,94; Özay, Yargı Güvencesi, s.114; Sav, Açış Konuşması, s.504

Yüce Divan'ın görev alanına giren Cumhurbaşkanı, Başbakan ve bakanların görev suçları her yönüyle siyasal boyutları olan suçlardır. Siyasal boyutludur, çünkü yaptıkları görevler siyasal görevlerdir, suçlayan makam siyasal yönü olan TBMM'dir. Bu durum özellikle yargılama makamında hiçbir siyasal unsurun olmamasını zorunlu kılar. Oysa Anayasa Mahkemesi üyeleri yürütme erkinin başı olan ve sonuç olarak TBMM'de ağırlığı olan siyasal düşüncenin (ya da partinin) seçtiği Cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır.⁴⁵¹ Bu durum ise Mahkemenin hakimlerini gerçekten tarafsız olmaları halinde dahi verecekleri kararın gücünü ve kabul edilebilirliğini zayıflatabilecektir.

İşte, Yüce Divan görevinin Anayasa Mahkemesi tarafından yerine getirilmesinden doğan bu ikinci sorunun çözümü de bu görevin Yargıtay'ca yürütülmesi düşüncesinin diğer bir gerekçesini oluşturur. Çünkü Yargıtay üyeleri sadece birinci sınıfa ayrılmış hakim ve Cumhuriyet savcıları arasından "Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu"nda seçilmektedir. Bu seçim tarzı, mevcut Yüce Divan sistemine göre ikili bir teminat sağlar; bunlardan birincisi, Yargıtay üyeleri ancak çok uzun süre hakimlik ve Cumhuriyet savcılığı yapmış ve mesleğinde başarısını kanıtlamış hukukçular arasından seçilmektedir. İkincisi ise,

---

⁴⁵¹ 1982 Anayasasının hazırlanması sırasında Danışma Meclisi üyesi Fikri Devrimsel, Cumhurbaşkanı'nın seçilmeden önce çok yoğun bir biçimde siyasal partilerle ilişkisi olabileceğini bu nedenle üye seçimindeki taktir hakkının sınırlandırılması gerektiğini söylerken; üye Abdülbaki Cebeci, Cumhurbaşkanı iptal davası açtığı bir Mahkemenin bütün üyelerinin seçmesinin, yargı bağımsızlığına aykırı olduğunu belirtmektedir (DMTD, 148. Birleşim, Cilt 10, 10.9.1982, s.169).

sözkonusu kişilerin içinde Adalet Bakanı ve Müsteşarının görev yapması nedeniyle bağımsızlığı ve tarafsızlığı tartışılmakla birlikte Cumhurbaşkanına göre üyelerinin çoğunluğunun politik yönü olmayan HSYK'ca seçilmesidir.

4-Kanun Yolları Bakımından

Bir davanın sonsuza kadar devam etmeyip bir hükümle sonuçlanması, bu hükme karşı önceden kanunla belirlenmiş kanun yolu ve ya yollarına başvurulabilmesi ve bu yolların tükenmesiyle mahkeme hükmünün kesinleşerek infaz edilebilirlik gücünü kazanması, toplumda hukuksal barışın kurulması ve korunması için mutlak bir ihtiyaçtır. Bu ihtiyaç nedeniyle "kesin hüküm" kurumu ortaya çıkmış ve hukuksal sonuçları kanunlarda düzenlenmiştir.⁴⁵² Kesin hükme duyulan ihtiyaca uygun bu sonuçlar gözönüne alındığında kesin hükmün her türlü yanılgıdan, hukuka aykırılıktan olabildiğince arınmış maddi gerçeği yansıtmaması, toplumun adalete olan görevinin sağlaması ve korunması açısından vazgeçilmez bir zorunluluktur.⁴⁵³

Anayasa Mahkemesi'nin gerek Yüce Divan gerekse diğer görevleri nedeniyle verdiği kararlar kesin olup herhangi bir kanun yolu öngörülmesi değildir (1982 Anayasası md.148/5,153/1; 2949 Sayılı AMK. md.35/2, 53/2). Yüce Divan kararlarının niteliği hakimlerin mesleki

⁴⁵² Arslan, Ramazan, Kesin Hüküm İhtiyacı ve Yanılma Gerçeği, ABD, Sa.5-6, Aralık 1988, s.722 vd.

⁴⁵³ Arslan, s.722; Ayrıca bkz. Çalışmamızın " Kararların Kesin Olması ile Usul Tedbirlerinden Doğan Sorunlar" başlıklı 214- 221. sayfalarına.

formasyonları, atanma biçimleri ve baktığı davaların siyasal boyutları gözönünde tutulduğunda biraz önce sözkonusu edilen "zorunluluk"ların sağlanması ve korunması açısından gerekli ve vazgeçilmez unsurları ihtiva ettiğini söylemek kolay değildir. Başka bir anlatımla kararların kesin olma niteliği nedeniyle, Mahkemenin kararlarından kamuoyunun ve tarafların hiçbir kuşkuya yer vermeyecek şekilde tatmin olması sağlayamayacağı gibi kararlardaki muhtemel bir yanlışlığın ve hukuka aykırılığın giderilmesini de imkansızlaştırır.

Gerektiği zaman Yüce Divan adıyla bir ceza mahkemesi olarak çalışacak olan Anayasa Mahkemesi'nin "yanılma gerçeği" ile "kanun yolu"nun amaç ve niteliği konusundaki şu kararı konunun önemi ve gerekliliğini ortaya koyması açısından oldukça yerindedir:

Yargı yerlerinde görev yapan hakimler de her insan gibi yanılabilir, usul ve kanuna aykırı düşen bazı kararlar vermiş olabilirler veya verdikleri kararlar taraflar için doyurucu sayılmayabilir. Diğer yünden hakimlerin belli olaylarda uyguladıkları kanunları ve ilgili öteki hukuk kurallarını kendi kanılarına göre başka başka biçimlerde yorumlama olanağı ve olasılığı vardır. İşte yargı yerlerinin verdikleri kararlarda, gerek yanılma gerekse başka biçimde yorumlama sonucu olarak doğan ve olağan sayılması gereken kanuna ve hukuka aykırılıkların zamanında giderilmesini sağlamak amacıyla bazı uygun metotların konulması zorunlu olmuştur. Genel olarak kanun yolu diye tanımlanan bu metotlara başvurulması olanağı ile gerek toplum gerekse taraflar için güvence sağlaması görevi de yerine getirilmiş olmaktadır. Böylece bir temel hukuki uyuşmazlığın yargı yerlerince çözülmesi sonunda esastan verilecek kararların,

gerek bireylerin gerekse toplumun adalet duygularını daha büyük ölçüde doyurması da gerçekleşecektir.⁴⁵⁴

İşte açıklanan bu gerçekler bizi, ceza mahkemelerinde ve özellikle Yüce Divan'da verilen kararlara karşı bir denetim mahkemesinin öngörülmesinin zorunlu olması gerektiği düşüncesine götürür. Ancak bu zorunluluğa rağmen Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan olarak görev yapmaya devam etmesi durumunda sözkonusu edilen bu denetim mahkemesinin düzenlenmesi kolay olmayacaktır. Çünkü, Anayasa Mahkemesi'nin (Yüce Divan'ın) kararını başka bir mahkemenin denetimine tabi tutmak mümkün değildir. Bu konuda ileri sürülen Yüce Divan'daki hukukçuların (tercihen ceza hukukçularının) oluşturduğu beş-altı kişilik alt kurulun "ilk derece mahkemesi" olarak çalışması önerisi ise, Çalışmamızın "Kararların Kesin Olması ile Usul Tedbirlerinden Doğan Sorunlar" başlıklı yerinde belirttiğimiz nedenlerle kanun yolu aşamasının amacı ve denetim mahkemesinin niteliği ile bağdaştırılamaz bir düşünce olacaktır.

Yüce Divan kararlarının kesin olmasından doğan bu sorunun amacına en uygun çözüm yolu ise bu görevin Yargıtay'a verilmesidir. Bu durumda Yargıtay Ceza Dairesinin ilk derece mahkemesi olarak verdiği karar, "denetim mahkemesi" olan Ceza Genel Kurulu'nda tarafların ve Cumhuriyet Başsavcısının başvurusu üzerine yapılacaktır.

---

⁴⁵⁴ Anayasa Mahkemesi'nin 18.02.1971 tarihli ve E.31, K.21 sayılı kararı için bkz. RG'nin 9.7.1971 tarihli ve 13890 sayılı nüshasına..

5-Ceza Hukuku Uygulamasında Bütünlük Sağlaması Bakımından

Benzer ve somut olaylardan verilmiş kararlardan çıkarılan ve yeni bir hüküm veya hüküm vermede hukuki değer ölçüsü (norm kaynağı) olarak kullanılan normların bütününe "içtihadi hukuk" denmektedir.⁴⁵⁵

Türk pozitif hukukunda içtihadı birleştirme kararları dışındaki içtihadı hukukun bağlayıcılığı yoktur. YK'nın 45. maddesine göre Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararları Yargıtay Genel Kurullarını dairelerini ve adliye mahkemelerini bağlar.⁴⁵⁶ Ayrıca Yüksek Yargı Organlarının verdiği içtihadı birleştirme kararları yasama ve yürütme organlarını da bağlar. Yasama organı içtihadı birleştirme kararına dayanak olan yasa hükmünü değiştirmede müddetçe bu kararlara uymak mecburiyetinde iken yürütme ve idare içtihadı birleştirme kararlarını değiştirebilecek kural koyma yetkileri olmadığından her zaman uymak zorundadırlar. Burada tartışmalı olan durum içtihadı birleştirme kararlarının yargı organlarını ne ölçüde bağladığıdır. Belirtelim ki, Yargıtay, Askeri Yargıtay, Danıştay ve AYİM, gibi ayrı yargı kollarına bağlı yüksek mahkemelerin içtihadı birleştirme kararları an-

⁴⁵⁵ Kunter, Ceza Muhakemesi, s.513

⁴⁵⁶ Aykırı içtihatların birleştirilmesi sistemi sadece adli yargı kolunda değil, idari ve askeri yargı kollarında da bulunmaktadır ve o kollarda verilen içtihadı birleştirme kararlarının o alandaki alt mercilerinden başka o kolun yüksek mahkemelerinin dairelerini ve daireler kurulunu da bağlayacağı ilgili kanunlarda belirtilmiştir (2575 sayılı DK, md. 46; 1600 sayılı AYK, md.30,32; 1602 sayılı AYİM Kanunu md.29).

cak kendi alanlarında bağlayıcı olup diğer yargı kollarında etkili de-
ğillerdir. Zira böyle bir bağlayıcılık bir yargı kolundaki mahkemelerin
yetkilerini, diğer bir yargı kolundaki mahkemelerin görev ve yetki
alanlarına taşımaları anlamına gelir ki, böyle bir taşıma ve karışma
Anayasa düzenine bağdaşmaz.⁴⁵⁷

Görüldüğü gibi içtihadı birleştirme kararları ancak her yargı
kolunun kendisini ve alt mahkemelerini bağlarken; içtihadı birleştir-
me kararları dışındaki kararların yasal bir bağlayıcılık gücü yoktur.
Ancak burada hemen belirtmek gerekir ki, bu bağlayıcı olmamak
keyfiyeti somut olaylarda mahkemeler tarafından, hukuki olaylarda
benzer içtihatların hukuki değerlendirmelerde ölçü alınmasına engel
teşkil etmez. Aksine, hakimler verdikleri hükümlerin doğruluğunu ya
da haklılığını yani bütün hukuk normları bakımından yaptıkları değer-
lendirmenin isabetini, meslektaşlarının benzer olaylarda verdikleri
hükümlere (içtihatlara) uygunluğunu kontrol ederek anlarlar.

Adliye Mahkemeleri, Yargıtay daireleri ve genel kurulları
YK'nın 45. maddesindeki belirtilen içtihadı birleştirme kararları dı-
şındaki karalarına (içtihatlara) yasal bir zorunluluk olmamakla bera-
ber uymak durumundadırlar. Çünkü Yargıtay, adli yargının en üstün-
de yer alan denetleyici ve özellikle içtihat yaratıcı fonksiyonu gereği
benzer olaylardaki karalarına öncelikle kendisi uymak durumundadır.
Bu zorlayıcı olmayan durumun dahi ceza hukuku uygulamasında bü-

---

⁴⁵⁷ Bilge, Necip, **Birleştirilmiş İçtihatların Bağlayıcılığı**, Basım Yeri ve Ta-
rihi Belli Değil, s.4

tünlük sağlayacağı kuşkusuzdur. Ancak Yüce Divan olarak görev yapan Anayasa Mahkemesi'nin bu anlamdaki norm kaynağından yararlanması beklenemez. Nitekim Yüce Divan, Eski Devlet Bakanı İsmail Özdağlar hakkında verdiği 1985/1 esas, 1986/1 karar sayılı kararında, Anayasa Mahkemesi'nin⁴⁵⁸, Yargıtay'ın ve Askeri Yargıtay'ın teyp bandının tek başına delil olamayacağı şeklindeki içtihatlarına aykırı olarak yetkili soruşturma organları dışındaki kişi ya da organların hukuka aykırı olarak elde ettiği "teyp-ses bandını" mahkumiyet hükmüne dayanak yapmıştır.⁴⁵⁹

Bir ülkede her mahkemenin kanunları kendisine göre yorumlaması nedeniyle, aynı nitelikteki fiiller için değişik uygulamalar yapması adalete ve devlete olan güveni zedeleyeceği gibi, adalete aykırı durumların çıkmasına da neden olabilir. Ayrıca böyle bir durum Anayasa Mahkememizin deyimi ile "...Anayasanın 12. maddesinde tanımlanan eşitlik ilkesini de ..." ⁴⁶⁰ zedeler. Yüce Divan görevinin Yargı-

---

⁴⁵⁸ Anayasa Mahkemesi 17-19.8.1971 tarih ve E.1971/41, K. 1971/67 sayılı kararında "...ses alma alanındaki ilerleme ve gelişmeler bu gün o evrededir ki, bir sesin belirli bir kişiye ilişkin bulunduğu...kuşkusuzca ve kesinlikle saptanamamasına karşılık bir takım montaj yolları ile ve gerekse ses taklit etmede usta kişilerin yardımlarından da yararlanılarak bantlar istenilen gibi doldurulmaktadır...yukarıdan beri açıklananlardan varılan şudur: Başkaca inandırıcı ve pekiştirici kanıtlar bulunmadıkça yalnız ses bantlarının...bir isna da... ciddilik kazandırabilmesi bir hukuk devletinde düşünülemez..." demektedir.

⁴⁵⁹ Bkz. Yüce Divan Kararları, Cilt 2, s546-551, 595-598

⁴⁶⁰ Anayasa Mahkemesi'nin 12.6.1969 tarihli, E.1968/38, K.1969/34 sayılı kararı için bkz. RG'nin 29.1.1971 tarihli ve 13412 sayılı nüshasına.

tay'ca yerine getirilmesi durumunda en azından ceza hukuku alanında
böyle bir sakıncanın doğması ihtimali de engellenmiş olur.

SONUÇ

Doktrinde benzer mahiyette olmak üzere, Cumhurbaşkanı, Başbakan, bakanlar ve yüksek yargı organlarının başkan ve üyeleri gibi egemenlik adı verilen gücü, yürütme ve yargı erkinde millet adına kullanan üst düzey kamu görevlilerinin görev suçlarını yargılamak için kurulmuş olan "mahkeme" şeklinde tanımlanan "Yüce Divan", 1961 ve 1982 Anayasalarımıza göre, Anayasa Mahkemesi'nin Cumhurbaşkanı, Başbakan, bakanlar ve yüksek yargı organlarının başkan ve üyelerini görev suçları sebebiyle yargılarken aldığı isimdir.

Hukuk sistemimize 1876 Anayasası ile giren ve "Divan-ı Âli" adıyla oluşturulan, 1961 ve 1982 Anayasalarımızda ise Anayasa Mahkemesi'nce yerine getirilmesi Anayasa koyucu tarafından uygun görülen "Yüce Divan" görevi bir süredir, yapılan işin önemi toplumsal ve siyasal yaşamdaki etkilerinin boyutu ile doğru orantılı olarak yoğun bir tartışmanın ve eleştirinin konusu olmaktadır. Buradaki eleştirilerin odak noktasını Anayasa Mahkemesi'nin, Yüce Divan sıfatıyla yani, bir ceza mahkemesi olarak faaliyet göstermesinin yerinde olmadığı düşüncesi oluşturmaktadır.

Yüce Divan görevinin Anayasa Mahkemesi'nce yerine getirilmesinde daha öncede değindiğimiz gibi şu sakıncaları gördüğümüzü tekrar belirtmekte fayda görüyoruz :

-Anayasa Mahkemesi üyelerinin çoğunluğunun mesleki kökenleri gözönüne tutulduğunda, ceza hukuku uzmanı olmadığı gibi hukukçu dahi olmayabilecekleri ortaya çıkmaktadır. Mahkemenin bugünkü oluşumunda hukukçu üyelerin çoğunlukta olması ileride azınlığa (asgari üç kişiye) düşmeyecekleri anlamına gelmez. Ayrıca Anayasa Mahkemesi (Yüce Divan) Başkanının bu hukukçu olmayan (örneğin vali veya iktisatçı) üyeler arasından seçilmesi oldukça yüksek bir olasılıktır. Bu gerçek her ceza mahkemesinde olduğu gibi Yüce Divan'ın da amacı olan "maddi gerçek(adalet)" hedefine, ceza ve ceza usul kanunlarına dayanılarak ulaşılmasını oldukça güçleştirir. Gerçekten de bu amaca ancak, hukukun genel ilke ve kurallarına ve pozitif hukukun normlarına dayanılarak ve usul yasalarının belirlediği şekle ilişkin güvencelere uyulmak suretiyle varılabilir. Anayasa Mahkemesi Başkan ve üyelerinin mesleki formasyonları dikkate alındığında bu amaca ulaşılabilmesini olanaklı kılan zorunlu niteliklere sahip olamayabileceklerini kabul etmek zorunluluğu karşımıza çıkmaktadır.

-Mahkemenin tüm üyelerinin 1961 Anayasası'ndaki düzenlemenin aksine politik kimliği olan ve TBMM'deki çoğunluk partisinin ya da politik görüşün seçtiği yürütme organının başı olan Cumhurbaşkanınca seçilen üyelerden oluşması, Mahkemenin her yöndeki kararının (özellikle siyasal boyutu olan bu davalarda) etkisini ve gücünü zayıflatacaktır.

-Anayasa Mahkemesi'nin asli görevi, kanunların Anayasaya uygunluğunun denetlenmesi, yani "Anayasa yargısı"dır. Mahkeme bu

konuda faaliyet gösterirken klasik anlamda bir yargılama yapmamakta, kendine özgü yönleri olan bir "denetim" işlevini yerine getirmektedir. Hukuk devleti ilkesinin klasikleşmiş bir söylemi haline gelen bu görevin önemi ve Anayasa Mahkemesi'nin iş yükü gözönüne alındığında, Yüce Divan görevinin bu Mahkemenin asıl çalışma alanını uzun süre bloke edebileceği, bunun ise Anayasa Mahkemesi'nin asli fonksiyonuna olumsuz etkide bulunacağı yadsınamaz bir gerçektir.

-Yüce Divan kararları kesindir. Bu husus özellikle siyasal yönü olan bir davada tarafların tatmin edilmesi, maddi gerçeğe ulaşılması, toplumsal barışın kurulması ve sürdürülmesi amaçlarını sağlamaya yetmeyeceği için kabul edilmesi mümkün olmayan bir durumdur. Bununla beraber, Anayasa Mahkemesi'nin oluşumu ve yapısı gereği kendi içinde yetkin bir yasa yolu yani denetim muhakemesi oluşturulması da mümkün değildir. Bu gerçek de Yüce Divan görevinin Anayasa Mahkemesi'nce yerine getirilmesinin bir başka sakıncasını oluşturmaktadır.

Yukarıda özetlediğimiz nedenlerle "Yüce Divan" görevinin Anayasa Mahkemesi'nden alınmasını ve aşağıda özetleyeceğimiz nedenlerle "Yargıtay"a verilmesini, şuanki düzenlemede mevcut olan ya da olabilecek olan sorunların çözülebilmesi ve ceza yargılamasının gerekleri ile amaçlarına uygun olarak yerine getirilebilmesi için faydalı hatta zorunlu görmekteyiz:

- Yargıtay'ın bütün üyeleri uzun yıllar fiilen hakimlik ve Cumhuriyet savcılığı görevi yapan ve başarılı olarak birinci sınıfa ayrılmış

bulunan uygulayıcılar arasından, Cumhurbaşkanına oranla daha az politik yönleri olan HSYK üyeleri tarafından seçilmektedir. Uzun yıllar özel hukuk ve ceza hukuku ile fiilen uğraşarak *uzmanlaşıp Yargıtay üyesi seçildikten sonra, kural olarak uzmanlaştıkları alanlara göre ceza ve hukuk dairelerinde görev aldıkları düşünüldüğünde Yargıtay'ın ceza yargılamasındaki uzmanlığı tartışılmaz bir gerçektir.

-Yargıtay adli yargı örgütünün en üstünde düzenleyici, içtihat yaratıcı, denetleyici işleviyle bağımsız ve tarafsız bir yüksek mahkeme (Anayasal organ) dir. Mahkeme'nin bu işlevi ile Yüce Divan görevi arasında, paralelliğin ötesinde bir özdeşlik vardır. Yargıtay'ın bu yönü Yüce Divan görevini ceza yargılamasının amaçlarına ve gereklerine göre yürütmesinde diğer tüm mahkemelere göre ona tartışma götürmeyecek bir üstünlük sağlar.

-Yargıtay'ın dairelerden oluşması ve sayısının çokluğu verilecek kararlara karşı gerek itiraz, gerekse temyiz şeklindeki kanun yollarının düzenlenmesini oldukça kolaylaştırabilecektir. Örneğin gerek kişisel, gerekse görev suçlarında ceza dairelerinin "ilk derece mahkemesi", Ceza Genel Kurulu'nun "denetim mahkemesi" olarak görev yapması durumunda, kanun yolu aşamasında beklenen tüm faydaları eksiksiz olarak yerine getirebilecektir. Ayrıca yargılama sırasında ilk derece mahkemesi olarak ceza dairesinin başvuracağı "koruma" ya da "usul tedbirleri"ne (örneğin tutuklama kararına) karşı kendisini sayı olarak takip eden itirazda bulunabilmesi olanağı Yüce Divan göre-

vinin Yargıtay'ca yerine getirilmesi önerisinin diğer tercih edilebilir bir yönünü oluşturacaktır.

Yüce Divan konusunda tartışılan ve eleştirilen diğer bir konu da "Meclis soruşturması" kurumudur. Biz de Meclis soruşturmasının ülkemizin politik gerçekleri karşısında asli işlevi olan "hükümeti denetleme" amacından uzaklaşarak parti ön yargıları ve ihtirasları ile politik çekişmelerin, hesaplaşmaların ve pazarlıkların konusu olduğu yönündeki genel kanaata katılmaktayız. Aynı durumun gerçekte siyasi bir kurum olan "Meclis soruşturma komisyonları" için de geçerlidir. Bu konudaki önerimiz daha önce de belirttiğimiz gibi, Meclis soruşturma komisyonunun yetkilerinin Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısına devredilmesi, soruşturmadan sonuç çıkarmanın ise yine TBMM Genel Kurulu'na ait olması, ancak Meclisin her iki yönündeki kararının da TBMM üyelerinin, sanığın, müştekinin veya Cumhuriyet Başsavcısının itirazı üzerine Anayasa Mahkemesi'nce denetlenmesidir.

Ayrıntılarını ve dayanaklarını çalışmamız boyunca açıklamaya çalıştığımız nedenlerle, ülkemizdeki genel yargı organlarının tam anlamıyla bağımsız ve teminatlı olmaması sebebiyle, üst düzey kamu görevlilerini, görev suçları nedeniyle tarafsız, tereddütsüz ve cesaretle yargılayamayacağı gerçeği karşısında bu görevlilerin teminatlı ve bağımsız hakimlerden oluşan bir yüksek yargı organında yargılanmasının doğru olduğunu ancak, Anayasa Mahkemesi'nin asli fonksiyonu, Başkan ve üyelerinin atanması, nitelikleri, mesleki formasyonları ve kararlarının kesin olması hususları gözönüne alındığında bu

görevin Anayasa Mahkemesi'ne verilemesinin isabetli bir tercih olmadığını düşünmekteyiz. Zira Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan faaliyeti açısından ortaya çıkan tüm olumsuz yönlerinin; bu görevin Yargıtay tarafından yerine getirilmesi durumunda; Mahkemenin oluşumu, asli fonksiyonu, başkanlarının ve üyelerinin seçimi, nitelikleri ve mesleki formasyonları bir bütün olarak değerlendirildiğinde bertaraf edilebileceği kanısındayız.

Son olarak önemle belirtilmesi gereken bir husus vardır. O da, herkes için bir özlem olan ya da olması gereken "hukuk devleti" idealine ulaşmada "olmazsa olmaz" bir basamak teşkil eden, bağımsız ve teminatlı yargı örgütümüz oluşturulabildiği takdirde, "Yüce Divan" gibi genel yargı örgütü dışındaki mahkemelerin veya organların görevlendirilmesi gereğinin kendiliğinden ortadan kalkacağı ve bu tartışmaların da "Türk Hukuk Tarihi"nin malı olacağı gerçeğidir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR*

- Akgüç, Atıf :İtalyan Cumhuriyeti Anayasası, Ankara 1972
- Akyol, Taha : "Anayol ve İstikrar", "Yüce Divan", "Kırık Vazo", Milliyet Gazetesi, 12.4.1996, 14.7.1996, 9.5.1996
- Alacakaptan, Uğur :İtalyan Anayasa Mahkemesi İle İlgili Hükümler, AÜHFD, Cilt 18, Sa.1-4'ten Ayrı Baskı, Ankara 1961
- Aldıkaçtı, Orhan :Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası, İstanbul 1982
- Alen, André/
Ergeç, Rusen :La Belgique Federale Après la quatriemè Reforme de l'Etat de 1993, Bruxelles Mars 1994
- Alen, André/
DeValkeneer, Christian/
Tileman, Bernard :Le systeme judiciaire Belge, Bruxelles, Octobre 1992
- Akman, Rıdvan : "Barikatlarda Çatlama Var", Yeni Şafak Gazetesi, 22.6.1996
- Aliefendioğlu, Yılmaz : "Anayasa Mahkemesinin İşlevsel Yönü", AİD, Cilt 19, Sa.1, Mart 1986
- : "Anayasa Mahkemesi Üyeliği", AİD, Sa.3, Eylül 1985 (Anayasa Mahkemesi Üyeliği)
- : "Anayasal Yargı Tanıtım Görüş ve Öneriler", YTYRÖS, Sa.10, Temmuz-Agustos 1996 (Tanıtım)
- Altınkaya, Cengiz :Otoyollar Davası, Ankara 1995

*Bir yazarın birden çok eserinden yararlanılan hallerde kullanılan kısaltmalar parantez içinde gösterilmiştir.

**:Anayasa Yargısı, Anayasa Mahkemesi
Yayını, Aralık 1984**

**:Anayasa Mahkemesi 30.Yıl Albümü, An-
kara 1992**

Anıl, Ayten

**:"Uyuşmazlık Mahkemesinin Kuruluş ve İş-
leyişi", Prof.Dr.Gündüz Ökcün'e Arma-
ğan, AÜSBFD, Cilt 47, Sa.1-2, Ocak-
Haziran 1992**

Araslı, Oya

:"Konuşma", TBBD, Sa.4, Ankara 1991

Arık, K.Fikret

**:"Yeni Anayasa Mahkememiz Hakkında
Mukayeseli Bir İnceleme", AD, Sa.9-10,
Eylül-Ekim 1961**

Armağan, Servet

**:Memleketimizde Anayasa Seçimler ve
Anayasa Mahkemesi, İstanbul 1975
(Seçimler)**

**:"1961 Anayasasının Son Değişikliğinden
Sonra Anayasa Mahkemesi", İÜHFİM, Cilt
28, Sa.1-4, 1972 (Son Değişiklikten Sonra
Anayasa Mahkemesi)**

**:1961 Anayasası ve Bakanlar Kurulu, İs-
tanbul 1978 (1961 Anayasası)**

**:Memleketimizde İçtüzükler, İstanbul
1972 (İçtüzükler)**

**:Türk Esas Teşkilat Hukuku, İstanbul
1979 (Esas Teşkilat)**

**:Anayasa Mahkemesi'nde Kazai Muraka-
be Sistemi, İstanbul 1967(Kazai Murakabe)**

Arsel, İlhan

:Anayasa Hukuku, Ankara 1959

Arslan, Ramazan

**:"Kesin Hüküm İhtiyacı ve Yanılma Gerçe-
ği", ABD, Sa.5-6, Aralık 1988**

Arslan, Ramazan/
Tanrıöver, Süha

**:Yargı Örgütü Hukuku (Ders Kitabı),
Ankara 1996**

Artus, Amil

**:"Fransız Adalet Teşkilatına Bir Bakış",
AD, Sa.1, Ankara 1950**

- Arzak, A. Ülkü : "Türk Anayasa Mahkemesi, Anayasa Düzenindeki Yeri, Teşkilatı ve Fonksiyonları", İÜHFM, Cilt 28, Sa.3-4, 1962
- Aslan, Osman : "Röportaj", Aksiyon Dergisi, Sa. 18, 8-14.4.1995
- Aşcıoğlu, Çetin : "Yargıtay'da İnsan Unsuru ve Çalışma Yöntemi Sorunları", YD, Sa.1-4 (Özel Sayı), Ocak-Ekim 1989 (Yargıtay)
- : "Yargıda Temel Sorun, Doğru ve Güvenli Yargılanma Hakkı", YTYRÖS, Sa.10, Temmuz-Ağustos 1996 (Yargı)
- : "Doğru ve Güvenli Yargılanma Hakkımız Var, 2.Baskı, Ankara 1995 (Güvenli Yargılanma)
- Atalay, Selahattin : "İngiliz Ceza Mahkemeleri", AD, Sa.11-12, Ankara 1958
- Atay, Sakir/Keskin, Veli : "Hukuki ve Sosyal Terimler Sözlüğü, Ankara 1969
- : "AÜSBF ve Hukuk Fakültesi İlgili Öğretim Üyelerince Hazırlanmış Gerekçeli Anayasa Önerisi, Ankara 1982
- Avril, Pierre : "Lé Règime politique de la V. republique, Paris 1964
- Bakıcı, Sedat : "Yargının Bitmeyen Sorunları", ABD, Sa.4, Ankara 1986
- Balbay, Mustafa : "Sözler Çın Çın İçerik Tın Tın", Beni Türk Yargıçlarına Emanet Ediniz", Cumhuriyet Gazetesi, 10. 5. 1996, 13.5.1996
- Balta, Tahsin Bekir : "Türkiye'de Yürütme Kudreti, Ankara 1960
- Barthélemy, Josephe/ Duez, Paul : "Traité de droit Constitutionnel, Paris 1933
- Başgil, Ali Fuat : "Yüce Divan'da Vazife Meselesine Dair Hukuki Bir Mütalaa", İÜHFM, Cilt 14,

Sa.1-2, İstanbul 1948

- Bayraktar, Köksal : "Türkiye'de Hukukun Güncelleştirilmesinde Kullanılacak İlk Yöntemler", YTYRÖS, Sa.10, Temmuz-Ağustos 1996
- Bayramoğlu, Ali : "Tofaş... ve Sistemin İçyüzü", Yüzyıl Gazetesi, 11.5.1996
- Berkan, İsmet : "...Işık Görüyor mu?", Posta Gazetesi, 21.6.1996
- Bila, Fikret : "Yüce Divan Pazarlığı", Milliyet Gazetesi, 23.6.1996
- Bilge, Necip : **Bakanların Görev ve Sorumları**, Ankara 1956(Bakanlar)
- : **Birleştirilmiş İctihatların Bağlayıcılığı**, Basım Yeri ve Tarihi Belli Değil
- Bingöl, İrfan : **Yargımız Yapısı ve Tarihçesi**, Ankara 1994
- Boyacıoğlu, Ahmet H : "Yüce Divan Tartışması", Milliyet Gazetesi, 4.2.1993
- Burdeau, Georges : **Cours de droit Constitutionnel**, quatrième édition, Paris 1946 (Cours)
- : **Droit Constitutionnel et Institutions politiques**, dix-neuvième édition, Paris 1980 (Droit Constitutionnel)
- : **Büyük Ansiklopedi**, Cilt 15, Milliyet Yayınları, İstanbul 1990
- : **Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi**, Cilt 24, Milliyet Yayınları, İstanbul 1992
- Büyükeren, Sadi : "Anayasa Uygunluk Denetimi ve Kesin Hükümlerin Çatışması", İz.BD, Sa.1, İzmir 1996
- Candemir, Taner : **Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan Sıfatıyla Yaptığı Yargılama**, ABD, Haziran 1995

- Cemal, Hasan : "Tofaş Sonrası", **Sabah Gazetesi**, 10.5.1996
- Chatelain, Jean : **La nouvelle Constitution et le régime politique de la France**, deuxième édition, Paris 1959
- Chauveau, M. : **Ceza Hakiminin İhtisası Ne Şekilde Derinleştirilebilir**, (Çev.Nafi Z. Başak), AC, Sa.5, Ankara 1939
- Chimienti, P. : **Droit Constitutionnel Italien (Traduit de l'Italien par James E.Graa)**, Paris 1932
- Cihan, Erol : "Hakim Unsuru Açısından Ceza Davalarının Uzamasının Sebepleri", **Doğumunun 100. Yılında Atatürk'e Armağan, İ-ÜHFM**, Cilt 45-47, Sa.1-4, İstanbul 1982
- Civaoğlu, Güneri : "Bir Ceylan Öyküsü", "Telapati", **Milliyet Gazetesi**, 12.4.1996, 10.5.1996
- Coşar, Ahmet : "Yargıtay'ın 120.Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Yaptıkları Konuşma", **YD**, Sa.1-4 (Özel Sayı), Ocak-Ekim 1989
- Çoşkun, Bekir : "Ar Damarı", **Hürriyet Gazetesi**, 20.06.1996
- Cuhruk, Mahmut : "Açış Konuşması", **Anayasa Yargısı**, Sa.5, Ankara 1989 (Açış Konuşması I)
- : "Türk Anayasa Mahkemesi", **Anayasa Yargısı**, Sa.4, Ankara 1987 (Anayasa Mahkemesi)
- : "Açış Konuşması", **Anayasa Yargısı**, Sa.6, Ankara 1989 (Cuhruk, Açış Konuşması II)
- Çalışlar, Oral, : "Çürümüş Sistemin Kokuları", **Cumhuriyet Gazetesi**, 10.05.1996
- Çandar, Cengiz : "366 Üzerine", **Sabah Gazetesi**, 11.5.1996
- Çelenk, Halit : **Umut Hangi Dağın Ardında**, İstanbul 1993
- Çetin, Bilal : "...Taktiği", "Güvensizlik Çukuru",

- "Dosya Savaşı", "Anayol Nereye Kadar",
"Koalisyon Senaryoları", "Anayolun Kritik
Eşiği: Tofaş", **Yeni Yüzyıl Gazetesi**,
13.04.1996, 28.04.1996, 1.5.1996, 11.5.1996,
12.5.1996
- Çetinkaya, Hikmet : "Silahı Eline Almak", **Cumhuriyet Gaze-
tesi**, 10.05.1996
- Çölaşan, Emin : "Etme Bulma Dünyası", "Siyasi Rezalet",
"RezaletYüce Divanlık Rezalet", **Hürriyet
Gazetesi**, 22.06.1996, 21.6.1996, 10.5.1996
- Dal, Kemal : **Türk Esas Teşkilat Hukuku**, Ankara 1986
- : **Danışma Meclisi Tutanak Dergisi**, 148.
Birleşim, 150. Birleşim, 10.9.1982,
13.9.1982
- Darıcıoğlu, Necdet : "Açış Konuşması", **Anayasa Yargısı**, Sa.7,
Ankara 1990 (Açış Konuşması)
- : "Muhalefet Şerhi", **Yüce Divan Kararları**,
Ankara 1985 (Muhalefet Şerhi)
- Daver, Bülent : "Anayasa Mahkemesi Yargıcı (Üyesi)", **A-
nayasa Yargısı**, Sa.3, Ankara 1987
(Anayasa Yargıcı)
- : **Anayasa Mahkemesi Kararları Açısından
Siyasal Partiler Birkaç Örnek Olay**", **Ana-
yasa Yargısı**, Sa.2, Ankara 1986 (Siyasal
Partiler)
- Dayanırılı, Kemal : **Türkçe-Fransızca Hukuk Terimleri
Sözlüğü**, Ankara 1994
- Dayıoğlu, S.Salih : "KKTC Anayasasında Yargının Yeri ve
Anayasa Yargısı", **Anayasa Yargısı**, Sa.9,
Ankara 1993
- Develioğlu, Ferit : **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**,
11. Baskı, Ankara 1993
- Dinçer, Güven : **Türk Yargı Modeli ve Yeni Bir Model Ge-
reği**", **I.Ulusal İdare Hukuku Kongresi**,
3.Kitap, Çeşitli İdare Hukuku Konuları,
Ankara 1-4 Mayıs 1990 (Türk Yargı Modeli)

- :**"Tartışma", Anayasa Yargısı, Sa.10, Ankara 1993(Tartışma)**
- Doğan, Yalçın :**"...Ben Artık Bittim", "Yakışmayan Görüntü", "Yüce Divan'da Yargılanmak", "...Enkazı Anlattı", Milliyet Gazetesi, 10.05.1996, 23.06.1996, 13.04.1996, 07.05.1996**
- Doğan, Zülfikar :**"...Asarlar mı?", Milliyet Gazetesi, 09.05.1996**
- Doğru, Necati :**"Alkışlayalım: Bravo Meclise...", Sabah Gazetesi, 10.05.1996**
- Donay, Süheyl/
İçel, Kayıhan :**Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Hukuku, İstanbul 1987**
- Dönmezer, Sulhi :**"Yüce Divan'da İrtibat Dolayısıyla Davaların Birleştirilmesi", İÜHFM, Sa.3-4 den Ayrı Basım, İstanbul 1949**
- Dönmezer, Sulhi/
Erman, Sahir :**Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, Cilt 3, 10. Baskı, İstanbul 1985 (Cilt 3)**
- :**Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, Cilt 1, 9. Baskı, İstanbul 1985 (Cilt 1)**
- Duran, Lütfi :**"İdari Yargı Adlileşti", İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi, Sa.1-3, Haziran 1982 (İdari Yargı)**
- :**Türkiye Yönetiminde Karmaşa, İstanbul 1988 (Yönetimde Karmaşa)**
- :**"Türkiye'de Anayasa Yargısının İşlevi ve Konumu", Anayasa Yargısı, Ankara 1984 (Anayasa Yargısı)**
- Duverger, Maurice :**Les institutions Francaises, PUF, Paris 1962 (Les Institutions)**
- :**Constitutions et documents politiques, PUF, Paris 1975 (Constitutions)**
- :**İnstitutions politiques et droit constitutionnel, PUF, Paris 1965**

(Institutions politiques)

- Dündar, Can : "Lâğımcının Hamam Rüyası", **Yeni Yüzyıl Gazetesi**, 29.04.1996
- Ekşi, Oktay : "Hokkabazlık", "Temizlenmek İçin Yıkanmak Gerekir", "Asıl Maksat Ne?", "Aklayacak mı Aklamayacak mı?", "Tebrikler", **Hürriyet Gazetesi**, 19.06.1996, 08.05.1996, 10.05.1996, 19.06.1996, 20.06.1996
- Ekşioğlu, Kani : "Yargının Yeniden Yapılanması Zorunluluğu", **YTYRÖS**, Sa.10, Temmuz-Ağustos 1996
- Erdoğan, Mustafa : **1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına Göre Cumhurbaşkanının Hukuki Durumu**, Doktora Tezi, Ankara 1987
- Erdoğan, Ahmet : "Alman Federal Anayasa Mahkemesi Kanunu", AD, Sa.5-6 Ankara Mayıs -Haziran 1962
- Erem, Faruk : **Ön Mesele (=Mesele-i Müstehire) Olarak Anayasaya Aykırılık İddiası**, Ankara 1962 (Ön Mesele)
- : "Suç Vafında Değişiklik", YD, Sa.1-2, Ocak-Nisan 1995 (Suç)
- : "Yargı Sistemi ve Sorunlar", YTYRÖS, Sa.10, Temmuz-Ağustos 1996 (Yargı Sistemi)
- : **Ceza Yargılaması Hukuku**, 6.Baskı, Ankara 1986 (Ceza Yargılaması)
- : **Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan Olarak İncelenmesi**, Ankara 1963 (Yüce Divan)
- Erem, Faruk/
Toroslu, Nevzat : **Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler**, Ankara 1994
- Eroğlu, Hamza : **İdare Hukuku Genel Esaslar, İdare Hukuku Teşkilatı ve İdarenin Denetlenmesi**, 4.Baskı, Ankara 1984

- Eroğul, Cem :**"Anayasa Mahkemesi ve Siyaset", Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Sa.165, Mart 1994, (Anayasa Mahkemesi)**
- :**"Anayasa Mahkemesi'nin 20.Yıl Dönümü ve Birkaç Öneri), Cilt 37, AÜSBFD, (Birkaç Öneri)**
- :**Türk Anayasa Düzeninde Cumhuriyet Senatosunun Yeri, Ankara 1977 (Cumhuriyet Senatosu)**
- Esen, Bülent Nuri :**Anayasa Hukuku, 2. Baskı, Ankara 1986**
- Esmein, A :**Eléments de droit Constitutionnel Francais et comparé, huitème édition, tome second, Basım Yeri Belli Değil, 1928**
- Ezherli, İhsan :**Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1992) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı (1877-1920), Basım Yeri ve Tarihi Belli Değil**
- Favereu, Louis :**Les Cours Constitutionnelles, Paris 1986**
- Feridun, Server :**Anayasalar ve Siyasal Belgeler, Ankara 1962**
- Fevzioğlu, Turhan :**Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Kazai Murakabesi, Ankara 1951**
- Gökçen, Ahmet :**"1296(1879) Tarihli Usul-i Muhakemat-ı Cezayı Kanun-ı Muvakkatı", SÜHFD, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununda Yapılan Son Değişiklikler Sempozyumu Özel Sayısı, Cilt 4, Sa.1-2, Konya 1994**
- Göktürk, Gülay :**"Şantaj Aracı: Dosyalar", "Sandalye Sayısına Endeksli Adalet", "Vuruşa Vuruşa Çekilmek", Yeni Yüzyıl Gazetesi, 02.04.1996, 11.05.1996, 14.5.1996**
- Göktürk, Metin :**"Yargı İçinde Yargısız İnfaz Yapılıyor", Yeni Yüzyıl Gazetesi, 14.9.1996**
- Gökmen, Yavuz :**"...Yüce Divan'a Gönderilemez", "Vicdanımızın Yüce Divan'ına Başvurmamız", Hürriyet Gazetesi, 20.02.1996,**

26.4.1996

Gören,Zafer

:Anayasa ve Sorumluluk, Ankara 1992
(Anayasa)

:"Anayasa Yargısı ve Yasama Türk ve Alman Hukukunda Anayasa Mahkemesi ve Parlamentonun Karşılıklı Etkileşimi", Anayasa Yargısı, Sa.13, Ankara 1996 (Anayasa Yargısı)

Gözübüyük, A,Pulat

"İtalyan Cumhuriyeti", AD, Sa. 10, Ankara 1953 (AP,İtalyan)

"Mebuslar ve Bakanlar Hakkında Soruşturma ve Kovuşturma Usulü", AD, Sa.10, Ekim 1954 (AP, Bakanlar)

Gözübüyük, A.Şeref

:Anayasa Hukuku, 4. Baskı, Ankara 1993 (AŞ, Anayasa)

:Açıklamalı Türk Anayasaları, Ankara 1993 (AŞ, Metinler)

Gürbüz, Yaşar

:Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler, 2. Baskı, İstanbul 1987 (Sistemler)

:Anayasalar, İstanbul 1981 (Anayasalar)

Heper, Doğan

:"Açık Konuşun", Milliyet Gazetesi, 10.05.1996

Houriou, André

:Droit Constitutionnel et Institutions politiques, deuxième édition, Paris 1967

İlkay, Şakir Sıtkı

:"Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Yüksek Mahkemesi", Anayasa Yargısı, Sa.4, Ankara 1987

İlkayaz, İbrahim

:"Anayasa Mahkemesi Siyasallaşıyor mu?", Türk Hukuk Enstitüsü Dergisi, Sa.3, Şubat 1996

İnal, Turgut

:"1982 Anayasasının Getirdiği Sıkıntılar ile Anayasa Yargısına Genel Bakış", Anayasa Yargısı, Sa.13, Ankara 1996

İslam, Nadir Latif

:Türkiye'de Gensoru ve Meclis Tahkika-

tı, Ankara 1960

:"İtalya Raporu", Anayasa Yargısı, 7.Avrupa Anayasa Mahkemeleri Konferansı, Ankara 1988

:İÜHF Fakülte Kurulunun Yeni Anayasa İlişkin Görüş ve Önerileri, İÜHF Yayını, İstanbul 1982

Kaboğlu, İbrahim Ö

:Anayasa Yargısı, Ankara 1994

Kalemli, Mustafa

:"Türk Yargı Sisteminin Sorunları", YTYRÖS, Sa.10, Temmuz-Ağustos 1996

Kantar, Baha

:Ceza Mahkemeleri Usulü, 1.Kitap, İstanbul 1944

Karahan, Sami

:"Reform Ama Nerede", YTYRÖS, Sa.10, Temmuz-Ağustos Ankara 1996

Keleş, Mihrişül

:"Anayasal ve Siyasal Yaşamımızda Cumhurbaşkanının Yeri", İz.BD, Sa.2, Nisan 1993

Kerse, Ahmet

:Türkiye'de 1961 Anayasasına Göre Cumhurbaşkanı, Doktora Tezi, İstanbul 1973

Keskin, O.Kadri

:"Adalette Sorunlar ve Çözümler", YTYRÖS, (Adalette Sorunlar)

:Adalet Mülkün Temeli mi ?, Basım Yeri ve Tarihi Belli Değil (Adalet)

:Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Yapısı Görevleri ve Yargılama Usulleri, Ankara 1987 (DGM)

:Yüce Divan'ın Oluşumu Tartışılıyor", Nokta Dergisi, Sa.20, 14-20.5. 1995

:"Yüce Divan Sıfatıyla Yargılama Görevi Anayasa Mahkemesi'nden Alınmalıdır", YD, Ankara 1993 (Yüce Divan)

Keskin, Kadri/
Cevheroğlu, Hayrettin/
Sağdur,Ziya/

:Adalet Raporu, Adli Konularla İlgili Araştırma ve Düşünceler Tenkitler, Ankara 1996 (Keskin ve diğerleri)

Şeker, Şakir/
Terzibaşoğlu, H. S

Keyman, Selahattin/
Özgen, Eralp/
Toroslu, Nevzat

:İhtisas Mahkemeleri Hakkında AÜHF Ceza
ve Ceza Usul Hukuku Kürsüsünün Görüşü",
ABD, Cilt 35, Sa.5, 1978

Kılıçoğlu, Ahmet

:Yargının Sorunları", YTYRÖS, Sa.10,
Temmuz-Ağustos 1996 (Yargının Sorunları)

:"Yargıda Güven Bunalımı", TBBD, Sa.4,
Ankara 1994 (Yargı)

Kıratlı, Metin

:Anayasa Mahkemesi'nde Soyut Norm
Denetimi, İtiraz Yolu, Ankara 1966 (İtiraz
Yolu)

:Alman Federal Anayasa Mahkemesi, An-
kara 1963 (Alman)

Kırca, Coşkun

:"Meclis Soruşturmaları (1-2)",
"Maskaralık(1-2)", "Demokrasi ve Adalet",
"Sayıştay mı, Yüce Divan mı?(1-2)",
"Olacak Olan Oldu(1-2)", Yeni Yüzyıl Ga-
zetesi, 13.04.1996, 14.04.1996, 15.04.1996,
16.04.1996, 19.4.1996, 22.04.1996,
23.04.1996, 28.4.1996

:"Yargı Sisteminin Bazı Anayasal Sorunla-
rı", YTYRÖS, Sa.10, Temmuz-Ağustos 1996
(Yargı)

Kırmızıgül, Hüsamettin

:Memurlar Hakkında Tahkikat ve Muha-
keme Usulü, 2.Baskı, İstanbul 1995

Kışlalı, Ahmet Taner

:"...Bir Yazı", Cumhuriyet Gazetesi, 03
Eylül 1996

Koru, Fehmi

:"Yüce Divan'ın Kararı", Zaman Gazetesi
14.04.1995

Korkmaz, Tamer

:"Kara Kaşı Kara Gözü İçin Yapmıyor"
Zaman Gazetesi, 21.06.1996

Kumaş, Rahmi

:"Yüce Divan'ın Eksiği", "Yüce Divan'ın
Niteliği", Cumhuriyet Gazetesi,
21.04.1993, 03.04.1979

- :İktidardan Yüce Divan'a, İstanbul 1980
(Yüce Divan)
- Kunter, Nurullah : "Büyük Millet Meclisinin Fertler Hakkında
Dava Açabilmesi", İÜHFM, Cilt 15, Sa.1
İstanbul 1948 (Meclisin)
- :Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza
Muhakemesi Hukuku, 8.Baskı, İstanbul
1986 (Ceza Muhakemesi)
- Kutay, Cemal :Cumhuriyet Devrinde Suiistimaller,
Meclis Tahkikatları Divan-ı Âliler,
2.Baskı, İstanbul 1958
- Kürkçüer, Orhan Melik :Esas Teşkilat Hukuku, 1.Fasikül, Genel
Esaslar, 5.Baskı, Ankara 1971
- Larguer, Jean : "Fransa'da Ceza Yargılama Mercileri",
(Çev.Salim Özdemir) AD, Cilt 65, Sa.2-3, 1974
- Leclercq, Claude :Institutions poliques et droit
Constitutionnel, troisième édition, Paris
(Basım Yılı Belli Değil)
- Malatyalı, Mükerrrem : "Cumhuriyet Başsavcılığının Kuruluşu, Gö-
revi, Teşkilatı ve Adli Teşkilatla İlişkileri",
Hakimler ve Cumhuriyet Savcıları Sem-
pozyumunda Sunulan Bildiriler İle Soru
ve Cevaplar, Ankara 1985
- Mehter, Hamdi : "Anayasa Mahkemesi'nin Mali Denetim
İşlevi", Anayasa Yargısı, Sa.8, Ankara
1991
- Nalbant, Atilla : "Karşılaştırmalı Olarak Gözetme İktidarı
Çerçevesinde Cumhurbaşkanının 1982 A-
nayasal Sistemi İçindeki Konumu", Tarık
Zafer Tunaya'ya Armağan, İstanbul 1992
- Necatigil, Zaim, M. :Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde A-
nayasa ve Yönetim Hukuku, İstanbul 1988
- Ocakcioğlu, İsmet : "Anayasa Yargısı", Adalet Bakanlığı
50.Yılı, Ankara 1973 (Anayasa Yargısı)
- : "1991-1992 Adalet Yılı Açılış Konuşması",
YD, Ankara 1992 (Açılış Konuşması I)

- :**"1992-1993 Adalet Yılı Açış Konuşması", Yargıtay Yayını, Ankara 1993 (Açış Konuşması II)**
- Olgaç, Sanai :**"Adaletin Gerçekleştirilmesinde Hakimlerin Ödevleri ve Kanunların Yorumlanması ve İçtihatların Belli Edilmesinde Yargıtay'ın Görevleri", Yargıtay 100. Yıldönümü Armağanı, İstanbul 1968**
- Onar, Erdal :**Meclis Araştırması, Ankara 1977**
- Önen, Turgut :**"Türk Anayasası ve Özellikle Adalet Reformu", YTYRÖS, Sa.10, Temmuz-Agustos 1996**
- Öymen, Altan :**"Soruşturma", "Siyasal Savcılar", "Süt ve Kaşık", "Hükümet Sarsıntısı", Milliyet Gazetesi, 6.4.1996, 10.5.1996, 23.6.1996, 12.4.1996**
- Özay, İl Han :**"Yargı Güvencesi-Bağımsızlığı ve Anayasa Mahkemesi", Anayasa Yargısı, Sa.8, Ankara 1991 (Yargı Güvencesi)**
- :**"Yargının Sorunlarına Yaklaşımda Bir Örnek Olarak Geçmiş Geleceği İle İtalyan Anayasa Mahkemesi", Anayasa Yargısı, Sa.6, Ankara 1989 (İtalyan)**
- :**"Yeni Bir Düzendeki Anayasa Mahkemesi, Kuruluş Görev ve Yetkileri İle Yargılama Usulleri", Anayasa Yargısı, Sa.12, Ankara 1995 (Anayasa Mahkemesi)**
- :**İkinci Bine Kavuşurken Günışığında İdare, İstanbul 1982 (İdare)**
- Özbudun, Ergun :**Türk Anayasa Hukuku, 3. Baskı, Ankara 1993 (Anayasa Hukuku)**
- :**"İngiltere ve Amerika'da Meclis Tahkikatı", AÜHFD, Sa.1-4, 1960 (Meclis Tahkikatı)**
- :**Parlâmenter Rejimde, Parlâmentonun Hükümeti Murakabe, Vasıtaları, AÜHF**

Yayını, Ankara 1962 (Murakabe)

Özçelik, Selçuk

:**Anayasa Hukuku Dersleri**, Cilt 2, İstanbul 1983 (Anayasa Hukuku)

:**"Anayasa Mahkemesi Hakkında"**, **Zaman Gazetesi**, 6.7.1996

:**1961 Anayasasına Göre Anayasa Mahkemesi**", **İÜHFİM**, Cilt 28, Sa.1, İstanbul 1972 (1961 Anayasası)

Özden, Yekta Güngör

:**Hukukun Üstünlüğüne Saygı**, Basım Yeri ve Yılı Belli Değil (Hukuka Saygı)

:**"Açış Konuşması"**, **Anayasa Yargısı**, Sa.12, Ankara 1995 (Açış Konuşması I)

:**"Adalet Yılı Açış Konuşması"**, **TBBD**, Sa.4, 1991 (Açış Konuşması II)

:**"Anayasa Mahkemesi Üyelerinin Hukuksal Konumu"**, **Bahri Savcı'ya Armağan**, Ankara 1988 (Anayasa)

:**"Anayasa Mahkemesi Kanun Koyucu Gibi Hareketle, Yeni Bir Uygulamaya Yol Açacak Biçimde Hüküm Tesis Edemez Kuralına Nasıl Gelindi ? Bu Kural Nedir Ne Değildir?"**, **Anayasa Yargısı**, Sa.2, Ankara 1986 (Kanun Koyucu)

:**"Anayasa Mahkemesi'nin 30. Yıldönümü Açış Konuşması"**, **Anayasa Yargısı**, Sa.9, Ankara 1993 (Açış Konuşması III)

Özdeş, Orhan

:**Danıştay ve Tarihi Gelişimi**, **Danıştay Dergisi**, Yıl 1, Sa.1, Ankara 1971

Özek, Çetin

:**Siyasi İktidar Düzeni ve Fonksiyonları Aleyhine Cürümler**, İstanbul 1967 (Siyasi İktidar)

:**"Yasama Dokunulmazlığının Kaldırılması Kararlarının Anayasa Mahkemesi'nde İncelenmesi Konusuyla İlgili Bazı Sorunlar"**, **Onar Armağanı**, İstanbul 1977 (Yasama)

Özer, Yalçın

:**"Bu Meclisle Bir Yere Gidilmez"**, **Türkiye**

Gazetesi, 13. 5. 1996

Özer, Yusuf Ziya

:Mukayeseli Hukuku Esasiye, Ankara 1939 (YZ, Mukayeseli)

Özkan, Gürsel

:"Yargı Bağımsızlığı ve Hakimlik Teminatı", YTYRÖS, Sa.10, Temmuz-Ağustos 1996

Özkök, Ertuğrul

:"18'e 15 Formülü", "Merkezin En Zayıf :Halkası", "...Devam Eder mi?", "Amerikalılar Daha mı Enayi İdi?", Hürriyet Gazetesi, 13.4.1996, 18.5.1996, 20.6.1996, 26.4.1996

Özmert, Semih

:"Açış Konuşması", Anayasa Yargısı, Sa.3, Ankara 1987 (Açış Konuşması)

Öztürk, Bahri

:Ceza Hukuku ve Emniyet Tedbirleri Hukuku, 3. Baskı, Ankara 1994 (B, Emniyet Tedbirleri)

:"Bir Ceza Mahkemesi Olarak Anayasa Mahkemesi:Yüce Divan", Anayasa Yargısı, Sa.12, Ankara 1995 (B,Yüce Divan)

:"Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nu Değiştiren 3206 Sayılı Kanunun Memur Muhakemesine Etkileri", YD, Temmuz 1986(B, 3206 Sayılı Kanun)

:Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, 3. Baskı Ankara 1995 (B, Uygulamalı)

:Yeni Yargıtay Kararları Işığında Delil Yasakları (Hukuka Aykırı Olarak Elde Edilen Deliller,Yasal Kanıtlar), Ankara 1995 (B, Delil Yasakları)

Öztürk, Kazım

:İzahlı, Gerekçeli, Anabelgeli ve Madde- lere Göre Tasnifli Bütün Tutanakları ile Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Cilt 1, Cilt 2, Cilt 3, Ankara 1966 (K, Anayasa)

Öztürk, N. Kemal

:"Cumhurbaşkanının Yargı Organına Yaptığı Atamalar ve Yargı Bağımsızlığı", İZ.BD, Sa.4, Ekim 1991 (NK, Cumhurbaşkanı)

Özün, Mustafa Nihat	Küçük Osmanlıca-Türkçe Sözlük, 3.Baskı, İstanbul 1983
Pantül, Mehmet / Yalçın, Bekir Sıtkı	:Türk Parlâmento Hukukunda İkinci Meclisler, Ankara 1982
Perin, Mithat	"Menderes'i Kim Astırdı?", Hürriyet Gazetesi, 18.9.1995
Perinçek, Doğu	:Anayasa ve Partiler Rejimi (Türkiye'de Siyasi Partilerin İç Düzeni ve Yasaklanması), 3. Baskı, İstanbul 1985
Polatcan, İsmet	:Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Gerekçeler Anayasa Mahkemesi Kararları Bilimsel Görüşler, İstanbul 1989
Prélot, Marcel	:Institutions politiques et droit Constitutionnel, deuxième éditions, Paris 1961
Renda, Nihat	:"1985-1986 Adalet Yılına Açış Konuşması", YD, Sa.4, Ankara Ekim 1985
Rousseau, Dominique	:La justice Constitutionnelle en Europe, Paris 1992 (La justice)
-----	:Droit du contentieux Constitutionnel, troisième édition, Paris, Basım Tarihi Belli Değil (Droit de contentieux)
Rumpf, Christian (Çev. Burak Oder) Saçlıoğlu, Nihat	:Türk Anayasa Hukukuna Giriş, Ankara 1995 :"Tartışma", Anayasa Yargısı, Sa.3, Ankara 1987
Sağlam, Fazıl	:"Yetki ve İşlev Bağlamında Anayasa Mahkemesi'nin Yasama Yürütme ve Yargı ile İlişkisi, Anayasa Yargısı, Sa.13, Ankara 1996
Sakman, Ünal	:"Oyun Çirkinleşiyor", Türkiye Gazetesi, 13.5.1996
Sav, Önder	:"Yargı Yılı Açış Konuşması", TBBD, Sa. 4, Ankara 1991
Sazak, Derya	:"Vur Kaç Cenneti", "Yakışmayan Görün-

tü", "Önerge Savaşları", Milliyet Gazetesi,
6.4.1996, 12.4. 1996, 23.6.1996

**:Siyasal Bilgiler Fakültesi İdari İlimler
Enstitüsünün Gerekçeli Anayasa Tasarısı
ve Seçim Sistemi Hakkındaki Görüşü,**
Ankara 1960

Seçkin, A. Recai

:Yargıtay Tarihçesi Kuruluş ve İşleyişi,
Ankara 1967

Sedes, İzzet

:"Çirkin Politikacılar", Dost Gazetesi,
21.6.1996

Selçuk, İlhan

**:"Saçmalık Üretimi", Cumhuriyet Gazete-
si, 10.5.1996**

Selçuk, Sami

**:"Fransız Adalet Dizgesi (Rapor)", AD, Cilt
68, Sa.5-6, Eylül-Ekim, Kasım-Aralık 1977
(Rapor)**

**:"Yargılamada Nesnellik Bağlamında Yazılı
Hukuk ve Yargıç İlişkisi", Türkiye Noter-
ler Birliği Dergisi, Sa.90, 15.5.1996
(Yargılamada)**

Server, Feridun

**:Anayasalar ve Siyasal Belgeler, Ankara
1962**

Sevinç, Ramiz

:"Yüce Divan", Milliyet Gazetesi,
27.1.1993

Soner, Şükran

:"Toz Duman", Cumhuriyet Gazetesi,
11.5.1996

Soyaslan, Doğan

**:"Anayasanın Ceza Normları Tarafından
Korunması Anayasanın İhlali TCK. 146 ",
Anayasa Yargısı, Sa.10, Ankara 1993**

Soysal, Mümtaz

**:100 Soruda Anayasanın Anlamı, 6. Bas-
kı, İstanbul 1986(Anayasanın Anlamı)**

:"Bayram Eğlencesi", Hürriyet Gazetesi,
30.4.1996

Sungur, Hasan Halis

**:Anayasayı İhlal Suçları ve Türk Ceza
Kanununun 146. Maddesi Hükümleri
Sakıt İktidarın Sorumluluğu, İstanbul**

1961

- Sungurlu, M.Oltan : "Hukuk-Adalet, Adliye Üzerine İleriye Dönük Düşünceler", **YTYRÖŞ**, Sa.10, Temmuz-Ağustos 1996
- Taner, Tahir : **Ceza Muhakemeleri Usulü**, İstanbul 1945
- Tanilli, Server : **Devlet ve Demokrasi (Anayasa Hukukuna Giriş)**, 7.Baskı, İstanbul 1993 (Devlet)
- : **Türk Anayasaları ve İlgili Mevzuat**, İstanbul 1980 (Mevzuat)
- Tanör, Bülent : **İki Anayasa**, 2.Baskı, İstanbul 1991
- Taşgetiren, Ahmet : "Fazileti Gelin Ettik Dul Çıktı", **Yeni Şafak Gazetesi**, 20.6.1996
- Telchini, İtalo : "İtalya'da Anayasa Mahkemesi", **AD**, Sa.9-10, Ankara 1963
(Çev. Orhan Onar)
- Tezcan, Durmuş : "Tartışma", **Anayasa Yargısı**, Sa.12, Ankara 1985 (Tartışma)
- : "Türk Ceza Kanunu Öntasarına Göre Vatana İhanet Suçları ve Milli Yararlara Aykırı Hareketler", **TİD**, Sa.379, Haziran 1988 (Vatana İhanet)
- Teziç, Erdoğan : **Anayasa Hukuku**, İstanbul 1986 (Anayasa Hukuku)
- : **Türk Parlâmento Hukukunun Kaynakları İle İlgili Anayasa Mahkemesi Kararları**, İstanbul 1980 (Anayasa)
- : "Kanun ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Kararı", **Anayasa Yargısı**, Sa.5, Ankara 1989 (Kanun)
- Tikveş, Özkan : **Teorik ve Pratik Anayasa Hukuku**, İzmir 1982 (Anayasa Hukuku)
- : "Anayasa Yargısı", **AD**, Cilt 63, Sa.1-4, Ankara 1978 (Anayasa Yargısı)
- : "Siyasi Partilerin Kapatılması ve Anayasa

Yargısı Konusunda Mukayeseli Bir İnceleme", İÜHFM, Cilt 36, Sa.1-4, İstanbul 1971 (Siyasi Partiler)

Tosun, Öztekin

:Türk Suç Muhakemesi Hukuku, Cilt 1, 4. Baskı, İstanbul 1982

Tunç, Hasan

:"Kuruluş ve Yetkileri Açısından Kore Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi", Prof. Dr. Halil Cin'e Selçuk Üniversitesinde 10. Hizmet Yılı Armağanı, Konya 1995 (Kore Anayasa Mahkemesi)

:Anayasa Yargısında Yeni Oluşumlar: İşlevsel ve Kurumsal Açısından Türk Anayasa Mahkemesi İle Macaristan ve Kore Anayasa Mahkemesi'nin Karşılaştırılması, Anayasa Yargısı, Ankara 1995 (Yeni Oluşumlar)

:Türk Anayasa Yargısında İtiraz Yolu, Erzincan 1992 (İtiraz Yolu)

Turhan, Mehmet

:"Anayasa Hukukumuzda İhmal Sorunu", AİD, Sa.4, Ankara 1993

Turhan, Mehmet / Hauke, Marina

:Türk Anayasa Mahkemesi, Ankara 1992

Türenç, Tufan

:"Bu Memleket Bizim", Hürriyet Gazetesi, 29.4.1996

:Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Millet Meclisi İçtüzüğü, TBMM Basımevi, Ankara 1995

:Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü, TBMM Basımevi, Ankara 1996

:Türk Hukuk Lügatı, 3.Baskı, Ankara 1991

Tüzel, Sadık

:Anayasa Hukuku, 3. Baskı, İzmir 1969

Ule, Carl Hermann
(Çev.Nermin Abadan)

:Alman Anayasa Mahkemesi Yetkilerinin Şümül ve Sınırları, Ankara 1962

Ünal, Şeref

:Anayasa Hukuku Açısından Hakimlerin

- Bağımsızlığı ve Hakimlik Teminatı, Ankara 1982**
- Ünsal, Artun :**Siyaset ve Anayasa Mahkemesi Siyasal Sistem Teorisi Açısından Türk Anayasa Mahkemesi, Ankara 1980**
- Üskül, Zafer :**Türkiye'de Anayasa Sorunu, İstanbul 1991**
- Wigny, Pierre :**Droit Constitutionnel, Tome deuxième, Bruxelles 1932**
- Vedel, Georges :**Manuel élémentaire de droit Constitutionnel, Paris 1949**
- Yaltı, Başar :**"Yargı Üzerindeki Bütün Gölgelemler Kalkmalı", Yeni Yüzyıl Gazetesi, 16.5.1996**
- Yardımcı, Haluk :**"Savcılık Kurumu", YTYRÖS, Sa. 10, Temmuz-Ağustos 1996**
- Yazıcıoğlu, Muhsin :**"Yargı", YTYRÖS, Sa.10, Temmuz- Ağustos 1996**
- Yenice, Kazım :**"Anayasa İle İlgili Görüşler", YTYRÖS, Sa.10, Temmuz-Ağustos 1996**
- ..... :**Yeni Türk Ansiklopedisi, Cilt 12, Ötüken Yayınları, İstanbul 1985**
- Yenisey, Feridun :**Uygulanan ve Olması Gereken Ceza Muhakemesi Hukuku Duruşma ve Kanun Yolları, İstanbul 1988**
- Yılmaz, Ejder :**Hukuk Sözlüğü, 4.Baskı, Ankara 1992**
- Ysebaert, Clair :**Politico-graphie Memento politique, douzième édition, (Basım Yeri Belli Değil)1993-1994**
- Yurtcan, Erdener :**Ceza Yargılamasında Kesin Hüküm, 2. Baskı, İstanbul 1987 (Kesin Hüküm)**
- :**Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu Şerhi ve İlgili Mevzuat, Cilt1, 2, 3, İstanbul 1988 (Şerh)**

- :Ceza Yargılaması Hukuku, 3. Baskı, İstanbul 1987 (Ceza Yargılaması)
- Yüce, Turhan Tufan :Ceza Muhakemesi Hukukunda Hukuk Devleti Esasları, Erzurum 1968 ,
- Yücel, Turgay :1958 Fransız Anayasası, Ankara 1988
- :Yüce Divan Kararları, Cilt 1, Ankara 1985
- :Yüce Divan Kararları, Cilt 2, Ankara 1987
- Zeidler, Wolfgang :"Federal Almanya Anayasa Mahkemesi" (Türkçe Metin), Anayasa Yargısı, Sa.4, Ankara 1987

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ